

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKRİME B. ABDİLLAH EL-BERBERÎ'NİN ABDULLAH B.
ABBÂS'TAN RİVÂYET ETMİŞ OLDUĞU SUNEN-İ ERBAA'DAKİ
NAMAZ ORUÇ HAC VE ZEKÂT İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

EYMEN HİDİR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ERDOĞAN KÖYCÜ

BARTIN-2024

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İKRİME B. ABDİLLAH EL-BERBERÎ'NİN ABDULLAH B. ABBÂS'TAN
RİVÂYET ETMİŞ OLDUĞU SUNEN-İ ERBAA'DAKİ NAMAZ ORUÇ HAC VE
ZEKÂT İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eymen HİDİR

JÜRİ ÜYELERİ

Danışman : Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Murat MİRZAOĞLU
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT

BARTIN-2024

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ danışmanlığında hazırlamış olduğum “İKRİME B. ABDİLLAH EL-BERBERÎ’NİN ABDULLAH B. ABBÂS’TAN RİVÂYET ETMİŞ OLDUĞU SUNEN-İ ERBAA’DAKİ NAMAZ ORUÇ HAC VE ZEKÂT İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

13.01.2024

Eymen HIDİR

ÖNSÖZ

Abdullah b. Abbâs, hem Kur'ân-ı Kerîm'in Tefsîri hem Sünnet-i Nebevîyye'ye hizmet yönleriyle öne çıkan sahâbîlerden biridir. Tabîîlerden sayılan ve Abdullah b. Abbâs'ın (ö. 68/688) elinde yetişen İkrime b. Abdillâh el-Berberî (ö. 105/723), Sünnet-i Nebevîyye'ye hizmette onun yolunu devam ettirmiştir. Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiğı hadislerle ilgili bazı tartışmalar yapılmış, iftiraya kadar giden ithâmlara maruz kalmıştır. Bu sebepten İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiğı hadislerde yalan uydurduğu ile ilgili bazı isnâd ve ithâmlar ortaya çıkmıştır. Bu konuyu ele alan bir araştırma bulunmadığı için bu konuyu tez olarak çalışmaya karar verdik.

Tezimin telif, tanzîm ve tashîhinde tavsiye ve önerileriyle destekte bulunan danışman hocam Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ'ye, tezimizin tashîhinde tavsiye ve önerilerde bulunan değerli hocalarım, Dr. Öğr. Üyesi Murat MİRZAOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Maddî ve manevî yönden hiçbir zaman desteğini benden esirgemeyen, hatta çalışma esnasında gayretim azaldığı dönemlerde beni çalışmaya teşvik eden anlayışı, emek ve fedakârlığı için anneme ne kadar teşekkür etsem azdır.

Eymen HİDİR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKRİME B. ABDİLLAH EL-BERBERÎ’NİN ABDULLAH B. ABBÂS’TAN RİVÂYET ETMİŞ OLDUĞU SUNEN-İ ERBAA’DAKİ NAMAZ ORUÇ HAC VE ZEKÂT İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eymen HIDIR

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğan KÖYÇÜ

Bartın-2024, Sayfa: 168

Abdullah b. Abbâs, sâhâbîler arasında önde gelenlerden biri olarak kabul edilir. Kur’ân ve Sünnet konusunda derin bilgisi ve mükemmel açıklamaları nedeniyle **Tercumânu’l-Kur’ân** “**Kur’ân’ın Tercümânı**” olarak adlandırılır. Diğer yandan Abdullah bin Abbâs’ın mevlâsı olan İkrime, büyük tâbîîlerden biridir. Mekke’nin Fethi’nden sonra Müslüman olmuş ve ilim ve takvâsıyla tanınmıştır. Bunun sebebi, Abdullah b. Abbâs’ın Kur’ân’ın Tefsîri ve İslâm dininin anlaşılmasındaki çabasında yatar. O, Hukûk, Tefsîr ve Hadîs konularında Müslümanlar için bir referans olmuştur. Sâhâbe, imâm ve âlimler dinî meselelerde ona müracaat ederlerdi. İkrime ise zamanının önde gelen fakîh ve müctehidleri arasında yer almıştır. İkrime’nin dönemindeki âlimlerle münâsebeti onun ilmî yönden temâyüz etmesini sağlamakla kalmamış, ahkâm hadîslerinin anlaşılmasında büyük katkılar sağlamıştır.

Tezimize öncelikle Abdullah b. Abbâs ve İkrime b. Abdillâh el-Berberî’nin tercüme-i hâlleriye başladık. Abdullah b. Abbâs’tan İkrime’nin rivâyet etmiş olduğu *Sunen-i Erbaa* adıyla meşhûr olan Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâ’nin (ö. 303/915) *es-Sunen*’lerinde yer verdikleri Namaz, Oruç, Hac ve Zekât ile ilgili rivâyetlerini tespit edeceğiz. Bu hadîsler, İslâm Dininin temel esaslarını ele aldığı için

hem fert hem de toplum hayatına yön veren hususlardan olduğu için bu özellikle tezimize konu olarak seçilmiştir.

İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîslerin, hadîs imâmlarının tespitlerine göre sıhhat durumlarını da inceledik. Onun rivâyet ettiği hadîsler, şayet zayıf olarak addediliyorsa zayıflık durumlarının hangi sebepten ortaya çıktığını irdeledik ve hadîs imâmlarının bu hususta yorumlarına da yer verdik.

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîslerde zayıflık alâmetlerinden olan muallaklık, muallellik veya mursellik gibi durumlar varsa bunların da tespitini yaptık. İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu ve *Sunen-i Erbaa*'da yer alan bu hadîslerin *Kutub-i Sitte* imâmları arasında yer alan el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'i ve Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'in de yer alıp almadığını da araştırdık. Şayet bu eserlerde de aynı konularla ilgili benzer hadîsler yer alıyorsa ve bu metinler arasında farklar varsa tespit ettik.

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsler, mursel ise bu durumda hadîs şârihlerinin İkrime'nin rivâyet ettiği bu hadîslerin mursellik durumlarıyla ilgili yorumlarını da inceledik.

Anahtar kelimeler: Hadîs, Rivâyet, Hz. Peygamber (s.a.s.), Abdullah b. Abbâs, İkrime b. Abdillâh el-Beriberî.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

**IKRIMA B. ABDİLLAH AL-BERBERI'S EVALUATION OF NARRATIONS
RELATED TO PRAYER FASTING HAJJ AND ALMS IN SUNAN AL-ARBAA
WHICH HE NARRATED FROM ABDULLAH B. ABBAS**

Eymen HIDIR

**Bartın University
Graduate School**

Department of Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

Bartın-2024, pp: 168

Abdullah b. Abbas is considered one of the foremost companions and is referred to as the 'Interpreter of the Quran' due to his profound knowledge and excellent explanations of the Quran and Sunnah. On the other hand, Ikrima who was a freed slave of Abdullah b. Abbas, was one of the greatest followers (tabi'in) and embraced Islam after the conquest of Mecca, becoming known for his knowledge and piety. The significance of Abdullah b. Abbas lies in his leading role in the interpretation of the Qur'an and deep understanding of the Islamic religion. He served as a reference point for Muslims in matters of law exegesis with companions, Imams and scholars seeking his counsel on religious issues. Ikrima on the other hand, held an important position among the leading jurists and mujtahids of his time. Their collaboration and solidarity reflect the importance of communication and cooperation among individuals in the Islamic Community and emphasize the role of knowledge and scholarship in the advancement of the Islamic Nation.

First of all, Abdullah b. Abbas and İkrime b. Abdullah al-Berberi who included Abu Davud (d. 275/888), İbn Mace (d. 273/886), at-Tirmidhi (d. 279/892) and an-Nesai (d. 303/915) Abdillah al-Berberi's lives and as-Sunan al-Erbaa. We will determine the narrations of about

Prayer, Fasting, Hajj and Alm that they included in their as-Sunan. Since these hadiths deal with the basic principles of Islam, these hadiths have been chosen as the subject of our thesis since they are among the issues that shape the life of both a Muslim and the Islamic Community.

We will examine the authenticity or weakness of the hadiths Ikrima narrated from Abdullah b. Abbas according to the determinations of hadith imams. If the hadiths are considered weak, the reason for the weakness will be examined and we will discuss the interpretations of the hadith imams in our thesis. If there is a state of authority which is one of the signs of weakness in the hadiths he Ikrima's narrated from Abdullah b. Abbas we will also determine them.

al-Camiu's-Sahih of al-Bukhari (d. 256/870) and Muslim b. al-Haccac (d. 261/875) who is among the imams of *al-Kutub al-Sitte* of these hadiths which Ikrima narrated from Abdullah b. Abbas and which is in *as-Sunan al-Erbaa*. We will research whether is also included in *al-Cami as-Sahih*. If there are similar hadiths in these works, we will determine if there are differences between their texts.

Is there a state of mursal in the hadiths Ikrima's narrated from Abdullah b. Abbas? If the hadith narrated by Ikrima is mursal then we will also examine the interpretations of the hadith commentators about Ikrima's hadith narrated.

Keywords: Hadith, Narrate, Prophet (p.b.u.h.), Abdullah b. Abbâs, Ikrima b. Abdillâh al-Beriberi.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xx
KISALTMALAR.....	xxi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Abdullah b. Abbâs	2
1.1.1. İsmi Nesebi ve Sıfatı	2
1.1.2. İlim Tâhsili	4
1.1.3. Hadîs İlmine İştîyâkı	6
1.1.4. Hadîs Rivâyet Ettiği Hocaları	6
1.1.5. Menâkıbı	7
1.1.6. Cibrîl'i (a.s.) Görmesi	7
1.1.7. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Duâsı	8
1.1.8. Vefatı	9
1.2. İkrime b. Abdillâh el-Berberî	10
1.2.1. İsmi ve Nesebi	10
1.2.2. İlim Tahsîli	11
1.2.3. Hocaları	11
1.2.4. Talebeleri	12
1.2.5. Bölgelere Göre Râvîler	15
1.2.5.1. Medineli Râvîler	15
1.2.5.2. Mekkeli Râvîler	15
1.2.5.3. Yemenli Râvîler	15
1.2.5.4. Kûfeli Râvîler	15
1.2.5.5. Basralı Râvîler	16
1.2.5.6. Vâsıth Râvîler	16
1.2.5.7. Mısırlı Râvîler	16

1.2.5.8. Şâmlı Râvîler	16
1.2.5.9. Eyle'lı Râvîler	16
1.2.5.10. Cezîreli Râvîler	16
1.2.5.11. Yemâmeli Râvîler	17
1.2.5.12. Horasânlı Râvîler	17
1.2.5.13. Sicistânlı Râvî	17
1.2.6. Âlimlerin Onun Hakkında Sözleri	17
1.2.7. İkrime'ye Yöneltilen İthâmlar	19
1.2.8. İthâmlara Karşı İkrime Savunusu	21
1.2.9. Vefatı	23
2. İKRİME'NİN RİVÂYETLERİ	25
2.1. Sunen-i Erbaa'da Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler	25
2.1.1. Oruçla İlgili Hadîsler	25
2.1.2. Hadîsin Yorumu	27
2.2. Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Hadîsleri.	27
2.2.1. Oruçla İlgili Hadîsler	28
2.2.1.1. Hadîsin Yorumu	29
2.3. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Hadîsleri	29
2.3.1. Hacla İlgili Rivâyetler	29
2.3.1.1. Hadîsin Yorumu	30
2.4. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce'de Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler	30
2.4.1. Namazda İmâmetle İlgili Rivâyetler	31
2.4.1.1. Hadîs Yorumu	31
2.4.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyetler	32
2.4.3. Yolculukta Namazla İlgili Rivâyetler	33
2.4.4. Zekâtla İlgili Hadîsler	34
2.4.4.1. Hadîsin Yorumu	35
2.5. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler	35
2.5.1. Hacla İlgili Rivâyetler	36
2.5.1.1. Hadîsin Yorumu	36
2.5.2. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Kan Aldırmasıyla İlgili Rivâyetler	37
2.5.2.1. Hadîslerin Yorumu	37

2.5.3. Rasûlullah'ın (s.a.s.) İhrâmlyken Evlenmesiyle İlgili Rivâyetler	38
2.5.3.1. Hadîsin Yorumu	39
2.5.4. Binek Üzerinde Tavâf Etmekle İlgili Rivâyetler	39
2.5.4.1. Hadîsin Yorumu	40
2.6. Sunenu'n-Nesâî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'da Ortak Rivâyet Ettiği Hadîsler	40
2.6.1. Şeytan Taşlama Günlerinde Yapılabilecek veya Yapılamayacak İşlerle İlgili Rivâyetler	40
2.6.1.1. Hadîsin Yorumu	41
2.7. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'nin Ortak Rivâyetleri	42
2.7.1. Kurbân Kesmekle İlgili Rivâyetler	42
2.7.1.1. Hadîsin Yorumu	42
2.8. Sunenu Ebî Dâvûd'da Rivâyet Edilen Hadîsler	43
2.8.1. Namazla İlgili Hadîsler	43
2.8.1.1. Hadîsin Yorumu	43
2.8.2. Öğle ve İkinci Namazında Kıraatla İlgili Rivâyet	43
2.8.2.1. Hadîs Yorumu.....	44
2.8.3. Teheccüd Namazıyla İlgili Rivâyet	44
2.8.3.1. Hadîsin Yorumu	45
2.8.4. Teheccüd Namazında Kıraatla İlgili Rivâyet	45
2.8.4.1. Hadîsin Yorumu	46
2.8.5. Kadîr Gecesinde Hangi Gece Olduğuyla İlgili Rivâyet.....	46
2.8.5.1. Hadîsin Yorumu	46
2.8.6. Namazda Sûre Okurken Secde Yapmakla İlgili Rivâyet	47
2.8.6.1. Hadîsin Yorumu	47
2.8.7. Vakit Namazlarında Kunût Yapmakla İlgili Rivâyet.....	47
2.8.7.1. Hadîsin Yorumu	48
2.8.8. Duânın Âdâbıyla İlgili Rivâyet	48
2.8.8.1. Hadîsin Yorumu	49
2.8.9. Hacla İlgili Hadîsler	49
2.8.9.1. Hadîsin Yorumu	49
2.8.10. Hac Yolculuğu İçin Azık Hazırlamakla İlgili Rivâyet	50

2.8.10.1. Hadîsin Yorumu	50
2.8.11. Putların Ka'be'den Çıkarılması İlgili Rivâyet	50
2.8.11.1. Hadîsin Yorumu	51
2.8.12. Oruçla İlgili Hadîsler	51
2.8.12.1. Hadîsin Yorumu	52
2.9. Sunenu'n-Nesâî'de Rivâyet Edilen Hadîsler	53
2.9.1. Namazla İlgili Hadîsler	53
2.9.1.1. Hadîsin Yorumu	53
2.9.2. Korku Namazıyla İlgili Rivâyet	54
2.9.3. Hac Farz Olduğu Halde Hacedemeyen Kişinin Yerine Vekâlet Hac Yapılabileceğiyle İlgili Rivâyet.....	54
2.9.3.1. Hadîsin Yorumu	55
2.9.4. Mekke'nin Hürmetiyle İlgili Rivâyet	55
2.9.5. Bir Bineğe Kaç Kişinin Binebileceğiyle İlgili Rivâyet.....	56
2.9.5.1. Hadîsin Yorumu	56
2.10. Sunenu İbn Mâce'de Rivâyet Edilen Hadîsler	56
2.10.1. Namazla İlgili Hadîsler	57
2.10.1.1. Hadîsin Yorumu	57
2.10.2. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Bineği Üzerinde Namaz Kıldığıyla İlgili Rivâyet	57
2.10.2.1. Hadîsin Yorumu	58
2.10.3. Oruçla İlgili Hadîsler	58
2.10.3.1. Hadîsin Yorumu	58
2.10.4. Hacla İlgili Hadîsler	58
2.10.5. Vedâ Haceri'nda Bazı İşlerin Bayramdan Önce veya Sonra Yapılmasının Sırasının Önemi Olup Olmadığıyla İlgili Rivâyet	59
2.10.5.1. Hadîsin Yorumu	59
2.11. Sunenu't-Tirmizî'de Rivâyet Edilen Hadîsler	60
2.11.1. Namazla İlgili Hadîsler	60
2.11.1.1. Hadîs Yorumu.....	60
2.11.2. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Küçük Seccâde Üzerinde Namaz Kılmasıyla İlgili Rivâyet.....	60
2.11.2.1. Hadîsin Yorumu	61
2.11.3. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Necm Sûresini Okuduğunda Secde Ettiğiyle İlgili	

Rivâyet.....	61
2.11.3.1. Hadîsin Yorumu	61
2.11.4. Oruçla İlgili Hadîsler	61
2.11.4.1. Hadîsin Yorumu	62
2.11.5. Hacla İlgili Hadîsler	62
3. RİCÂL TERCÜMESİ VE RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRMESİ	63
3.1. Sunen-i Erbaa'da Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	63
3.1.1. Senedlerin Şeması.....	64
3.1.2. Ricâl Tercümeleri.....	64
3.1.2.1. Simâk b. Harb (ö. 123/741)	65
3.1.2.2. Zâide b. Kudâme (ö. 161/777).....	65
3.1.2.3. Huseyin el-Cu'fî (ö. 203/818)	66
3.1.2.4. Hasen b. Alî b. Muhammed el-Huzelî el-Helevânî (ö. 242/856).....	66
3.1.2.5. Velîd b. Ebî's-Sevr (ö. 172/788)	67
3.1.2.6. Muhammed b. Bekr b. Reyyân er-Rusâfî (ö. 238/852).....	67
3.1.2.7. Hammâd b. Seleme (ö. 167/784)	67
3.1.2.8. Mûsâ b. İsmâîl (ö. 223/838).....	68
3.1.2.9. Sufyân es-Sevrî (ö. 161/778).....	68
3.1.2.10. Fâzıl b. Mûsâ (ö. 192/808)	69
3.1.2.11. Muhammed b. Abdilazîz (ö. 241/856)	69
3.1.2.12. Mûsâ b. Abdirrahmân (ö. 285/899).....	69
3.1.2.13. Ebû Usâme (ö. 201/817).....	70
3.1.2.14. Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870)	70
3.1.2.15. Amr b. Abdillâh el-Evdî (ö.?)	70
3.1.2.16. Muhammed b. es-Sabbâh (ö. 227/841).....	70
3.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	71
3.2. Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerinin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	72
3.2.1. Senedlerin Şeması.....	72
3.2.2. Ricâl Tercümeleri.....	73
3.2.2.1. Kuteybe (ö. 94/713)	73
3.2.2.2. Ebû'l-Ahvas (ö.179/796).....	73

3.2.2.3. İshâk b. İbrâhîm (ö.?)	74
3.2.2.4. İsmâîl b. İbrâhîm (ö.?)	74
3.2.2.5. Hâtîm b. Ebî's-Sagîra (ö.?)	75
3.2.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	75
3.3. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerinin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirilmesi.....	76
3.3.1. Senedlerin Şeması.....	76
3.3.2. Ricâl Tercümeleri.....	77
3.3.2.1 Abdullah b. Muhammed en-Nufeylî (ö. 234/849)	77
3.3.2.2. Dâvûd b. Abdîrrahmân el-Attâr (ö.?).....	77
3.3.2.3. Amr b. Dînâr (ö. 126/744)	77
3.3.2.4. İbrâhîm b. Muhammed b. İshâk eş-Şâfî (ö.?)	78
3.3.2.5. Sufyân b. Uyeyne (ö. 198/814).....	78
3.3.2.6. Sa'd b. Abdîrrahmân el-Mahzûmî (ö. 249/864)	78
3.3.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	79
3.4. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce'de Rivâyet Edilen Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi.....	79
3.4.1. Namazda İmâmlıkla İlgili Rivâyetler	79
3.4.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyetler	80
3.4.3. Seferde Namazla İlgili Rivâyetler	80
3.4.4. Hadîsin Şeması	80
3.4.5. Zekâtla İlgili Rivâyetler	81
3.4.5.1. Hadîsin Şeması.....	81
3.4.5.2. Ricâl Tercümeleri	82
3.4.5.2.1.Osmân b. Ebî Şeybe (ö. 293/906)	82
3.4.5.2.2 Huseyin b. İsâ el-Hanefî (ö.?)	82
3.4.5.2.3. Hakem b. Ebân (ö. 145/763)	83
3.4.5.2.4.Abdurrahmân b. Bîşr b. Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 260/874).....	83
3.4.5.2.5. Mûsâ b. Abdilazîz (ö. ?).....	83
3.4.5.2.6. Muhammed b. Alâ (ö. 248/863)	84
3.4.5.2.7. Muhammed b. Abdîmelik b. Ebî's-Şevârib (ö. 243/858)	82
3.4.5.2.8. Abdullah b. Ahmed b. Zekvân (ö.?)	84
3.4.5.2.9. Ahmed b. Ebî'l-Ezhâr (ö. 263/877).....	85

3.4.5.2.10. Mervân b. Muhammed (ö. 210/826).....	85
3.4.5.2.11. Ebû Yezîd el-Havlânî el-Mısırî es-Sağîr (ö. ?)	86
3.4.5.2.12. Seyyâr b. Abdirrahmân es-Sadeî el-Mısırî (ö. 248/863).....	86
3.4.6. Rivâyâtlerin Değerlendirmesi	87
3.4.6.1. Ezân ve Namazda İmâmetle ilgili Rivâyâtler	87
3.4.6.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyâtler.....	87
3.4.6.3. Seferde Namazla ilgili Rivâyâtler	87
3.4.6.4. Zekâtla İlgili Hadîsler	88
3.5. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	88
3.5.1. Hacla İlgili Rivâyâtler	88
3.5.1.1. Hadîsin Şeması.....	89
3.5.2. Kan Aldırmakla İlgili Rivâyâtler	89
3.5.2.1. Hadîsin Şeması.....	90
3.5.3. İhrâmı İken Kişinin Evlenmesiyle İlgili Rivâyâtler	90
3.5.3.1. Hadîsin Şeması.....	91
3.5.4. Binek Üzerinde Tavâfla İlgili Rivâyâtler	91
3.5.4.1. Hadîsin Şeması.....	92
3.5.5. Ricâl Tercümeleri.....	92
3.5.5.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)	92
3.5.5.2. Abbâd b. Avvâm (ö. 185/801)	94
3.5.5.3. Hilâl b. Hubâb (ö. 144/762).....	94
3.5.5.4. Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821)	94
3.5.5.5. Hişâm b. Hassân (ö. 184/800).....	95
3.5.5.6. Ma'mer b. Abdillâh b. Amr (ö. 224/838).....	95
3.5.5.7. Abdolvâris b. Saîd el-Anberî (ö. 180/796)	95
3.5.5.8. Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)	96
3.5.5.9. Bîşr b. Hilâl el-Basrî (ö. 247/861)	96
3.5.5.10. Musedded b. Muserhed (ö. 228/843)	96
3.5.5.11. Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795)	97
3.5.5.12. Humeyd b. Mesede (ö. 244/859).....	97
3.5.5.13. Sufyân b. Habîb (ö.?).....	98
3.5.5.14. Hâlid b. Abdillâh (ö. 345/956).....	98

3.5.5.15. Yezîd b. Ebî'z-Ziyâd (ö. 36/656)	98
3.5.5.16. Abdulvehhâb es-Sekafî (ö.?)	99
3.5.5.17. Hâlid el-Hazzâ (ö. 141/759)	99
3.5.6. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	100
3.5.6.1. Hacla İlgili Rivâyetler	100
3.5.6.1.1. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Kan Aldırmasıyla İlgili Rivâyetler	100
3.5.6.1.2. İhrâmlı Olan Kişinin Evlenmesiyle İlgili Rivâyetler	101
3.5.6.1.3. Binek Üzerinde Tavafla İlgili Rivâyetler	101
3.6. Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu İbn Mâce'de Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	102
3.6.1. Akşamdan Sonra da Cemre Taşlanır mı? Rivâyeti	102
3.6.1.1. Hadîsin Şeması	102
3.6.1.2. Ricâl Tercümeleri	102
3.6.1.2.1 Muhammed b. Abdillâh b. Bazea (ö.?)	102
3.6.1.2.2. Yezîd b. Zurey (ö. 182/798)	102
3.6.1.2.3 Bekr b. Halef Ebû Bişr Hâtin (ö. 240/854)	102
3.6.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	104
3.7. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'de Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	104
3.7.1. Hadîsin Şeması	105
3.7.1.2. Ricâl Tercümeleri	105
3.7.1.2.1. Hediye binti Abdilvehhâb (ö. 241/856)	105
3.7.1.2.2. Ebû Ammâr Huseyin b. Hureys (ö. 244/859)	105
3.7.1.2. 3. Huseyin b. Vâkîd (ö. 157/774)	105
3.7.1.2. 4. el-Beâ b. Ahmer (ö.?)	105
3.7.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	107
3.8. Sunenu Ebî Dâvûd'da Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	108
3.8.1. Namazla İlgili Hadîsler	108
3.8.2. Hacla İlgili Hadîsler	109
3.8.3. Oruçla İlgili Hadîsler	109
3.8.4. Ricâl Tercümeleri	109
3.8.4.1. Muhammed b. İsmâîl el-Basrî (ö. 230/845)	109

3.8.4.2. Muâz b. Fedâle (ö.?)	110
3.8.4.3. Hişâm ed-Destuvâî (ö. 153/770)	110
3.8.4.4. Yahyâ Ebî Kesîr (ö. 129/747)	111
3.8.4.5. Ziyâd b. Eyyûb (ö. 252/867)	111
3.8.4.6. Huşeym b. Beşîr (ö. 183/799)	112
3.8.4.7. Huseyn b. Abdirrahmân es-Sulemî (ö. 136/754)	112
3.8.4.8. Abdullah b. Keysân (ö.?).....	113
3.8.4.9. Muhammed b. Ca'fer el-Verkânî (ö. 228/843)	113
3.8.4.10. İbn Ebî'z-Zinâd (ö.174/790).....	114
3.8.4.11. Amr b. Ebî Amr Mevlâ el-Muttalib (ö. 173/790)	114
3.8.4.12. Nasr b. Alî (ö. 250/865).....	115
3.8.4.13. Babası (Alî b. Nasr) (ö. 250/865).....	115
3.8.4.14. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî (ö. 177/794).....	116
3.8.4.15. İbnu'l-İsbahânî (ö.?).....	117
3.8.4.16. Abdullah b. Muâviye el-Cehmî (ö.?).....	117
3.8.4.17. Sâbit b. Zeyd (ö. 196/812).....	117
3.8.4.18. Mûsâ b. İsmâîl (ö. 226/841).....	118
3.8.4.19. Vuheyb b. Hâlid (ö. 165/781)	118
3.8.4.20. Abbâs b. Abdillâh b. Ma'bed b. Abbâs b. Abdilmutalib (ö. 136/754)	119
3.8.4.21. Suleymân b. Hayyân el-Ahmer (ö. 189/805).....	119
3.8.4.22. İbn Cureyc (ö. 150/768).....	120
3.8.4.23. İbn Atâ (ö.?)	120
3.8.4.24. Ahmed b. el-Furât (ö.?).....	121
3.8.4.25. Muhammed b. Abdillâh el-Mahramî (ö. 254/868).....	121
3.8.4.26. Şebâbe b. Sevvâr (ö. 206/822)	122
3.8.4.27. Verkâ b. Ömer (ö. 161/778).....	123
3.8.4.28. Ahmed b. Muhammed b. Şibeveyh (ö. 230/845)	123
3.8.4.29. Alî b. Huseyin b. Vâkîd (ö.?)	124
3.8.4.30. Yezîd en-Nahvî (ö. 131/749)	124
3.8.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	125
3.8.5.1. Namazla İlgili Hadîsler	125
3.8.5.2. Hacla ile ilgili Hadîsler	127

3.9. Sunenu'n-Nesâî'de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve	
Değerlendirmesi	128
3.9.1. Ricâl Tercümeleri.....	129
3.9.1.1. Abdullah b. Saîd b. Ebî'l-Hind (ö. 147/765).....	129
3.9.1.2. Sevr b. Zeyd (ö. 135/753).....	129
3.9.1.3. Ubeydullah Saîd b. İbrâhîm (ö. 260/874).....	130
3.9.1.4. Ya'kûb b. İbrâhîm (ö. 208/824)	130
3.9.1.5. İbrâhîm b. Sa'd ez-Zuhrî (ö. 183/800)	130
3.9.1.6. İbn İshâk (ö. 151/768).....	131
3.9.1.7. Dâvûd b. Husayn (ö. 135/752-53)	132
3.9.1.8. Huşeyiş Ebû Âsım b. Asram en-Nesâî (ö. 523/1129).....	132
3.9.1.9. Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/827).....	133
3.9.1.10. Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)	134
3.9.1.11. Saîd b. Abdirrahmân (ö. 249/864).....	134
3.9.2. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	135
3.9.2.1. Namazla İlgili Hadîsler	135
3.10. Sunenu İbn Mâce'de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve	
Değerlendirmesi	136
3.10.1. Namazla İlgili Hadîsler	136
3.10.2. Oruçla İlgili Hadîsler	136
3.10.3. Hacla İlgili Hadîsler	136
3.10.4. Ricâl Tercümeleri.....	137
3.10.4.1. Ebû Kureyb (ö. 248/863)	137
3.10.4.2. Muhtâr b. Gassân (ö.?)	137
3.10.4.3. Hafs b. Ömer (ö.?)	138
3.10.4.4. Câbir el-Cu'fî (ö. 128/746)	138
3.10.4.5. Muhammed b. Yezîd (ö.?).....	138
3.10.4.6. Ebû Dâvûd (ö. 204/819).....	139
3.10.4.7. Abbâd b. Mansûr (ö. 152/770)	139
3.10.4.8. Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/867).....	140
3.10.4.9. Ebû Âmir (ö. 204/820)	140
3.10.4.10. Zemaâ b. Salih (ö.?).....	141
3.10.4.11. Seleme b. Vahrâm (ö.?)	141

3.10.4.12. Suveyd b. Saîd (ö. 239/854)	142
3.10.4.13. Hişâm b. Suleymân (ö.?)	142
3.10.4.14. Alî b. Muhammed (ö. 233/848)	142
3.10.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	143
3.10.5.1. Namazla İlgili Hadîsler	143
3.10.5.2. Oruçla İlgili Hadîsler	143
3.10.5.3. Hacla İlgili Hadîsler	144
3.11. Sunenu't-Tirmizî'de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi	144
3.11.1. Namazla İlgili Hadîsler	144
3.11.2. Oruçla İlgili Hadîsler	144
3.11.3. Hacla İlgili Hadîsler	145
3.11.4. Ricâl Tercümeleri	145
3.11.4.1. Ebû Seleme Yahyâ b. Halef el-Basrî (ö. 242/857)	145
3.11.4.2. Mu'temir b. Suleymân (ö. 187/803)	145
3.11.4.3. Babası (Suleymân b. Tarhân) (ö. 341/953)	146
3.11.4.4. Haneş (ö. 215/831)	146
3.11.4.5. Hârûn b. Abdillâh (ö. 241/856)	147
3.11.4.6. Abdussamed b. Abdilvâris b. Zekvân (ö. 207/823)	147
3.11.4.7. Ahmed b. Menî' (ö. 244/859)	148
3.11.4.8. İsmâîl b. Uleyye (ö. 193/809)	148
3.11.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi	149
3.11.5.1. Namazla İlgili Hadîsler	149
3.11.5.2. Oruçla ilgili hadîsler	150
3.11.5.3. Hacla İlgili Hadîsler	150
4. LİTERATÜR ÖZETİ	151
5. MATERYAL VE METOT	154
6. BULGULAR VE TARTIŞMA	155
6.1. Sunen-i Erbaa'da Rivâyet Edilen Hadîslerin Analizi	155
6.2. İsnâdlar Üzerine Değerlendirme	157
6.3. Yöntemlerin Önerilmesi	157
6.4. Bilimsel Çalışmalara Katkı	158
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	159

KAYNAKLAR.....	159
-----------------------	------------

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
No	No
3:1: Sunen-i Erbaa'da ortak rivâyet edilen hadîslerin senedlerin şeması.	64
3:2: Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un ortak rivâyet edilen hadîslerin Senedlerin Şeması.	72
3:3: Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un ortak rivâyet edilen hadîslerin senedlerin şeması.	76
3:4: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce'de rivâyet edilen ortak hadîslerin şeması. ...	80
3:5: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce'de rivâyet edilen ortak hadîslerin şeması. ...	82
3:6: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin şeması.	89
3:7: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de ortak hadîslerin şeması.	90
3:8: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de ortak hadîslerin şeması.	91
3:9: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin şeması.	92
3:10: Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu İbn Mâce'de ortak hadîslerin şeması.	102
3:11: Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'de ortak rivâyet edilen hadîslerin şeması.	105

KISALTMALAR

A.s.	: Aleyhisselâm
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Dan.	: Danışman
Ed.	: Editor
H.	: Hicrî
H.	: Hazreti
İbn/ b.	: Oğlu
IntJCES	: International Journal of Contemporary Educational Studies
Sahîhayn	: el-Buhârî (ö. 256/870) ile Muslim'in (ö. 261/875) <i>el-Câmi 'u's-Sahîh</i> 'leri
Şeyhân	: el-Buhârî (ö. 256/870) ile Muslim'i (ö. 261/875) ifade eden bir hadîs terimi.
S.a.s.	: Sallahu aleyhi ve sellem
S.	: Sayfa
Ö.	: ölüm tarihi
Sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkîk
UKSAD	: Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
Vs.	: ve sâire
Vb.	: ve benzeri
Vd.	:ve diğerleri

1. GİRİŞ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlıyoruz. Âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'a hamd, Onun mesajını örnek yaşantısıyla bize ulaştıran Rasûlüne, aile ve ashâbına Kıyâmet'e kadar yolundan gidenlere salât ve selâm olsun!

İslâm'ın iki temel kaynağı, Kur'ân ve Sünnet'tir. Kur'ân-ı Kerîm'in doğru bir şekilde anlaşılması, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Sünneti'nin doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Bu sebepten Sünnet'in kaynağını teşkil eden hadîslerin daha sonraki nesillere aktarılmasında Sahâbe-Kirâm'ın büyük etkileri olmuştur. Hadîs İlmi'nin öğrenilmesi ve öğretilmesi çabaları, bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) ve sahâbîler önderliğinde Asr-ı Saâdet'te başlamış; Tâbiîn, Tebeu't-Tâbiîn ve sonraki dönemlerde de sistematik bir şekilde ilerleyerek devam etmiştir.¹ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından günümüze kadar tartışmalar yaşanmış ve tarih boyunca bu konularda teklifler ve öneriler sunulagelmiştir. İslâm Tarihi'nin ilk dönemlerinde meydana gelen olumsuz hâdiseler, bazı dinî ve siyâsî oluşumların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Her grup, kendi düşünce ve faaliyetinin doğruluğunu ispat edebilmek için Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadîslerine dayanma ihtiyacı hissetmiş hatta bazı gruplar, bunu istismâr edip hadîs uydurma faaliyetine girişebilmiştir. Cerh ve Ta'dîl âlimleri, Hz. Peygamber'in hadîslerini ve râvîlerini büyük çaba sarfederek incelemiş ve pek çok kitap telif etmişlerdir. Biz de tezimizde, Selef âlimlerin belirlediği yoldan giderek İslâm Dünya'sında hem Tefsîr İlmi hem Hadîs İlmi hem de Fıkıh İlmi'nde önemli bir yere sahip olan tabiîn tabakasında yer alan İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin (ö.105/723), hocası Abdullâh b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsleri inceledik.²

¹ Sahâbe-i Kirâm'ın büyük bir kısmının, Rasûlullah'ın (s.a.s.) vefatından sonra Medîne'den ayrılarak Basra, Kûfe, Mısır, Şâm başta olmak üzere Hindistan Alt Yarımada'sından Çin hudûduna kadar fetihler yapıp, yerleştikleri yerlerde kurdukları mescid ve medreselerde Kur'ân ve hadîslerin eğitim ve öğretimi başta olmak üzere ilmi faaliyetlere girişmişlerdir. Sahâbe-i Kirâm'ın hadîslerin tedvîn ve tasnîfinde büyük bir öneme hâiz olan Talebu'l-İlm ve Talebu'l-Hadîs amacıyla yapmış oldukları rihleler de bu amacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda müstakil bir çalışma neşredilmiştir. Bkz. Erdoğan Köycü, "Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan "er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs"ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme, IntJCES, 2, (2020) 407-423.

² İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), İkrime'ye yöneltilen ithamları reddeden ve onun adâletini delilleriyle ortaya koyan iki varaklık bir risâle yazmıştır. el-Munzirî'nin (ö. 656/1258) de buna benzer bir çalışması olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, (Hindistan: Dâru'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1809), 7/273). Ayrıca İbn Mende'nin (ö. 395/1005) *Sıhhatu Hadîsi 'İkrime* adlı bir telifinden söz edilmiştir. (ez-Zehebî. Ebû Abdillâh Şemsuddîn b. Muhammed. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006). İkrime'nin *Sahîhu'l-Buhârî*'deki rivâyetlerini inceleyen bir tez yazılmıştır. Merzûk b. Heyyâs, *İkrime Mevlâ İbn 'Abbâs ve Tettebbu' u Merviyâtihî fî Şahîhi'l-Buhârî*, Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 1979). Tayyar Altıkulaç, İkrime el-Berberî, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 22, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), s. 42. Tezin yayımlandığına dair bilgi sahibi değiliz.

Tez çalışmamız, Giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Girişte, İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin ismi, nesebi, doğumu, yaşadığı yer, ilim tahsîli, hocaları, talebeleri, âlimlerin onun hakkında sözleri, İkrime ile ilgili yalan söyleme şüphesi ve vefatı ve Abdillâh b. Abbâs ismi, nesebi, doğumu, Hz. Peygambere (s.a.s.) yakınlığı, hayatı ve Hz. Peygamberin (s.a.s.) Abdillâh b. Abbâs'a duası, hadîs rivâyeti ve ilmî yönü ve vefatı konularını ele aldık.

Birinci Bölümde, *Sunen-i Erbaa* ıstılahının anlamı, İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin *Sunen-i Erbaa*'da yer alan rivâyetleri, varsa mükerrerleri ve bu rivâyetlerin el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*'i ve Muslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'inde yer alıp almadığını ele alan isnâd araştırmalarını yaptık. İkinci Bölümde İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin *Sunen-i Erbaa*'da yer alan hadîslerinin râvî ve metin yönüyle hadîs âlimleri tarafından yorumlanmasına yer verdik.

1.1. Abdillâh b. Abbâs

İkrime'nin Abdillâh b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsleri ele almadan İsmi, nesebi, sıfatı, ilim tahsili, hadîs ilmine iştîyâkı, Hadîs rivâyet ettiği hocaları, Cebrâil'i görmesi, Hz. Peygamberin (s.a.s.) dua etmesi ve vefatı konuları üzerinde duracağız.

1.1.1. İsmi Nesebi ve Sıfatı

Abdillâh b. Abbâs b. Abdilmuttalib -Şeybe- İbn Hâşim – Amr- b. Abdimenâf -el-Mugîre- b. Kusayy -Zeyd- b. Kilâb b. Murre b. Kâ'b b. Luây b. Gâlib b. Fihri b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd b. Adnân. “**Hibru'l-Umme**” ve “**Tercumânu'l-Kur'ân**” Ebû el-Abbâs b. Ebî'l- Fâdıl, Kureşî, el-Hâşimî.¹

On kardeşi vardı: Fazl, Ubeydullah, Ma'bed, Kusem, Abdurrahmân, Anneleri Ummu'l-Fazl el-Hilâliyye, Kesîr, Hâris, Avn, Temmâm -en küçük Tâif'te öldü-, Kesîr Yenbu'da, Fazl ise Ecnâdeyn savaşında, Abdurrahmân ve Ma'bed, Afrika'da, Ubeydullah Yemen'de, Kusem Semerkand'da vefat etmiştir.²

¹ el-Makrîzî Ebû Muhammed Takîyuddîn Ahmed b. Alî, *el-Mukaffâ 'l-Kebîr*, Thk. Muhammed Yalavî, (Beyrut: Dâru Garbî'l-İslâmî, 2006), 4/271.

² ez-Zehebi, *el-Muktenâ fî Serdi'l-Kunâ*, Thk. Muhammed Sâlih el-Murâd (Medine: İslâm Üniversitesi İlim Meclisi, 1987), 1/341.

Ebû'l-Abbâs el-Hâşimî, hem babası hem kendisi sahâbîdir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcasının oğludur. Büyük oğlu Abbâs'a nisbetle Ebû'l-Abbâs künyesini almıştır. Annesi Lubâbe b. Hâris el-Hilâliyye.¹ Hâlid b. Velîd teyzesinin oğlu.² Birkaç çocuğu vardı. En büyüğü Abbâs -onun künyesini almıştır-, Alî halifelerin babası -en küçüğü- Fazl, Muhammed, Ubeydullah, Lubâbe, Esmâ, Fazl, Muhammed ve Ubeydullah çocukları olmadan vefat etmiştir.³

Menhe'ye, Abâdile kimdir? diye Ahmed'e sordum. "Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zubeyr, Abdullah b. Amr" cevap verdi.⁴

Peygamberlik döneminin ilk yıllarında büyüdü. Rasûlullah'ın (s.a.s.) yanında bulundu ve hadîslerini rivâyet etti. Hz. Alî ile birlikte Cemel Vak'ası ve Sıffîn Savaşına katıldı. Hayatının sonunda görme yetisini kaybetti.⁵

Abdullah, uzun boylu, sarışın, yakışıklı, nûr yüzlü, saç, kına ile boyanmıştı. Güçlü anlayışı ve çokça ilim sahibi olduğu için "Bâhir" ve "Hibr" lakaplarıyla meşhur, on çeşit dil bilirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) duâsına mazhar oldu. İkrime, eğer İbn Abbâs bir yoldan geçtiğinde kadınlar: "Misk mi yoksa Abdullah b. Abbâs mı geçti? derlerdi."⁶

Ömer b. Hattâb, kendisine hürmet gösterirdi. Bedir şeyhlerini yanına alırdı. Nurlu yüzlü, yakışıklı, ilmi çoktu. Câhil kişi, ilminden kaçırdı, hikmeti boldu. Aç olan sofrasında doyardı.⁷

Siyâsette veya fetihlerde önemli bir rolü yoktu ancak İslâm ordusuna bazı fetihlerinde eşlik etti. Hz. Osman'ın hilâfetinde, 35 hicri yılında hac komisyonun başkanlığı görevlendirdi. Cemel Vak'ası ve Sıffîn savaşına katıldı, Hz. Alî, hicretin 39. yılında onu Basra vâlisi olarak görevlendirdi ancak bir yıl sonra bırakıp Tâif'e döndü. Hicretin 41. yılında Hasen b. Alî b.

¹ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ' ve'l-Luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1996), 1/274.

² İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Thk. Muhammed Bennâ vd, (Beyrut: Dâru'l-Fikr,1989), 3/168.

³ ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*3/333.

⁴ Mahmûd Muhammed Halîl, *Mevsûatu Akvâli'l-Îmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelihi* (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1997), 2/261.

⁵ ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlim, 2002), 4/95.

⁶ İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, Thk. Muhibbuddîn el-Amurî, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 73/178-180.

⁷ Ebû Nuaym, *Marîfetu's-Sahâbe*, Thk. Âdil Azazî, (Riyad: Dâru'l-Vatan,1998), 3/1700.

Ebî Tâlib hilâfetten çekilip ve Beytûlmakdis'te Hz. Muâviye'ye her şeyi teslim edince Emevîlerin bey'atına tanıklık etti. Bu nedenle ona sorunsuz bir hayat sağladılar ve hayatının geri kalanını siyasetten uzak durup, ilim tahsil ederek devam etti.¹ Osman'ın hilâfetinde Mısır'a gitti. Fas'ın fethine şahid oldu.²

Âlimlerin arasında Benî Hâşim abluka atındayken yaşadığı yerden çıkmadan kısa bir süre önce doğduğunda ihtilâf yoktur. Hicretten 3 yıl önceydi. Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde İbn Abbâs, 13 yaşındaydı ve Malîk hadisinde ez-Zuhrî'nin Ubeydullah b. Abdullah'dan: "Vedâ Haccı'nda ergenliğe yaklaştım." Rivâyeti, onun yaşıyla ilgili Huşeym'in Ebû Beşîr'den onun da Saîd b. Cubeyr'den rivâyeti bu bilgiyi teyit eder.³ Muhammed b. Muslim et-Tâîfî, Amr b. Dînâr'dan şöyle rivâyet etmiştir: "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye geldiği ve hicrî tarihin başladığı yılda Abdullah b. Abbâs doğdu." Şu'be'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre: "Hicret'ten önce 3. yılda doğdum. Ben, 13 yaşındayken Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat etti."⁴

Saîd b. Cubeyr'in İbn Abbâs'tan rivâyetine göre: "Ben 10 yaşındayken Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat etti." Ebû İshâk, Saîd b. Cubeyr'in İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet etmiş olduğunu bildirmiştir: "Ben, 15 yaşındayken Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat etti." Ahmed b. Hanbel: "Bu, en doğrusu" dedi.⁵

1.1.2. İlim Tâhsili

Ebû Duhâ'nın Mesrûk'tan rivâyet ettiğine göre: "İbn Abbâs'ı gördüm. O, insanların en güzeli, insanların en fasîh konuşanı ve tahdîs ettiğinde insanların en âlimiydi."⁶ Sufyân b. Uyeyne şöyle dedi: "İnsanların en âlimi, üç kişiydi: Abdullah b. Abbâs, Şa'bî ve Sufyân es-Sevrî," Abdullah b. Tâhir şöyle dedi: "İnsanların en âlimi, dört kişiydi Abdullah b. Abbâs, Şa'bî, Kâsım b. Ma'n ve Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm."⁷ Ebû'l-Âliye, Abdullah b. Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanında *el-Muhkem*'i okudum."

¹ Âdil Nuveyhiz, *Mu'cemu'l-Mufessirîn*, 3. Baskı, Beyrut: Muessesetu Nuveyhiz, 1988), 1/310.

² el-Makrizî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, 4/272.

³ İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Thk. Alî Ömer, (Kahire: Dâru'l-Hancî, 2001), 6/321.

⁴ el-Begâvî, *Mu'cemu's-Sahâbe*, Thk. Muhammed Emîn el-Ceknî, (Kuveyt: Dâru'l-Beyân, 2000), 3/483.

⁵ el-Makdisî, Abdülğânî b. Abdilvâhid, *el-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl*, Thk. Şadî en-Nu'mân, (Kuveyt: Heyetu'l-İnâye bi Tıbbâ ve'n-Neşri'l-Kur'ân ve's-Sunneti'n-Nebeviyye ve Ulûmihâ, 2016), 1/338.

⁶ el-Makrizî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr* 4/275.

⁷ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ' ve'l-Lugât*, 1/274.

Kastettiği *-el-Mufasssal'* dır.¹

Sufyân b. Uyeyne, Ubeydillah b. Ebî Yezîd'in şöyle bize şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İbn Abbâs'a sorulduğu zaman eğer Kur'ân'da bir cevap bulursa onunla cevap verirdi. Şayet bulamazsa Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadîslerinde bir cevap bulursa cevap verirdi. Şayet sahâbîlerin sözlerinde cevap bulamazsa kendi görüşünü söylerdi. A'meş, Mucâhid'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İlmi çok olduğu için İbn Abbâs'ı **“Bahr” (Deniz)** diye isimlendirdiler.” İbn Cureyc, Tâvûs'un şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: “Abdullah b. Abbâs'tan daha âlim bir adam görmedim.”² Tâvûs'un şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “İbn Abbâs'a muhâlefet eden her kimse onu ikrâr edene kadar bırakmazdı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yetmiş sahâbînin bir meselede aralarında ihtilâf olursa İbn Abbâs'ın görüşüne katıldıklarını gördüm.”³ Ya'lâ b. Hâkim, İkrime'den İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiği zaman Ensâr'dan bir adama söyledim ki Hz. Peygamber (s.a.s.) sahâbîlerinden soralım bugün onlar çoktur. İnsanların arasında sahâbe varken bana gelirler. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadîsini duyduğumda Hz. Peygamber'in kapısına giderdim. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Amcamoğlu bana haber verseydin ben, sana gelirdim!” Derdi. “Hayır ben, sana gelmeyi hak ediyorum.” Derdim.”⁴

Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Hz. Ömer'e zor bir mesele gelince İbn Abbâs'a: “Bize zor bir mesele geldi ancak sen çözebilirsin!” der ve görüşünü alırdı ve başka hiç kimsenin görüşünü almazdı. Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe: “İbn Abbâs, üstün özellikleriyle insanları geçti: önceden hiç kimsenin tahsil etmediği Fıkıh, Neseb, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman zamanları dâhil Hz. Peygamber (s.a.s.) hadîslerini tahsîl etti. Derin bir fıkha sahipti. Kur'ân'ın Tefsîri, Arapça, Şiir ve Ferâiz gibi konularda ihtiyaç duyulduğu zaman görüşü sorulurdu. Abdullah b. Abbâs'tan görüşü daha kuvvetli hiçbir kimse görmedim. Meclislerde Fıkıh, Tefsîr, Şiir ve Meğâzî için birer gün tahsis edilirdi. Meclisinde her âlim ona tâbi olur ve onu soran her kimse cevabını bulurdu.”⁵

Abdullah b. Abbâs, şöyle demiştir: “Dört kişi var ki onları ben ödüllendiremem: “Benden

¹ el-Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, 6/9.

² İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Thk. Muhammed Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 2/316.

³ Mahmûd Muhammed Halîl, *Mevsûatu Akvâli'l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli'l-Hadîsi ve İlelihi*, 2/260.

⁴ İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 2/317.

⁵ İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Thk. Âdil Abdulmevcûd, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 3/291.

önce selam veren adamı, meclislerde bana yer veren adamı, benim ihtiyaçlarımla uğraşan adamı. Dördüncüyü ise ancak Allah ödüllendirir. O, kimdir diye soruldu? Başına bir şey geldiğinde kime danışacağını bilemeyen bana gelen bir adamdır.”¹

1.1.3. Hadîs İlmîne İştîyâkı

Abdullah b. Abbâs, İbn Mes‘ûd’dan sonra 35 yıl daha yaşamıştır. Tüm belde ve kıtalardan ona gelirlerdi. *Sahîh*’in’de zikredildiği gibi Hz. Ömer, küçük yaşına rağmen ona çok hürmet gösterirdi ve Ömer’den sonra İbn Abbâs, 47 yıl yaşamıştır. Hep kendisinden fetvâ istenirdi. Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadîsini çokça rivâyet edenlerden biridir ki onlar: Ebû Hureyre (ö. 58/678), (Abdullah) İbn Ömer (ö. 73/693), Câbir (b. Abdillâh) (ö. 78/697), (Abdullah) İbn Abbâs (ö. 68/687-88), Enes (b. Mâlik) (ö. 93/711-12), Hz. Âişe (ö. 58/678). Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber’den (s.a.s.) 1660 hadîs rivâyet etmiştir. el-Buhârî ve Muslim, 95 hadîsini ortak rivâyet etmişler, el-Buhârî, 120, Muslim ise 49 hadîsinde infirâd etmiştir. el-Beyhâkî (ö. 458/1066) *Menâkıbu’ş-Şâfi’* adlı eseriyle eş-Şâfi’den (ö. 204/820) rivâyet edilen hadîsin sahîhliği babında: “Tefsîrde sadece İbn Abbâs’tan yaklaşık 100 hadîs rivâyet ettiği tespit edilmiştir. Kendinden rivâyet edenler: İbn Ömer, Enes, Ebû’t-Tufeyl, Ebû Umâme b. Sehl ve tabîilerden birçoğudur.”²

1.1.4. Hadîs Rivâyet Ettiği Hocaları

Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) yaklaşık 30 ay eşlik etti ve Hz. Peygamber’den (s.a.s.) hadîs rivâyet etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Alî, Muâz b. Cebel ve Ebû Zer el-Gıfârî’den hadîs rivâyet etmiştir.³

Hz. Ömer, Hz. Alî, Muâz, Muâz’ın Babası, Abdurrahmân b. Avf, Ebû Sufyân Sahr b. Harb, Ebû Zer, Ubey b. Kâ’b, Zeyd b. Sâbit ve başkaları. Ubey ve Zeyd’e Kur’ân okumuş, Mucâhid, Saîd b. Cubeyr ve başkaları da İbn Abbâs’a Kur’ân okumuştur.⁴

Oğlu (Abdullah), Alî, Abdullah b. Ma’bed, Mevlâları İkrime, Miksem, Kureyb, Ebû Ma’bed Nâfi, Enes b. Mâlik, Ebû’t-Tufeyl, Ebû Umâme b. Sehl, Kardeşi Kesîr b. Abbâs,

¹ İbn Hallikân, *Vefeyât’ul-Ayân*, Thk. İhsân Abbâs, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1900), 3/63.

² en-Nevevî, *Tehzîbu’l-Esmâ’ ve’l-Luğât*, 1/274-275.

³ İbnu’l-Esîr, *Usdu’l-Gâbe*, 3/291.

⁴ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 3/ 333.

Urve b. ez-Zubeyr, Ubeydullah b. Abdillâh, Tâvûs, Ebû's-Şa'sâ, Câbir, Alî b. Huseyin, Saîd b. Câbir, Mucâhid b. Cebr, Kâsım b. Muhammed, Ebû Sâlih es-Semmân, Ebû Recâ el-Utâridî, Ebû'l-Âliye, Ubeyd b. Umeyr ve oğlu Abdillâh, Atâ b. Yesâr, İbrâhîm b. Abdillâh b. Ma'bed, Arbede et-Temîmî -Tefsîr Sâhibi-, Ebû Sâlih Bâdam, Tâlik b. Kays el-Hanefî, Atâ b. Ebî Rebâh, Şa'bî, Hasen, İbn Sîrîn, Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî, Şehr b. Havşeb, İbn Ebî Muleyke, Amr b. Dînâr, Ubeydullah b. Ebî Zeyd, Ebû Cemre b. Umrân ed-Dâbî, Dahhâk b. Muzâhim, Ebû'z-Zubeyir el-Mekkî, Bekr b. Abdillâh el-Muzenî, Habîb b. Ebî Sâbit, Saîd b. Ebû'l-Hasen, İsmâîl es-Suddî ve bunlar dışındakiler kendisinden hadîs rivâyet etmiştir.¹

1.1.5. Menâkıbı

Abdillâh b. Abbâs'ın, menkıbeleri çoktur. Burada sadece rivâyetleriyle bağlantılı olan iki tanesine işaret etmek istiyoruz. Birincisi Cibrîl'i (a.s.) görmesi, ikincisi ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisine dua etmesidir. Ebû Sâlih, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Allah: "Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır." Kehf Sûresi, 22. Âyet. İbn Abbâs dedi ki: "Ben, o az olanlardanım." Cerîr b. Abdilhamîd, el-Muğîre'den şöyle rivâyet etmiştir: "İbn Abbâs'a "Bu ilmi nasıl alabildin? Diye soruldu. "Soru soran bir dile ve idrâk eden bir kalbe sahip olmakla." Diye cevap verdi. Alî b. Ebî Talha, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Tefsîr'den bana sorun çünkü Allah, bana soru soran bir dil ve idrâk eden bir kalp verdi."²

1.1.6. Cibrîl'i (a.s.) Görmesi

Abdillâh b. Numeyr ve Ubeydullah b. Mûsâ, Âmir'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Abbâs Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına girdiği vakit oğlu Abdillâh ona dedi ki: "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında bir adam gördüm." Abbâs, Rasûlullah'ın amcasının oğlu yanında bir adam gördüğünü söylüyor." Dedi. O anda Abdillâh ise: "Evet, Sana Kur'ân indiren üzerine yemin ederim ki gördüm." dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) ise: "Evet o, Cibrîl'di. dedi." Hekîm b. Cubeyr, Saîd b. Cubeyr'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Abbâs oğluyla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gitmişler, Abbâs, selam vermiş ama Hz. Peygamber (s.a.s.), cevap vermemiştir. Bu nedenle geri dönerken oğlu Abdillâh, babasına: "Hz. Peygamber'in

¹ ez-Zehabî, *Siyeru A'âlami'n-Nubelâ*, 3/ 333.

² el-Makrîzî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, 4/275-276.

(s.a.s.) yanında bulunan adam kimdir?” diye sordu. Abbâs, oğlunun bu durumundan endişelenmiş, ordayken o, kimseyi görememişti ve Hz. Peygambere (s.a.s.) olanları anlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.): “O’nu görmüş mü?” O, Cibrîldi.” Diye cevap verdi. Abbâs, şöyle dedi: “Hz. Peygamber (s.a.s.), Abdullah’ın başını mesh edip ilim sahibi olsun” diye dua etti.¹

Âsım b. Alî b. Âsım, Zeyneb binti Suleymân b. Alî’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Bana, babam babasından rivâyet ederek şöyle dedi: “Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) selam verip girmiş ve orada bir adam görmüş, Hz. Peygamber (s.a.s.) Abdullah’a: “Ne zaman geldin?” diye sordu. Abdullah: “Yaklaşık bir saat önce.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Orada bir kimse gördün mü? Diye sordu. Abdullah: “Evet. Bir adam gördüm.” Dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle dedi: “O, Cibrîl’dir. Ancak peygamberler, onu görürler ve onu gören her kimse kör olur ama umarım ki senin hayatın sonunda olur sonra Abdullah b. Abbâs’a: “Allah’ım onu dinde fakîhlerden eyle! Ona Te’vili öğret ve İman Ehli’nden kıl!” diye dua etti.²

1.1.7. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Duâsı

Saîd b. Cubeyr, şöyle dedi: “İbn Abbâs, Hz. Peygamber (s.a.s.) Meymûne’nin evindeyken gece abdest almak için su önüne koymuş ve dedi ki: “İbn Abbâs, bunu senin için hazırlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: “Allah’ım onu dinde fakîhlerden eyle, ona Te’vili öğret!”³ Abdullah b. Abbâs: “Hz. Peygamber (s.a.s.), Hikmet ve Te’vil sahibi olabilmek için bana dua etti.” Hikmet, Kur’ân, Te’vîl, Tefsîr demektir. İkinci rivâyet: “Hz. Peygamber (s.a.s.), hayırla çok dua etti ve benim için: “Kur’ân’ın ne güzel tercümânı!” dedi. Üçüncü rivâyet ise “Hz. Peygamber (s.a.s.) Abdullah’ın başına eli koymuş ve Allah’ım ona Hikmet ver, Te’vili öğret.” Diye dua etmişti.⁴

Hâlid el-Hezzâ, İkrime’den İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) benim başımı meshedip ve hikmet ile dua etti.” Şebîb b. Bişr, İkrime’den İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) Mahreç’e girip çıktı önünde kapalı bir kap gördü bunu kim yaptı diye sordu? “Ben, yaptım.” Dedi. Hz.

¹ İbn Sâ’d, *İkmâlu’t-Tabakâti’l-Kubrâ*, Thk. Muhammed es-Sâlimî, (Taif: Matbaatu’s-Siddîk, 1993), 1/124.

² el-Makrîzî, *el-Mukaffâ’l-Kebîr*, 4/274.

³ el-Makrîzî, *el-Mukaffâ’l-Kebîr*, 4/274.

⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 73/180.

Peygamber (s.a.s.): “Allah’ım Ona Kur’ân’ın te’vilini öğret.” Diye dua etmişti.”¹

Ebû Cehdâm, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Cibrîl’i iki kere gördüm ve Hz. Peygamber (s.a.s.), ona iki kere dua etti”. Hâlid el-Hezzâ, İkrime’den İbn Abbâs’tan şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) beni kucakladı ve Allah’ım Ona hikmet ver diye dua etti.”² Hz. Peygamber (s.a.s.), İbn Abbâs’ı kucaklamış, “Allah’ım Ona Kitâbı öğret” başka rivâyet de: “Ona Hikmet’i öğret. Allah’ım onun fikhını artır!” Diye dua etmişti.³

1.1.8. Vefatı

71, 72 ve 70 yaşındayken vefat etti denildi. Hastalığı 8 gün sürmüş ve hicrî 68 yılında vefat etmiştir. Muhammed b. Hanefiyye, Abdullah b. Abbâs’ın cenâzesinde: “Bugün ilmin reîsi veya ümmetin reîsi vefat etti.” dedi. Ebû Zubeyr şöyle dedi: “İbn Abbâs, Taîf’te vefat etti. Tabutu, omuzlara kaldırıldığı zaman bir kuş içine girdi ve çıktığı görülmedi.” Mucâhid’den rivâyet edildiğine göre: “İbn Abbâs, Taîf’te vefat etti. İbn Hanefiyye de cenâze namazı kılmış, sonra beyaz bir kuş gelip kefenine girdi ve hiç çıkmadı onunla gömüldü. Abdullah b. Abbâs gömülürken İbn Hanefiyye: Vallahi bugün **Hibru’l-Umm**e vefat etti. Saîd b. Cubeyr şöyle dedi: “İbn Abbâs, Taîf’te vefat etti. Cenâzesine katıldım. Cenâze sırasında bir kuş geldi önceden onun benzeri görülmemişti. Tabutuna girdi.” Dedi. Bir başkası ise şöyle dedi: “İbn Abbâs, ölünce mezarının başında (Ey kâmil bir iman ve sâlih amellerle huzûra ermiş nefis! Sen O’ndan râzı, O da senden râzı olarak Rabbine dön! Dürüst ve samimi kullarımın arasına katıl! Cennetime gir!” Fecr Sûresi, 27-30. âyetlerini okunmuştur ama kimin okuduğu görülemedi.” Ebû Sâlih, Râfi’ b. Hadîc’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İbn Abbâs’ın ölüm haberini aldığı anda Şark, Garb ve arasındakilerin ilmine muhtaç olduğu kişi öldü.” Vâkîdî, Yahyâ b. Alâ’nın Ya’kûb b. Ebî Zeyd’in babasından rivâyet ettiğine göre: “Câbir b. Abdillâh, İbn Abbâs’ın ölüm haberini duyunca bir elini diğer eline vurarak: “İnsanların en âlimi, en sabırlısı öldü ve ümmet onun ölümüyle yaralandı.” Dedi.⁴

¹ ez-Zehabî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 3/333.

² İbnü’l-Esir, *Usdu’l-Gâbe*, 3/291.

³ Bamhızme, *Kilâdetu’n-Nehîr fî Vefeyâtî’l-A’yânî’d-Dahîr* (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 2008), 1/412.

⁴ el-Makrîzî, *Mukaffa’l-Kebîr*, 4/288-289. Ayrıca hayatı için Bkz. Altıkulaç, İkrime el-Berberî, 20/40-42.

1.2. İkrime b. Abdillâh el-Berberî

İkrime b. Abdillâh, el-Berberî'nin Abdillâh b. Abbâs'tan rivâyetlerini ele almadan önce İkrime'nin İsmi ve Nesebi, İlim tahsîli, hocaları ve talebeleri, bölgelere göre râvîler, âlimleri onun hakkında sözleri, İkrime'ye yöneltilen ithamlar ve savunusu ve vefatı konularını ele alacağız.

1.2.1. İsmi ve Nesebi

Ebû Abdillâh İkrime Mevlâ Abbâs el-Hâşimî el-Medenî, kökeni Fas halkından bir berberîdir.¹ Husayn b. Ebî el-Hurr el-Anbarî'ye bağlıydı, Alî b. Ebî Tâlib, onu Basra vâlisi olarak görevlendiğinde Abdillâh b. Abbâs'a hediye etti.² Tâvûs ve Saîd b. Cubeyr aynı yaşlardaydı. Künyesi, Ebû Abdillâh'tı.³ Arap isimleriyle isimlendirildi.⁴ Ümmi Saîd b. Cubeyriyye ile evliydi.⁵ el-İkrime, dışı güvercin anlamındadır. Abdulhamîd b. Behrâm: İkrime'yi beyaz sakallı, ucu omuzlarının arasında, sakalının altına çevirdiği beyaz bir türbanla, gömleğini topuklu ayakkabılarına ve beyaz cübbeyle gördüm.” Dedi. İkrime hakkında şöyle söyledi: “Habîb b. Mesleme'nin komutanlığında İbn Abbâsla Rûmu, Allah'ın, Kur'ân'da zikrettiği gençlerin şehrine varana kadar fethettiler. İkrime, Medine sâkinlerinden biriydi. Mekke'de kalmış, bir süre sonra Mısır, Afrika'ya gitmiş, Fas'ta bugüne kadar Sufriyye olarak bilinen İbâdiyye ekolünün mensupları, doktrinlerini İkrime Mevlâ İbn Abbâs'tan aldıklarını iddia etmektedir.”⁶

Yahyâ b. Ma'în (ö. 233/848) şöyle demiştir: İbn Abbâs vefat ettiğinde İkrime, daha azat edilmemiş bir köleydi. Bu yüzden Alî b. Abdillâh, onu sattı. İkrime ona: “Babanın ilmini satıyor musun?” dedi. Sonra Ali, İkrime'yi geri aldı.⁷ el-Vâkıdî (ö. 207/823) Ebû Bekir b. Ebî Sabra'nın şöyle dediğini nakletmiştir: “Alî b. Abdillâh b. Abbâs, İkrime'yi Hâlid b. Yezîd b. Muâviye'ye dört bin dînâra sattı. İkrime ona: “Babanın ilmini dört bin dinara karşı satmandan sana ne hayır gelir?” dedi ve geri almasını istedi. Geri verildi ve azat etti. Ebû

¹ en-Nevevî, *Tehzîbu'l-Esmâ' ve'l-Lugât*, 1/341.

² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1992), 20/265.

³ İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Muslim*, Thk. Abdillâh el-Yesî, (Beyrut. Dâru'l-Ma'rife, 1407), 2/110.

⁴ Tayyîb Bamhizme, *Kilâdetu'n-Nehîr fî Vefeyâti A'yâni'd-Dahîr* 2/26.

⁵ İbn Hibbân, *Meşhâhîru Ulâmâi'l-Emsâr* (Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 1991), 134.

⁶ İbn Manzûr, *Muhtasarü Târîhi Dimaşk* (Şam: Dâru'l-Fikr, 1986), 17/142-144.

⁷ Abdillâh b. Abbâs, Basra vâlisi iken Husayn b. Ebî'l-Hur el-Anberî, onu kendisine hediye etti. İbn Abbâs'ın ölümünden sonra oğlu Alî, İkrime'yi Hâlid b. Yezîd b. Muâviye'ye 4000 dinar bedelle sattı. Ancak İkrime'nin ona babasının ilmini sattığını söyleyerek sitem etmesi üzerine Alî, bu alışverişi feshederek İkrime'yi âzat etti. el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 20/269; Altıkulaç, İkrime el-Berberî, 20/40-41.

Saîd b. Yûnus ise: “İkrime, Medine’nin sâkinlerindendi. Mekke’de ikâmet etmiş, bir süre sonra Mısır’a da gitmişti. Çok yolcuğa çıkıyordu.” demiştir.¹

1.2.2.İlim Tahsîli

Abdurrahmân b. Hasen, İkrime’nin şöyle dediğini işitmiştir: “Kırk yıl ilim tahsil ettim, İbn Abbâs evde bulunmasına rağmen ben fetvâ verirdim.” Yezîd en-Nahvî’den rivâyet edildiğine göre: “İbn Abbâs, İkrime’ye: “Git ve insanlara fetvâ ver. Ben de sana yardım ederim.” Dedi. “Bu insanların iki katı olursa da ben fetvâ veririm. İbn Abbâs dedi ki: “Sana soran kendisiyle ilgili bir şey sorarsa ona fetvâ ver. Eğer sormazsa verme. Böylece insanların üçte birinin zahmetini üzerinden atarsın.” Dâvûd b. Ebî Hind’den rivâyet edildiğine göre İkrime şöyle demiştir: “İbn Abbâs, “Allah’ın helâk edeceği ya da çetin bir azaba çarptıracağı kimselere ne diye öğüt veriyorsunuz?” A’râf Sûresi-164. âyetini okuduktan sonra: “Bu kavim, kurtulmuş mudur? yoksa yok olmuş mudur? Bilemedim” dedi. İkrime: “Yaşadığı müddetçe ona açıklıyordum ve İbn Abbâs da bana cübbe giydirdi.” demiştir. İbn Fudayl’dan rivâyet edildiğine göre Osmân b. Hâkim şöyle demiştir: “Ebû Umâme b. Sehl ile otururken İkrime geldi ona: “Ey Ebû Umâme Allah’ı hatırlatarak sana sorarım, İkrime benden naklettiği sözlere inanın çünkü bana yalan söylemedi. İbn Abbâs’ın böyle dediğini duydun mu? Ebû Umâme: “Evet” dedi. Eyyûb’dan rivâyet edildiğine göre Amr b. Dînâr şöyle dedi: “İkrime’ye sormak için Câbir b. Zeyd, bazı meseleleri bana arz etti ve dedi ki: “Bu İkrime Mevlâ İbn Abbâs’ın ilmi deniz kadar ona sorun!” Amr, Ebû’s-Şa’sâ’nın şöyle dediğini işitmiştir: “Bu İkrime Mevlâ İbn Abbâs, insanların en âlimidir. Sufyân, İkrime Meğâzî’den bahsederse onu duyan kişi sanki onları görüyormuş gibi el-Muğîre rivâyetine göre, Saîd b. Cubeyr’e senden daha âlim tanır mısın?” diye sordular. “Evet İkrime’dir.” cevabını verdi.²

1.2.3.Hocaları

İkrime, hem Tefsîr İlmine hem Hadîs İlmine hem de Fıkıh İlmine katkılarda bulunmuştur. Özellikle ilk hocası Hz. Peygamberin amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs’ın hem talebesi hem mevlâsı olduğu için hem kendisinden hem de diğer sâhâbîlerden hadîs rivâyet etmiştir.

1. Abdullah b. Abbâs

¹ ez-Zehabî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, (Beyrut: Matbaatu’r-Risâle, 1985), 5/16.

² ez-Zehabî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 5/15-16.

- 2.Hz. Âiſe
- 3.Ebû Hureyre
- 4.İbn Ömer
- 5.Abdullah b. Amr
- 6.Ukbe b. Âmir
- 7.Safvân b. Umeyye
- 8.Haccâc el-Ensârî
- 9.Câbir b. Abdillâh
- 10.Hamne b. Cahſ
- 11.Ebû Saîd el-Hudrî
- 12.Ummu Amâre el-Ensârîyye
- 13.Yahyâ b. Ya‘mer
- 14.Abdullah b. Râfî’

1.2.4.Talebeleri

- 1.İbrâhîm en-Nehaî
- 2.Şa‘bî
- 3.Amr b. Dînâr
- 4.Câbir b. Zeyd
- 5.Habîb b. Ebî Sâbit
- 6.Husayn b. Abdirrahmân
- 7.Hakem b. Utbe
- 8.Abdullah b. Kesîr
- 9.Abdulkerîm el-Cezerî
- 10.Abdulkerîm Ebû Umeyye el-Basrî
- 11.Alî b. el-Ekmâr
- 12.Katâde
- 13.Mâtar el-Varak
- 14.Mûsâ b. Ukbe
- 15.Ebû İſhâk el-Hemadânî
- 16.Ebû İſhâk eſ-Şeybânî
- 17.Ebû Sâlih Mevlâ Ummuhânî
- 18.Ebû’z-Zubeyr el-Mekkî

- 19.Eyyûb es-Sahtiyânî
- 20.Eş'as b. Sevvâr
- 21.Sevvâr b. Zeyd ed-Dalî
- 22.Sevvâr b. Zeyd el-Hımsî
- 23.Câbir el-Cu'fî
- 24.Ebû Bişr Ca'fer
- 25.Haccâc b. Ertât
- 26.Hasen b. Zeyd (Nefîse Hanımın Oğlu)
- 27.Huseyin b. Abdillâh el-Abbâsî
- 28.Huseyin b. Kays er-Rehabî
- 29.Huseyin b. Vâkıd el-Muzurî
- 30.Hakem b. Ebân
- 31.Humeyd et-Tavîl
- 32.Hâlid el-Hazzâ
- 33.Dâvûd b. Husayn
- 34.Ebû Cahaf b. Ebî Avaf
- 35.Dâvûd b. Ebî'l-Hind
- 36.Zubeyr b. Huveyris
- 37.Zeyd Ebû Samâ el-Hecam
- 38.Zeyd Mevlâ Kays el-Hazzâ
- 39.Saîd b. Mesrûk
- 40.Sufyân b. Dînâr et-Temar
- 41.Sufyân b. Zeyd el-Uşfûrî
- 42.A'meş
- 43.Seleme b. Vahram
- 44.Simâk b. Harb
- 45.Sâlih b. Rustem el-Hazâz
- 46.Safvân b. Amr el-Hımsî
- 47.Âsım b. Behdele
- 48.Âsım el-Ahvel
- 49.Abbâd b. Mansûr
- 50.Abdullah Hasen b. Hasen
- 51.Abdullah b. Huseyn Ebû Hezer
- 52.İbn Tâvûs

53. Abdullah b. Abdîrrahmân b. Ebî Huseyin
54. Abdullah b. Îsâ b. Ebî Leylâ
55. Abdullah b. Keysân
56. Abdurrahmân b. el-Îsbahânî
57. Abdurrahmân b. Huseyl
58. Abdulazîz b. Ebî Revâd
59. İbn Cureyc
60. Abdulmelik b. Ebî Bişr
61. Abdolvâhid b. Safvân
62. Osmân b. Saîd el-Kâtib
63. Osmân el-Şahâm
64. Osmân b. Gıyâs
65. Atâ b. es-Sâib
66. Akîl el-Îlî
67. İlba b. Ahmer
68. Alî b. Buzeyme
69. Amâre b. Ebî Hafsa
70. Ömer b. Atâ b. Varâz
71. Ömer b. Furhu el-Abdî
72. Amr b. Ebî Amr el-Mutallib
73. Amr b. Muslim el-Cundî
74. Amr b. Haram
75. Fâzıl b. Me'mûn
76. Fâzıl b. Gâzvan
77. Fâtır b. Halîfe
78. Kıbâs b. Rezin el-Ahmî
79. Leys b. Ebî Selîm
80. Ebû'l-Esved Yet'm Urva
81. İbn Şihâb
82. el-Muğîre b. Muksim
83. Mukâtıl b. Hayyân
84. Mansûr b. Nu'mân eş-Şukrî
85. Mehdî b. el-Harb
86. Mûsâ b. Eyyûb el-Gafilî

- 87.Mûsâ b. Muslim et-Tahhân
88.Nizâr b. Hayân
89.Nâzir Ebû Ömer el-Hazâr
90.Nûh b. Rabîa
91.Hişâm b. Hasen
92.Yezîd b. Ebî Saîd en-Nahvî
93.Ebû Eşheb el-Utâridî ve bunların dışında daha pek çok kişi.”¹

1.2.5.Bölgelere Göre Râvîler

1.2.5.1. Medineli Râvîler

Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, A’lâ b. Abdirrahmân el-Harkî, Muhammed b. Abdirrahmân b. Nevfel Ebû'l-Esved, Saîd b. Abdirrahmân b. Hasen b. Sâbit, Muhammed b. Talha b. Yezîd b. Rukâna, Seleme b. Baht, Sevvâr b. Zeyd ed-Dalî, Dâvûd b. Husayn, Huseyin b. Abdillâh b. Ubeydillâh b. Abbâs.

1.2.5.2. Mekkeli Râvîler

Amr b. Dînâr, Ebû Sâlih Bâzân, Kâsım b. Ebî Buze (b. Nâfî b. Yesâr), Humeyd b. Kays A’rac, İbn Ebî’n-Necîh (Abdullah b. Yesâr), Abdullah b. Kesîr, Abdulazîz b. Ebî Ravâd.

1.2.5.3. Yemenli Râvîler

Amr b. Muslim, Hâkem b. Ebân, Hemmâm b. Nâfî, İshâk b. Câbir el-Adenî Aslen Basralı olan Ya’lâ b. Hâkim, Vahâb b. Nâfî, Abdurrezzâk, Seleme b. Vahrâm ve İsmâîl b. Şerves’in Amcası.

1.2.5.4. Kûfeli Râvîler

Ebû İshâk el-Hemedânî, Şa’bî, Hammâd b. Ebî Suleymân, Seleme b. Kuheyl, Habîb b. Ebî Sâbit, A’meş, İsmâîl b. Ebî Hâlid, Hâkem b. Utbe, Ebû Zarâ Amr b. Amr, Meysera, Ebû Husayn, Simâk b. Harb, Sa’dî, Alî b. Akmâr, Saîd b. Mesrûk, el-Muğîre b. Muksim, Husayn

¹ ez-Zehbî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 5/13-14.

b. Abdurrahmân, Atâ b. es-Sâib, Leys b. Ebî Selîm, Harîs b. Hasıra, Velîd b. Ayzaz, Ziyâd b. Fayâd, Zeyd b. Ebî Ziyâd, Abdurrahmân el-İsbahânî, Ebû İshâk Şeybânî, Atiyye el-Ufî, Eş'as b. Sevvâr, Allâ b. el-Museyyeb, Fudayl b. Gazvân, Hilâl b. Habbâb, Bedr b. Osmân, Fittîr b. Halîfe, Ebû Bekr, İmrân b. Selmân, Muhammed b. Abdurrahmân Mevlâ Talha, Sufyân b. Ziyâd Usfurî, İsâm b. Kudâme, Zeyd b. Hecâm.

1.2.5.5. Basralı Râvîler

Câbir b. Zeyd, Âsım el-Ahvel, Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde, Yûnus b. Ubeyd, Dâvûd b. Ebî Hind, Hâlid el-Hezzâ, Humeyd et-Tavîl, Hişâm b. Hasen, Zubeyr b. Heryît, Hanzale es-Sedûsî, Amr b. Hakîm, Ebû Yezîd el-Medînî, Saîd b. Abdillâh es-Sekafî, Ebû Mekîn, İmrân b. Haydâr, Yezîd b. Hâtîm, Abdulkerrîm Ebû Umeyye, Şebîb b. Bîşr, Ebân b. Senâ, Ebû Eşheb, Matâr Varâk, Fudayl b. Meymûn, Abbâd b. Mansûr, el-Mehdî el-Hacrî, Ebû Bekr el-Hûzelî.

1.2.5.6. Vâsıtlı Râvîler

Ebû Beşîr Ca'fer b. Ebî Vâhşiye, Huseyin b. Kays Ebû Alî er-Rahâbî.

1.2.5.7. Mısırlı Râvîler

Yezîd b. Ebî Hâbib, Beşîr b. Ebî Ömer, Ca'fer binti Rabîa

1.2.5.8. Şâmlı Râvîler

Safvân b. Ömer, Sevvâr b. Zeyd

1.2.5.9. Eyle'lı Râvîler

Akîl b. Hâlid, Yûnus b. Zeyd

1.2.5.10. Cezîreli Râvîler

Abdulkerrîm b. Mâlik, Hâsîf, Alî b. Buzeyme, Osmân Muşâhid

1.2.5.11. Yemâmeli Râvîler

Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Zeyd

1.2.5.12. Horasânî Râvîler

Atâ el-Horasânî, Ebû Munîb el-Atekî, Albe b. Ahmer, Yezîd en-Nahvî, Huseyin b. Vâkîd, Nâim b. Meysera en-Nahvî

1.2.5.13. Sicistânî Râvî

Kâdî Abdullah b. Huseyin¹

1.2.6. Âlimlerin Onun Hakkında Sözleri

İkrime, Kur'ân ve Fıkıh'ta insanların en âlimiydi. Câbir b. Zeyd, İkrime, insanların en âlimiydi ve biz İkrime'nin rivâyetinden kaçındığımız iddiası haklı değildir. Biz İbrâhîm b. Ebî Yahyâ rivâyetinden kaçınmadık zira mecruh bir kişinin sözüyle bir kişiyi cerh etmek imkânsızdır. Ayrıca ilmi az olan kişi de bir kişiyi cerh edemez. Yezîd b. Ebî Ziyâd şöyle demiştir: “Alî b. Abdillâh b. Abbâs'ın yanına girdiğimde evin kapısında İkrime bağlıydı. Bu kimdir? diye sordum. Bana: “Bu kişi, babama yalan söylüyor.” diye cevap verdi. Buna itibar etmemek gerek çünkü Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın rivâyetiyle ihticâc edilmez. Eyyûb b. Rezîn'den rivâyet edildiğine göre Nâfi b. Ömer'i şöyle derken işitdim: “Ey Nâfi, İkrime'nin İbn Abbâs'a yalan söylediği gibi sen de bana yalan söyleme!” Dedim ki: “Bütün beldelerde Ehl-i İlim, İkrime'den Hadîs ve Fıkıh aldılar, mizah dışında onu eleştiren kimse görmedim.”²

Hıfz ve Verâ Ehl-i'nden biriydi. Kendisine sorulan meselelerde Kur'ân'a ve Fıkıh'a istinâd edenlerden ve fetih ve sefere çıkanlardan biriydi.”³ Ebû Abdillâh dedi ki: “Tüm ashâbımız, İkrime ile ihticâc ettiler.”⁴ Yahyâ'ya, İbn Abbâs Mevlâsı İkrime ve Nâfi'den soruldu, şöyle cevap verdi: “İbn Abbâs konusunda İkrime daha bilgilidir...”⁵ Kâra b. Hâlid'den rivâyet

¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1952), 7/7-8.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl* (Beyrut: Matbaatu'r-Risâle, 1973), 5/229-230.

³ İbn Hibbân, *Meşhâhîru Ulâmâi'l-Emsâr*, 134.

⁴ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr* Thk. Muhammed ed-Debasî ve Mahmûd en-Nehâl (Riyâd: Mutemeyyiz li't-Tibâa ve'n-Neşr, 2019), 8/95.

⁵ Yahyâ b. Ma'in, *Târîhu İbn Ma'in* Thk. Ahmed Seyf (Mekke: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-İslâmî, 1979), 3/249.

edildiğine göre: “İkrime, Basra’ya geldiğinde ve orada bulunduğu sürece el-Hasen (ö. 110/728), Tefsîr’den ve fetvâ vermekten çekiniyordu. O, güvenilir bir kimseydi ve Tefsîr’de de âlimdi. Yalancı ya da bid’atçı olduğu ispatlanamadı.”¹ Hâlid b. Yezîd b. Muâviye, İkrime hakkında şöyle dedi: “İlim sahibi adam ne güzel, câhil adam ne kötüdür. İlim sahibi adam ne alacağını bilir ama câhil adam her işittiğini alır. Saîd dedi ki: “İkrime, hadîs rivâyet ettiğinde kendi kendine “eğer öyleyse” derdi. Hammâd b. Zeyd, Eyyûb’e: “Siz İkrime’yi ithâm ediyor musunuz? Ben ithâm etmiyorum.” Dedi.²

(Abdullah) İbn Lehîa, Ebû’l-Esved’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İkrime’nin Mağrib’e gitmesini ben sebep oldum. Hallerinden sordu ben de gaflete düştüklerini anlattım... Selâm b. Miskîn, Kâtade’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Helâl ve Harâm konusunda insanların en âlimi, Hasen’dir, Menâsik konusunda insanların en âlimi, Atâ’dır. Tefsîr konusunda insanların en âlimi, İkrime’dir. İbn Adî, “İkrime hakkında şöyle dedi: “Mustâkimu’l-Hadîs (Hadîs’te doğru adamdır.) Lakin bazen ondan zayıf bir râvî rivâyet ederse o zayıf râvî tarafından gelmiştir İkrime tarafından değil. İmâmlar ve Sahîh sahipleri, sika râvîler yoluyla *Sahîhler*’inde rivâyetlerini zikretmiş, şöhretinden dolayı İkrime’nin hadîsiyle ihticâdan kaçınmamışlardır.”³

İmâm el-Buhârî’nin, genel olarak İkrime’den doğru olan rivâyetleri bilirdi ve onunla ilgili hadîslerini, tüm ashâbının rivâyetlerini bir araya getirerek, hiçbir çelişki veya farklılık bulamadı ve güvenilirlerin hadîsleriyle tezat teşkil etmeyince İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyet etmiş olduğu hadîsleri, diğer sahâbîler tarafından rivâyet edilen güvenilir hadîsleriyle aynı şekilde tutulmuş olduğunu ve onları birbirine doğrulattığı anlaşılır. Ancak onlardan biri farklı bir şeye şahitliği olan bir âyet veya başka bir sahâbînin hadîsine sahipse, onu güvenilir olarak kabul ettiği anlaşılır. Sonra, onun hakkında konuşanın söylediği şeyin doğru olduğunu görmesinin ardından, “Yalan” kelimesi için hiçbir neden olmadığını belirtmiş ve bu ifadeyi reddetmiştir. Çünkü bir kişinin yalan söylemekle suçlandığı kesinleşirse, başlangıçta hiçbir şekilde ondan rivayet edilemez. el-Buhârî’nin İkrime’nin hadîslerini şüphe etmediği için dikkate aldığı halde Muslim için bu durum zâhir olmadığı için *es-Sahîh*’inde İkrime’nin

¹ Şemsuddîn ed-Dâvûdî, *Tabakâtü’l-Mufessirîn* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1983), 1/387.

² Ebû Yûsuf el-Fesevî, *el-Ma’rife ve’t-Tarih* Thk. Ekrem Ömerî (Bağdat: Dâru’l-İrşâd, 1974), 2/8

³ İbn Adî el-Curcânî, *el-Kâmil fî Duafâi’r-Ricâl*, Thk. Âdil Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1997), 6/471-477.

hadîslerini tahrîc etmekten vazgeçmiştir.¹

1.2.7. İkrime'ye Yöneltilen İthâmalar

Nûruddîn Vassâbî, *Tuhfetu'l-Lebîb* adlı eserinde onu savunmakta hakkındaki ithamları şöyle reddetmektedir: “el-Buhârî (ö. 256/870) ve *es-Sunen* sahipleri onunla ihticâc etmiş ancak Muslim (ö. 261/875) bir hadîs hâricinde hadîslerini tahrîc etmemiştir. Ondan hac konusunda tahrîc ettiği hadîs, Saîd b. Cubeyr rivâyetiyle makrûndur. İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) İkrime hakkında söyledikleri, Muslim'in onu terk sebebidir. İkrime'yi savunmak için eser yazanlardan bazıları şunlardır: Muhammed b. Nasr el-Mervezî (ö. 294/906), Ebû Ca'fer b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Ebû Ebû Hâtim b. Hibbân (ö. 354/965), Abdillâh b. Mende (ö. 395/1005), Ebû Ömer b. Abdilber (ö. 463/1071). Bunlar dışında da eser yazan vardır. Bu konudaki rivâyetleri üç yönde sınıflandırabiliriz: Yalancılıkla ithâm etmek, Hâricîlerin câiz olarak gördüğü emirlerin hediyeleri kabul etmesine karşı koymak. Bidâtçılığına gelince ispat edilememiştir. Böyle olsa bile onun hadîsçiliğine zarar vermez çünkü dâî değildi. Dâiliği ispat edilememiştir. Cumhûr-u Ulemâ, Emirlerden hediyeler kabul etme konusunda câizdir demiştir. Bu da İkrime için hiçbir sıkıntı oluşturmaz. İbn Abdilber de aynı görüştedir.”²

İkrime'nin yalancılıkla ithâm edilmesi konusunda bazı iddialar vardır:

Birinci iddia için birkaç söz vardır ki en ağırı şudur: İbn Ömer'den hadîs rivâyet etmiş olan Nâfi'nin söyledikleridir: “İkrime, İbn Abbâs'a yalan söylediği gibi bana yalan söyleme!” “İshâk b. İsâ et-Tabbâ, Mâlik'e: “İbn Ömer'den rivâyet eden Nâfi'nin İkrime'ye İbn Abbâs'a yalan söylediğin gibi bana yalan söyleme!” dediğini işitin mi? Diye sordu. “Hayır” ancak Saîd b. el-Museyyeb'in, Burd'e böyle söylediğini işitim.” Dedi. Cerîr b. Abdilhamîd'in, Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan rivâyetine göre: “Alî b. Abdillâh b. Abbâs'ın yanına girdiğimde evin kapısında İkrime bağlıydı. “Neden bağlı?” diye sordum. “Bu, babama yalan söylüyormuş.” diye cevap verdi. Abdullâh b. Hâris'ten rivâyet de vardır.³ İbn Sîrîn'e onun hakkında

¹ el-Muallimî Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Yahyâ b. Alî, *en-Nevâru'l-Kâşife* (Beyrut: Dâru's-Selef, 1982), 3/160-161.

² Nûreddin Vassâbî, *Tuhfetu'l-Lebîb* (Mansûra: Dâru İbn Abbâs, 2010), 1/569-570.

³ Tayyâr Altıkulaç, Abdullâh b. Hâris'ten kölesi Yezîd b. Ebî Ziyâd'ın İkrime hakkındaki rivâyetiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Tâbiîn'den sayılmakla birlikte sağlam bir râvî olmadığı, bazı otoritelerce zayıf diye nitelendirildiği, münker sayılan rivâyetlerinin bulunduğu (ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 6/129-133), hadîsleri delil olarak kullanılabilir râvîlerden olmadığı (İbn Hibbân, *Sikât*, 5/230) dikkate

sordular dedi ki: “Cennet’e girmesi, bana zarar vermez ama yalancıdır.” Atâ el-Horasânî, Saîd b. el-Museyyeb’e İkrime’nin: “Hz. Peygamber (s.a.s.) muhrimken Meymûne ile evlendi.” rivâyetinde yalan söyledi.” dedi. Fıtr b. Hâlife, Atâ’ya İkrime’nin: “Mestler üzerine mesh, câiz değildir.” sözü yalandır.” dedi. İbn Abbâs’ın: “Tuvaletten çıksan bile mestler üzerine mesh et.” dediğini işittim. Abdulkerîm el-Cezerî, Saîd b. el-Museyyeb’e İkrime’nin: “Boş toprak kiralamak, mekrûhtur.” Sözü için, “Yalan söyledi.” dedi. İbn Abbâs’ı: “Yaptığınız iyi şeylerden biri, boş toprak kiralamaktır.” Derken işittim. Vahâb b. Hâlid’den şöyle rivâyet edilmiştir: “Yahyâ b. Saîd Ensârî, onu tekzîb ediyordu. İbrâhîm b. el-Munzir’in Mâ’n b. İsâ’dan rivâyetine göre Mâlik, İkrime’nin sika olduğunu görmüyor ondan hadîs almamayı emrediyordu. Osmân b. Mu’râ, el-Kâsım’a: “Bana, İkrime böyle söyledi.” Dedi. “Yeğenim İkrime, yalancıdır. Sabah söylediği hadîsle, akşam söylediği hadîs birbiriyle çelişiyor cevabını verdi.” A’mes’in İbrâhîm’den rivâyet ettiğine göre: “İkrime’yi gördüm. Batşe-i Kubrâ’dan sordum.” “Kıyâmet günü” olduğunu söyledi. Ben: “Abdullah -İbn Mes’ûd- Bedir günü olduğunu söylüyordu.” dedim. Sonra İkrime’den soruldu ve Bedir günü diye cevap verdiğini bildim.” el-Kâsım b. Mâ’n b. Abdirrahmân, Babam, bana şöyle rivâyet etti. “İkrime bir hadîsle ilgili şöyle dedi: “İbn Abbâs’ın şöyle dediğini duydum ben dedim ki: “Ey Oğlum diviti getir!” İkrime beğendin mi?” diye sordu. “Evet.” Dedim. Bunu yazmak istiyor musun? Dedi. “Evet dedim ama bunu kendi görüşümü söyledim. İbn Sa’d, şöyle dedi: “İkrime âlimlerden biriydi lakin insanlar onun hadîsini illetli buldukları için hadîsiyle ihticâc olunmaz.”¹

İkinci İddia: İkrime’nin, Hâricîlerin görüşlerini benimsediğidir. (Abdullah) İbn Lehîa, Ebû’l-Esved Muhammed b. Abdirrahmân’dan o da Urva’dan rivâyet etmiştir: “İkrime, Necid ve Harûra’da dokuz ay kaldı sonra İbn Abbâs’a döndü selam verdi. “Habîs -kötü-geldi.” Dedi. Necâdât görüşünü naklediyordu. el-Cûzcânî, Ahmed b. Hanbel’e dedim ki: “İkrime İbâdî miydi?” “Sufî” olduğu” söylenirdi.” cevabını verdi. Ebû Tâlib’in, Ahmed’den rivâyetine göre, “Hâricî Sufriyyeliğini” benimsiyordu. Afrikalılar, bu görüşü ondan aldılar. Alî b. el-Medînî’den rivâyet edildiğine göre “Necedât görüşünü benimsemiş olduğu” söylendi dedi. Yahyâ b. Ma’in’den rivâyet edildiğine göre Sufriyye mezhebine tâbii olduğu

alındığında Alî b. Abdillâh b. Abbâs’ın İkrime hakkında söylediği ileri sürülen sözün onun aleyhine delil olarak kullanılamayacağı anlaşılır. Ayrıca Yezîd’in, Alî’den olan bu rivâyetinin doğruluğu kabul edilse bile Alî’nin bu sözle neyi kastettiği ve İkrime’ye uyguladığı muâmelede ne derece haklı olduğu da belli değildir. Tayyar Altıkulaç, İkrime el-Berberî, 20/41-42.

¹ Nûruddîn Vassâbî, *Tuhfetu’l-Lebib*, 1/571-572-573.

için Mâlik, onu bıraktı.” dedi. Mus’ab Zubeyrî’den rivâyet edildiğine göre, Hâricîlerin görüşünü benimsiyordu ve Alî b. Abbâs’a tâbiî olduğu iddia ediliyordu.” Mus’ab dedi ki: “Bazı vâliler onun tutuklanması emrini vermiş bu nedenle Dâvûd b. Husayn’de ölene kadar saklanmış. Ebû Saîd b. Yûnus, Mağrib’te bugüne kadar Sufriyye ismiyle meşhûr olan İbâdiyye mezhebine tâbi olanlar, bu mezhebi İkrime’den aldıklarını iddia ediyorlardı. Yahyâ b. Bekîr: “Mısır’a geldi bir evde bir süre kaldı. Mısır’dan Mağrib’e gitti. Mağrib’teki hâricîler bu görüşü ondan almışlardır.”

Üçüncü İddia: Ebû Tâlib, Ahmed’e: “İkrime’nin hâli nedir?” Diye sordum. İbn Sîrîn, onu, sevmiyordu zira o, Hâricîlerin görüşünü benimsiyordu ve emîrlere hediye elde etmek için gidiyordu. Hemen hemen tüm yerlere gitti. Abdulazîz b. Ebî Revâd: Neysabûr’da İkrime’yi gördüm. Haremeyn’i bırakıp niçin Horasana geldin? “Çocuklarım için çabalıyorum.” Diye cevap verdi. Ebû Nuaym İsfahanî, vâliye gittiğini ona üç bin dînâr verdiğini söyledi.”¹

1.2.8. İthâmlara Karşı İkrime Savunusu

İbn Ömer’in (ö. 73/693) sözü ispat edilememiştir. Çünkü rivâyetin isnâdında Ebû Halef Cezâr’ın, Yahyâ b. Bekâ b. Ömer’den şöyle işittiğini söyledi: “Yahyâ b. Bekâ, metrûku’l-hadîstir. İbn Hibbân: “Mecrûh kişinin sözüyle âdil kişiyi cerh etmek imkânsızdır.” Demiştir. İbn Cerîr: “Eğer bu İbn Ömer’den ispat edilirse birçok anlam taşır ve tüm rivâyetlerinin eleştirilmesi söz konusu değildir.” Dedi. Dedim ki: “Doğru bir ihtimâl çünkü İbn Ömer’den rivâyet edilmiş sarf konusunda İbn Abbâs’ın rivâyetlerine itiraz etti. Sâlim b. Abdillâh b. Ömer (ö. 106/725) şöyle dedi: “Nâfi Mevlâ İbn Ömer’in, İbn Ömer’den “Mecrûh yerde çiftleşmek” konusunda bir hadîs rivâyet etmiş, sonra “köle babama yalan söylemiş” dediler, İbn Cerîr: “Bunu Sâlim söylediklerinden Nâfi cerh edildi diye rivâyet etmemişlerdir. Bu durumda İbn Ömer’den dolayı İkrime’nin cerh edilmemesi gerekir.” İbn Hibbân: “Hicâz Ehli, **yalan kelimesini yanlış kelimesinin yerine kullanıyorlar.**”-Burd tercümesinde “*es-Sikât*” eserinde zikredilmiş- bunun doğruluğunu ispat eden şey Ebû Muhammed” Vitir namazının vâcib olduğunu” söylediğinde Ubâde b. Sâmit, Ebû Muhammed hakkında “Yalan söyledi.” Demesidir. Çünkü Ebû Muhammed, rivâyet olarak söylemedi ictihâd olarak söyledi ve ictihâd eden kişiye “**yalancı**” değil “**yanlış**” denilir ve bunun gibi pek çok örnekleri, İbn Abdilber de zikretmiştir. İbn Hibbân’ın: “**Yalan kelimesini yanlış kelimenin**

¹ Nûruddîn Vassâbî, *Tuhfetu’l-Lebib*, 1/571-572-573.

yerine kullanıyorlar.” Şeklinde söylemesi de bunu kuvvetlendiren bir husustur. Aynı kişilerin İkrime’yi övdüklerini gördük. Demek ki bazı yerlerde onun hadîslerini illetli bulmuşlardır. Saîd b. el-Museyyeb’in dediklerine gelince onun hakkında İbn Cerîr, şöyle dedi: “Onunda hakkında söylenenler, İbn Ömer hakkındaki söylenenler gibi olabilir.” Dedim ki: “Dediği doğrudur. Atâ el-Horasânî, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Meymûne ile evliliği hakkındaki hadîsi rivâyet etmiştir. Bu rivâyet, İbn Abbâs’tan çeşitli tarîklerden rivâyet edilmiştir. Bu da İkrime’ye bu rivâyetle ta’n edilmiş olduğunu gösterir. İbn Sîrîn’in söyledikleri, zâhiren illetlidir. Hâlid b. el-Hezzâ’dan rivâyet edildiğine göre “İbn Sîrîn, “Sâbite’ye İbn Abbâs’tan rivâyet ettiğini” söylediğinde İkrime’yi sevmediği için ismini açıklamamıştır. Yahyâ b. Saîd’in rivâyeti, Saîd b. el-Museyyeb’i taklittir. Kâsım b. Muhammed (ö. 107/725), rivâyetin sebebini açıklanmış ve bu hadîsinin illeti olduğuna yeterli bir delil değildir. Çünkü bir meselede ilim sahibinin iki ya da üç görüşü olabilir ve sorulduğunda aklına gelen ilk görüşü söyleyebilir. Bunu teyit eden Ebû Hubeyre’den rivâyet edilendir. “İbn Abbâs, Mısır’a geldiğinde bize bir sahâbîden hadîs rivâyet ediyor. Sonra aynı hadîsi başka sahâbîden bize rivâyet ediyordu. Biz, İsmâîl b. Ubeyd el-Ensârî’ye gidip anlattık. “Ben, size haber vereceğim.” Dedi. İkrime’ye gidip İbn Abbâs’tan duyduğu bazı şeyleri sordu. İkrime ise İbn Abbâs’ın söylediği gibi cevap verdi. İsmâîl’e tekrar gittik ve sorduk. Dedi ki: “Adam sâdıktır lakin ilim olarak daha fazlasını duymuştur. Ondan hadîs işitip öğreneceği her yola girdi. Ebû’l-Esved (ö. 69/689) dedi ki: “İkrime, düşüncesizdi. Bir hadîsi iki adamdan işitiyordu. Sorulduğu zaman bir râvînin senediyle cevap verirdi. Bir süre sonra sorulduğunda da ikinci râvînin senediyle cevap verirdi. İnsanlar, sâdık olmasına rağmen ona yalancı derlerdi.” Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795), Eyyûb’dan şöyle rivâyet etmiştir: “İkrime’nin: **“Benim yokluğumda beni tekzîb edenler benim yüzüme niye tekzîb etmezler?”** sözünden hareketle onu tekzîb edenlerin karşısına çıkıp hangi rivâyette hatasının olduğuyla ilgili delil istemiştir. Suleyman b. el-Harb de aynı hususu vurgulamıştır: “Yalancılıkla ithâm edenlerin doğru olmadığı da bunu gösterir. İkrime’nin, Batşe-i Kubrâ ile ilgili yorumunda, Abdullah b. Mes’ûd’un görüşünü öğrendikten sonra sözünden geri döndüğü için zâhiren illettir. Çünkü İkrime, ilimde kendisinden daha üstün olan İbn Mes’ûd’un görüşünü kendi görüşünden farklı olmasından dolayı kendi görüşünden vazgeçmiştir. Kâsım b. Maîn’in rivâyetinde ise müzâkere etmek istediği şey kendi görüşüdür. Bu da İkrime’nin, İbn Abbâs’a yalan söylediği ithâmını ortadan kaldırır. İmâm Mâlik’in onun hadîsini illetli bulma sebebi ise Hâricî bid’atıyla ithâm edildiği içindir. İbn Ebî Hâtim (ö 327/ 938) şöyle demiştir: “Babama, İkrime’yi sordum. “Sika” dedi. Ben: “Hadîsiyle ihticâc edilir mi? Diye sordum babam: “Evet” Şayet ondan sika olanlar tahdîs

ettilerse.” Diye cevap verdi. Mâlik’in reddettiği şey, onun görüşündendir. Ancak bu görüşü kesin olarak ispatlanamamıştır. Ancak Hâricîlerle bazı meselelerde ortak görüşü olduğu yönüyle ithâm edildiğini görürüz”. Ahmed b. Hanbel ö. 241/855) ve Ebû’l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî (ö. 261/875) “*Tarîhu’s-Sikât*” eserinde onu ta’dil etmeleriyle ilgili şöyle demiştir: “İkrime Mevlâ İbn Abbâs el-Mekkî, Harûriyye’den insanların kendisine ithamları hususunda ma’sûm ve güvenilir râvîdir. İbn Cerîr ise: “Eğer ona karşı kötü düşünce ekollerinden birini iddia eden herkes, onun iddia ettiği şeyi ispat edebilse ve o da adâletini kaybetseydi ve tanıklığı bununla geçersiz kılınsaydı, beldelerin muhaddislerinin çoğunun onu terketmesi gerekirdi. Çünkü bunların arasında büyük sayıda âlimler, benimsemediği ekollere atfedilmiştir.” demiştir. Emîrlerin, hediyelerini kabul etmesi, rivâyetinin kabulüne mani değildir. ez-Zuhrî’nin İkrime’den daha çok bilinen bu gibi nedenlerle hiç kimse onun rivâyetlerini terk etmemiştir.”¹

1.2.9. Vefatı

Mu’sâb b. Abdillâh el-Zubeyrî, şöyle demiştir: “İkrime, Hâricîlerin görüşünü benimsediği için Medine vâlisi onu tutuklatmak istedi. Bu nedenle ölene kadar Dâvûd b. Husayn’da saklandı. Bu yüzden Dâvûd’un İkrime’den çok tuhaf görülen rivâyetlerle infirâd ettiği görüldü hatta bazı hâfızlar, bu infirâdlara özellikle Ebû İshâk ve diğerleri gibi infirâd ettiğinde munker demişlerdir. Nûh b. Hâbib şöyle dedi: “İkrime ve Kesîr aynı günde vefat ettiler. İnsanlar dediler ki: “İnsanların Fakîhi ve Şar’i vefat ettiler.” Yahyâ b. Bukeyr, ed-Derâverdi’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İkrime ve Kesîr aynı günde vefat ettiler ancak cenâzelerine sadece Medine Sudanlıları katıldılar. Ebû Dâvûd es-Sincî, el-Esmâî b. Ebî’z-Zinâd’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İkrime ve Kesîr aynı günde vefat etmiştir.” Esmâî, bana şöyle dedi: “İkrime’nin -ilmine rağmen- cenâzesini bırakıp Kesîr’in cenâzesine katıldılar.” el-Buhârî ve diğerleri Alî b. el-Medîni’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İkrime, Medine’de yüz dört yılında öldü.” Ya’kûb el-Fesevî’nin Alî’den rivâyetinde ziyâde vardır: “Ve onu kimse taşımadı ancak dört adam kaldırdılar.” Alî b. Abdillâh et-Temîmî, Mûsâb b. Abdillâh b. Numeyr, Fellâs, Ebû Ubeyd ve gençler. İbn Yûnus şöyle demiştir: “İkrime, yüz beşinci yılda vefat etti.” İbn Yûnus’tan rivâyet edildiğine göre: “Seksen yaşındayken vefat etti.” el-Vâkîdî: “Kızı Ummu Dâvûd, yüz beşinci yılda vefat ettiğini bana söyledi.” Demiştir. Heysem b. Adıyy ve Ebû Ömer ed-Dârî: “Yüz altıncı yılda vefat etmiştir.” Demiştir. Ebû Meş’ar es-Sindî, Ebû Nuaym b. Ebî Şeybe ve Kardeşi, Hârûn b.

¹ Nûruddîn Vassâbî, *Tuhfetu’l-Lebib*, 1/574-575-576.

Hâtim, Ka‘neb b. Muharrer: “Yüz yedinci yılda vefat etti.” dediler. Başka görüşler de vardır. Yüz beşinci yılda vefat ettiğini ifade edenlerin görüşü en doğrusudur.”¹

¹ ez-Zehebî, *Siyeru A ‘lâmi ‘n-Nubelâ*, 5/33-34.

2. İKRİME’NİN RİVÂYETLERİ

İkrime’nin, Abdullah b. Abbâs’tan rivâyet etmiş olduğu Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâ’nin (ö. 303/915) *es-Sunen*’lerinde yer verdikleri hadîsleri ele alacağız.

2.1. Sunen-i Erbaa’da Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler

Ebû Dâvûd, İbn Mâce, et-Tirmizî ve en-Nesâ’nin *es-Sunen*’lerinde rivâyet ettikleri ve her birisinde farklı isnâdlarla rivâyet hadîslerden ilk olarak oruç hadîslerini ele alacağız.

2.1.1. Oruçla İlgili Hadîsler

عن عكرمة عن ابن عباس قال: جاء أعرابيُّ إلى النبيِّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، فقال: إني رأيتُ الهلالَ -قال الحسنُ في حديثه: يعني رمضان- فقال: " أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ " قال: نعم، قال: " أَتَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟ " قال: نعم، قال: "يا بلالُ، أَذِنَ فِي النَّاسِ، فليصُومُوا غداً

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre: “Bir bedevî Rasûlullah’a (s.a.s.) gelip: “Ben hilâli -Hasen rivâyetinde; yani “Ramazân hilâlini” gördüm.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik eder misin?” dedi. Adam: “Evet” dedi. Rasûlullah (s.a.s.): “Muhammed’in, Allah’ın Rasûlu olduğuna şahitlik eder misin?” dedi. Adam: “Evet” diye cevap verdi. Hz. Peygamber; “Ya Bilâl, halka ilan et, yarın oruç tutsunlar!” buyurdu.⁶³

عن عكرمة، أنهم شَكُّوا في هلالِ رمضانَ مرةً فأرادُوا أَنْ لَا يَقُومُوا وَلَا يَصُومُوا، فجاء أعرابيٌّ من الحرَّة، فشَهِدَ أَنَّهُ رَأَى الْهَيْلَالَ، فَأَتَى بِهِ النَّبِيَّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-، فقال: " أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟ " قال: نعم، وشَهِدَ أَنَّهُ رَأَى الْهَيْلَالَ، فَأَمَرَ بِلَالاً فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنْ يَقُومُوا وَأَنْ يَصُومُوا.

İkrime’den rivâyet edildiğine göre Ashâb, bir seferinde Ramazân hilâli konusunda şüpheye düştüler ve Terâvîh kılmamaya, oruç tutmamaya karar verdiler. Ancak Harre’den bir bedevî gelip, hilâli gördüğüne şahitlik etti. Bunun üzerine bedevî, Rasûlullah’a (s.a.s.) götürüldü. Rasûlullah: “Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın elçisi olduğuma şahitlik eder

⁶³ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Dâru’r-Risâleti’l-İlmiyye, 2009), Hadîs no: 2340, 4/28.

misin?” dedi. Adam; “Evet” dedi ve hilâli gördüğüne şahitlik etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Bilâl’a emretti, o da (Terâvîh’i) kılmaları ve oruç tutmaları için halka ilan etti.⁶⁴

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: رَأَيْتُ الْهَيْلَالَ، فَقَالَ: أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ قَالَ: نَعَمْ. فَنَادَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ صُومُوا»

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre, şöyle demiştir: “Bir bedevî, Rasûlullah’a (s.a.s.) geldi ve hilâli gördüm) dedi. Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’tan başka gerçek ilâh olmadığına ve Hz. Muhammed’in de O’nun kulu ve Rasûlü olduğuna şahitlik eder misin? dedi. Bedevî: “Evet deyince, Rasûlullah (s.a.s.) Müslümanların oruca başlamalarını ilân etti.”⁶⁵

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَبْصَرْتُ الْهَيْلَالَ اللَّيْلَةَ، قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: يَا بِلَالُ أَدْنُ فِي النَّاسِ فَلْيُصُومُوا غَدًا»

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre, Bir bedevî Rasûlullah’a (s.a.s.) geldi ve: “Hilâli bu gece gördüm.” dedi. Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’tan başka ilâh olmadığına Muhammed’in de O’nun kulu ve elçisi olduğuna şahâdet eder misin?” diye sordu. Bedevî: Evet deyince Rasûlullah (s.a.s.): “Bilâl’e kalk insanlara ilân et, yarın oruç tutsunlar!” dedi.”⁶⁶

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: أَبْصَرْتُ الْهَيْلَالَ اللَّيْلَةَ. فَقَالَ: "أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟" قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: "فَمُ يَا بِلَالُ فَأَدْنُ فِي النَّاسِ أَنْ يَصُومُوا غَدًا"

İkrime, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Bir A’rabî, Peygamber’e (s.a.s.) gelerek: “Ben bu gece Ramazan hilâlini gördüm” dedi. Rasûlullah, Ona: Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musun?” diye sordu Adam: “Evet”, dedi. Efendimiz: “Kalk yâ Bilâl! Yarın oruç tutmaları için halka ilân yap!” buyurdu.⁶⁷

عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِبْنِي رَأَيْتُ الْهَيْلَالَ، قَالَ: «أَتَشْهَدُ أَنْ

⁶⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2341, 4/28.

⁶⁵ en-Nesâî Ahmed b. Şuayb, *Suneni'n-Nesâî* (Kahire: el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, 1930), Hadîs no: 2112, 4/132.

⁶⁶ en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, Hadîs no: 2113, 4/132.

⁶⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Thk.: Şuayb el-Arnaût vd. (Şâm: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye), Hadîs no: 1652, 2/565.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ»، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «يَا بِلَالُ، أَذِنَ فِي النَّاسِ أَنْ يَصُومُوا غَدًا»

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre, bir bedevî, Rasûlullah'a (s.a.s.) gelerek: "Ben, hilâli gördüm." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) Allah'tan başka ilâh olmadığını ve Muhammed'in (s.a.s.) de Allah'ın elçisi olduğunu kabul ediyor musun?" dedi. Bedevî: "Evet" dedi. Rasûlullah da (s.a.s.) Bilâl'e emrederek: "Müslümanlara yarın oruç tutmalarını bildir!" buyurdu.⁶⁸

Bu hadîsler, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.1.2. Hadîsin Yorumu

Hadîste geçen: "Ben, bu gece Ramazân hilâlini gördüm." ifadesi, eğer gökyüzünde hilâlin görüşünü engelleyen bir sebep varsa **Haberu'l-Âhâd** kabul edilir demektir. "Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musun?" ifadesi, Müslümanlığına dair gerçekleşme ve onun içinde, eğer İslâm'ı gerçekleşirse ve gökyüzü bulutlu olursa, onun haberinin Ramazân hilâlinin de kesin olarak kabul edilmesi, âdil olsun veya âdil olmasın, özgür veya özgür olmasın eşittir. O gün Müslümanlar, tamamen âdildiler." Denilmiştir. Bu yüzden âdil olmayanın şahitliği zorunlu değildir. Bunun istisnası yalnızca Allah'ın âyetine engel teşkil etmesidir. "Ey İman Edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın." Hucurât Sûresi, 6. Âyet. "Kalk Ey Bilâl! Yarın oruç tutmaları için halka ilan et." ifadesi, "Kastedilen çağrının veya bilginin genel anlamıdır."⁶⁹

2.2. Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Hadîsleri

Ebû Dâvûd, et-Tirmizî ve en-Nesâî'nin *es-Sunen*'lerinde rivâyet ettikleri ve her birisinde farklı isnâdlarla rivâyet ettikleri oruç konulu hadîsleri ele alacağız.

⁶⁸ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbî'l-İslâmî 1996), Hadîs no: 691, 2/69.

⁶⁹ es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî alâ Suneni İbn Mâce* (Şam: Dâru'l-Fikr, 2003), 1/507.

2.2.1. Oruçla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَصُومُوا قَبْلَ رَمَضَانَ، صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ، فَإِنْ حَالَتْ دُونَهُ غَيَابَةٌ، فَأَكْمِلُوا ثَلَاثِينَ يَوْمًا»

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ramazan’dan birkaç gün önce oruç tutmaya başlamayın, (Ramazân ayının) hilâlîni görünce oruca başlayın. (Şevvâl ayının) hilâlîni görünce bayram yapın. Şayet hilâlî görmenize bulut engel olursa orucunuzu otuza tamamlayın.”⁷⁰

عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا تَقْدَمُوا الشَّهْرَ بِصِيَامِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ، وَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ، ثُمَّ صُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ حَالَ دُونَهُ غَمَامَةٌ فَأَتِمُّوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ، ثُمَّ أَفْطَرُوا، وَالشَّهْرُ تِسْعٌ وَعَشْرُونَ"

İkrime, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Bir iki gün önce oruç tutmakla Ramazân’ı karşılamayın. Ama birinizin tutmakta olduğu bir orucu varsa o müstesna! Onu (Ramazan hilâlîni) görünceye kadar oruca başlamayınız ve (Şevvâl hilâlîni) görünceye kadar da oruca devam ediniz. Eğer hava bulutlu olursa (Ramazan’ın) sayısını otuza tamamlayınız sonra bayram yapınız. Halbuki (bazen) ay yirmi dokuzdur.”⁷¹

عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ، فَإِنْ حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سَحَابٌ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ، وَلَا تَسْتَقْبِلُوا الشَّهْرَ اسْتِقْبَالًا»

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: (Ramazân’ın) hilâlîni görerek oruca başlayın. (Şa’bân’ın) hilâlîni görerek orucu bitirin. Eğer hilâlî hava bulutlu olduğundan dolayı göremiyorsanız Ramazân’ı otuza tamamlayın. Ramazan ayını karşılamak için bir iki gün önce oruca başlamayın.”⁷²

عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَصُومُوا قَبْلَ رَمَضَانَ، صُومُوا لِلرُّؤْيَى وَأَفْطَرُوا لِلرُّؤْيَى، فَإِنْ حَالَتْ دُونَهُ غَيَابَةٌ فَأَكْمِلُوا ثَلَاثِينَ»

⁷⁰ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 688, 2/67.

⁷¹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2327, 4/18.

⁷² en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, Hadîs no: 2129, 4/136.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ramazân'ı karşılamak maksadıyla Ramazân'dan önce oruç tutmayın. Hilâli görerek oruca başlayıp hilâli görerek orucu bırakın. Eğer hava bulutlu olursa Ramazan'ı otuza tamamlayın.”⁷³

Bu hadîsler, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.2.1.1. Hadîsin Yorumu

İbn Abbâs'ın hadîsinde yasaklanan şey, kişinin kendisini geçmişte alıştığı bir âdet veya geleneği olmadan, bir taahhüt veya özel bir neden olmaksızın bir işe gönüllü olarak başlamasıdır.⁷⁴ Ve bil ki, hilâlin şahitlikle, şahitliğe şahitlikle, hükme şahitlikle veya irtibatla (yani tevâtürle) sabit olabilir. Ramazan hilâli, günün bulutlu olduğu gün bir adamın şehâdetiyle sabit olur. Ancak açık bir gün olduğunda, yani gökyüzünün açık olduğu gün, bu durumu kesin bilgiye dayanan bir cemaatle sabit olmalıdır. Ancak Ramazan Bayramı hilâli için bulutlu bir günde iki şâhidin şahitliği yeterli, açık günlerde bir topluluk gereklidir. Mufesirler şöyle demiştir: “Eğer bir kişi yüksek bir yerden veya şehir dışından, yani kasabadan gelirse, o zaman açık bir günde onun tek bir şahitliği kabul edilir.”⁷⁵

2.3. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Hadîsleri

et-Tirmizî, en-Nesâî ve İbn Mâce'nin *es-Sunen*'lerinde farklı isnâdlarla rivâyet ettikleri oruç konulu hadîsleri ele alacağız.

2.3.1. Hacla İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس قال: اعتمر رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - أربع عُمَر: الحُدَيْبِيَّة، والثَّانِيَّة حِينَ تَوَاطَوْا عَلَى عُمَرَةِ قَابِلٍ، والثَّالِثَةِ مِنَ الْجَعْرَانَةِ، والرَّابِعَةَ الَّتِي قَرَنَ مَعَ حَجَّتِهِ.

İkrime İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) dört defa umre yaptı: (Birincisi) Hudeybiye, ikincisi, (gelecek sene) umre yapmak üzere (Kureyşlilerle)

⁷³ en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, Hadîs no: 2130 4/136.

⁷⁴ el-Hattâbî, Ebû Suleymân, *Meâlimu's-Sunen* (Haleb: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1932), 2/96-99.

⁷⁵ el-Keşmîrî, *Arfu's-Şezî bi Şerhi Suneni't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru't-Turâsi'l-Arabî, 2004), 2/145.

anlaştıkları zaman (alınan karara uygun olarak yaptığı umre); üçüncüsü, Cirâne’de (ihrâma girerek yaptığı) umre; dördüncüsü de (Vedâ) Haccıyla birlikte yaptığı umredir.”⁷⁶

عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَرْبَعَ عُمْرٍ: عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَعُمْرَةَ الْقَضَاءِ مِنْ قَابِلٍ، وَالثَّالِثَةَ مِنَ الْجِعْرَانَةِ، وَالرَّابِعَةَ الَّتِي مَعَ حَجَّتِهِ

İkrime’den rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) (şu) dört umreyi ifâ etmiştir: Hudeybiye Umresi, bundan bir yıl sonra Kaza Umresi, üçüncüsü Cirâne’den ihrâma girerek yaptığı umre, dördüncüsü de (Vedâ) haccıyla beraber yaptığı umredir.”⁷⁷

عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمْرٍ: عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَعُمْرَةَ الثَّانِيَةِ مِنْ قَابِلٍ، وَعُمْرَةَ الْقَضَاءِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ، وَعُمْرَةَ الثَّالِثَةِ مِنَ الْجِعْرَانَةِ، وَالرَّابِعَةَ الَّتِي مَعَ حَجَّتِهِ "

İkrime, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) dört umre yaptı. Hudeybiye Umresi, bir sonraki yıl Kaza Umresi, Cirâne’de (ihrâma girerek) yaptığı umre, son olarak da Vedâ Haccıyla beraber yaptığı umredir.”⁷⁸

el-Buhârî, Katâde rivâyetiyle 1780 No’lu ve Hemmâm rivâyetiyle 1780 No’lu hadîsleri tahrîc etmiştir.

2.3.1.1. Hadîsin Yorumu

“Kaza Umresi” denilen bu Hudeybiye Umresinin bir keffâreti olup, iki umre için uygun olmadığı açıktır ve denildi ki: “Kaza”, anlaşma anlamına gelir çünkü barış bu duruma uygun düşmüş ve bu nedenle bu umre “Kaza Umresi” olarak adlandırılmıştır.”⁷⁹

2.4. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce’de Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin *es-Sunen*’lerinde rivâyet ettikleri ve her birisinde ortak

⁷⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1993, 3/349.

⁷⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 3003, 4/210.

⁷⁸ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, Hadîs no: 816, 2/169

⁷⁹ es-Sindî, *Hâşiyetu’s-Sindî alâ Suneni İbn Mâce*, 2/235.

isnâdlarla rivâyet ettikleri namazda imâmet konusuyla ilgili rivâyetleri ele alacağız.

2.4.1. Namazda İmâmetle İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: "لِيُؤَدَّنَ لَكُمْ خِيَارُكُمْ، وَلِيُؤَمَّكُمْ قُرَاؤُكُمْ"

İkrime'nin rivâyetine göre İbn Abbâs, Rasûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “En hayırlınız, size müezzinlik yapsın; Kur’ân’ı en iyi okuyanınız da imâm olsun.”⁸⁰

عَنْ عِكرمة عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "لِيُؤَدَّنَ خِيَارُكُمْ، وَلِيُؤَمَّكُمْ قُرَاؤُكُمْ"

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu, demiştir: “En seçkinleriniz sizin için ezan okusunlar ve Kur’ân’ı en iyi okuyanınız ise size namaz kıldırınsın.”⁸¹

Bu hadîsler, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*’de tahrîc edilmemiştir.

2.4.1.1. Hadîs Yorumu

“En hayırlısınız” denilmesinin anlamı şudur: “Zamanların ve kutsal yerlerin işlerinde ve mahremiyetlerde tedbirli davrananlar, onlar yüksek minâreleri denetlerler. Hadîsin açık ifadesine göre, Akra’ (en güzel Kur’ân okuyanlar) daha fazla bilgi sahibi olana imâm olması daha uygun görülüyor.”⁸² Hadîste geçen “Kur’ân’ı en iyi okuyanınız da imâm olsun!” Denilmesinin anlamı “Namaz meselelerine hâkimse, dua konusundaki en iyi ve en uzun, en zor duaların en iyisi sadece okuma (Kur’ân okuma) olacaktır. Bu, Allah’ın sözlerine saygı göstermek, Kur’ân okuyanın tercih edilmesi ve iki dünyadaki yüksek mevkiine işaret etmek içindir.”⁸³

⁸⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 590, 1/442.

⁸¹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 726, 1/446.

⁸² es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî alâ Suneni İbn Mâce*, 1/247.

⁸³ Muhammed el-Emîn b. Abdillâh el-Buvaytî, *Şerhu Suneni İbn Mâce* (Cidde: Dâru'l-Menâhic, 2018), 5/176.

2.4.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس أن رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - قال للعباس بن عبد المطلب: "يا عباس، يا عمّاه ألا أعطيك؟ ألا أمنحك؟ ألا أحبوك؟ ألا أفعل بك، عشر خصالٍ إذا أنت فعلت ذلك غفر الله لك ذنوبك أوله وأخره، قديمه وحديثه، خطؤه وعمده، صغيره وكبيره، سرّه وعلايته، عشر خصال: أن تُصلي أربع ركعاتٍ تقرأ في كل ركعة فاتحة الكتاب وسورة، فإذا فرغت من القراءة في أول ركعة وأنت قائم قلت: سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر، خمس عشر مرة، ثم تركع، فتقولها وأنت راكع عشرًا، ثم ترفع رأسك من الركوع، فتقولها عشرًا، ثم تهوي ساجدًا فتقولها وأنت ساجد عشرًا، ثم ترفع رأسك من السجود، فتقولها عشرًا، ثم تسجد فتقولها عشرًا، ثم ترفع رأسك فتقولها عشرًا، فذلك خمس وسبعون في كل ركعة، تفعل ذلك في أربع ركعات، إن استطعت أن تُصليها في كل يوم مرة فافعل، فإن لم تفعل ففي كل جمعة مرة، فإن لم تفعل ففي كل شهر مرة، فإن لم تفعل ففي كل سنة مرة، فإن لم تفعل ففي عمرك مرة"

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.), Abbâs b. Abdilmuttalib'e şöyle dedi: "Ey Abbâs Amcacığım sana bir şey vermeyeyim mi? Sana güzel bir bağışta bulunmayayım mı? Sana kendilerini yerine getirdiğin takdirde Allah'ın öncekisiyle sonrakisiyle, eskisiyle yenisiyle, hatalı yaptığını da kasten yaptığını da küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle de açığıyla günahlarını bağışladığı on tane haslet göstermeyeyim mi? (Bunları sana öğreteyim.) Dört rekât namaz kıl. Her bir rekâtta Fâtihatü'l-Kitâb'la birlikte bir sûre oku. İlk rekâtta kıraati bitirdikten sonra ayakta olduğun halde 15 defa Subhanallahi velhamdulillahi ve lâ ilâhe illallah vallahu ekber de. Sonra rükûya git ve rükûda olduğun halde on defa bu sözleri söyle. Sonra rükûdan başını kaldırarak bunları yine on defa söyle sonra secde yap ve bunları on defa söyle. Secdeden başını kaldır ve bunları on defa söyle sonra secdeye git, bunları on defa söyle. Daha sonra başını secdeden kaldırarak bunları on defa söyle. Böylelikle her rekâtta bunları 75 defa söylemiş olacaksın. Aynı şeyi dört rekatta da yapacaksın. Bu namazı, her gün bir defa kılabilirsen kıl. Böyle yapmazsan haftada bir defa kıl, böyle yapmazsan ayda bir defa kıl. Bunu da yapmayacak olursan yılda bir defa kıl. Eğer bunu da yapmazsan hiç olmazsa ömründe bir defa kıl."⁸⁴

1387 - عَنْ عَكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: "يَا عَبَّاسُ، يَا عَمَّاهُ، أَلَا أُعْطِيكَ، أَلَا أَمْنُحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ، أَلَا أَفْعَلُ لَكَ عَشْرَ خِصَالٍ، إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذُنُوبَكَ أَوَّلَهُ وَأَخْرَهُ، وَقَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ، وَخَطَأَهُ وَعَمْدَهُ، وَصَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ، وَسِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ. عَشْرُ خِصَالٍ: أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكْعَةٍ قُلْتَ وَأَنْتَ قَائِمٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ. خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرَكَعُ فَتَقُولُ وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا

⁸⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1297, 2/467.

فَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ فَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَقُولُهَا عَشْرًا، فَذَلِكَ خَمْسَةٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، تَفْعَلُ فِي أَرْبَعِ رَكْعَاتٍ، إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فافْعَلْ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فِي عُمْرِكَ مَرَّةً⁸⁵

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) Abbâs b. Abdulmuttalib'e şöyle dedi: "Ey Abbâs amcacığım sana bir şey vermeyeyim mi? Sana güzel bir bağışta bulunmayayım mı? Sana onu yerine getirdiğin takdirde Allah'ın öncekisiyle sonrasıyla, eskisiyle, yenisiyle, hatalı yaptığını da kasten yaptığını da küçüğüyle büyüğüyle, gizlisiyle de açığıyla günahlarını bağışladığı on tane haslet göstermeyeyim mi? (Bunları sana öğreteyim mi?) Dört rekât namaz kıl. Her bir rekâtta Fâtihatu'l-Kitab'la birlikte bir sûre oku. İlk rekâtta kıraatı bitirdikten sonra ayakta olduğun halde 15 defa sübhanallahi velhamdülillahi ve la ilâhe illallah vallahu ekber de. Sonra rûkûya git ve rûkûda olduğun halde on defa bu sözleri söyle. Sonra rûkûdan başını kaldırarak bunları yine on defa söyle sonra secde yap ve bunları on defa söyle. Secdeden başını kaldır ve bunları on defa söyle sonra secdeye git, bunları on defa söyle. Daha sonra başını secdeden kaldırarak bunları on defa söyle. Böylelikle her rekâtta bunları 75 defa söylemiş olacaksın. Aynı şeyi dört rekâtta da yapacaksın. Bu namazı her gün bir defa kılabilirsen kıl. Böyle yapmazsan haftada bir defa kıl, böyle yapmazsan ayda bir defa kıl. Bunu da yapmayacak olursan yılda bir defa kıl. Eğer bunu da yapmazsan (hiç olmazsa) ömründe bir defa kıl."

Bu hadîsler, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.4.3. Yolculukta Namazla İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - أقام سبع عشرة بمكة يقصرُ الصلاة، قال ابن عباس: ومن أقام سبع عشرة قصرَ، ومن أقام كثرَ أتمَّ.
قال أبو داود: قال عبادُ بنُ منصور، عن عكرمة، عن ابن عباس قال: أقام تسع عشرة

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre "Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke'de 17 gün farz namazları kasretti (4 rekatlık farz namazları, 2 rekat kıldı.) Abdullah b. Abbâs: "Biz de seferlerde 17 gün kaldıysak namazı kasrederiz daha fazla ise farz namazı tam kılarız." dedi. Ebû Dâvûd: Abbâd b. Mansûr'un İkrime'den onun da İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre

⁸⁵ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 1387, 2/397.

“19 gün kaldı.” dedi.⁸⁶

عن عكرمة عن ابن عباس: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقَامَ بِمَكَّةَ سَبْعَ عَشْرَةَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Rasûlullah (s.a.s.) namazları kasrederek on yedi (gün ve gece) Mekke'de kalmıştır.”⁸⁷

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

عَنْ عَكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ، فَتَحَنُّ إِذَا أَقَمْنَا تِسْعَةَ عَشَرَ يَوْمًا، نُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ، فَإِذَا أَقَمْنَا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، صَلَّيْنَا أَرْبَعًا

İkrime'den rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs, “Hz. Peygamber (s.a.s.) seferde 19 gün kaldığında namazları ikişer kıldı. Biz, 19 gün kaldığımızda namazları ikişer kılarız daha fazla olunca dört kılarız.” Dedi⁸⁸

el-Buhârî, 1080 no'lu hadîsi Âsım ve Husayn'ın İkrime'den rivâyetiyle, 4298 no'lu hadîs Âsım'ın İkrime'de rivâyetiyle ve 4299 No'lu hadîsi yine Âsım'ın İkrime'den rivâyetiyle tahrîc etmiştir.

2.4.4. Zekâtla İlgili Hadîsler

عَنْ عَكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - زَكَاةَ الْفِطْرِ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ، وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ، فَمَنْ آدَاَهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ، فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ آدَاَهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ

İkrime'den rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs'tan şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) oruçluyu işlediği faydasız söz ve çirkin fiillerden temizleyici ve fakirlere yiyecek olmak üzere fitır zekâtını farz kıldı. Artık kim bunu bayram namazından önce öderse, o makbûl bir zekâttır. Kim bunu bayram namazından sonra öderse o sadakalardan birisidir.”⁸⁹

⁸⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1230, 2/419.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1232, 2/420.

⁸⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 1075, 2/179.

⁸⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 1827, 3/39.

عن عكرمة عن ابن عباس قال: فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكاة الفطر طهرة للصائم من اللغو والرفث وطعمة للمساكين، مَنْ أداها قبل الصلاة، فهي زكاة مقبولة، ومن أداها بعد الصلاة، فهي صدقة من الصدقات

İkrime'den rivâyet edildiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) oruçluyu işlediği faydasız söz ve fiillerden temizleyici ve fakirlere yiyecek olmak üzere fitır zekâtını farz kıldı. Artık kim bunu bayram namazından önce öderse, o makbûl bir zekâttır. Kim bunu bayram namazından sonra öderse o sadakalardan birisidir.”⁹⁰

2.4.4.1. Hadîsin Yorumu

Hiz. Muhammed'in (s.a.s.), fitır sadakasının farz olduğunu açıklaması, farz olan zekâtlar gibi farz bir ibadetin ifadesidir. Bu, onun farzlığının kaldırılmasına işaret etmez. Çünkü ibadetin türünde bir artış, aslın üzerindeki daha fazlasını iptal etmez. Aksine, zekâtın konusu mallar ve fitre zekâtının konusu kölelerdir. Bu, oruçlunun iffet ve boş laflardan temizlenmesi içindir. Dolayısıyla, zengin olan her oruçlu için zorunlu olup olmamasına bakılmaksızın, bu her oruçlunun ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Çünkü onun zorunlu olmasının nedeni temizlenmedir ve oruç tutan herkes bu ihtiyaca katkıda bulunur. Bu nedenle onlar, zorunlu olmada ortaklırlar. Ve çocuklardan fitre düşürmenin benzeri, onların oruç tutma zorunluluğu olmadığı için oruç temizliği de onlara zorunlu olmaz. Ancak çoğu âlim, büyükler gibi çocuklara da fitre verilmesini farz kılmıştır. Fitre vermenin zamanı konusunda, genel olarak bilginlerin görüşü, fitreyi namazdan önce vermenin sünnet olduğudur. İbn Sîrîn ve en-Nehaî, fitreyi Ramazan Bayramı gününden sonra vermenin de mümkün olduğunu belirtmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise: “Umarım bunda bir sakınca yoktur.” demiştir. Diğer bir görüşe göre, fitreyi zamanından sonra vermek, malın zekâtını sonra vermek gibi bir erteleme olarak kabul edilmiştir. Kim bunu erteleyerek verirse, günahkâr olur, ancak bir mazereti olan hariçtir.”⁹¹

2.5. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Rivâyet Edilen Hadîsler

Ebû Dâvûd ve et-Tirmizî'nin *es-Sunen*'lerinde rivâyet ettikleri ve her birisinde ortak isnâdlarla rivâyet ettikleri namazda hacla ilgili rivâyetleri ele alacağız.

⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1609, 3/53.

⁹¹ el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sunen*, 2/47-48.

2.5.1. Hacca İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن ضُبَاعَةَ بِنْتَ الزُّبَيْرِ ابْنَتِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ أَشْتَرِطُ؟ قَالَ "نَعَمْ" قَالَتْ: فَكَيْفَ أَقُولُ؟ قَالَ: "قُولِي: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، وَمَحَلِّي مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ حَبَسْتَنِي.

İkrime'nin İbn Abbâs'ın rivâyet ettiğine göre Dubâa binti ez-Zubeyr b. Abdilmuttalib, Rasûlullah'a (s.a.s.) gelip, Ey Allah'ın Rasûlü, ben hacca gitmek istiyorum. (ihrâma girerken) şart koşabilir miyim? Diye sormuştu. Rasûlullah (s.a.s.) da "Evet" cevabını vermiştir. (Bunun üzerine Dubâa), Nasıl şart koşayım?" diye sorunca, (Rasûlullah): "Ey Allahım emrine âmâdeyim, Ey Allahım beni alıkoyacağın yerde ihrâmdan çıkmam şartıyla emrine âmâdeyim." De⁹² buyurmuştur.

عَنْ عَكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ ضُبَاعَةَ بِنْتَ الزُّبَيْرِ ابْنَتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ، أَفَأَشْتَرِطُ؟ قَالَ: «نَعَمْ»، قَالَتْ: كَيْفَ أَقُولُ؟ قَالَ: «قُولِي لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ مَحَلِّي مِنَ الْأَرْضِ حَيْثُ تَحْبِسُنِي»

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre, ez-Zubeyr'in kızı Dubâa, Peygamber'e (s.a.s.) gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben hacce gitmek istiyorum niyetimle şart koşabilir miyim? Rasûlullah (s.a.s.) de; "Evet" dedi. Dubâa: "Nasıl söylemeliyim" deyince; "Lebbeyk Allah'ım lebbeyk bulunduğum yerden başlayarak beni alıkoyacağın yer ve zamana kadar" de buyurdular." ⁹³

Muslim, Tâvûs, Saîd b. Cubeyr ve Atâ b. Ebî Rebâh'ın İbn Abbâs'tan rivâyetleriyle 1208 No'lu hadîsi *el-Câmiu's-Sahîh*'inde tahrîc etmiştir.

2.5.1.1. Hadîsin Yorumu

Bazı âlimler, şartlı hac yapılamaz. "Şart koşmuş olsa da ihrâmdan çıkamaz." diyerek bu kimseyi de normal hac yapan kimse gibi kabul etmişlerdir.⁹⁴ Ihrâmda bir şart koşan kişinin bu şartı yerine getirmekle yükümlü olduğu ve eğer kişi hasta olursa veya hastalığı şiddetlenirse, bu şartın düşeceği ifade edilmiştir. İmâm Şafîî'nin de şartı doğrudur. Hanbelîlere göre: "İhrâmlı olan kişi hastalanırsa ihrâmdan çıkabilir. Şafîîlere göre "Kişi eğer

⁹² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1776, 3/188.

⁹³ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 941, 2/266.

⁹⁴ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 2/266.

ifrâd ihrâmını taahhüt ettiyse (şartlı ihrâm) belirli bir tarih öncesine veya sonrası ihrâm taahhüdü yerine getirmiş olmaz ve dediler ki: “Kişi bir şart belirleyerek hacı olmayı taahhüd ettiyse ve gerçekten hasta olduysa ve hacı olamadıysa durumu özel şartından dolayı bir umre olarak değerlendirilir. Ayrıca, eğer kişi başka bir şart koştuysa, örneğin yolda kaybolması veya parasını kaybetmesi gibi durumlarıdır. Şâfiî mezhebindeki hastalık durumuna benzer şekilde değerlendirilir. Hanbelîlere göre kişinin ihrâmlı iken şart koşmasını önerirler. Şâfiî mezhebine göre “Eğer bu şartı doğrularsak, o zaman şartı kendi adanmış kurbânına bağlıdır ve eğer kurbân şartı olmadan bir şart koşarsa, ona bağlı değildir.”⁹⁵

2.5.2. Rasûlullah’ın (s.a.s.) Kan Aldırmasıyla İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - احتجم - وهو محرم - في رأسه من داء كان به.

İkrime’nin, İbn Abbâs’tan rivâyetine göre “Peygamber (s.a.s.) ihrâmlı iken başından hastalık yüzünden kan aldırmıştır.”⁹⁶

عن عكرمة عن ابن عباس: أن رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - احتجم وهو صائم

İkrime’nin, İbn Abbâs’tan rivâyetine göre “Rasûlullah (s.a.s.), oruçlu iken kan aldırmıştır.”⁹⁷

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «اِحْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ صَائِمٌ»

İkrime’nin, İbn Abbâs’tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) oruçlu iken kan aldırmıştır.⁹⁸

el-Buhârî, Hişâm’ın İkrime’den rivâyetiyle iki senedle 5700 ve 5701 no’lu hadîsleri tahrîc etmiştir.

2.5.2.1. Hadîslerin Yorumu

Sahâbe-i Kirâm ve bazı âlimler, oruçluyken hacâmatın durumu konusunda ihtilâf etmiştir.

⁹⁵ İbn Reslân, *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd* (Mısır: Dâru’l-Felâh, 2016), 8/305.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1836, 3/236.

⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2372, 4/50

⁹⁸ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, Hadîs no: 775, 2/137.

Bazı âlimler, oruçlu iken hacâmatın yapılmasının câiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda Sa'd, Zeyd b. Erkam ve Ummu Seleme'den rivâyet edilen bazı hadisler vardır. Bukeyr, Ummu Alkame'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Âişe'nin yanında hacâmat yaptırıyorduk. Bizim bu durumumuz engel teşkil etmiyordu. Urve b. ez-Zubeyr de bunu yaptırmıştır. Ona göre Mâlik, Sufyân es-Sevrî, eş-Şâfiî ve Re'y sahipleri de bu görüştedir. Bazı âlimler ise oruçlu olanın hacâmat yaptırmasını kerih görmüşlerdir. Bu görüşü benimseyenler arasında Mesrûk, el-Hasen, İbn Sîrîn ve el-Evzâî de yer almaktadır. İbn Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Enes b. Mâlik gibi bir grup sahâbenin ise bu konuda geceleyin hacâmat yaptırdıkları rivâyet edilmiştir. İbn el-Museyyeb, Şa'bî ve Nehaî, oruçlu bir kişi için hacâmatın, zayıflığa yol açabileceği için hoş karşılanmadığını ifade ettiler.⁹⁹

2.5.3. Rasûlullah'ın (s.a.s.) İhrâmlyken Evlenmesiyle İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن النبي - صَلَّى الله عليه وسلم - تزوج ميمونة وهو مُحْرِمٌ

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Hz. Peygamber (s.a.s.) İhrâmlı iken Meymûne ile evlenmiştir.”¹⁰⁰

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ» وَهُوَ مُحْرِمٌ

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Hz. Peygamber (s.a.s.) ihrâmlı iken Meymûne ile evlenmiştir.”¹⁰¹

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ» وَهُوَ مُحْرِمٌ.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Hz. Peygamber (s.a.s.) ihrâmlı iken Meymûne ile evlenmiştir.”¹⁰²

el-Buhârî, Eyyûb'un İkrime'den rivâyetiyle 4258 No'lu hadîs, Câbir b. Zeyd'in, İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 5114 No'lu hadîs, Atâ'nın, İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1837 No'lu hadîsleri tahrîc etmiştir. İmâm Muslim ise Câbir b. Zeyd'in, İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1410 No'lu hadîs tahrîc etmiştir.

⁹⁹ el-Beğavî Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed, *Şerhu's-Sunne*, Thk. Şuayb el-Arnaût (Şam: el-Mektebetu'l-İslâmî, 1983), 6/300-301.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1844, 3/241.

¹⁰¹ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 842, 2/191.

¹⁰² et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 843, 2/192.

2.5.3.1. Hadîsin Yorumu

Bu durumda, önceki tüm rivâyetler ve deliller, Hanefîlerin ve diğerlerinin ihrâm halinde mahrem olan biriyle evlenmenin câiz olduğu görüşünü ağırlıklı olarak tercih ettiğini göstermektedir. Temel alınan şey, İbn Abbâs'ın rivâyetinin, bu görüşe aykırı olan diğer rivâyetlere tercih edilmesidir. Bu açıdan tüm rivâyetlerin ifade ettiği husus aynıdır. Ancak reddedenlerin görüşüne göre, İbn Abbâs'ın rivâyetlerinin bazı kuvvetli hadîsleri iptal etmesi ve zayıflık derecesine getirmesi hatta bu hataların İbn Abbâs'a atfedilmesi gibi. Bu özellikle Sa'îd b. el-Museyyeb'den gelen ifadelerde ortaya çıkmıştır. Özellikle de Hadîs âlimlerinin usûlleri göz önüne alındığında bu, âdil bir kişi tarafından kabul edilemeyecek cesur bir iddiadır.¹⁰³

2.5.4. Binek Üzerinde Tavâf Etmekle İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم - قَدِمَ مكة وهو يشتكي، فطاف على راحلته، كلما أتى على الركن استلم الركنَ بمحجن، فلما فرغ من طوافه أناخ، فصلى ركعتين

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Rasûlullah (s.a.s.) şikâyet ederken Mekke'ye gelmiş, binit üzerinde tavafını yapmış, Rukne her geldiğinde rüknü selamlamış, tavâfını bitirince de iki rekât namaz kılmıştır.”¹⁰⁴

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «طَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَاحِلَتِهِ»، فَإِذَا انْتَهَى إِلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ .

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre “Rasûlullah (s.a.s.) binit üzerinde tavafını yapmış, Rükne geldiğinde ona işaret ederdi.”¹⁰⁵

el-Buhârî, Hâlid b. Mihrân'ın İkrime'den rivâyeti 1612, 5293 No'lu hadîsler, Hâlid el-Hezzâ'nın İkrime'den rivâyetiyle 1613, 1632 hadîsler ve ona benzer Ubeydullah b. Abdillâh'ı İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1607 No'lu hadîsi tahrîc etmiştir.

¹⁰³ Sehârenpûrî. *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd* (Hindistan: Muessesetu Suleymân Râcihî'l-Hayriyye, 2006), 7/225.

¹⁰⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1881, 3/266.

¹⁰⁵ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 865, 2/209.

2.5.4.1. Hadîsin Yorumu

İlim Ehli'den bazıları, Safâ ve Merve arasında binek üzerinde tavâf yapmayı kerih görmüşlerdir. eş-Şâfiî'nin görüşü budur.¹⁰⁶ Zeynep binti Ebî Seleme'nin annesi Ummu Seleme'den rivâyetine göre “Hastalığı anında Rasûlullah'a (s.a.s.) şikâyetinde bulundu, hasta veya zayıf olduğunu, nasıl tavaf edeceğini sordu. Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “İnsanların arkasından bineğinin üzerinde tavâfını yap.” İmâm Hâfız: “Hasta ya da zayıf bir kişinin mazereti olduğunda, insanların rahatsız etmemesi ve sırayı ihlâl etmemesi şartıyla binek üzerinde tavâfının câiz olduğunu ifade eder.” dedi.¹⁰⁷

2.6. Sunenu'n-Nesâî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'da Ortak Rivâyet Ettiği Hadîsler

en-Nesâî, İbn Mâce ve Ebû Dâvûd'un *es-Sunen*'lerinde rivâyet ettikleri ve her birisinde ortak isnâdlarla rivâyet ettikleri şeytan taşlama günlerinde yapılabilecek veya yapılamayacak işlerle ilgili rivâyetleri ele alacağız.

2.6.1. Şeytan Taşlama Günlerinde Yapılabilecek veya Yapılamayacak İşlerle İlgili Rivâyetler

عن عكرمة عن ابن عباس: أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يُسأل يوم مني فيقول: "لا حرج"، فسأله رجل، فقال: إني خلقت قبل أن أدبج، قال: "أدبج ولا حرج" قال: إني أمسيث ولم أرم، قال: "أرم ولا حرج"

İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet etmiştir: “Rasûlullah'a (s.a.s.) Mînâ günlerinde yapılacak şeylerden soruluyordu da: “Güçlük yok” diyordu. Adamın biri: “Kurbân kesmeden tıraş oldum.” diye sordu. Rasûlullah (s.a.s.) ona: “Zararı yok!” buyurdu. Başka biri de: “Akşamdan sonra cemreyi taşladım!” dedi Ona da: “zararı yok!” buyurdular.¹⁰⁸

عن عكرمة عن ابن عباس قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُسأل أيام مني، فيقول: لا حرج. فسأله رجل فقال: خلقت قبل أن أدبج. قال: لا حرج. فقال رجل: رميت بعد ما أمسيث. قال: لا حرج»

¹⁰⁶ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, 2/208.

¹⁰⁷ Sehârenpûrî, *Bezlu 'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*, 7/292-293.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1983, 3/339.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah’a (s.a.s.) Mînâ günlerinde yapılacak şeylerden soruluyordu da: “Güçlük yok!” diyordu. Adamın biri: “Kurbân kesmeden tıraş oldum.” dedi. Rasûlullah (s.a.s.) ona: “Zararı yok.” buyurdu. Başka biri de: “Akşamdan sonra cemreyi taşıladım.” dedi Ona da: “zararı yok!” buyurdular.¹⁰⁹

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُسْأَلُ يَوْمَ مِنَى، فَيَقُولُ: "لَا حَرَجَ، لَا حَرَجَ" فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُذْبَحَ، قَالَ: "لَا حَرَجَ" قَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أُمْسَيْتُ، قَالَ: "لَا حَرَجَ"

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Mînâ günü (yani Vedâ Haccı’nda bayramın ilk günü) Rasûlullah’a (s.a.s.) (hac ile ilgili bazı) sorular soruluyordu. “O da Sakınca yok. Sakınca yok!”, buyuruyordu. Bu arada bir adam gelerek: “Ben, kurbânımı kesmeden saçımı tıraş ettim.” dedi. Rasûlullah (s.a.s.): “Bir sakınca yok!” buyurdu. Adam: “Ben çakılları akşam (yani güneş battık) dan sonra (Akabe cemresine) attım.” dedi. Rasûlullah (s.a.s.) “bir sakınca yoktur!” buyurdu.¹¹⁰

el-Buhârî, Hâlid b. Mihrân’ın İkrime’den rivâyetiyle 1723- 1735 No’lu hadîsleri tahrîc etmiştir.

2.6.1.1. Hadîsin Yorumu

Bu hadîste, Kurbân Bayramı günü gerçekleşen eylemlerden (taşılama, kurbân kesme, saç tıraşı, tavâf) herhangi birini önceden gerçekleştiren kişinin, Rasûlullah’a (s.a.s.) ibadetinin sıhhatini sorduğunda bunda bir sakınca olmadığı ifade etmiştir. Mînâ’da zamanın darlığı nedeniyle bu eylemleri önceden yapmak, dinî hükümlere uygun bir esneklik içermektedir.”¹¹¹

¹⁰⁹ en-Nesâî, *Suneni’n-Nesâî*, Hadîs no:3067, 5/272.

¹¹⁰ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 3050, 4/240.

¹¹¹ İbn Hubeyre, *el-İfsâh an Meâni’s-Sihâh* (Riyad: Dâru’l-Vatân, 1997), 3/23.

2.7. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'nin Ortak Rivâyetleri

2.7.1. Kurbân Kesmekle İlgili Rivâyetler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ»، فَحَضَرَ الْأَضْحَى، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَقَرَةِ سَبْعَةً وَفِي الْجُزُورِ عَشْرَةً

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: “Bir yolculukta Rasûlullah (s.a.s.) ile beraberdik Kurbân Bayramı girmişti. Sığırdan yedi kişi, deveye ise; on kişi olarak ortak olduk.”¹¹²

عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَ النَّحْرُ، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَعِيرِ عَنْ عَشْرَةِ وَالْبَقَرَةِ عَنْ سَبْعَةٍ»

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Bir yolculukta Rasûlullah (s.a.s.) ile beraberdik. Kurbân Bayramı girmişti, Sığırdan yedi kişi, deveye ise; on kişi olarak ortak olduk.”¹¹³

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَحَضَرَ الْأَضْحَى، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْجُزُورِ عَنْ عَشْرَةٍ، وَالْبَقَرَةِ عَنْ سَبْعَةٍ.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: “Bir yolculukta Rasûlullah (s.a.s.) ile beraberdik Kurbân Bayramı girmişti, Sığırdan yedi kişi, deveye ise; on kişi olarak ortak olduk.”¹¹⁴

Bu hadîsi, el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.7.1.1. Hadîsin Yorumu

(Ortak olduk) dediği: “Kurbânda ortak olabilmeye delilidir” ve bu cumhûrun görüşü, İmâm Malik'in aksine. Mazharî: “Bu hadîsi İshâk b. Râhûye delil göstermiş” dedi. Bir başkası ise “Bu hadîs, mensûhtur.” Dedî. Cumhûr, İbn Ömer hadîsini, delil olarak göstermiştir.”¹¹⁵

¹¹² et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 905, 2/238.

¹¹³ en-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî*, Hadîs no: 4392, 7/222.

¹¹⁴ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no:3131, 4/307-308.

¹¹⁵ es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî alâ Suneni İbn Mâce*, 2/274.

2.8. Sunenu Ebî Dâvûd'da Rivâyet Edilen Hadîsler

Ebû Dâvûd'un es-Sunen'inde rivâyet ettiği namazla ilgili bir hadîsini ele alacağız.

2.8.1. Namazla İlgili Hadîsler

عن عكرمة عن ابن عباس قال: أحسبُه عن رسول الله- صلى الله عليه وسلم -قال: "إذا صَلَّى أحدكم إلى غير سُتْرَةٍ فإنه يقطعُ صلاته الجمارُ، والخنزيرُ، واليهوديُّ، والمجوسيُّ، والمرأةُ، ويُجزئُه عنه إذا مرُّوا بين يديه على قَنَفَةٍ بحجرٍ"

İbn Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz, sûtresiz namaz kılsa, (önünden geçecek) köpek, eşek, domuz, Yahûdî, Mecûsî ve kadın onun namazını bozar, bir taş atma mesâfesi uzaklıktan geçerlerse namazı tamdır.”¹¹⁶

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.1.1. Hadîsin Yorumu

İmâm Ebû Dâvûd: “Bu hadîsi, İbrâhîm ve diğerleriyle beraber mudârese ediyorduk ancak Hişâm tarîkinden kimsenin rivâyet etmediğini gördüm ve İbn Ebû Semîne'de -Muhammed b. İsmâîl el-Basrî- olduğunu düşündüm. Rivâyette münker denilen şey “Mecûsî” “Bir taş atma mesâfesi” Bu hadîsi ise sadece Muhammed b. İsmâîl'den duydum ve zan olduğunu düşünüyorum. Zira o, bize hâfızasından rivâyet ediyordu.”¹¹⁷

2.8.2. Öğle ve İkinci Namazında Kıraatla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس قال: لا أدري أكان رسولُ الله- صلى الله عليه وسلم -يقرأُ في الظهر والعصر أم لا

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ben, Peygamber'in (s.a.s.) öğle ve ikinci namazlarında (Kur'ân) okur muydu? okumaz mıydı? Bilemiyorum.”¹¹⁸

¹¹⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no:704, 3/33.

¹¹⁷ es-Sindî Ebû Hasen, *Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Muhammed Zekî el-Hülî (Mısır: Mektebetu Lîne, 2010), 1/436.

¹¹⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 809, 2/106.

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

İbn Abbâs'tan bu konuda rivâyetler farklıdır. Bazılarında “kıraât yoktu.” Bazıları da kıraat olup olmadığında tereddüt edilmişti. Diğerleri ise kıraât tesbit edilmiştir. İmâm Tahâvî'nin, İbn Abbâs'tan ve diğer sahâbîlerden farklı isnâdlarla tahrîc ettiği hadîsler gibi. Bu rivâyetler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) öğle ve ikindi namazlarını sessizce okuduğunu gösterir. İbn Abbâs'ın başlangıçta öğle ve ikindi namazlarında kıraât olduğunu reddetmiştir. Zira onun, buna dair bir bilgiye sahip olmadığı anlamına gelir. Daha sonra bu konuda tereddüt etti ve ardından bu namazlarda Peygamber'in (s.a.s.) kıraâtini öğrendiğinde okumanın varlığını doğrulamıştır.¹¹⁹

عن عكرمة عن ابن عباس: أن النبي - صلى الله عليه وسلم - سَمَى سَجْدَتِي السَّهْوَ الْمُرْغِمَتَيْنِ

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre, Peygamber (s.a.s.) sehv secdelerini “Murğimeteyn” (burnu yere sürten, rezil eden) diye isimlendirmiştir.¹²⁰

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.2.1. Hadîs Yorumu

“Murğimeteyn” dediği anlamı “Onur kırıcı ve rahatsız edici” demektir. Hadîste geçtiği gibi “Biriniz namaz kılarken alnını ve burnunu yerle temas ettirmeli, böylece mükellefiyetten (rükünün yerine getirilmesinden) bir şey çıkana kadar.”¹²¹

2.8.3. Teheccüd Namazıyla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس قال: في المزمّل: {قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا} (2) نَصَفَهُ {نَسَخْتُهَا الْآيَةَ الَّتِي فِيهَا} {عَلِمَ أَنَّ لَنْ تُخْصُوهُ} فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَافْرُءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ. وَ {نَاشِئَةَ اللَّيْلِ}: أَوَّلُهُ، وَكَانَتْ صَلَاتُهُمْ لِأَوَّلِ اللَّيْلِ، يَقُولُ: هُوَ أَجْدَرُ أَنْ تَحْصُوا مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مِنْ قِيَامٍ، وَذَلِكَ أَنَّ الْإِنْسَانَ إِذَا نَامَ لَمْ يَدْرَ مَتَى يَسْتَيْقِظُ، وَقَوْلُهُ: {وَأَقُومُ قِيَالًا}: هُوَ أَجْدَرُ أَنْ يَفْقَهُ فِي الْقُرْآنِ، وَقَوْلُهُ: {إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْعًا طَوِيلًا} يَقُولُ: فَرَاغًا طَوِيلًا¹²²

¹¹⁹ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*, 4/202.

¹²⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1025, 2/262.

¹²¹ İbn Reslân, *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1304, 5/382.

¹²² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 2/474.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan şöyle nakletmiştir ki: “el-Muzzemmil (Sûresin) deki “Gecenin birazı hâriç olmak üzere (gecenin) yarısı miktarınca kalk!” (Yahut ondan birazını eksilt! âyetini yine) Muzzemmil (Sûresi), 2-3. o sûredeki; “O bunu sizin sayamayacağınızı bildiği için size ruhsat verdi.” Artık Kur’ân’dan kolay geleni okuyun!” Muzzemmil, Sûresi 20. âyeti neshetti. Gecenin ilk saatleridir. (Sahâbe-i Kirâm’ın) namazları (bu âyet gereğince) gecenin ilk saatlerinde olurdu. (Bu âyet-i kerîme ile Cenâb-ı Hak) demek istiyordu ki: (Bu saatler), Allah Teâlâ'nın sizin üzerinize farz kıldığı gece namazını (hakkıyla) yerine getirmeniz için daha elverişlidir. Çünkü insan uyudu mu ne zaman uyanacağım bilemez. (Aynı sûrede geçen) Muzzemmil, 6. âyeti “Bu (saatler okunan) Kur’ân’ı anlamaya daha elverişlidir” demektir. (İbn Abbâs) diyor ki: Âyet-i kerîmesinin Muzzemmil Sûresi, 7, 10. manası, gündüz senin için uzun bir meşgûliyet var demektir.”

Sahîh-i Buhârî’de Kitâbu Teheccüd, Peygamber’in (s.a.s.) geceki ibadeti, uykusu ve gece ibadetinden nesh edilen (miktar) hakkında bâbında, *Sahîh-i Muslim* ise Hz. Âişe 746 No’lu hadîsi rivâyet etmiştir.

2.8.3.1. Hadîsin Yorumu

el-Muzzemmil (Sûresin) deki: “Gecenin birazı hâriç olmak üzere (gecenin) yarısı miktarınca kalk!” bu, gecede namaz kılmanın vâcib olduğunu ifade eder ve bu âyeti “O bunu sizin sayamayacağınızı bildiği için size ruhsat verdi.” Artık Kur’ân’dan kolay geleni okuyun!” âyetiyle neshetti. “Gecenin ilk saatleri...” bu âyetin ifadesi gereği İkrime'nin, İbn Abbâs'tan rivâyetine göre: “Rasûlullah (s.a.s.) Ashâb-ı Kirâm’la gecenin ilk saatlerinde namaz kılıyorlardı. Eğer kişi, uyursa ne zaman uyanacağını bilemez ve uzun süre uyuyup sabah namazını kaçırabilir de bu nedenle gecenin ilk saatlerinde namaza kalmak daha uygundur.”¹²³

2.8.4. Teheccüd Namazında Kıraatla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس قال: كانت قراءة النبي - صَلَّى الله عليه وسلم - على قدر ما يَسْمَعُهُ مَنْ فِي الْحُجْرَةِ وَهُوَ فِي الْبَيْتِ

¹²³ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*, 4/544-546.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir ki: “Hz. Peygamber’in (s.a.s.) (gece namazlarında) kıraâtı, kendisi odasında (namaz kılmakta) iken salonda bulunan bir kimsenin işitebileceği kadar (sesli) idi.”¹²⁴

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*’de tahrîc edilmemiştir.

2.8.4.1. Hadîsin Yorumu

Haz. Peygamber (s.a.s.) kıraati evde olanların onu duyabilecek kadardı. İbn Hacer el-Askalânî: “O da evin en özeli. Yani sesini ne çok yükseltiyor ne de kimse duymayacak kadar alçaltıyordu. Bu, gece namaz kılarken böyleydi ama Câmîideyken sesini yükseltiyordu” dedi.”¹²⁵

2.8.5. Kadîr Gecesinde Hangi Gece Olduğuyla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس، عن النبي - صَلَّى اللهُ عليه وسلم -، قال: "الْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ: فِي تَاسِعَةٍ تَبْقَى، وَفِي سَابِعَةٍ تَبْقَى، وَفِي خَامِسَةٍ تَبْقَى"

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kadîr gecesini Ramazan’dan son on (gece) içerisinde (yani) geriye kalan dokuzuncu, yedinci ve beşinci gecelerde arayınız.”¹²⁶

el-Buhârî, 2021 No’lu hadîsi Mûsâ b. İsmâîl’den aynı isnâdla, 2022 No’lu hadîsle Âsım el-Ahvel, Ebû Miclîz’den o da İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetiyle tahrîc etmiştir.

2.8.5.1. Hadîsin Yorumu

“Dokuzuncu” dediği, 21. Gecedir. “Yedinci” dediği, 23. Gecedir. “Beşinci” dediği ise 25. Gecedir. Bazıları şöyle demiştir: “Eğer ay eksikse Kadir gecesini Vitir gecelerine denk gelir, ay tam olursa Şefî’ gecelerinde gelir böylece dokuzuncu dediği, 22. Gecedir. Beşinci dediği,

¹²⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1327, 2/491.

¹²⁵ Sehârenpûrî, *Bezlu’l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*, 5/573.

¹²⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1381, 2/531.

26. Gecedir. Yedinci dediği ise 24. gecedir. Bu, İmâm el-Buhârî'nin İbn Abbâs'tan naklettiğine göredir. Bu, Arapların tarihleme yöntemine göre kullanılmış bir ifadedir. Eğer ayın yarısını geçmişse, geçmiş kısma değil geri kalan bölümüne dair tarihleme yaparlar.”¹²⁷

2.8.6. Namazda Sûre Okurken Secde Yapmakla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس، قال: ليس {ص} من عزائم السجود، وقد رأيتُ رسولَ الله - صَلَّى الله عليه وسلم - يسجدُ فيها

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Sâd Sûresindeki secde, **Azâim-i Sucûd** (vazgeçilmeyecek secdeler)den değildir. Ama ben, Rasûlullah'ı (s.a.s.) o sûrede secde ederken gördüm.”¹²⁸

el-Buhârî, bu isnâdın aynısıyla 1069 ve 3422 No'lu hadîsleri, Mucahîd'in İbn Abbâs isnâdıyla 3421, 4632 ve 4807 No'lu hadîsleri tahrîc etmiştir.

2.8.6.1. Hadîsin Yorumu

Azâim kelimesi **azîm** kelimesinin çoğuludur. Bir şeyin kararlı bir şekilde yapılması için kalbin ona bağlı olduğu anlamına gelir. İslâm Hukûku'nda farzlar ve sünnetlerde “**Sâbit Hüküm**” diye kullanılır daha çok farzlarda kullanılır. Sâd, kesin secdelerden değildir. İmâm Şâfiî ve Ahmed'in meşhûr olan görüşleri: “Şükür secdesi, tilâvet secdelerinin bir parçası değildir ve bunu Müslüman kişi, namazın dışında onu yapar eğer namaz içinde yaparsa namazı bozulur.”

Ebû Hanîfe, Mâlik, Sufyân, İbnu'l-Mubârek, İshâk ve Cumhûr, şöyle demiştir: “Bu secde, tilâvet secdesidir.” Bunun delili, İmâm Tahâvî'nin, Ebû Saîd'den naklettiği: “Hz. Peygamber'i (s.a.s.) Sâd Sûresi'nde secde ederken gördüm.” Hadîsidir.¹²⁹

2.8.7. Vakit Namazlarında Kunût Yapmakla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس، قال: قَنَتَ رسولُ الله - صَلَّى الله عليه وسلم - شهراً متتابعاً في الظهر والعصر والمغرب والعشاء وصلاة الصبح، في دُبُرِ كُلِّ صلاةٍ إذا قال: سَمِعَ الله لَمَنْ حَمَدَهُ من الركعة الآخرة، يدعو على أحياء من بني

¹²⁷ Bedruddîn el-Aynî, *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Hâlid Masrî (Riyâd: Mektebetu'r-Reşîd, 1999), 5/286.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1409, 2/552.

¹²⁹ es-Subkî, Hattâb, *Menhelu'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Emîn Hattâb (Mısır: Dâru'l-İstikâme, 1935), 8/30.

سَلِيم، عَلَى رِغْلٍ وَذَكْوَانٍ وَغُصَيَّةٍ، وَيُؤَمِّنُ مَنْ خَلْفَهُ

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) bir ay aralıksız öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarında, her namazın sonunda sonuncu rekatte (semiallahu limenhamideh) deyince kunût yaptı. (Bu kunûtta) Benû Suleym kabîlelerine, **Riğl, Zekvân ve Usayya**'ya bedduâ eder, arkasındakiler de “âmîn” derlerdi.”¹³⁰

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.7.1. Hadîsin Yorumu

Dedim ki -İmâm Hattâbî-: “Kunût duâsının rûkûdan sonra yerine getirildiği, rûkûdan önce olmadığını belirtir.” Sabah namazındaki kunût konusunda ve kunûtun yeriyle ilgili farklı görüşler vardır. Bazıları, sabah namazında kunût olmadığını ve kunûtun sadece vitir namazında olduğunu söylemiştir. Vitir namazında rûkûdan önce kunût yapılır. Mâlik, eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye, sabah namazındaki kunût konusunda sabah namazında bazı hadîslerde rûkûdan sonra kunûtun yapıldığına dair rivâyetler bulunmaktadır.” demiştir. İbrâhîm en-Nehâî, Ehl-i Rey ve İshâk'ın görüşü: “Ramazan ayı başında ve sonunda kunût edilir.” ez-Zuhrî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre: “Sadece ikinci yarısının sonunda kunût edilir. İbn Ebî Ka'b ve İbn Ömer de bu görüştedir.”¹³¹

2.8.8. Duânın Âdâbıyla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس قال: المسألة: أن ترفع يديك حذو منكبيك أو نحوهما، والاستغفار: أن تشير بإصبع واحدة، والابتهال: أن تمدَّ يديك جميعاً

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “(Duada bir şey) istemenin edebi, ellerini omuzlarının hizasına veya onlara yakın bir şekilde kaldırman; istiğfârın edebi bir parmağınla işaret etmen, azabı defetmek için yalvarıp yakarmanın edebi de ellerini iyice uzatmandır.”¹³²

¹³⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1443, 2/577.

¹³¹ el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sunen*, 1/289.

¹³² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1489, 2/610.

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.8.1. Hadîsin Yorumu

Allah'tan bir şey istenildiğinde: “Eller, omuzlara kaldırılmalıdır. Günahlardan af dileyince: Bir parmağı ile işaret edilmelidir. Allah'a yalvarma ve yakarma durumlarında: Eller, tamamen açılmalıdır.”¹³³

2.8.9. Hacca İlgili Hadîsler

عن عكرمة عن ابن عباس، قال: قال رسول الله - صَلَّى الله عليه وسلم -: "لا صُرُورَةَ فِي الْإِسْلَامِ"

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini nakledilmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.): “İslâm'da hacca gitmemek olmaz.” Buyurdu.¹³⁴

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.9.1. Hadîsin Yorumu

“Sarûrah”¹³⁵, İki farklı açıklamaya tabi tutulabilir. Birinci açıklamaya göre, “Sarûrah, evlilikten çekilmiş ve Hristiyanların keşişlik düzenine benzeyen bir manastır hayatını tercih etmiş bir erkektir. Bu yorum, Nâbigha'nın sözlerine dayanır. Diğer bir anlayışa göre, “Sarûrah'ın, hacca gitmemiş bir erkeği ifade etmektedir. Bu durumda, dinin bir prensibi olarak, herkesin hacca gitme imkânını yitirmesine izin verilmemeli ve bu nedenle hiç kimse hacca gidemeyecek duruma gelene kadar kimse hacca gitmelidir. Böylece, İslâm toplumunda “Sarûrah” olmaz. Bir kişi başkası adına hacca gitmeye karar verirse, bu durumda hac onun adına olur ve “Sarûrah” olma durumundan çıkar. Bu, başlangıçta farz olan kendi hac görevinden vazgeçtiği anlamına gelir. Bu görüşü benimseyenler arasında el-Evzâî, eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve İshâk bulunmaktadır.¹³⁵

¹³³ el-Aynî, *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/403.

¹³⁴ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1729, 3/152.

¹³⁵ el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sunen*, 2/145-146.

2.8.10. Hac Yolculuğu İçin Azık Hazırlamakla İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس قال: كانوا يَحْجُونَ ولا يَتَزَوَّدُونَ - قال ابو مسعود: كان أهل اليمن، أو ناس من أهل اليمن يَحْجُونَ ولا يَتَزَوَّدُونَ - ويقولون: نحن المتوكلون، فأنزل الله سبحانه: {وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى} [البقرة: 197]

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hacca giderlerdi ve (yanlarına) azık almazlardı. (Hadîsi, Ebû Dâvûd’a nakleden râvîlerden biri olan) Ebû Mes’ûd, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini nakletmiştir: “Yemen halkı yahutta Yemen’den bazı kimseler, azıksız olarak hacca gidiyorlardı ve: “Biz mütevekkiliz!” diyorlardı. Bunun üzerine Allah: “Bir de hac seferinize yetecek miktarda azıklanınız. Muhakkak ki azığın en hayırlısı dilenmekten, insana yük olmaktan sakınmaktır.” Bakara Sûresi, 197. âyeti kerîmesini indirdi.”¹³⁶

el-Buhârî, bu isnâdın aynısıyla 1523 No’lu hadîsi tahrîc etmiştir.

2.8.10.1. Hadîsin Yorumu

İbn Cerîr et-Taberî, bu âyetin tefsîrinde şunları söylemiştir: “Bu âyein hac için tam hazırlık yapmaksızın hac farîzasını yerine getiren bir toplulukla ilgili olduğunu belirtti. Bazıları ihrâm giydiğinde yanındaki malı atar, diğerleri de daha fazla mal ile devam ederdi. Allah, onlardan, kendi yolculukları için yeterli mal hazırlamayanlara, bu konuda mal hazırlamalarını emretti. Eğer birisi bunun için mal sahibiyse, malını saklaması ve onu atmaması gerekiyordu. Âyetin anlamı şudur: “Ve mallarınızı boşa harcamayın, çarçur etmeyin çünkü Allah’a karşı sorumlu olacaksınız ve boşa harcamalarınızdan dolayı sorguya çekileceksiniz. O zaman işte böyle, fakir ve ihtiyaç sahibi Müslümanlara elçiler gönderildiği gibi, size de göndermiş oluruz. Ama eğer mallarınızı çarçur etmekten vazgeçer, onları hayır işlerinde kullanır ve Allah’ın rızasını gözetirseniz, o zaman bunun için size teşekkür ederiz.”¹³⁷

2.8.11. Putların Ka’be’den Çıkarılması İlgili Rivâyet

عن عكرمة عن ابن عباس: أن النبي - صَلَّى الله عليه وسلم - قَدِمَ مَكَّةَ أَبِي أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَفِيهِ الْأَلِهَةُ، فَأَمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ، قَالَ: فَأُخْرِجَ صُورَةُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ، وَفِي أَيْدِيهِمَا الْأَزْلَامُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى الله عليه وسلم -: "قَاتِلْهُمْ اللَّهُ! وَاللَّهِ

¹³⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 1730, 3/153.

¹³⁷ Sehârenpûrî, *Bezlu'l-Mechûd*, 7/23.

لقد عَلِمُوا مَا اسْتَقْسَمَ بِهَا قَطُّ" قال: ثُمَّ دَخَلَ الْبَيْتَ، فَكَبَّرَ فِي نَوَاحِيهِ، وَفِي زَوَايَاهُ، ثُمَّ خَرَجَ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ

İkrime'nin, İbn Abbâs'tan rivâyetine göre, Peygamber (s.a.s.) Mekke'ye gelince içinde putlar bulunan Kâbe'ye girmek istememiş ve Hz. Ömer'e onları çıkarmasını emretmiş, bunun üzerine putlar Kâbe'den çıkartılmış ve özellikle İbrâhîm (a.s.) ve İsmâîl'in (a.s.) heykelleri de ellerinde (أَزْلَام) **ezlâm** denilen fal okları olduğu halde çıkarılmışlar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) bu iki heykeli yapanları kastederek; "Allah onları helâk etsin, onlar pek iyi bilirler ki bu iki Peygamber, hiçbir zaman kismetlerini fal oklarıyla aramış değildir." buyurmuş, sonra Beyt'e girip her tarafında ve her köşesinde tekbir getirmiş sonra orada namaz, kılmadan dışarı çıkmıştır."¹³⁸

el-Buhârî, 3351 No'lu hadîs Kureyb rivâyetiyle ve Eyyûb'un iki senediyle 1601, 4288 ve 3352 No'lu hadîsleri tahrîc etmiş ve Eyyûb'un rivâyetinin sonunda sadece salât ve tekbir konusunu zikretmiştir. Atâ yoluyla ise İmâm el-Buhârî, 398 No'lu hadîs ve İmâm Muslim, 1331 No'lu hadîsi tahrîc etmiştir.

2.8.11.1. Hadîsin Yorumu

Ebû Dâvûd, İbn Abbâs'tan bu hadîsi naklederek Hz. Peygamber (s.a.s.) Kâbe'nin içinde putlar olduğu için girmemiş ve (أَزْلَام) **oklar** da vardı. Oklar, üzerlerine "Yap", "Yapma" veya "Gaflet" gibi yazılar bulunan oklardır. Bunlar bir kaba konulur. Bir şey yapmak isteyen, yapmak veya yapmamak için okları içinde karıştırılmış kaba elini sokar. Eğer 'Yap' yazıyorsa, istediği şeyi yapar; eğer 'Yapma' yazıyorsa, vazgeçer; eğer 'Gaflet' yazarsa, tekrar çekip istediği şeyi yapar."¹³⁹

2.8.12. Oruçla İlgili Hadîsler

عن عِكْرَمَةَ عن ابن عباس {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ} [البقرة: 183] فكان الناس على عهد النبي -صلى الله عليه وسلم- إذا صلوا العتمة حُرِّمَ عليهم الطعام والشراب والنساء، وصاموا إلى القابلة، فاخْتَارَ رَجُلٌ نَفْسَهُ، فجامع امرأته وقد صلى العشاء ولم يُفْطِرْ، فأراد الله عز وجل أن يجعل ذلك يُسْرًا لِمَنْ بَقِيَ وَرُخْصَةً وَمَنْفَعَةً، فقال سبحانه: {عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ} [البقرة: 187]. وكان هذا مما نَفَعَ اللَّهُ بِهِ النَّاسَ، وَرَخَّصَ

¹³⁸ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2027, 3/373.

¹³⁹ es-Sindî, *Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Suneni Ebî Dâvûd*, 2/439.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı.” (Bakara Sûresi, 183. Âyet). İslâm'ın başlangıcında Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinde insanlar yatsı namazını kıldıkları zaman, kendilerine yemek, içmek ve kadınlara temas haram edilmişti, Ertesi akşama kadar oruç tutarlardı. Bir adam kendisine hıyânet edip yatsı namazını kıldığı halde, karısıyla temasta bulundu ve orucu bırakmadı. Allah, bu olayı diğer insanlar için bir kolaylık ruhsat ve menfaat kılmayı dileyip, “Allah, sizin nefislerinize güvenemeyeceğinizi biliyordu.” Buyurdu. (Bakara Sûresi, 187. Âyet) Bu Allah'ın insanları faydalandırdığı onlara ruhsat verdiği ve kolaylaştırdığı şeylerdendir.¹⁴⁰

Bu hadîsi, sadece Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir. *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrîc edilmemiştir.

2.8.12.1. Hadîsin Yorumu

Oruç farzının temelini, sabah güneşin doğuşundan akşam güneşin batışına kadar olan geleneksel oruçtan anlamak gibi, farz kılınmasının temelini oluşturan ilkeye dayandırılmış gibidir. Bu ilkenin farzı böyle kılma sebebi, onun bu şekilde farz kılınmış olmasından kaynaklanır ve bu, konuyla ilgili hadîslerin çevirisiyle uyumlu görünmektedir. “Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı.” Bakara Sûresi, 183. Âyet Bu ifade, kişilerin oruçlarını yazdığı ve onların oruçlarına uygun olarak düzenlediği bir şekilde anlamına gelir. Bu oruçlarına uygun olacak şekilde yazıldığından dolayı, bu âyet, yemek yeme gibi şeylerin, akşam namazı gibi, haram olduğunu belirtmek için kullanılır. Ayrıca bu, Sûdî'nin aktardığına göre onlara farz kılındı. Uykudan sonra yememek, içmemek ve cinsel ilişkide bulunmamak. Bu tür şeyler, Müslümanlara farz kılınmıştır.”¹⁴¹

عن عكرمة عن ابن عباس {وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ} ، فكان من شاء منهم أن يفتدي بطعام مسكين افتدى، وتم له صومه، فقال: {فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ} [البقرة: 184] وقال {فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ} [البقرة: 185]

¹⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2313, 4/5.

¹⁴¹ es-Sindî, *Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Suneni Ebî Dâvûd*, 2/612.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre: "...Oruca dayanamayanlara bir yoksul doyumu fidye vardır." Âyet-i kerîmesi inince ashâbtan yoksul doyurmak suretiyle fidye vermek isteyen fidye verir ve orucu tamam olurdu. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah: "...Bununla beraber kim gönül isteğiyle bir hayır yaparsa "Bir yoksuldan fazlasını doyurursa yahut fidyeyi artırır veya hem oruç tutar hem fidye verirse işte bu onun için daha hayırlıdır. Oruç tutmanız, sizin hakkınızda yemenizden ve fidye vermenizden hayırlıdır." Buyurdu. (Bakara Sûresi 184. Âyet) Yine Allah: "Öyleyse içinizden kim o aya erişirse, onu (orucunu) tutsun. Kim de hasta olur yahut bir sefer üzerinde bulunursa o halde başka günlerde, oruç tutamadığı günler sayısınca orucunu kaza etsin." buyurdu. (Bakara Sûresi, 185. Âyet)"¹⁴²

Bu hadîs, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Muslim*'de tahrir edilmemiştir.

2.9. Sunenu'n-Nesâî'de Rivâyet Edilen Hadîsler

en-Nesâî'nin *es-Sunen*'inde rivâyet edilen namaz, korku namazı, kendisine hac farz olduğu halde hacedemeyen kişinin yerine vekâlet hac yapılabileceği, Mekke'nin hürmeti ve bir bineğe kaç kişinin binebileceğiyle ilgili rivâyetleri ele alacağız.

2.9.1. Namazla İlgili Hadîsler

عَنْ عُرْمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْتَفِتُ فِي صَلَاتِهِ يَمِينًا وَشِمَالًا، وَلَا يَلْوِي عُنُقَهُ خَلْفَ ظَهْرِهِ»

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.s.), namaz kılarken sağa sola döner fakat boynunu çevirmezdi."¹⁴³

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve İmâm Muslim tahrîc etmemiştir.

2.9.1.1. Hadîsin Yorumu

Bu rivayette, "bakış" teriminin, sağa ve sola arka gözle bakmayı ifade ettiği, yüzü kiblemizden uzaklaştırmak anlamına gelmediği anlaşılmaktadır. Bunun delili ise hadîste:

¹⁴² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Hadîs no: 2316, 4/8.

¹⁴³ en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, Hadîs no: 1201, 3/9.

“Boynunu çevirmezdi.” Zikredilen belki bu yüz çevirme, nâfile ibadetlerdeydi. Çünkü daha kolaydı. Başka bir görüşe göre ise bu yüz çevirme bir defa veya çok az olmuş olabilir, böylece namazın bozulmadığını veya bir zorunluluk nedeniyle yapıldığını belirtmek içindi.¹⁴⁴

2.9.2. Korku Namazıyla İlgili Rivâyet

عَنْ عُرْمَةَ ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «مَا كَانَتْ صَلَاةُ الْخَوْفِ إِلَّا سَجْدَتَيْنِ كَصَلَاةِ آخِرِ اسْمِكُمْ هَوْلَاءِ الْيَوْمِ، خَلْفَ أَيْمَتِكُمْ هَوْلَاءِ، إِلَّا أَنَّهَا كَانَتْ عَقْبًا، قَامَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ، وَهُمْ جَمِيعًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَسَجَدَتْ مَعَهُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَامُوا مَعَهُ جَمِيعًا، ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعُوا مَعَهُ جَمِيعًا، ثُمَّ سَجَدَ فَسَجَدَ مَعَهُ الَّذِينَ كَانُوا قِيَامًا أَوَّلَ مَرَّةٍ، فَلَمَّا جَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِينَ سَجَدُوا مَعَهُ فِي آخِرِ صَلَاتِهِمْ، سَجَدَ الَّذِينَ كَانُوا قِيَامًا لِأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ جَلَسُوا فَجَمَعَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالتَّسْلِيمِ»

İkrime'nin, İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.), şöyle buyurdu: “Korku namazı bugün imâmlarınızın arkasında muhâfızlarınızın kıldığı iki secdeli namaz gibidir, tek farkı secdelerde birbirini takip etmeleridir. Rasûlullah (s.a.s.), cemaatle namaz kılarken bir grup, kıyâmda bekler, diğer grup Rasûlullah'la (s.a.s.) secdeye varır. Rasûlullah (s.a.s.) kalkar ve onlarda hep birlikte kalkarlar. Sonra Rasûlullah (s.a.s.) rükûya varır onlar da rükûya varırlar. Sonra Rasûlullah (s.a.s.) secdeye varır. Rasûlullah'la (s.a.s.) birlikte önceki sefer ayakta olanlar, secdeye varırlar. Rasûlullah (s.a.s.) ve secdeye varanlar, namazın sonunda oturduğu zaman kıyâmda bekleyenler kendi kendilerine secdeye varıp otururlar. Rasûlullah (s.a.s.) de tüm cemaatin namazını selâmla tamamlar.¹⁴⁵

Yukardaki hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.9.3. Hac Farz Olduğu Halde Hacedemeyen Kişinin Yerine Vekâlet Hac Yapılabileceğiyle İlgili Rivâyet

عَنْ عُرْمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبِي مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ، أَفَأَحُجُّ عَنْهُ؟ قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ عَلَى أَبِيكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ»

¹⁴⁴ Muhammed es-Suyubî, *Zahîretu'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Muctebâ* (Riyad: Dâru'l-Mi'râc, 1996), 14/204.

¹⁴⁵ en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, Hadîs no: 1535, 3/170.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Adamın biri, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek: “Ey Allah’ın Rasûlü! Babam haccetmeden öldü. Onun yerine ben haccedebilir miyim? diye sordu. Peygamber de (s.a.s.): “Babanın bir borcu olsa onu sen öder miydin? Ne dersin?” dedi. Adam: “Evet” deyince, Rasûlullah (s.a.s.): “Allah’a olan borç, ödenmeye daha layıktır.” buyurdu.¹⁴⁶

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.9.3.1. Hadîsin Yorumu

Rasûlullah (s.a.s.), Hac kendisine farz olduğu halde ihtiyarlık, sağlığının el vermemesi ve yol güvenliği nedeniyle hac yapamayan kişinin kendi adına hac yapılmasını vasiyet etmese bile onun böyle bir durumda Allah’a karşı hac borcunun hâsıl olacağını ve bu borcun onun herhangi bir şahsa ödeyeceği borcuymuş gibi ödenmesi gerektiğini babasının hac borcunun onun adına vekâlet hac yapmakla ödenebileceğini **Emsâlu’l-Hadîs** (örnek bir anlatımla)¹⁴⁷ muhataplarına arz etmiştir.

2.9.4. Mekke’nin Hürmetiyle İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «هَذِهِ مَكَّةُ حَرَّمَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَلَا لِأَحَدٍ بَعْدِي، وَإِنَّمَا أَجَلْتُ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ وَهِيَ سَاعَتِي هَذِهِ، حَرَامٌ بِحَرَامِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا يُخْتَلَى خِلَاهَا، وَلَا يُعْصَدُ شَجَرُهَا، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا، وَلَا تَحِلُّ لِقَطْعَتُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ، فَقَامَ الْعَبَّاسُ وَكَانَ رَجُلًا مُجَرَّبًا، فَقَالَ: إِلَّا الْإِذْحَرُ؛ فَإِنَّهُ لِبَيْوتِنَا وَقُبُورِنَا. فَقَالَ: إِلَّا الْإِذْحَرَ»

İkrime’nin, İbn Abbâs’tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Burası Mekke’dir. Allah’ın yerleri ve gökleri yarattığı günden beri mukaddestir. Benden önce ve benden sonra hiç kimseye konan yasaklar helâl olmamıştır. Bana da sadece günün belli bir miktarında izin verilmiştir. İşte şu içinde bulunduğumuz saatten itibaren Kiyâmet’e kadar burası mukaddestir, Harem’dir. Buranın bitkileri koparılmaz, ağaçları kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, kaybolan bir eşya ancak sahibi bulunup verilmek için alınabilir.

¹⁴⁶ en-Nesâî, *Süneni’n-Nesâî*, Hadîs no: 2639, 5/118.

¹⁴⁷ Peygamberimizin (s.a.s.) Kur’ân-ı Kerîm’de olduğu gibi muhataplarına vereceği dersi, öğüdü, yaptığı ikazı vb. Emsâlu’l-Hadîs’le (örnek anlatımla) verdiği dair bir makale yazılmıştır. Bkz. Erdoğan Köycü, “Hz. Muhammed’in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) İle Eğitim Metodu”, UKSAD, (Aralık Özel Sayı) 2018, 4/15-36.

el-Abbâs, ayağa kalktı, tecrübeli bir kimseydi şöyle dedi: “Ey Allah’ın Rasûlü! İzhir otunu dışarıda bırak çünkü onu evlerimizde ve mezarlarımızda kullanıyoruz. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): “İzhir müstesnadır.” buyurdu.”¹⁴⁸

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemişlerdir.

2.9.5. Bir Bineğe Kaç Kişinin Binebileceğiyle İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ اسْتَقْبَلَهُ أُغَيْلَمَةُ بَنِي هَاشِمٍ، قَالَ: فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وَآخَرَ خَلْفَهُ»

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke’ye geldiğinde Hâşim oğullarının küçük çocukları kendilerini karşılamış, Hz. Peygamber de (s.a.s.) onlardan birini bineğinin önüne, diğerini de arkasına almıştı.”¹⁴⁹

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.9.5.1. Hadîsin Yorumu

Bu, haccın başladığı veya hacdan dönen hacıyı karşılamayı tavsiye etmenin güzel olduğu bir şeydir. Muhtemelen müellif, Fetih Haccı sırasında gerçekleşen olaylara benzetmiş olabilir. Çünkü bahsedilen karşılama hikâyesi fetih yılında meydana gelmiştir. Bu ifade, hayvanın üç kişi tarafından kullanılmasının mümkün olduğunu belirtirken, bu konuda yapılan yasaklamaların geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, bu konuda yapılan yasaklamalara rağmen, eğer hayvan bu tür bir kullanıma uygunsa bu durumda kabul edilebileceğini öne sürüyor. Bu tür ifadeler, İslâm Hukûku’nda ihtilâflı olabilir ve farklı İslâm Hukûk ekolleri, bu tür konularda farklı görüşlere sahip olabilir.¹⁵⁰

2.10. Sunenu İbn Mâce’de Rivâyet Edilen Hadîsler

İbn Mâce’nin *es-Sunen*’inde rivâyet ettiği namaz, oruç ve hacla ile ilgili hadîsleri ele

¹⁴⁸ en- Nesâî, *Suneni’n-Nesâî*, Hadîs no: 2892, 5/211.

¹⁴⁹ en-Nesâî, *Suneni’n-Nesâî*, Hadîs no: 2894, 5/212

¹⁵⁰ Muhammed es-Suyubî, *Zahîretu’l-Ukbâ fî Şerhi’l-Muctebâ*, 25/143.

alacağız.

2.10.1. Namazla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (ح) وَحَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَمْرَةَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "مَنْ أَدَّنَ مُحْتَسِبًا سَبْعَ سِنِينَ، كَتَبَ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ"

İkrime'nin, İbn Abbâs'tan rivâyetine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Sevâb isteğiyle yedi sene müezzinlik yapan adam için cehennem ateşinden bir beraat yazılmış olur.”¹⁵¹

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve İmâm Muslim tahrîc etmemiştir.

2.10.1.1. Hadîsin Yorumu

Bu hadîste, ezanla hesaplamanın büyük bir derecesi olduğu, ona ücretle iş vermenin uygun olmadığı, Ebû Hanîfe'nin bunun gibi bir durumda Kur'ân öğretimine ücret almanın da uygun olmadığına inandığı, Mâlik'in ise bu konuda biraz daha hoşgörülü olduğu, el-Evzâî ve eş-Şâfiî'nin ise bu durumu hoş karşılamadığı ifade edilmektedir.¹⁵² Bu, boynuzların uzunluğunu kasteder. Burada رِقَابٌ (rekâb) ifadesi, boynuzlar anlamına gelir çünkü o gün insanlar sıkıntı içinde olacaklar ve cennete giriş çağrılarını bekleyecekler” denildi. O gün onların liderler ve hükümdarlar olacaklarına işaret ediyor çünkü Araplar liderleri, boynuzların uzunluğuyla tanımlarlar denilirdi.”¹⁵³

2.10.2. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Bineği Üzerinde Namaz Kıldığıyla İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُؤْتِرُ عَلَى رَاجِلَيْهِ

İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.), Vitir namazını devesi

¹⁵¹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 727, 1/181.

¹⁵² Hasan Feyyûmî, *Fethu'l-Garîbi'l-Mucîb ale't-Terğîb ve't Terhîb*, Thk. Muhammed Alî İbrâhîm, (Riyad: Dâru's-Selâm, 2018), 2/597.

¹⁵³ Burhânuddîn el-Halebî, *Havâşî Suneni İbn Mâce*, Thk. Fâzıl er-Rûkî (Riyad: Dâru Atlasi'l-Hadrâ, 2017), 1/383.

üstünde kıldadı.”¹⁵⁴

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.10.2.1. Hadîsin Yorumu

İbn Mâce, hadîsi tek başına rivâyet etti. “Eğer senedi zayıfsa da önceki ifademiz doğruysa hadîs, sahîhtir. Bu hadîsin değeri, senedi zayıf hakkında yapılan bir itiraz olmasına rağmen, İbn Mâce’nin delil göstermesi, onu kullanma amacına bağlıdır.”¹⁵⁵

2.10.3. Oruçla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، قَالَ: "اسْتَعِينُوا بِطَعَامِ السَّحَرِ عَلَى صِيَامِ النَّهَارِ وَبِالْقِيلُولَةِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ"

İkrime, İbn Abbâs’tan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Gündüz orucu için seher yemeğinden ve gece ibâdetine kalkmak için öğle istirahatinden yardım dileyiniz.”¹⁵⁶

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.10.3.1. Hadîsin Yorumu

Rasûlullah’ın (s.a.s.) oruca niyetlenecek kişiye sahûr yapmayı tavsiye ettiğini: “Sahûr, berekettir.”¹⁵⁷ Hadîsiyle vurgulamıştır. Gece ibadeti (Teheccüd) için de dinlenmenin önemine dikkat çekmiştir.

2.10.4. Hacla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ" يَعْنِي قَوْلُهُ: {مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا} [آل عمران: 97].

¹⁵⁴ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 1201, 2/273.

¹⁵⁵ el-Hererî, *Şerhu Sunenu İbn Mâce*, 7/335.

¹⁵⁶ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no:1693, 2/593.

¹⁵⁷ en-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî, Siyâm*, 22. Hadîs no: 1692.

İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.) (Âl-i İmrân Sûresi'nin 97. Âyetinde geçen); “Onun (Kâ'be'nin) yoluna gücü yetenler” buyruğundaki güçten maksat azık ve binektir.” buyurmuştur.”¹⁵⁸

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve İmâm Muslim tahrîc etmemiştir.

2.10.5. Vedâ Haccı'nda Bazı İşlerin Bayramdan Önce veya Sonra Yapılmasının Sırasının Önemi Olup Olmadığıyla İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَمَّنْ قَدَّمَ شَيْئًا قَبْلَ شَيْءٍ إِلَّا يُقَالُ بِيَدَيْهِ كَلْتَيْهِمَا: "لَا حَرَجَ"

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Vedâ Haccı'nda bayramın ilk günü herhangi bir şeyi diğer bir şeyden önce yapanların durumları, Rasûlullah'a (s.a.s.) sorulduğunda bütün sorulara cevaben mübarek ellerinin ikisiyle işaret buyurarak hiçbir sakınca bulunmadığını bildirdi.”¹⁵⁹

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.10.5.1. Hadîsin Yorumu

“Herhangi bir şeyi, diğer bir şeyden önce yapma!” ifadesi, Cumhûr da günah ve kan konularında bir sorumluluk getirmez. Kimin kanı dökülmeyi gerektirirse, bu suçu üzerine alır ki bu da dünya ve ahiret hayatındaki zorlukları önlemek açısından nadir bir durumdur. Ayrıca, eğer bu kan olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu açıklardı. Çünkü açıklamaktan kaçınmak veya ihtiyaç duyulduğunda bunu geciktirmek, onun açısından mümkün değildir.”¹⁶⁰

¹⁵⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 2897, 4/144.

¹⁵⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, Hadîs no: 3049, 4/239.

¹⁶⁰ es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî alâ Suneni İbn Mâce*, 2/246.

2.11. Sunenu't-Tirmizî'de Rivâyet Edilen Hadîsler

et-Tirmizî'nin namaz, oruç ve hacla ilgili es-Sunen'inde rivâyet ettiği hadîsleri ele alacağız.

2.11.1. Namazla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «مَنْ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ مِنْ غَيْرِ عَذْرِ» فَقَدْ أَتَى بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْكِبَائِرِ.

İkrime'nin, İbn Abbâs'tan rivâyetine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “İki namazı sebepsiz bir şekilde bir arada kılsa büyük günah kapılarından birine adım atmış olur.”¹⁶¹

et-Tirmizî, şöyle demiştir: Hadîsi rivâyet edenlerden Haneş'in künyesi, Ebû Alî er- Rahâbiyyu olup adı Huseyin b. Kays'tir. Muhaddislerden Ahmed ve başkaları bu kimseyi, hadîs rivâyeti konusunda zayıf sayarlar.

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve İmâm Muslim tahrîc etmemiştir.

2.11.1.1. Hadîs Yorumu

İlim adamları, bu hadîse göre amel etmişlerdir. “Yolculukta ve Arafat'ta namazlar bir arada kılınabilir.” derler. Tâbiûnden bazı ilim adamları, hasta olan kimsenin iki vakit namazını bir arada kılabilmesine izin vermişlerdir. Bazı ilim adamları, aşırı yağmurlu havada iki vakit namazın bir arada kılınabileceğini söylemişlerdir. eş-Şâfiî, Ahmed ve İshâk gibi. eş-Şâfiî hastanın namazı cemetmesi görüşünde değildir.”¹⁶²

2.11.2. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Küçük Seccâde Üzerinde Namaz Kılmasıyla İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي عَلَى الْخُمْرَةِ.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetine göre: “Rasûlullah (s.a.s.) küçük seccâde üzerinde de

¹⁶¹ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, Hadîs no: 188, 1/231.

¹⁶² et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 1/231.

namaz kılardı.”¹⁶³

Bu hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.11.2.1. Hadîsin Yorumu

Bazı ilim adamları, bu görüştedir. Ahmed ve İshâk: “Böylece Peygamber’in (s.a.s.) seccâde üzerine namaz kıldığı sâbit olmuştur. et-Tirmizî: “Hurma, küçük hasır parçasıdır.” demiştir.¹⁶⁴

2.11.3. Rasûlullah’ın (s.a.s.) Necm Sûresini Okuduğunda Secde Ettiğiyle İlgili Rivâyet

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «سَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا يَغْنِي النَّجْمَ» وَالْمُسْلِمُونَ، وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ.

İkrime’nin İbn Abbâs’tan rivâyetine göre: “Rasûlullah (s.a.s.) Necm Sûresi’ni okuduğunda secde yaptı. O esnada orada bulunan Müslüman, müşrik, cin ve insan hepsi secde yaptılar.”¹⁶⁵

Yukardaki hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemişlerdir.

2.11.3.1. Hadîsin Yorumu

Bazı ilim adamları, bu hadîsle amel ederek Necm Sûresi okunduğunda secde yapılması görüşündedirler. Bazıları ise mufassal denilen bu tür sûrelerde secde olmadığı görüşündedirler. Mâlik b. Enes bunlardandır. Fakat ilk görüş, daha sahîhtir. Sevrî, İbnu’l Mubârek, eş-Şâfiî, Ahmed ve İshâk’ta bu görüştedir.¹⁶⁶

2.11.4. Oruçla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْطَرَ بِعَرَفَةَ»، وَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ أُمُّ الْفَضْلِ بِلَبَنِ فَشَرِبَ.

¹⁶³ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, Hadîs no: 331, 1/363.

¹⁶⁴ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 1/363.

¹⁶⁵ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, Hadîs no: 575, 1/573.

¹⁶⁶ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 1/574.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.), “Arafat'ta oruç tutmadı. Ummu Fadl'ın gönderdiği sütü içti.”¹⁶⁷

Bu hadîsi, el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemiştir.

2.11.4.1. Hadîsin Yorumu

İlim adamlarının çoğunluğu bu hadîsle amel etmişler ve Arafat'ta o gün oruç tutulmamasını müstehâb görmüşlerdir. Bazı ilim adamları da Arafat'ta oruç tutmuşlardır.¹⁶⁸

2.11.5. Hacla İlgili Hadîsler

عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَقْلٍ» مِنْ جَمْعٍ بَلِيلٍ.

İkrime, İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Rasûlullah (s.a.s.), (Müzdelife'de) beni geceleyin yüklerimizle birlikte gönderdi.”¹⁶⁹

Yukardaki hadîsi, İmâm el-Buhârî ve Muslim tahrîc etmemişlerdir.

¹⁶⁷ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, Hadîs no: 750, 2/116.

¹⁶⁸ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, 2/116.

¹⁶⁹ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, Hadîs no: 892, 2/228.

3. RİCÂL TERCÜMESİ VE RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Hadîs İlimleri'nde Rasûlullah'tan (s.a.s.) hadîs rivâyet eden Sahâbînün, Sahâbîden rivâyet eden Tâbiînün ve Tâbiîn'den hadîs rivâyet eden Tebeu't-Tâbiîn'in tanınması, hadîs ricâlinin tanınması, rivâyet ettikleri hadîslerin sıhhatinin tespitinde önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa*'da zikredilen Namaz, Oruç, Hac ve Zekât hadîslerinin râvîleri olan ricâlin tercüme-i hâllerine (ricâl tercümesi)¹⁷⁰ genel hatlarıyla yer vereceğiz.

3.1. Sunen-i Erbaa'da Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

Muhammed b. Bekkâr b. Reyyân - Hasen b. Alî Velîd b. Ebî Sevr - Huseyin el-Cu'fî - Zâide - Simâk - İkrime - Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Mûsâ b. İsmâîl - Hammâd - Simâk b. Harb - İkrime - Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. Abdilazîz b. Ebî Remze (Abdulazîz b. Gazvân)- Fâzıl b. Mûsâ - Sufyân - Simâk - İkrime - Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

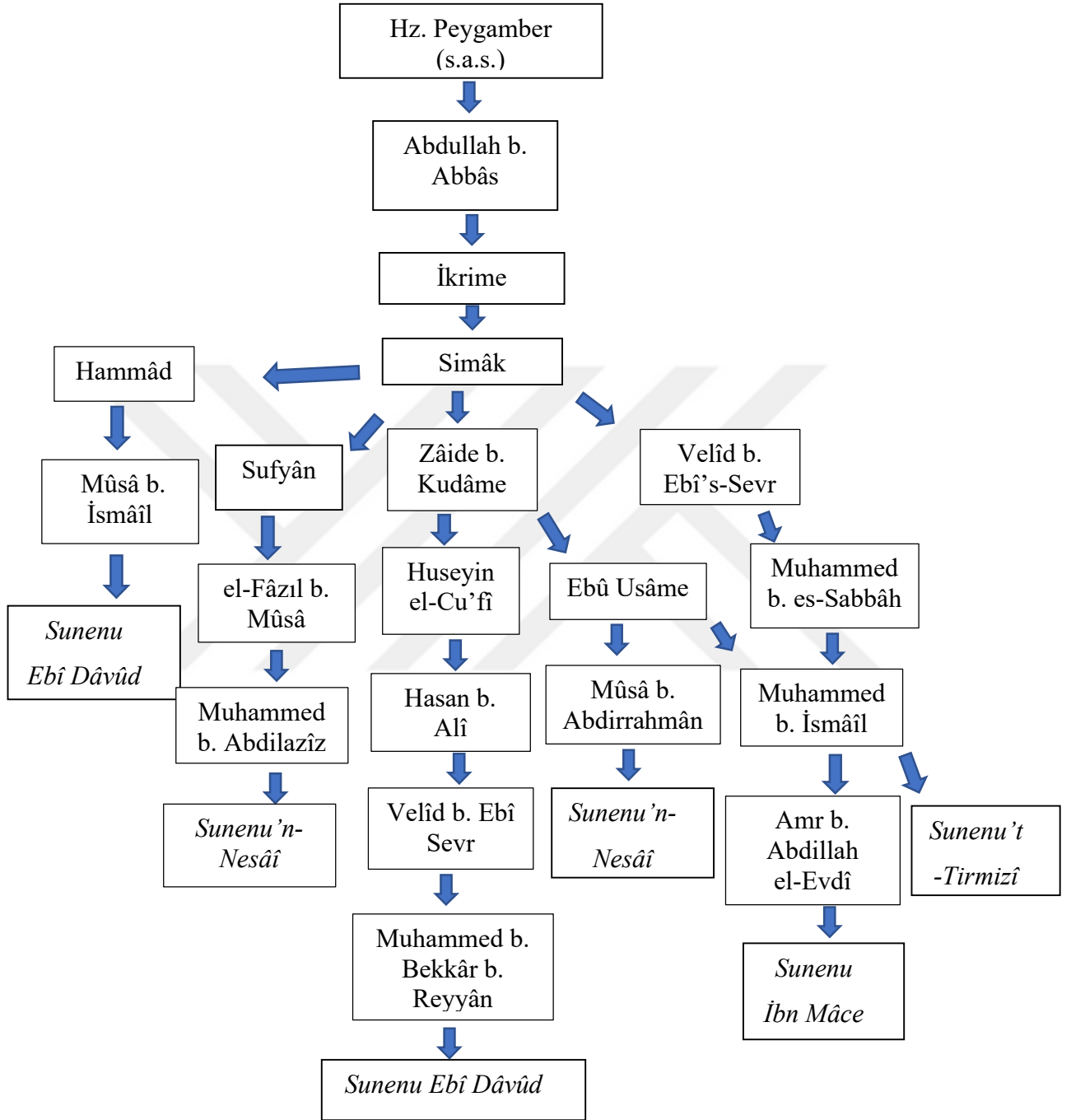
Mûsâ b. Abdirrahmân - Huseyin - Zâide - Simâk - İkrime- Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Amr b. Abdillâh el-Evdî - Muhammed b. İsmâîl - Ebû Usâme - Zâide b. Kudâme - Simâk b. Harb - İkrime - Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. İsmâîl - Muhammed b. es-Sabbâh - Velîd b. Ebû Sevr - Simâk - İkrime - Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

¹⁷⁰ *Sunen-i Erbaa*'daki râvîlerin tercüme-i hâllerinin incelenebileceği el-Kutubu's-Sitte sonrası Ricâl Edebiyatı üzerine bir kitap bölümü yazılmıştır. Bkz. Erdoğan Köycü, "Kütüb-i Sitte Sonrası Dönem-IV (Ricâl Edebiyatı)", *Hadis Tarihi*, (ed. Muhammed Yılmaz ve Şemsettin Kırış), Medya Basın Yayınları, İstanbul, 2019. 223-270. Kitap Bölümü yeni ilavelerle 2. Defa tekrar basılmıştır. Erdoğan Köycü, "Kütüb-i Sitte Sonrası Dönem-IV (Ricâl Edebiyatı)", (ed. Muhammed Yılmaz ve Şemsettin Kırış), 2. Baskı, Assum Basın Yayınları, İstanbul, 2021. 219-269.

3.1.1. Senedlerin Şeması

Şekil 3:1: Sunen-i Erbaa'da ortak rivâyet edilen hadîslerin senedlerin şeması.

3.1.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu Sunen-i Erbaa adıyla meşhûr olan

Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâ'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin tercüme-i hâllerinin, cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi hadîslerin sıhhatinin tespiti açısından son derece önemlidir. Bu açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.1.2.1. Simâk b. Harb (ö. 123/741)

Simâk b. Harb Bekrî, Kufelî tâbiîdir. Hadîsi, makbûldür. Şiir'de, âlimdi ve lisânı fasîhtir. Ancak İkrime'den naklederken İkrime'yi zikretmeden direk İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den (s.a.s.) naklettiğini söyledi. Sufyân es-Sevrî, bazen zayıf sayıyordu. Kimse onu metrûk saymamıştır.¹⁷¹ Ebû Bekir b. Ayyâş, Ebû İshâk es-Sebî'nin şöyle dediğini duydum: “Abdumelik b. Umeyr ve Simâk b. Harb'in hadîslerini almanızı tavsiye ederim.” Ahmed b. Hanbel: “Onun (Simâk) hadîsi, Abdumelik b. Umeyr'in hadîsinden daha kuvvetlidir. Çünkü Abdumelik, muhaddisleri karıştırıyordu. en-Nesâî: “Sıkıntılı değildir. Hadîsine, i'tibâr edilir.” Abdurrahmân b. Hırâş, şöyle demiştir: “Hadîsinde gevşeklik vardır. Bu nedenle el-Buhârî, hadîslerini tahrîc etmemiş sadece muallak olarak istişhâd etmiştir. Simâk, İkrime'den o da İbn Abbâs'tan, birkaç hadîs nüshası rivâyet etmiştir. İkrime'yi ve İbn Abbâs'ı zikretmediği için ne el-Buhârî ne de Muslim'in şartına uyar, hadîsleri sâhîh sayılamaz. Çünkü bu hadîsleri yüzünden Simâk'ı zayıf saydılar. Ebû'l-Huseyn b. Kâni': “123 yılında vefat etti.” demiştir.¹⁷² Simâk hakkında Yahyâ b. Ma'în'e sorulduğunda şöyle dediğini işitim: “Sikadır.” Bu adamın kusuru nedir? Diye soruldu. “Başkalarının isnâd etmediği hadîsleri tek başına isnâd etmiştir.” Demiştir.¹⁷³

3.1.2.2. Zâide b. Kudâme (ö. 161/777)

Ebû's-Salt es-Sekafî, Kûfe'de oturmuş, Haleb'e gazve için gelmiş ve Haleb'te vefat etmiştir.¹⁷⁴ Ebû İshâk ve Mansûr'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden Ebû Usâme ve Ehl-i Irak kendisinden rivâyet etmiştir. Mükemmel hâfızlardan biriydi. Hadîsi, 3 kere işitmeden bırakmazdı. Ayrıca hiç kimseye güvenilir kişi ve Ehl-i Sünnet olduğundan emin olmadan

¹⁷¹ el-İclî, *Tarîhu's-Sikât*, Thk. Abdulalîm Bestevî (Medine: Mektetu'd-Dâr, 1985), 1/436.

¹⁷² ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 5/246-247.

¹⁷³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/279.

¹⁷⁴ Kemâluddîn b. el-Adîm, *Buğyetu't-Taleb fî Tarîhi Haleb*, Thk. Suheyl Zekkâr (Beyrut. Dâru'l-Fikr, 1988), 8/3733.

hadîs tahdîs edemezdi. 161 yılında vefat etmiştir.¹⁷⁵ Ebû Zur'a ed-Dımaşkî: Ahmed b. Yûnus'un şöyle dediğini duydum: "Zubeyir b. Muâviye, Zâide'den tahdîs etmediği için azarlandığını duydum. Bir adam hadîs rivâyet ediyordu Zâide, yüzünü çevirdi, ez-Zubeyir: "Şeyhlerimiz böyle yapmıyorlardı." Dedi. Zâide ise: "Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e küfrediyorlar mıydı? Diye sordu. "Sadece Ehl-i Sünnet'ten tahdîs ediyoruz." Dedi. Ahmed b. Yûnus şöyle dedi: "Zâide, hâkim gibiydi. Hadîsini rivâyet edeceği kimseden delil istiyordu."¹⁷⁶

3.1.2.3. Huseyin el-Cu'fî (ö. 203/818)

Huseyin b. Alî b. Velîd el-Cu'fî, İmâm, zâhid, hâfızdır. Ebû Abdillâh ve Ebû Muhammed Kûfî, Hamza ez-Zeyyât'a Kur'ân okumuştur. Ahmed b. Hanbel: "Huseyin'den takvâ ve fazîlet yönünden daha iyi birini görmedim."¹⁷⁷ Muhammed b. Abdırrahmân el-Herevî: "Huseyin'den başka kusuru olmayan kişi görmedim. Meclisinde Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'in vardı. Onun hakkında Yahyâ b. Ma'in: "Sika" dedi. Ahmed b. Hanbel: "Huseyin el-Cu'fî ve Saîd b. Amr'dan daha iyisini görmedim." dedi Yahyâ b. Yahyâ en-Nîsâbü'rî: "Ebdâllardan kalan kişi olursa o da Huseyin el-Cu'fî'dir." dedi.¹⁷⁸ İmâm el-İclî ise: "Sikaydı. Ondan daha iyisini görmedim. Giyimi de güzeldi. 84 yıl yaşadı. 203 yılında vefat etti." dedi.¹⁷⁹

3.1.2.4. Hasen b. Alî b. Muhammed el-Huzelî el-Helevânî (ö. 242/856)

Abdullah, babası Ahmed b. Hanbel'den: "Babama, Hasen el-Huzelî el-Helevânî diye meşhûr olan kişiden sordum. Hadîs, talep ettiğini bilmiyorum ve görmedim. Yezîd b. Hârûn'un yanından ayrılmazdı." dedi. Ben, onu tanımıyorum ancak bir kere o bana gelip selam verdi. Babam, pek iyi olduğunu söylemedi ve onun hakkında nefret ettiğim bazı şeyleri duydum. Bir keresinde Ehlu's-Sağîr'in ondan razı olmadığını duydum." dedi.¹⁸⁰ el-Buhârî, Muslim, et-Tirmizî ve İbn Mâce "Sika" olduğunu tespit etmiştir. 242 yılında vefat etti.¹⁸¹

¹⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, (Hindistan: Dâiretu'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1973), 6/340.

¹⁷⁶ en-Nûrî, Şilbî vd. *el-Camî fî Cerh ve Ta'dîl* (Beyrut: Alemlü'l-Kutub, 1992), 1/254.

¹⁷⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmî'n-Nubelâ*, 9/397.

¹⁷⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 4/215.

¹⁷⁹ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, Thk. Ekrem Buşî ve İbrâhîm Zeybek (Beyrut: Matbaatu'r-Risâle, 1996), 1/500.

¹⁸⁰ İbn Hanbel, *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl Rivâyetu li'bnihi Abdillâh* Thk. Vasîyullah b. Muhammed b. Abbâs, (Riyad: Dâru'l-Hânî, 2001), 2/81.

¹⁸¹ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, Thk. Muhammed Avvâme el-Hatîb (Cidde: Dâru'l-Kıbelî'l-İslâmî, 1992), 1/238.

Abdurrezzâk ve Yezîd b. Hârûn'dan rivâyet etmiştir. Babamın, ondan yazmış olduğunu duydum. Babama ondan soruldu: “Dürüst” olduğunu söyledi.”¹⁸²

3.1.2.5. Velîd b. Ebî's-Sevr (ö. 172/788)

Velîd b. Ebû Sevr el-Hemedânî Basralıdır. Ziyâd b. Alâka ve Kûfelilerden rivâyet etmiştir. Ehl-i Irak, kendinden rivâyet etmiştir. 172 yılından sonra vefat etti. Munkeru'l-hadîstir. Hadîsleri de sika olan râvîlerin hadîslerine benzemiyordu. Hadîs'te mâhir olan kişi onu işittiğinde hemen ma'lûl ve zıt olduğunu bilirdi. İbn Zuheyr, Yahyâ b. Ma'în'in: “Velîd b. Ebî Sevr, hiçbir şeydir.” dediğini işitmiştir.¹⁸³

3.1.2.6. Muhammed b. Bekr b. Reyyân er-Rusâfî (ö. 238/852)

Muhammed b. Bekr b. Reyyân er-Rusâfî el-Bağdâdî Ebû Abdillâh. Abdurrahmân b. Ebî'z-Zinâd, Abdulhamîd b. Behrâm, Ebû Vekî, Fuleyh b. Suleymân, Ferec b. Fedâle, Kays b. Erbî'den rivâyet etmiştir. Ebû Ma'ser şöyle demiştir: “Babamın, şöyle dediğini işittim: “Ebû Muhammed, dedi ki: “Babam ve Ebû Zur'a ondan rivâyet etmiştir. Abdurrahmân Ebû Ya'kûb b. İshâk el-Harûrî, bana yazdıklarında şöyle dedi: “Bize, Osmân b. Saîd ed-Dârimî rivâyet etmiştir: “Yahyâ b. Ma'în'e, Muhammed b. Bekkâr'dan sordum. “Pekiyidir. Kötü bir şeyh değildir.” cevabını verdi.”¹⁸⁴ Sâlih b. Muhammed el-Bağdâdî şöyle dedi: “Dürüst ama zayıf râvîlerden nakleder. Abdulhâlik b. Mansûr: “Yahyâ b. Ma'în'e İbn Bekkâr'dan sordum. “Sikadır” dedi. Ebû'l-Hasen ed-Dârekutnî şöyle dedi: “Muhammed b. Bekkâr b. Reyyân Sikadır.” el-Buhârî ve el-Beğavî, “Onun, 238 yılında vefat ettiğini söylemiştir.”¹⁸⁵

3.1.2.7. Hammâd b. Seleme (ö. 167/784)

Ebû Seleme Hammâd b. Seleme b. Dînâr el-Basrî el-Hırakî, Amr b. Dînâr ve Katâde'den işitmiştir. İbnu'l-Mubârek, Yahyâ b. Saîd ve Vekî'den rivâyet etmiştir.¹⁸⁶ Abdurrahmân “Ömer b. Ebî Şeybe Mûsâ b. İsmâîl ve Vuheyb'in şöyle dediğini duydum: “Hammâd b.

¹⁸² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/21.

¹⁸³ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, Thk. Mahmûd Zayîd (Haleb: Dâru'l-Vai, 2010), 3/79.

¹⁸⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/212.

¹⁸⁵ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 2/155.

¹⁸⁶ Muslim, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, Thk. Abdurrahîm Kuşeyrî (Medine: İslâm Üniversitesi, 1984), 1/381.

Seleme, bizim efendimiz ve âlimiz idi.¹⁸⁷ Mûsâ b. İsmâîl, Hammâd b. Zeyd'in şöyle dediğini işitmiştir: “Hammâd b. Seleme'nin başkasından iyi bir niyetle öğrendiğini görmüyorduk. Bugün de başkasından iyi bir niyetle öğrettiğini görmedik.”¹⁸⁸ Hammâd b. Seleme'nin künyesi, Ebû Abdillâh'tır “Basralıdır. Sika ve iyi bir adamdır ve hadîsi hasendir. Başkasında bulunmayan 1000 tane hasen hadîsi vardı ve 100 âyet okumadan hadîs rivâyet etmediği söylenirdi.”¹⁸⁹

3.1.2.8. Mûsâ b. İsmâîl (ö. 223/838)

Ebû Seleme Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî el-Basrî. Ebû Ca'fer'in hilâfeti zamanında doğmuştur. Hâfız ve İmâmdır. Huseyin b. Hasen er-Râzî, şöyle dedi: “Yahyâ b. Ma'in'e, Ebû Seleme'yi sordum. “Sika ve güvenilirdir.” dedi. Ebû Hâtim, şöyle dedi: “Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî'nin şöyle dediğini duydum: “Mûsâ b. İsmâîl, sika ve güvenilirdir.” Ebû Hâtim, “Sika, Basra'daki yetiştığım muhaddislerden ondan daha iyisini bilemedim. Tebûzek'te ev aldığı için et-Tebûzekî diye anıldığı söylendi.” Dedi.”¹⁹⁰

3.1.2.9. Sufyân es-Sevrî (ö. 161/778)

Sufyân b. Saîd b. Mesrûk b. Rebî' es-Sevrî el-Kûfî, künyesi, Ebû Abdillâh'tır. Sikadır ve iyi bir adamdır. Zâhid, sürekli ibadet edenlerden ve hadîs rivâyetinde sâbittir. el-İclî, onun hakkında şöyle dedi: “97 yılında doğmuş, 68 yaşındayken 161 yılında vefat etmiştir. Hadîs rivâyetinde de sika ve sâbit, fakîh, zâhid ve muttakîdir. Şehir yönetiminde en güçlü insanlardan biri ve geçerli söz sahibiydi.” el-İclî: “Kûfenin en iyi müsnidi idi.” Dedi. Abdurrahmân b. Mehdî, bize şöyle dedi: “Mekke'de Sufyân'ı Dizlerinin üzerine oturup İkrime b. Ammâr'dan yazarken gördüm. İsimleri yazabilmek için ona soruyordu. Ben, ona “Ey Ebâ Abdillâh! Ben, senin için yazayım mı?” diye sordum. O da: “Hayır, benim duyduklarımı benden başka kimse yazamaz.” diye cevap verdi.”¹⁹¹

¹⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/141.

¹⁸⁸ İbn Adî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, 3/37.

¹⁸⁹ el-İclî, *Tarîhu's-Sikât*, Thk. Abdulmut'i Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984), 131.

¹⁹⁰ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 8/423.

¹⁹¹ el-İclî, *Tarîhu's-Sikât*, 190-192.

3.1.2.10. Fâzıl b. Mûsâ (ö. 192/808)

Fâzıl b. Mûsâ es-Seynânî el-Mervezî Ebû Abdillâh. Seynân, Merv'de bir köydür. Bize, Abdurrahmân Ebû Bekir b. Huseyme'den şöyle haber verdi: “Bana yazıklarında Yahyâ b. Ma'în, Fâzıl b. Mûsâ es-Seynânî'nin “Sika” olduğunu söylediğini duymuştur. Abdurrahmân, şöyle dedi: “Babama, Fâzıl b. Mûsâ'dan sordum. “Dürüst olduğunu” söyledi.”¹⁹² Abdullah b. Saîd b. Ebî'l-Hind ve A'meş'ten hadîs işitmiştir. Kedisinden ise Sadaka b. Fâzıl hadîs rivâyet etmiştir.¹⁹³ Cenâzeler bölümünde Huseyib b. Zekvân'dan, Hac ile ilgili bölümde ise Hişâm b. Urve'den, Alış-veriş bölümünde Şerîk'ten, Cihâdla ilgili bölümde İsmâîl b. Ebî Hâlid'den ve Cennet ve Cehennem sıfatlarıyla ilgili bölümde ise Huseyin b. Vakîd'den rivâyet etmiştir. 191 ya da 192 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁴

3.1.2.11. Muhammed b. Abdilazîz (ö. 241/856)

Muhammed b. Abdulazîz b. Ebî Rezme Gazvân el-Yeşkûrî Bağdat'a gelmiş ve 240 yılında Bağdat'ta hadîs rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim: “Sadûk” en-Nesâî ve Dârekutnî ise “Sika” demişlerdir. İbn Hibbân *es-Sikât* kitabında zikretmiştir. Ebû Alî Muhammed b. Alî el-Mervezî şöyle dedi: “İbnu'l-Mubârek'ten 3 tane hadîs işitmiştir ve 241 yılında vefat etmiştir.”¹⁹⁵

3.1.2.12. Mûsâ b. Abdirrahmân (ö. 285/899)

Mûsâ b. Abdirrahmân b. Saîd b. Mesrûk b. Ma'dân Ebû Îsâ el-Kindî el-Mesrûkî el-Kûfî. en-Nesâî ve diğerleri sika olduğunu söylemiştir. 285 yılında vefat ettiği zikredilmiştir. Abdurrahmân b. Ebî Hâtim, büyük şeyhlerdendir.¹⁹⁶ Eskiden babam, ondan yazmış ve ben de ondan yazdım. O, sika dürüst bir adamdır.¹⁹⁷

¹⁹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/68-69.

¹⁹³ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 8/226.

¹⁹⁴ İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Muslim*, 2/133.

¹⁹⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 26/8-10.

¹⁹⁶ ez-Zehabî, *Tehzîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, Thk. Ğanîm Ğanîm ve Mecdî Emîn (Kahire: Dâru'l-Fârûk, 2004), 9/147.

¹⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/150

3.1.2.13. Ebû Usâme (ö. 201/817)

Hammâd b. Usâme, Ebû Usâme el-Kûfî Benî Hâşim'in Mevlâsıdır. Hasen b. Sa'd'ın mevlâsıydı ve Hasen b. Sa'd, Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib'in mevlâsıydı. İsmâîl b. Ebî Hâlid, Hişâm b. Urve'den rivâyet etmiştir. Ehl-i Irak ve Horasân kendisinden rivâyet etmiştir. 80 yaşındayken 201 yılında vefat etti.¹⁹⁸ Bize, Abdurrahmân şöyle diyerek rivâyet etmiştir: “Ben, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve babama Ebû Usame'yi zikrettiğimde: “Yanlış hiç bulunmuyordu ve sâbittir.” dediklerini duydum. Babama: “Ebû Usâme mi ve Ebû Âsım mı hadîste daha güçlüdür?” diye sordular. Ebû Usâme'nin, Ebû Âsım'dan daha güçlü olduğunu” söyledi. Ebû Usâme, dürüştür. Hadîsleri doğru yazıyordu ve hadîs hâfızıdır.”¹⁹⁹

3.1.2.14. Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî (ö. 256/870)

Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Mugîre b. Berdizbeh. Ebû Abdillâh Ebû Hasen el-Buhârî, *Sahîh*'in sahibi, bu ilmin imâmı ve önderidir. İlim ve Hadîs talebi için Horasan, Irak ve tüm şehirleri dolaşmış, o beldelerin muhadisleriyle görüşmüş, Hicâz, Mısır ve Şâm'da hadîs yazmıştır.²⁰⁰

3.1.2.15. Amr b. Abdillâh el-Evdî (ö.?)

Tercüme-i hâli hakkında bilgi azdır. Burada ismi ters zikredilmiş doğrusu “Abdullah b. Amr el-Evdî'dir.”²⁰¹ Abdullah b. Amr el-Evdî el-Kûfî, Amr b. Abdillâh b. Haneş el-Evdî ise dedesidir. Abdullah b. Mes'ûd'dan hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Mûsâ b. Ukbe ve et-Tirmizî, bir hadîsini âlî isnâdla rivâyet etmiştir.²⁰² Üçüncü tabakadan makbûl bir râvîdir.²⁰³

3.1.2.16. Muhammed b. es-Sabbâh (ö. 227/841)

Muhammed b. es-Sabbâh Ebû Ca'fer el-Bezâz ed-Devâlibî diye meşhûrdur. Abdurrahmân

¹⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/222.

¹⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/132.

²⁰⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 24/430.

²⁰¹ Abdulkarîm ed-Dirînî, *Bulûğu'l-Emânî fî Terâcimi'r-Ricâl lem Yuarîfahumu'l-İmâmî'l-Elbânî* (Ürdün: Dâru'l-Eseriyye, 2012), 571.

²⁰² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 15/373.

²⁰³ İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, Thk. Muhammed Avvâme (Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986), 316.

b. Ebî'z-Zinâd Huşeym, İsmâîl b. Ca'fer, Şerîk, İbrâhîm b. Sa'd, Sâlih b. Amr ve İsmâîl b. Zekerîyyâ'dan hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Babam ve Ebû Zur'a rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, bize şöyle dedi: Onun hakkında babama, sordular “sika” olduğunu söyledi.” Kendisinden Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Ma'în hadîs rivâyet etmişlerdir. Ahmed, ona hürmet gösterirdi.²⁰⁴ Kendisinden el-Buhârî, 12, İmâm Muslim ise 20 hadîs rivâyet etmiştir. *es-Sunen* adlı eseri vardır. 227 yılında vefat etmiştir.”²⁰⁵

3.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

Tüm isnâdlar, görüldüğü gibi Simâk b. Harb'ta birleşiyor ancak Simâk'ın İkrime'den rivâyeti muzdarib olduğu için İmâm Ebû Dâvûd, *es-Sunen* 'inde bu hadîs hakkında şöyle demiştir: “Bu hadîsi bir grup, Simâk vasıtasıyla İkrime'den rivâyet etmişlerdir. Hammâd b. Seleme'den başka hiç birisi Terâvîh namazını zikretmemiştir ve İbn Ömer hadîsi -sonraki hadîs 2341 No'lu hadîs- onu güçlendirmiştir.”²⁰⁶ Bize, Ahmed b. Selmân, Ebû Dâvûd, Sufyân senediyle Simâk, İkrime'den rivâyet etmiştir. Hadîs, mürseldir. Muhammed b. Hâtim b. Nuaym Missîsî, Hibbân b. Mûsâ el-Mervezî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Abdullah, Sufyân'dan o da Simâk'tan o da İkrime'den rivâyet etmiştir. Hadîs, mürseldir.”²⁰⁷ Bu hadîs'te ihtilâf vardır. Mürsel ve merfû olarak rivâyet edilmiş ancak imâmlardan bir kişi hâricinde hadîsin mürsel olduğu ifade edilmiştir.”²⁰⁸

İmâm Tirmizî, şöyle demiştir: “İbn Abbâs hadîsinin rivâyetinde değişiklikler vardır. Sufyân es-Sevrî ve diğerleri “Simâk ve İkrime'den rivâyet etti.” Diyerek mürsel olarak rivâyet ederler. Çünkü Simâk'ın arkadaşlarının çoğu Simâk'tan ve İkrime'den mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. İlim adamlarının çoğunluğu, bu hadîsle amel etmiş olup “Oruca başlamak için Müslüman tek kişinin hilâli görmesini yeterli görmüşlerdir.” İbnu'l-Mubarek, eş-Şâfî, Ahmed ve Kûfeliler bu görüştedir. İshâk: “Ancak iki kişinin hilâli görmesiyle oruç tutulur.” Demiştir. Oruç açmada iki kişinin hilâli görmesi konusunda bir ihtilâf yoktur.”²⁰⁹

²⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/289.

²⁰⁵ ez-Ziriklî, *el-Al'lâm*, 6/166.

²⁰⁶ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 4/28.

²⁰⁷ en-Nesâî, *Suneni'n-Nesâî*, 4/132.

²⁰⁸ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2/565.

²⁰⁹ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 2/69-70.

3.2. Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerinin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

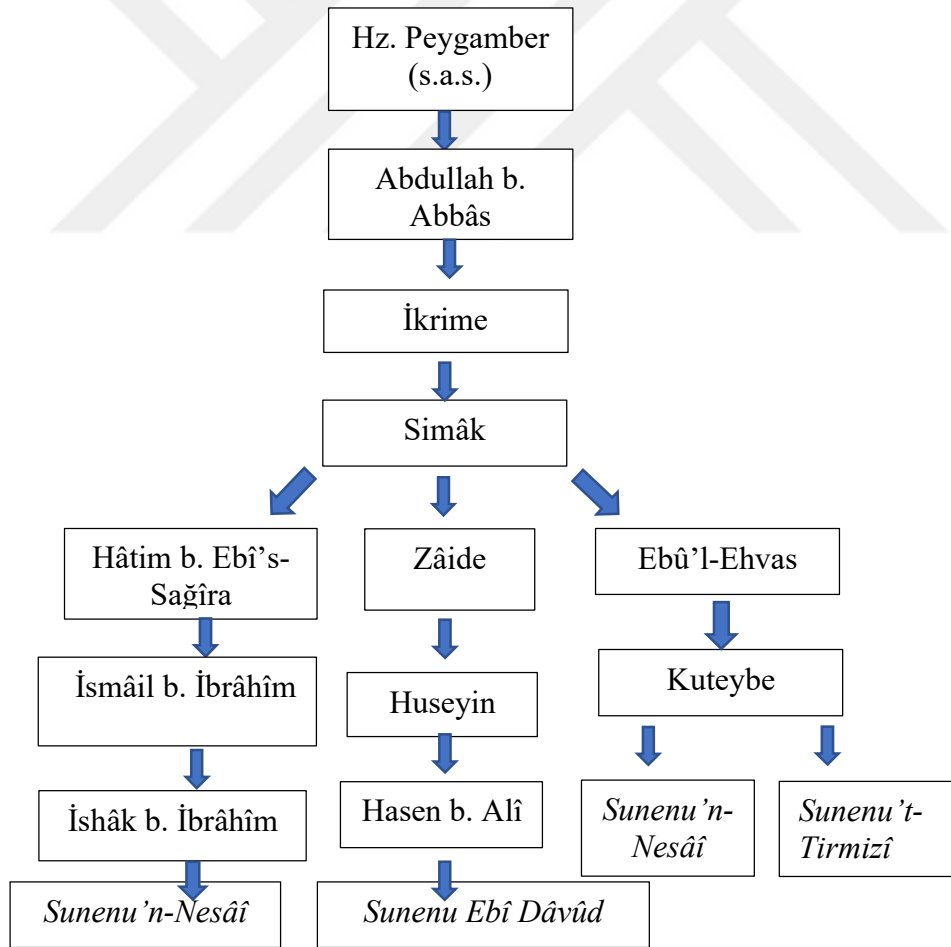
Kuteybe – Ebû'l -Ahvas – Simâk – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Hasen b. Alî – Huseyin – Zâide – Simâk – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

İshâk b. İbrâhîm – İsmâîl b. İbrâhîm – Hâtim b. Ebî's-Sağîra – Simâk b. Harb İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Kuteybe – Ebû'l-Ahvas – Simâk – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

3.2.1. Senedlerin Şeması

Şekil 3:2: Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu Ebî Dâvûd'un ortak rivâyet edilen

hadîslerin Senedlerin Şeması.

3.2.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu *Sunen-i Erbaa* adıyla meşhûr olan Ebû Dâvûd (ö. 275/888), et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâ'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi hadîslerin sıhhatinin tespiti açısından son derece önemlidir. Bu açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.2.2.1. Kuteybe (ö. 94/713)

Kuteybe b. Saîd Ebû Recâ el-Belhî Sakîf'in mevlâsıdır. Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, İbn Lehîa, Bekr b. Mudâr, Hammâd b. Zeyd, Ya'kûb b. Abdirrahmân, Ebû Avâne ve Abdulvâhid'den rivâyet etmiştir. Babamı, şöyle söylerken işittim: "Ebû Muhammed, babam ve Ebû Zur'a kendisinden rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, bize şöyle haber vermiştir: "Alî b. Ebî Tâhir, Ebû Bekir el-Esrem'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, Kuteybe'yi zikrettiğinde onu övdü. İbn Lehiâ'dan en son duyan kişi odur." dedi. Ebû Bekir b. Ebî Huseyme şöyle dedi: "Yahyâ b. Ma'in'e, Kuteybe'den sordular. "Sika" dedi. Abdurrahmân, babamı şöyle söylerken işittim demiştir: "Bağdat'ta Kuteybe'yi gördüm. Ahmed b. Hanbel, onun hadîslerinden sormuştu. Sonra bir gece Kûfe'de İbn Numeyr, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'yle beraber sabaha kadar onu imtihan etmişlerdir. Abdurrahmân, onu babama sordular. "Sika" olduğunu söyledi.²¹⁰ "Sika ve sâbittir. 94 yılında vefat etmiştir."²¹¹

3.2.2.2. Ebû'l-Ahvas (ö.179/796)

Mevlâ Hâfız Selâm b. Selîm el-Hanefî Ebû el-Ahvas el-Kûfî. Ebû İshâk es-Sebî, Âsım b. Suleymân ve Simâk b. Harb ve diğerlerinden rivâyet etmiştir. İbn Mehdî, şöyle dedi: "Ebû'l-Ahvâs'ın hadîsleri, İbn Şureyik'in hadîslerinden daha güçlüdür." İbn Ebî Huseyme, İbn Ma'in'in "Sika" dediğini rivâyet etmiştir. Osmân b. Saîd ed-Dârimî, Yahya'ya Ebû'l-Ahvas mı Ebû Bekir b. Ayyâş'ı mı daha çok seversin?" diye sordum. İkisine de yaklaşımam".

²¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/40

²¹¹ el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 454.

Cevabını verdi. Ebû Hâtim ve el-İclî “Sika ve Sünnet’e tâbiidir.” Dedi. Ebû Zur’a ve en-Nesâî de “sika” olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim: “sadûk”, Zâide ve Zuheyir’in itkân yönünden altındadır.” demiştir. el-Buhârî, Abdullah b. Ebî’l-Esved’den “Onun 179 yılında vefat ettiğini rivâyet etmiştir.” İbn Sa’d: “Hadîsi çoktu ve doğrudur.” demiş, İbn Hibbân ise *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir.²¹²

3.2.2.3. İshâk b. İbrâhîm (ö.?)

İshâk b. İbrâhîm b. Mahled b. İbrâhîm b. Matar el-Hanzalî, Ebû Ya’kûb el-Mervezî, İbn Râhûye olarak da bilinen, Nişabûr’da yaşayan bir İslâm âlimi ve müftüyü. Hadîs ve Fıkıh’ta uzmandı. Hıfz, sıdk, takvâ ve zühd yönünüyle temâyüz etmişti. Irak, Hicâz, Yemen ve Şam’a seyahat etti ve sonunda Nişabûr’a yerleşti. Burada vefat etti ve bilgisi halk arasında yayıldı.²¹³ Mûsâ b. Hârûn şöyle dedi: “İshâk’ın doğum tarihi, 166 senesidir.” Ahmed, şöyle dedi: “Horasân’ın köprüsünden ondan daha iyi biri geçmedi. Irak’ta onun gibi birisi yoktur.” Bir keresinde ona sorulduğunda şöyle dedi: “İshâk, bizim imâmlarımızdandır.” Ebû Dâvûd el-Haffâf, şöyle dedi: “İshâk’ın kitaplarımızda yüz bin hadîsi olduğunu ve otuz binini rivâyet ettiğini düşünüyorum. Bize, İshâk on bir bin hadîs okudu ve hiçbir harf eklemeyip çıkarmadan okudu.” 238 yılında vefat etti. Huseyin el-Kabbânî, “Şa’bân ayının yarı gecesinde, el-Buhârî, 77 yaşındayken vefat ettiğini ifade etmiştir. Dedim ki: “el-Buhârî, *et-Tarih*’inde, ed-Dûlâbî ise *el-Kunâ* adlı eserinde Şa’bân ayının on dördüncü Cumartesi gecesini vefat ettiğini zikretmiştir.”²¹⁴

3.2.2.4. İsmâîl b. İbrâhîm (ö.?)

İsmâîl b. İbrâhîm b. Uleyye, İbrâhîm b. Maksam’ın oğlu Ebû Bişr el-Esedî. Annesi, Aliyye’dir. Eyyûb, Abdulazîz b. Suheyb ve Humeyd et-Tâvil’den rivâyet etmiştir. Şu’be ve Ahmed b. Muhammed b. Hanbel de ondan rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, Ahmed b. Sinân’ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Abdurrahmân b. Mehdî’yi İsmâîl b. Uleyye’nin sika olduğunu söylerken işittim.” Abdurrahmân b. Ebî Hayseme şöyle dedi: “Ben Yahyâ b. Ma’in, İbn Mehdî’ye İsmâîl hakkında soranı işittim. “O, sikadır dedi.” Abdurrahmân,

²¹² el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 4/282-283.

²¹³ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 2/373.

²¹⁴ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 1/217-218.

babam: “İsmâîl b. Uleyye’nin, Ricâlde sâbit ve sika olduğunu söylerdi.”²¹⁵

3.2.2.5. Hâtim b. Ebî’s-Sağîra (ö.?)

Hâtim b. Ebî’s-Sağîra el-Kuraşî el-Basrî. Abdurrahmân, Muhammed b. Hamûriyye b. Hasen’den rivâyet etmiştir: “Ebû Tâlib şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel’in Hâtim b. Ebî’s-Sağîra el-Basrî sikadır.” dediğini işittim. Yahyâ b. Ma’in: “Ebû Yûnus el-Kuraşî, güvenilir biridir.” demiştir. Hâtim b. Ebî’s-Sağîra’nın güvenilir bir hadisçi olduğu ifade edilmiştir.²¹⁶ Ebû Ahmed b. Udey, şöyle dedi: “Hâtim, Sâbit isnâdıyla başkasının rivâyet etmediği hadîsleri rivâyet etti yalnız bu hadîsler, ameller’in fazîletleri konularındadır.” Ebû Hâtim b. Hibbân, şöyle dedi: “Sâbit’ten rivâyet ederdi ancak onun hadîsi, Sâbit’in hadîsine benzemez, hadîsleriyle ihticâc edilmez.”²¹⁷

Simâk b. Harb’in (ö. 123/741) Hac hadîslerinde tercüme-i hâli geçtiği için, Zâide b. Kudâme’nin (ö. 161/777) ve Huseyin el-Cu’fî’nin (ö.203/818) *Sunen-i Erbaa*’da ortak rivâyet edilen hadîslerin ricâl tercümesi ve değerlendirmesinde tercüme-i hâli geçtiği için tekrar zikredilmemiştir.

3.2.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

Mezkûr tüm isnâdlar, Simâk b. Harb’te birleşiyor ancak İkrime’den Simâk’ın rivâyetinin muzdarib olduğu malumdur. Bu konuda Ebû Hureyre, Ebû Bekre ve İbn Ömer’den de hadîs rivâyet edilmiştir. et-Tirmizî, şöyle demiştir: “İbn Abbâs hadîsi hasen-sahîh olup değişik senedlerle de rivâyet edilmiştir.”²¹⁸ Ebû Dâvûd, şöyle demiştir: “Bu hadîsi Hâtim b. Ebî’s-Sağîra, Şube ve Hasen b. Sâlih, Simâk’ten aynı manada rivâyet etmişler ancak “Sonra bayram yapınız!” sözünü söylememişlerdir. O, Hâtim b. Muslim b. Ebî’s-Sağîra’dır.”²¹⁹

²¹⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 2/153.

²¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 3/257-258.

²¹⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 5/196.

²¹⁸ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 2/66.

²¹⁹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 4/19.

3.3. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerinin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirilmesi

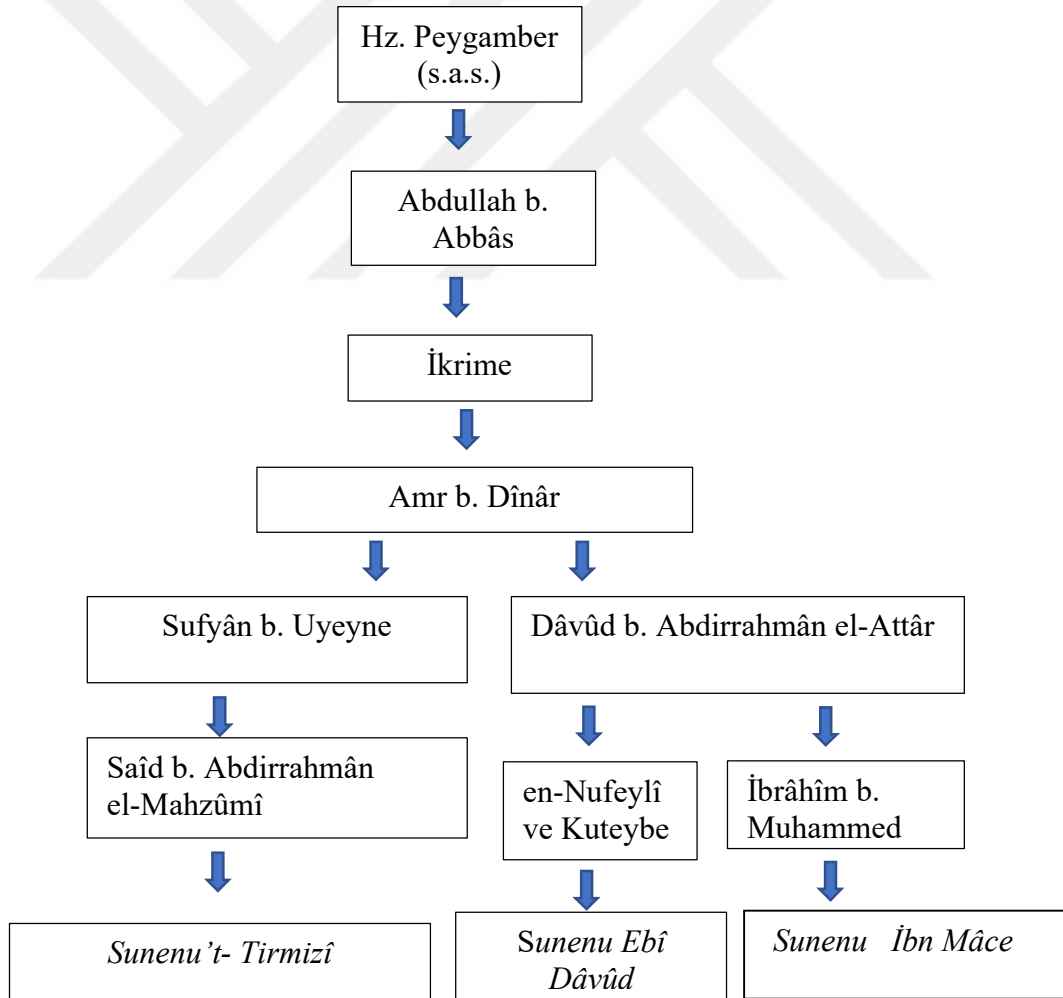
en-Nufeylî ve Kuteybe-Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr-Amr b. Dînâr – İkrime-Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Ebû İshâk eş-Şâfiî İbrâhîm b. Muhammed- Dâvûd b. Abdirrahmân – Amr b. Dînâr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Kuteybe – Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr – Amr b. Dînâr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Saîd b. Abdirrahmân el-Mahzûmî – Sufyân b. Uyeyne – Amr b. Dînâr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.3.1. Senedlerin Şeması

Şekil 3:3: Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu Ebî Dâvûd'un ortak rivâyet

edilen hadîslerin senedlerin şeması.

3.3.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) et-Tirmizî (ö. 279/892) *es-Sünen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.3.2.1 Abdullah b. Muhammed en-Nufeylî (ö. 234/849)

Abdullah b. Muhammed b. Alî en-Nufeylî ve Ebû Abdillâh b. Âsım el-Kudâî Ebû Ca'fer en-Nufeylî Harrân Ehlî'ndendir. Zuheyr b. Muâviye, Ma'kıl b. Ubeydillâh'tan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhlî rivâyet etmiştir. 234 yılında vefat etti. Hatasız bir hâfızdı. "Ca'fer b. Ebân Ahmed b. Hanbel'in "Ebû Ca'fer en-Nufeylî örnek alınabilecek bir kişidir." dediğini nakletmiştir.²²⁰

3.3.2.2. Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr (ö.?)

Dâvûd b. Abdirrahmân el-Attâr el-Mekkî. Kendisinden Kuteybe b. Saîd, Hasen b. el-Rebî', Abdila'lâ el-Nersî rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Ma'in'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Dâvûd b. Abdirrahmân sikadır." Abdurrahmân şöyle demiştir: "Babama, Dâvûd hakkında soruldu. "Hadîsleri makbûldür." dedi."²²¹

3.3.2.3. Amr b. Dînâr (ö. 126/744)

Amr b. Dînâr el-Mekkî İbn Bâzân'ın Mevlâsı. Bâzân ise Kisrâ'nın Yemen vâlisiydi. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. İbn Abbâs, İbn Ömer, İbnu'z-Zubeyr ve Câbir'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Eyyûb, İbn Cureyc ve es-Sevrî rivâyet etmiştir. Doğumu, 46 yılındaydı. 70 yaşını geçmiş, 126 yılında vefat etmiştir."²²² el-Humeydî, Sufyân'dan şöyle rivâyet etmiştir: "Mis'ar'a "Hadîslere kim daha fazla hakîmdir?" diye sordum. Amr b. Dînâr

²²⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/356.

²²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/417.

²²² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/167.

ve Kâsım b. Abdîrrahmân” dedi. İshâk b. İsmâîl, Sufyân’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Atâ’ya bizim kime gitmemizi emredersin?” diye sordular. Amr b. Dînâr’a” dedi. Abdurrahmân b. el-Hakem, İbn Uyeyne’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Amr b. Dînâr, sikaydı. Amr b. Dînâr’dan işittiğim bir hadîs, başkasından işittiğim yirmi hadîsten daha iyidir.”²²³

3.3.2.4. İbrâhîm b. Muhammed b. İshâk eş-Şâfiî (ö.?)

İbrâhîm b. Muhammed b. el-Abbâs b. Osmân b. Şâfiî b. el-Sâib b. Ubeyd b. Abd Yezîd b. Hâşim b. Abdilmuttalib b. Abdimenâf. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî’nin amca oğludur. Mekkelidir. Künyesi, Ebû İshâk’tır. Hammâd b. Zeyd’den rivâyet etmiştir.²²⁴ Harb el-Kirmânî, Ahmed b. Hanbel’in “Onu övdüğünü duydum.” Demiştir. Ebû Hâtîm: “Dürüsttür.” en-Nesâî ve ed-Dârekutnî, “Sika olduğunu, 237 ya da 238 yılında vefat ettiğini söylemiştir.”²²⁵

3.3.2.5. Sufyân b. Uyeyne (ö. 198/814)

Sufyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân el-Hilâlî, Kûfelîdir. Künyesi, Ebû Muhammed’dır. Mekke’ye taşınmıştır. ez-Zuhrî ve Amr b. Dînâr’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Hicâz Ehl-i ve diğerleri rivâyet etmiştir. 107 yılında Şaban ayının 15. gecesinde doğdu. 123 yılında ez-Zuhrî’nin yanına gelmiş, 16 yaşındayken meclisine katılmıştı. Sufyân, 198 yılında vefat etti. Mekke’nin civarında Huccun’de defnedilmiştir. Hatasız hâfızlardan biriydi. Kur’ân’ı ve Sünnet’i tatbik edenlerdendi. Dedesi, Ebû İmrân’ının adı Meymûn’du, Sufyân, beş kardeşti. Sufyân, Muhammed, Âdem, İmrân ve İbrâhîm b. Uyeyne b. Ebî İmrân’dan hadîs nakletmiştir.²²⁶

3.3.2.6. Sa’d b. Abdîrrahmân el-Mahzûmî (ö. 249/864)

Sa’d b. Abdîrrahmân b. Hasen, İbn Abdîrrahmân b. Ebî Saîd Ebû Ubeydullah el-Mahzûmî’dır. Hişâm b. Selâm el-Mahzûmî, Huseyin b. Zeyd b. Alî, İbrâhîm, Sufyân b. Uyeyne, Abdullah b. el-Velîd Adnî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden de et-Tirmizî, en-Nesâî ve İbn Huzeyme ve diğerleri rivâyet etmiştir. en-Nesâî, “Sikadır”, bir keresinde de:

²²³ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 8/29.

²²⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/73.

²²⁵ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 1/154, 8/29.

²²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/403-404.

“hadîsi makbûldür.” Demiştir. İbn Hibbân, “*es-Sikât*” kitabında 249 yılında vefat ettiğini zikretmiştir. Mesleme, “*es-Sıla*” adlı kitabında dedi ki: “Sa’d b. Saîd b. Hasen b. Ubeydillah, İbn Uyeyne’nin “Sika” olduğunu söyledi.”²²⁷

3.3.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

et-Tirmizî ve Ebû Dâvûd, aynı hadîsi aynı isnâdla rivâyet ettiler ancak Ebû Dâvûd isnâdında hem en-Nufeylî hem de Kuteybe’den rivâyet ettiğini görürüz. et-Tirmizî, şöyle demiştir: “Bu konuda Enes, Abdullah b. Amr ve İbn Ömer’den de hadîs rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs’ın hadîsi, hasen-garîbtir.”²²⁸ Ebû Dâvûd da “Hadîsin isnâdı, doğrudur.” demiştir.²²⁹ Bu hadîsin ricâlî, sikadır ama hadîsin konuyla bağlantısı hakkında ihtilâf vardır. Bu hadîsi, Sufyân b. Uyeyne, Amr’dan mürsel olarak rivâyet etmiştir. Dâvûd b. Abdîrahmân’ın hadîsleri daha sağlam ve güvenilirdir. Bu hadîsin şevâhidi olan rivâyetler, *Sahîh-i Buhârî*’de tahrîc edilen Katâde senediyle 1778 No’lu hadîs ve Hemmâm senediyle 1780 No’lu hadîslerdir. Muslim, *Sahîh*’inde yine Katâde senediyle 1253 No’lu hadîsi tahrîc etmiştir.²³⁰

Kuteybe’nin (ö. 94/713) ricâl tercümesi, Sunenu’t-Tirmizî, Sunenu’n-Nesâî ve Sunei Ebî Dâvûd’da ortak hadîslerin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.4. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce’de Rivâyet Edilen Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

Ebû Dâvûd’un, İbn Mâce’nin *es-Sunen*’lerinde ortak rivâyet ettikleri Namaz, Tesbîh, seferde namazla ilgili rivâyet ettikleri hadîslerin senedleri ve isnâd tablosunu inceleyeceğiz.

3.4.1. Namazda İmâmlıkla İlgili Rivâyetler

Osmân b. Ebî Şeybe – Huseyin b. İsmâ Selîm el-Kârî’nin kardeşi – Hakem b. Ebân – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

²²⁷ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 4/55.

²²⁸ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 2/169.

²²⁹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 4/210.

²³⁰ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 4/210.

3.4.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyetler

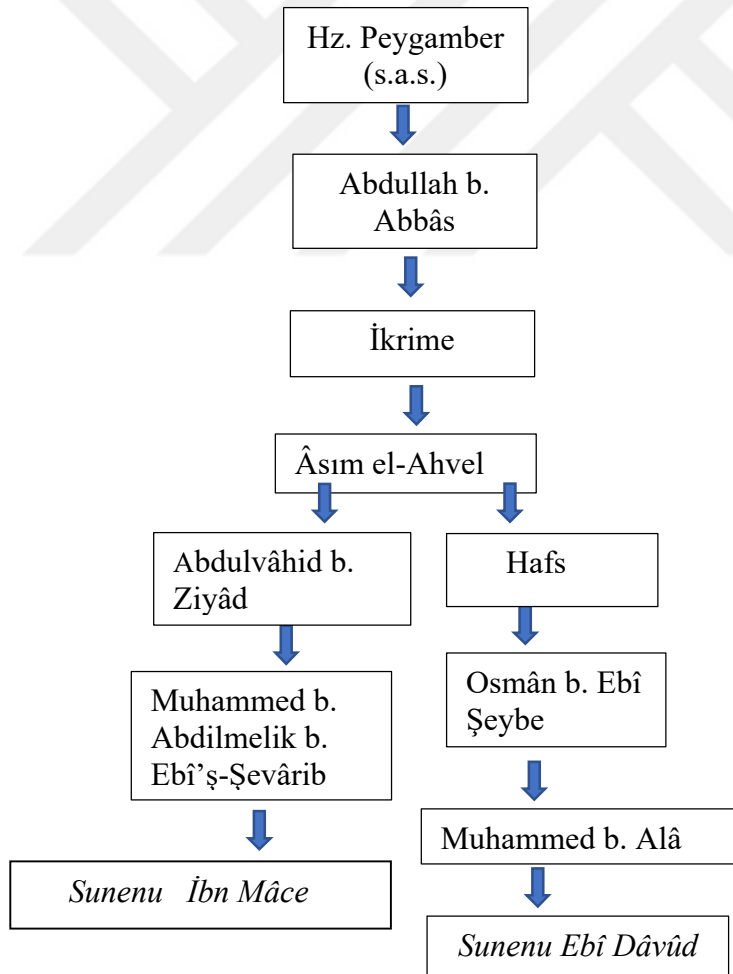
Abdurrahmân b. Bişr b. Hakem en-Nîsâbü'rî – Mûsâ b. Abdulazîz- Hakem b. Ebân – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.4.3. Seferde Namazla İlgili Rivâyetler

Muhammed b. Alâ – Osmân b. Ebî Şeybe – Hafs – Âsım- İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. Abdulmelik b. Ebû'ş-Şevârib – Abdulvâhid b. Ziyâd- Âsım el-Ahvel – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.4.4. Hadîsin Şeması

Şekil 3:4: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce’de rivâyet edilen ortak hadîslerin

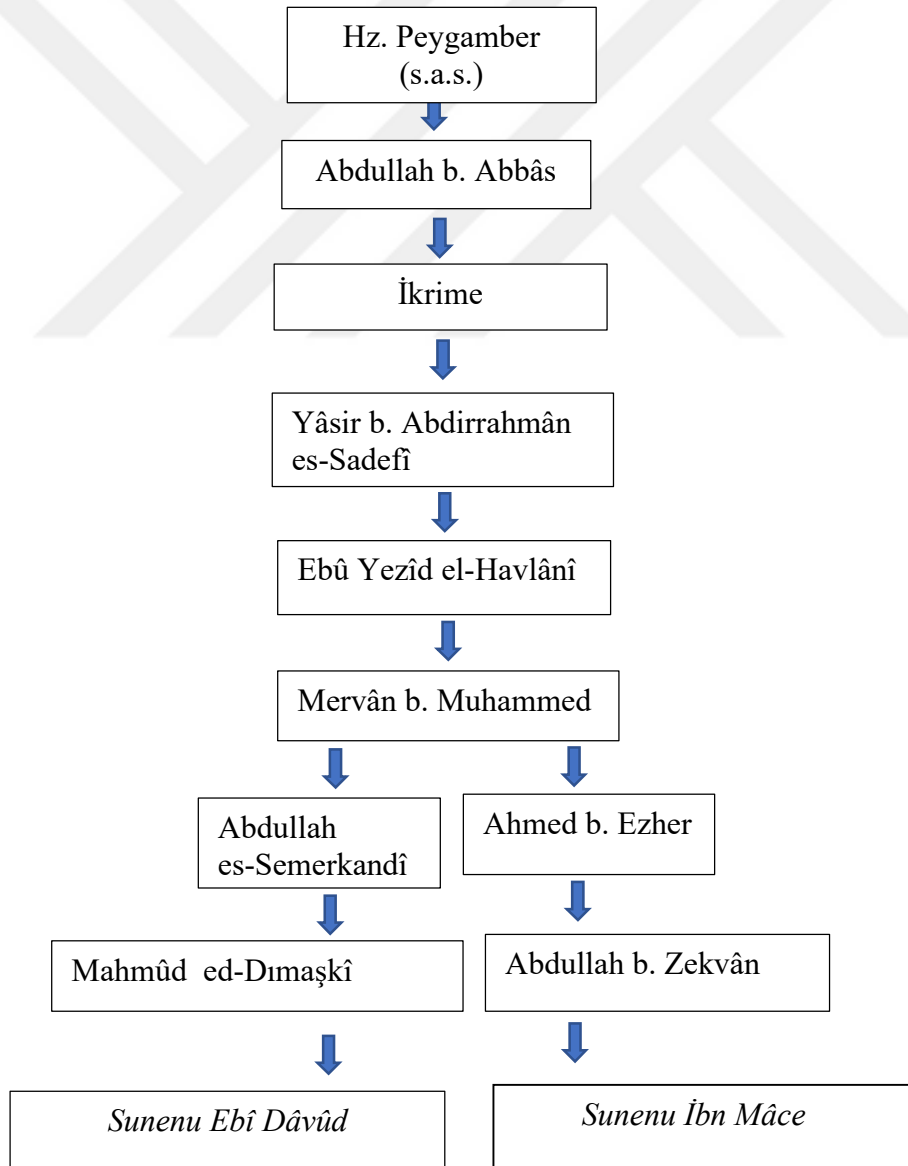
şeması.

3.4.5. Zekâtla İlgili Rivâyetler

Abdullah b. Ahmed b. Beşîr b. Zekvân – Ahmed b. Ezher – Mervân b. Muhammed – Ebû Yezîd el-Havlânî – Yâsir b. Abdirrahmân es-Sadeî – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Mahmûd b. Hâlid ed-Dımaşkî – Abdullah b. Abdirrahmân es-Semerkindî- Mervân b. Muhammed – Ebû Yezîd el-Havlânî – Yâsir b. Abdirrahmân es-Sadeî – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.4.5.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:5: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu İbn Mâce’de rivâyet edilen ortak hadîslerin şeması.

3.4.5.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime’nin, Abdullah b. Abbâs’tan rivâyet etmiş olduğu Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce’nin (ö. 273/886) *es-Sunen*’lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta’dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta’dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.4.5.2.1. Osmân b. Ebî Şeybe (ö. 293/906)

Osmân b. Muhammed b. İbrâhîm b. Osmân. Osman b. Ebî Şeybe’nin künyesi, Ebû Hasen’dır,²³¹ Ebû Bekir’den daha büyük, Bağdat’ta oturmuş sonra Mekke’ye gitmiş çok eser bırakmıştır. Onlardan *Musned* ve *Tefsîr* yazmıştır. Ebû Hâtim, şöyle dedi: “Bir adam, Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr’e Osman b. Şeybe’yi sordu. Muhammed b. Abdillâh “Onun gibi biri sorulur mu?!” cevabını verdi Alî b. Huseyn b. Hibbân “Babamın eserinde - el yazısıyla- Yahyâ b. Ma’în şöyle demiştir: “Ebû Şeybe oğulları Osmân ve Abdullah, ikisi sika, dürüsttür.” Ahmed b. Hanbel ise onu överek ve şöyle demiştir: “Ondan hayırdan başka bir şey bilmiyorum.” Muhammed b. Abdullah, “293 yılında Muharrem’in 3. Gününde vefat etti.” demiştir.²³²

3.4.5.2.2. Huseyin b. Îsâ el-Hanefî (ö.?)

Huseyin b. Îsâ el-Hanefî el-Kûfî, Ma’mer b. Râşid’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ebû Saîd el-Eşec rivâyet etmiştir.²³³ “Ebû Zur’a “Bazı hadîsleri, münkerdir.” demiş, el-Buhârî ise: “Mechûldür. Hadîsi ise münkerdir.” demiştir.²³⁴

²³¹ İbn Adî el-Curcânî, *Men Revâ anhumu’l-Buhârî fî’s-Sahîh*, Thk. Amr Sabrî, (Beyrut: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1994), 161.

²³² el-Makdisî, *el-Kemâl*, 7/ 272-273-274.

²³³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/185.

²³⁴ ez-Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, Thk. Alî Becâvî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1963), 1/545.

3.4.5.2.3. Hakem b. Ebân (ö. 145/763)

Hakem b. Ebân el-Medenî, Yemen’de yaşamış, künyesi Ebû Îsâ’dır. Ebû Tâvûs, İkrime’den rivâyet etmiş, kendisinden de Cureyc ve Yezîd b. Ebî Hakîm rivâyet etmiştir. 84 yaşındayken 145 yılında vefat etmiştir. Hatası vardır ama münker hadîsleri, oğlu İbrâhîm’den rivâyetiyle olmuştur. Çünkü İbrâhîm, zayıf bir râvîydi.²³⁵ Yahyâ b. Ma’in, “Sika olduğunu” söyledi. Abdurrahmân, Ebû Zur’a’ya Hakem b. Ebân’ı sordum. “Sâlih” olduğunu söyledi. Ahmed b. Abdullah: “Adenî, sika, Sünnet sahibi, gecelerde insanlar uykuda iken dizine kadar denize girer ve denizde balıklarla beraber sabaha kadar Allah’ı zikrederdi. İbn Uyeyne, Aden’e gittiğimde kendi kendime: “Milletin ya hepsinin âlim ya da hepsinin câhil olacaklarını tahmin etmişim ve Hakem b. Ebân gibi birisini görmedim.” Dedim.²³⁶

3.4.5.2.4. Abdurrahmân b. Bişr b. Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 260/874)

Abdurrahmân b. Bişr b. Hâkim en-Nîsâbûrî Ebû Muhammed. Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Umeyye b. Hâlid ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden de Babam, Alî b. Huseyin b. Cunejd ve Ahmed binti Selmâ rivâyet etmiştir. Dürüst ve sika olduğunu söylediler.²³⁷ 250 yılından sonra vefat etti.²³⁸ Huseyin el-Kabbânî, 260 yılında vefat ettiğini ifade etmiştir.²³⁹

3.4.5.2.5. Mûsâ b. Abdilazîz (ö.?)

Mûsâ b. Abdilazîz Ebû Şuayb el-Kenbârî. Kenbar, Aden’de bir yerdir. Hakem b. Ebân, Yemenlilerden rivâyet etmiştir. Kendisinden de Bişr b. Hâkim en-Nîsâbûrî ve Abdurrahmân b. Bişr b. Hâkim rivâyet etmişlerdir. 175 yılında vefat etmiştir. Belki de hatası vardır.²⁴⁰ Abdurrahmân, bize şöyle rivâyet etti: “Abdullah b. Ahmed’e yazdıklarım arasında Yahyâ b. Ma’in’e, Mûsâ’yı sordum, el-Kanberî’nin sıkıntılı olduğunu zannetmiyorum.” dedi.²⁴¹

²³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/185-186.

²³⁶ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 4/225.

²³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 5/215.

²³⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/382.

²³⁹ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 6/144.

²⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/159.

²⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 8/151.

3.4.5.2.6. Muhammed b. Alâ (ö. 248/863)

Muhammed b. A'lâ b. Kureyb el-Hemedânî, Kufelîdir. İbnu'l-Mubârek ve Kufelîler'den rivâyet etmiştir. Ondan da bize, şeyhlerimiz Ebû Ca'fer b. Ahmed b. Sinân el-Kattân ve diğerleri tahdîs etmiştir. 248 yılı Cemâyizelâhir ayında vefat etmiştir.”²⁴² Ebû Muhammed şöyle dedi: “Babam ve Ebû Zur'a ondan rivâyet etmişlerdir. Abdurrahmân şöyle dedi: “Babama ondan soruldu “dürüst” olduğunu söyledi.”²⁴³

3.4.5.2.7. Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî's-Şevârib (ö. 243/858)

Muhammed b. Abdilmelik b. Ebî's-Şevârib el-Kuraşî Ebû Abdillâh el-Basrî, Ebû Avâne'den rivâyet etmişti. Kendisinden ise Huseyin b. İdrîs el-Ensârî ve diğerleri rivâyet etmiştir. 243 yılında vefat etti.²⁴⁴ İmâm en-Nesâî ve Meseleme el-Basrî Sika olduğunu söylemiş, İbn Şâhîn ise “*es-Sikât*” kitabında “dürüst” olduğunu ifade etmiştir.”²⁴⁵

3.4.5.2.8. Abdullah b. Ahmed b. Zekvân (ö. 243/858)

Abdullah b. Ahmed b. Zekvân ed-Dımaşkî. İrâk b. Hâlid, İbrâhîm b. Ebî Eblâ rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Muhammed b. el-Muâfi ve diğer şeyhlerimiz rivâyet etmişlerdir. 173 yılında doğdu. 243 yılında ise vefat etti.²⁴⁶ Ebû Muhammed, Şâm'daki Büyük Cami'nin imâmıydı ve Şâm şehrinin el-Hâşimiye semtinde yaşıyordu. Eyyûb b. Temîme'den kıraat dersleri almış, Muhammed b. Mûsâ ed-Dımaşkî'ye de Kur'ân okumuştur.²⁴⁷ Ebû Hâtim, “dürüst” olduğunu ifade etmiştir. Velîd b. Utbe, “İrak'ta ondan daha iyi Kur'ân okuyan biri yoktur.” Ebû Zur'a ed-Dımaşkî: “Ne Şâm ne Mısır ne Hicaz ne de Horasân'da ondan daha iyi bir Kur'ân okuyucusu yoktur.” dedi. Yahyâ b. Ma'in ise onun hadîste sıkıntısı olmadığını ifade etmiştir.²⁴⁸

²⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/105.

²⁴³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/52

²⁴⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/102.

²⁴⁵ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 8/29; 9/316.

²⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/360.

²⁴⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 27/6.

²⁴⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 6/111.

3.4.5.2.9. Ahmed b. Ebû'l-Ezhâr (ö. 263/877)

İbn Menî' b. Salî, el-Abdûyeh Ebû el-Ezhâr en-Nîsâbûrî. Hacca gitmiş ve Sufyân'ı görmüş ancak ondan hadîs işitmemiştir.” İbn Numeyr, Ya'la, Muhammed b. Abîd ve Abdurrezzâk'tan rivâyet etmiştir. Kendisinden de en-Nesâî rivâyet etmiştir. İbn Mâce, İbn Huzeyme, Ebû Hamîd b. eş-Şarkî ve Muhammed b. Huseyin el-Kattân rivâyet etmiştir. Arkadaşlarından ise Muhammed b. Râfî ve ez-Zuhlî rivâyet etmiştir. Ebû Hâtîm, “dürüst”, en-Nesâî ise: “Onda sıkıntı yoktur.” demiştir. İbn Ma'în ise onun bir hadîsini münker olarak tavsif etmiş sonra o hadîsin kusurunu tespit etmiştir. 263 yılında vefat etmiştir.”²⁴⁹ İmâm Hakîm, şöyle demiştir: “Şeyhân'ın şartına ve Ebû'l-Ezhâr'ın görüşüne göre “Güvenilir bir kişi hadîsin aslına dayananak rivâyetinde infirâd ederse doğrudur.” ez-Zehebî ise: “Eğer bu hadîsin senedindeki râvîler güvenilirse, o zaman bu hadîsin uydurma ihtimâli vardır. Aksi takdirde, Abdurrezzâk'ın gizlice uydurduğu bir şeydir ve bu hadîsi Ahmed b. Hanbel ve İbn Ma'în'e anlatmaya cesaret edemedi. Ahmed b. el-Ezhâr'ın güvenilirliğini ve dürüstlüğüne vurgulamaktadır. İddialı bir şekilde bu metinde, Ahmed b. el-Ezhâr'ın güvenilir bir kişi olduğu ve Abdurrezzâk ile San'a seyahati sırasında ona bir hadîs aktardığı anlatılmaktadır. İddiaya göre, Ahmed b. el-Ezhâr, Abdurrezzâk'ın San'a'ya dönüşünde sadece ona bu hadîsi aktarmıştır. Ardından, bu hadîsi Yahyâ b. Ma'în duyduğunda, hadîsi aktaran kişiyi sorgulamış ve hadîsin yalancı bir kişi olan “Nîsâbûrî” tarafından uydurulduğunu düşünmüştür. Ancak Ahmed b. el-Ezhâr, kendisinin bu kişi olduğunu açıklayarak dürüstlüğüne ispatlamıştır. Yahyâ b. Ma'în, Ahmed b. el-Ezhâr'ın dürüstlüğüne şaşırmış ve onu yalancı olarak görmemiştir.”²⁵⁰ Kûfe'de, Abdullah b. Numeyr ve tabakasının büyük şeyhlerinden nakletmiştir. Abdurrezzâk, Ma'mer rivâyetiyle Hz. Alî'nin fazîletiyle ilgili sadece bir hadîs rivâyet etmiştir. Ebû Hamîd b. Şarkî bunun sebebinin Ma'mer'in bir yeğeninin Şîî olması olduğunu söylemiş, bu yüzden bu hadîsi kitabına koymuştur.”²⁵¹

3.4.5.2.10. Mervân b. Muhammed (ö. 210/826)

Mervân b. Muhammed et-Tâtîrî ed-Dımaşkî. Abdullah b. Abdîrrahmân, Muâviye b. Selâm'dan rivâyet etmiş ve Ebû'l-Ezhâr'dan hadîs işitmiştir. 210 yılında vefat etmiştir.”²⁵²

²⁴⁹ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, 229-230.

²⁵⁰ Ebû İshâk el-Huveynî, *Neslu'n-Nibâl bi Mucemi'r-Ricâl*, (Mısır: Dâr İbn Abbâs, 2012), 1/144-145.

²⁵¹ ez-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 1/82.

²⁵² el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 9/175.

Ebû'l-Kâsım et-Taberânî: “‘Elbise yırtma işini yapan herkes, Şam'da “طاطري” Tâtirî olarak adlandırılır. “طاطري” Tâtirî terimi, giysileri söküp tamir eden veya değiştiren kişiyi ifade eder.” demiştir. es-Sem‘ânî: “Şam ve Mısır’da beyaz giysiler satan kişilere البيض el-Beydu denir.” demiştir. el-Mizzî: “İbn Hibbân, “*es-Sikât*” kitabında onun hakkında şöyle demiştir: “174 yılında doğmuş ve Mervân b. Muhammed’den hadîsler nakletmiştir. Mervân b. Muhammed, şöyle demiştir: “Ben, 78 yılında doğdum. el-Buhârî ise 210 yılında vefat ettiğini söylemiştir. Bu bir karışıklıktır. Çünkü İbn Hibbân da onun ölümünü 210 yılı olarak zikretmiştir. Dolayısıyla, onun ölümünü bildiren kişiye dayanarak doğumunun da belirtilmesi gerekirdi.”²⁵³ İbn Hazm, “Zayıf” olduğunu ifade etmiştir. Ebû Hâtim ve Ahmed, onu ilimle överlerdi. Ebû Zur’a ed-Dımaşkî, Ahmed, bana: “Sizde hadîs sahipleri 3 kişidir: Mervân et-Tâtirî, Velîd b. Muslim ve Ebû Mushir’dır” dedi. el-Abbâs, Yahyâ’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Onda sıkıntı yoktur.”²⁵⁴

3.4.5.2.11. Ebû Yezîd el-Havlânî el-Mısırî es-Sağîr (ö.?)

Ebû Yezîd el-Havlânî, iki kişidir, Mechûl olan el-Mısırî el-Kebîr ve el-Mısırî es-Sağîr buradaki tercüme es-Sağîr’e aittir. Seyyâr b. Abdirrahmân es-Sadeffî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Vehb, Mervân b. Muhammed et-Tatarî rivâyet etmiş ve dürüst bir şeyh olduğunu söylemiştir. Onun hadîslerini, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.²⁵⁵ el-Hâkim, onu Yezîd b. Muslim adıyla tanıtmış ama vehmetmiştir. Etbâu’t-Tâbiîn’in büyüklerindendir. Hâfız İbn Hacer, *et-Takrîb* adlı kitabında onun dürüst olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd, Zekât konusunda ondan bir hadîs tahrîc etmiştir.²⁵⁶

3.4.5.2.12. Seyyâr b. Abdirrahmân es-Sadeffî el-Mısırî (ö.?)

Seyyâr b. Abdirrahmân es-Sadeffî el-Mısırî. İbn Abbâs’ın Mevlâsı İkrime ve Bukeyr b. Abdillâh el-Eşec’den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebû Yezîd el-Havlânî, el-Leys b. Sa’d, Neffî’ b. Yezîd, Saîd b. Ebî Eyyûb ve başkaları rivâyet etmiştir. Ebû Zur’a “Onda bir sıkıntı yoktur.” demiştir. Ebû Hâtim ise şeyh olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd ve İbn Mâce,

²⁵³ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, Thk. Muhammed Osmân (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2011), 6/204.

²⁵⁴ ez-Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, 4/93.

²⁵⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 24/407.

²⁵⁶ Yusûf Cevdet ed-Dâvûdî, *el-Muttefik ve Mufterik fî men Zukira bi Kunyetihi mine’r-Ruvât fî’l-Kutubi’s-Sitte* (Mısır: Dâru’l-Endelus, 2013), 85.

ondan hadîs rivâyet etmiştir.”²⁵⁷ el-Hâkim ise *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn* adlı kitabında onun hadîslerini tahrîc etmiştir.²⁵⁸

3.4.6. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.4.6.1. Ezân ve Namazda İmâmetle ilgili Rivâyetler

et-Tirmizî hâricinde *Kütüb-i Sitte* müellifleri, ondan hadîs rivâyet etmişlerdir. Osmân b. Şeybe, sikadır. Huseyin b. Îsâ el-Hanefî, zayıftır. Hakem b. Ebân'ın vehimleri vardır. Bu hadîs, zayıftır çünkü isnâddaki râvîlerden biri Huseyin b. Îsâ zayıftır. İmâm el-Buhârî de bu hadîsin, münker olduğunu söylemiştir.²⁵⁹

3.4.6.2. Tesbîh Namazıyla İlgili Rivâyetler

Hadîs, sahîhtir. İmâmlardan Ebû Bekr el-Acurrî, İbn Mende, Ebû Muhammed Abdurrahîm el-Mısırî, Ebû'l-Hasen el-Makdisî, el-Munzirî ve İbnu's-Salâh, hadîsin sahîh olduğunu belirtmiştir. Bu hadîsin senedinde bulunan râvîler, dürüştür. Fakat Mûsâ b. Abdilazîz'in hıfzı, kötüdür. Seneddeki ricâl, sikâ râvîlerdir ve el-Buhârî'nin ricâlidir. Hakem b. Ebân, hâfızdır. Dürüştür fakat vehimleri vardır. el-Hatîb, Ebû'l-Cevîze'den o da İbn Abbâs'tan dört ayrı senedle rivâyet etmiştir. Mucâhid b. Cebr, isnâdını zikretti ancak hepsi zayıftır. Hadîsi, el-Hatîb'in zikrettiği bazı hadîsler güçlendirir, Musannifin zikrettiği senedle aynıdır.²⁶⁰

3.4.6.3. Seferde Namazla ilgili Rivâyetler

İmâm el-Elbânî, el-Buhârî'nin, 1080 No'lu hadîsini Âsım ve Husayn'ın İkrime'den rivâyeti, 4298 No'lu hadîs Âsım'ın İkrime'den rivâyeti ve 4299 No'lu hadîs yine Âsım'ın İkrime'den rivâyetiyle tahrîc etmiştir. İmâm el-Elbânî, şöyle demiştir: “Bu hadîsin isnâdı, el-Buhârî'nin şartına göre sahîhtir. *es-Sahîh*'inde 19 gün diye tahrîc etmiştir. el-Beyhakî'nin zikrettiği gibi bu en doğru rivâyettir. et-Tirmizî, hasen-sahîh olduğunu söylemiştir. ed-Dârekutnî ise farklı senedlerle ikinci rivâyetiyle 17 gün diye tahrîc etmiştir. Ancak el-Beyhakî, birinci rivâyeti tercih etmiş, en doğru rivâyet olduğunu söylemiştir. Abdullah b. Mubârek ve Âsım

²⁵⁷ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 5/355.

²⁵⁸ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 3/365.

²⁵⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 1/466.

²⁶⁰ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, (Kuveyt: Dâru'l-Girâs, 2002), 5/40-42.

el-Ahvel'den nakledilen hadîslerde farklılık yoktur ve Abdullah b. Mubârek, Âsım el-Ahvel'den daha fazla hadîs nakletmiştir.²⁶¹

3.4.6.4. Zekâtla İlgili Hadîsler

1827 ve 1609 No'lu hadîslerin isnâdı hasendir. ed-Dârekutnî: “Senedinde, mecrûh kişi yoktur.” demiştir. Isnâdında da Ebû Yezîd el-Havlânî ve onun şeyhî Yesâr da dürüsttür.”²⁶²

3.5. Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

Ebû Dâvûd ve et-Tirmizî'nin *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîsleri rivâyet eden râvîlerin güvenirliliğini tespit ve rivâyet ettikleri hadîslerin sıhhatini tespit için tercüme-i hâllerini, cerh ve ta'dîl durumlarını ele alacağız.

3.5.1. Hacla İlgili Rivâyetler

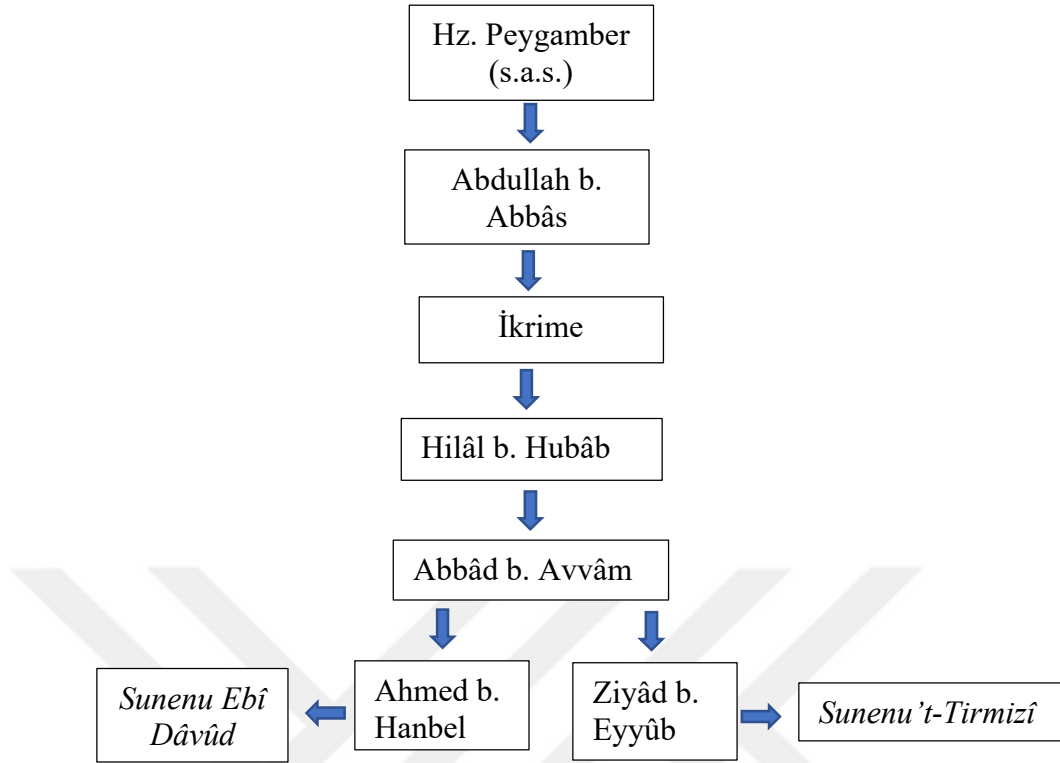
Ahmed b. Hanbel – Abbâd b. Avvâm – Hilâl b. Hubâb – İkrime – Abdullah b. Abbâs-Rasûllah (s.a.s.).

Ziyâd b. Eyyûb Bağdâdî– Abbâd b. Avvâm – Hilâl b. Hubâb – İkrime – Abdullah b. Abbâs-Rasûllah (s.a.s.).

²⁶¹ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 4/389-390.

²⁶² Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 3/54.

3.5.1.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:6: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin şeması.

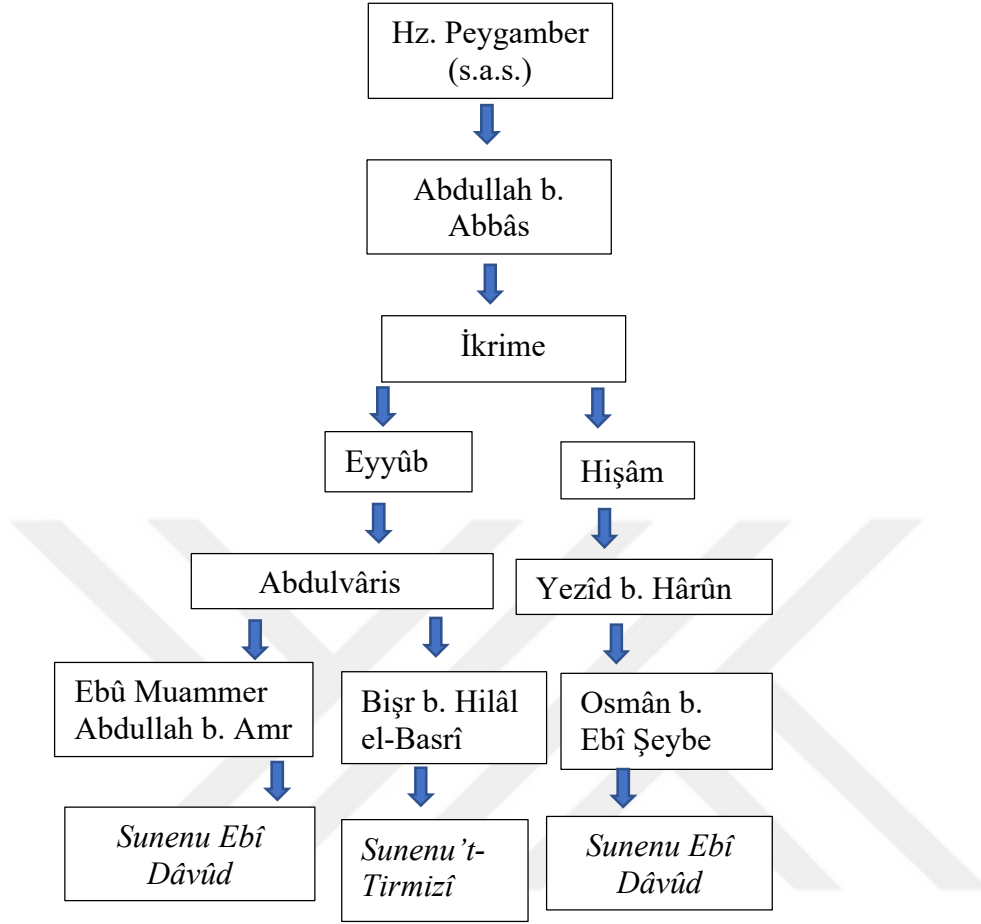
3.5.2. Kan Aldırmakla İlgili Rivâyetler

Osmân b. Ebî Şeybe – Yezîd b. Hârûn – Hişâm – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Ebû Muammer Abdullah b. Amr – Abdulvâris – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Bişr b. Hilâl el-Basrî – Abdulvâris b. Saîd – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

3.5.2.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:7: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de ortak hadîslerin şeması.

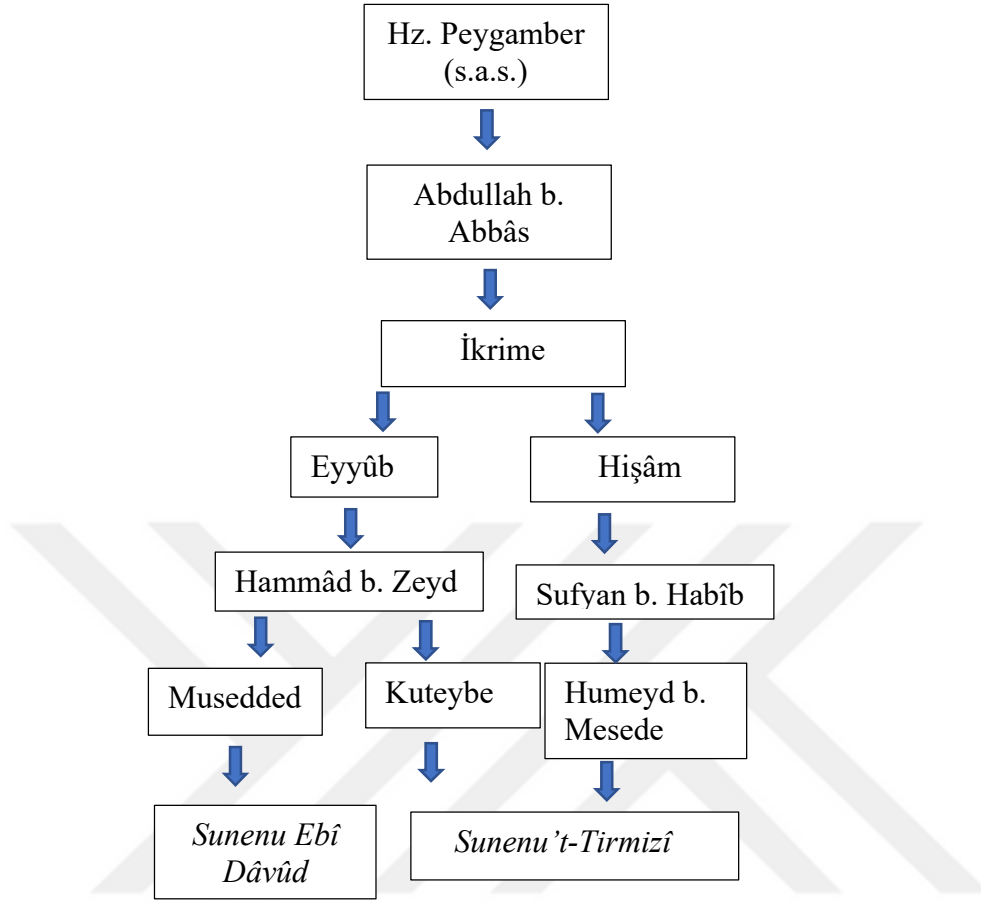
3.5.3. İhrâmlı İken Kişinin Evlenmesiyle İlgili Rivâyetler

Musedded – Hammâd b. Zeyd – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Humeyd b. Mesede – Sufyan b. Habîb – Hişâm b. Hasen – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Kuteybe – Hammâd b. Zeyd – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

3.5.3.1. Hadîsin Şeması

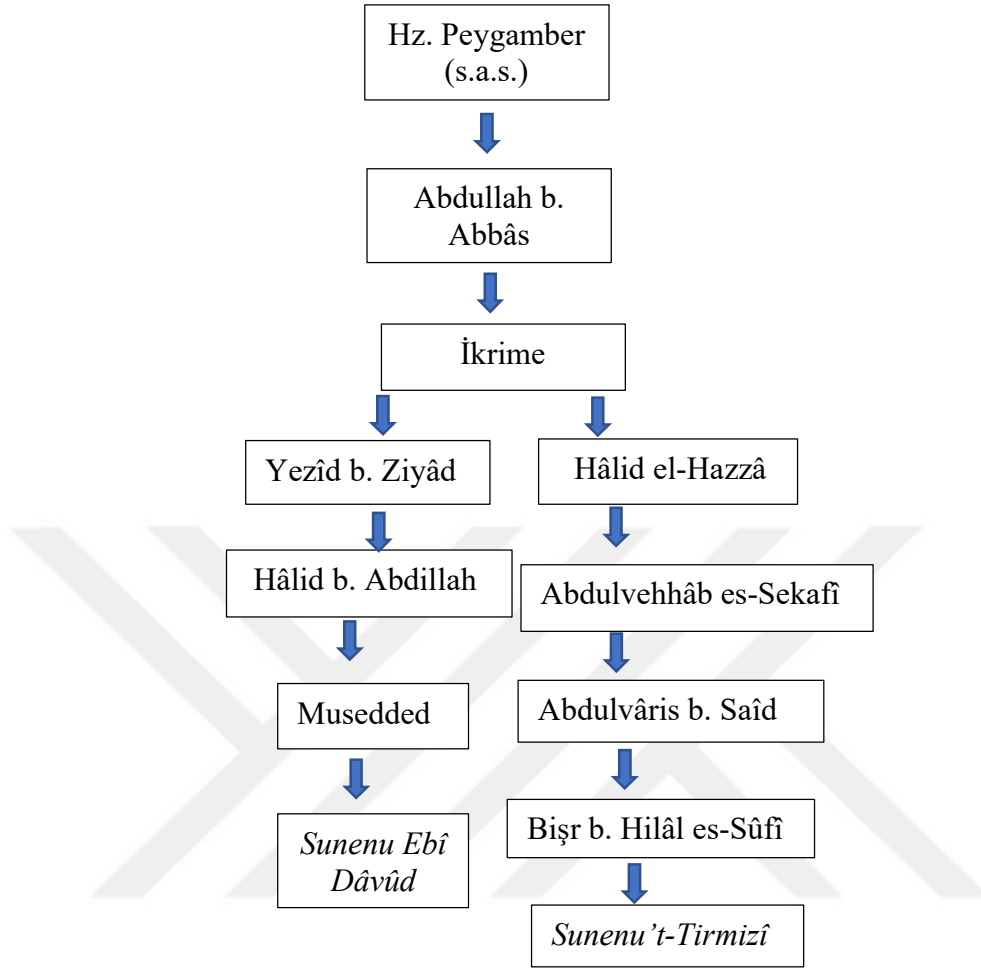
Şekil 3:8: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de ortak hadîslerin şeması.

3.5.4. Binek Üzerinde Tavâfla İlgili Rivâyetler

Musedded – Hâlid b. Abdillâh – Yezîd b. Ziyâd- İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllâh (s.a.s.).

Bişr b. Hilâl es-Sûfî – Abdolvâris b. Saîd – Abdulvehhâb es-Sekafî- Hâlid el-Hazzâ -İkrime- Abdullah b. Abbâs- Rasûllâh (s.a.s.).

3.5.4.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:9: Sunenu Ebî Dâvûd ve Sunenu't-Tirmizî'de Ortak Hadîslerin şeması.

3.5.5. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu Ebû Dâvûd (ö. 275/888), et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.5.5.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. eş-Şeybânî el-Mervezî, Hanbelî mezhebinin imâmı, muhaddis, mutlak müctehiddir. 164/780 yılında Bağdat'ta doğmuştur.

Ahmed'in babası, Muhammed b. Hanbel, otuz yaşında vefat etmiş, onu, annesi Safiyye binti Meymûne büyüttüştür. Kendisi Arab olup, Şeybân kabilesine mensuptur. On beş yaşında iken ilim talep etmiştir. Mâlik'in vefat ettiği yılda az olsa da İbrâhîm b. Sa'd'dan ve daha çoğunu Huşeym b. Beşîr'den öğrendi. Ayrıca Mu'temir b. Suleymân et-Teymî, Abbâd b. Abbâd el-Muhallabî, Sufyân b. Uyeyne el-Hilâlî ve diğer birçok kişiden de öğrenmiştir. *el-Musned*'de şeyhlerinden rivâyet ettiği iki yüz seksen rivâyet civarında el-Buhârî, Ahmed b. Hanbel rivâyetiyle bir hadîs ve Ahmed b. Hanbel'den nakleden Ahmed b. Hasen rivâyetiyle Meğâzî bölümünde rivâyet etmiştir. İmâm Muslim ve Ebû Dâvûd ise çok sayıda rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel'den nakleden bir adamdan Ebû Dâvûd, en-Nesâî, et-Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmiştir. Ayrıca iki oğlu Sâlih ve Abdullah, Hanbel b. İshâk'ın amcaoğlu ve şeyhleri de ondan rivâyet etmiştir. Muhammed b. Abbâs el-Nahvî, şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel'i güzel yüzlü, kısa boylu ve siyah saçlı bir şekilde gördüm. Sakalını siyah boyayla boyamıştı ve giysileri beyaz ve kalın görünüyordu. Onu, karanlıkta gördüm ve eteğinde bir kuşak vardı. İbn Ebî Hâtim şöyle dedi: "Alî b. el-Medînî ve Ahmed b. Hanbel hakkında babama hangisini daha iyi hatırlarsın?" diye sordum. "Hatırlamamda ikisi de birbirine yakındılar ancak Ahmed daha fazla anlayışa sahipti. Eğer Ahmed'i seven birini görürseniz, o kişinin bir Sünnî olduğunu bilin." cevabını verdi: Ebû Zûr'a, şöyle demiştir: "İshâk'tan daha büyük ve daha bilgili olan Ahmed b. Hanbel'dir. Ahmed'den daha mükemmel birini görmedim." en-Nesâî: "Ahmed b. Hanbel, Hadîs, Fıkıh, zühd ve sabır derlemiştir." Demiştir. Ebû Dâvûd şöyle demiştir: "Ahmed b. Hanbel'in meclisleri, Ahiret meclisleri gibiydi. Dünyayla ilgili hiçbir şey zikredilmiyordu. Sâlih b. Muhammed: "Hadîs'te yetiştiğim hocalardan en bilgili olan Ahmed b. Hanbel'dir."²⁶³ Ahmed b. Hanbel, 12 Rebûlevvel 241 Cuma günü (31 Temmuz 855) Bağdat'ta vefat etti. Halîfe'nin tahminlerine göre, cenazesinde 800 bin (veya bir milyon) kişi vardı ve bunların arasında altmış bin kadın bulunuyordu. Ahmed b. Hanbel'in iki evlilik yaptığı biliniyor. İlk evliliğinden oğlu Sâlih dünyaya geldi ve ikinci evliliğinden de *el-Musned*'i rivâyet eden oğlu Abdullah doğdu. İkinci karısı öldükten sonra bir câriye aldı ve ondan üç oğlu ve bir kızı oldu."²⁶⁴

²⁶³ ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 11/177-178-179-180-181-184-198-199.

²⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/312.

3.5.5.2. Abbâd b. Avvâm (ö. 185/801)

Abbâd b. Avvâm b. Abdillâh b. el-Munzir b. Musâb b. Cendel el-Kilâbî, Ebû Sehl el-Vâsîti.²⁶⁵ Babamı böyle söylerken işittim: “Abbâd b. Avvâm, Husayn, eş-Şeybânî ve Sufyân b. Huseyin’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ebû Nuaym, Saîd b. Selmân b. Suleymân el-Vâsîti, Amr b. Avn, Ebû Bekir ve Osmân Ebî Şeybe oğulları rivâyet etmişlerdir.”²⁶⁶

Esrem, Ahmed’den rivâyetiyle muztarib olduğunu söylemiştir.” Saîd b. Ebî Arûbe rivâyetiyle İbn Maîn, el-İclî, Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve Ebû Hâtımve İbn Haraş “sika” olduğunu söylemiştir. İbn Sa’d, Şîi olduğunu ifade etmiştir. Hârûn (er-Reşîd) onu tutuklatıp hapse attırdı sonra serbest bıraktığında Bağdat’ta yaşamıştır. 185 yılında vefat etmiştir.²⁶⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde (7/162) onu zikretmiştir.

3.5.5.3. Hilâl b. Hubâb (ö. 144/762)

Hilâl b. Hubâb Ebû A’lâ, aslen Busrâlıdır. Zeyd b. Sûhân’ın mevlâsıdır. Ebû Cuheyfe, Saîd b. Cubeyr, Ebû’l-Bahterî ve İkrime ve başkalarından rivâyet etmiştir. Medine’de vefat etmiştir. Abdurrahmân, bize şöyle rivâyet etmiştir: “Abdullah b. Ahmed b. Hanbel’in, bana yazdıkları arasında Hilâl b. Hubâb, sika bir şeyh olduğu vardı.” Abdurrahmân, bize el-Abbâs b. Muhammed’in Yahyâ b. Maîn’in şöyle dediğini işitmiştir: “Hilâl b. Hubâb sikadır ve onun Yûnus b. Hubâb’la arasında akrabalık yoktur.” Abdurrahmân’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Babama Hilâl b. Hubâb’ı sordum. “Sika olduğu, ancak yaşlandığında vefat etmeden önce hâfızasının bozulduğunu” söyledi.”²⁶⁸ İbn Sa’d, “144 yılının sonunda vefat ettiğini” kaydetmiş, İbn Hibbân ise zayıf râvîler arasında zikretmiştir. Ömrünün sonunda zihni karıştı ve hayâlinden konuşuyordu. Rivâyet’te infirâd ederse delil gösterilmez.” demiştir.²⁶⁹

3.5.5.4. Yezîd b. Hârûn (ö. 206/821)

Becîle mevlâsı olan Yezîd b. Hârûn b. Zadavvî el-Vâsîti. Künyesi, Ebû Hâlid diye tanınır.

²⁶⁵ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 5/99.

²⁶⁶ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 6/83.

²⁶⁷ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 5/99.

²⁶⁸ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 9/75.

²⁶⁹ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 11/78.

Humeyd et-Tavîl, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî'den rivâyet etmiştir. 118 yılında doğdu. Salı günü 206 yılında Vâsıt'ta vefat etti. Hadîsleri ezberleyen, Allah'ın dininin en iyi hizmetkâlarından biriydi. Sakalını kına ile boyardı ve son yıllarında bıraktı.²⁷⁰

3.5.5.5. Hişâm b. Hassân (ö. 184/800)

Hişâm b. Hassân, aslen Basralıdır. Künyesi, Ebû Abdillâh'tır. Atâ, Hasen ve İbn Sîrîn'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Basralılar rivâyet etmiştir. 147 ya da 148 yılında vefat etti. Geceleyin ağlayan ve ibadet edenlerden biriydi. Karadîs'te kalıyordu. Bu nedenle ona nisbet etmişlerdir.²⁷¹ el-Mekkî b. İbrâhîm ve Ebû Îsâ et-Tirmizî: "En doğrusu Safer ayının ilk gününde 148 yılında vefat ettiğidir" demiştir.²⁷² Hasen b. Alî el-Hallâl, Alî b. el-Medînî'den şöyle rivâyet etmiştir: "Yahyâ b. Saîd, Hişâm b. Hassân'a güvenir, Yahyâ ise Atâ'nın rivâyetini zayıf sayardı." Halk, Hassan'ın rivâyetini Havşeb'ten aldığını zannederdi."²⁷³

3.5.5.6. Ma'mer b. Abdillâh b. Amr (ö. 224/838)

Ebû Ma'mer -engelli olan- Abdillâh b. Amr b. Ebû'l-Haccâc el-Minkarî et-Temîmî Basralılardandır. Abdulvâris b. Saîd ve Basralılardan rivâyet etmiştir."²⁷⁴ Hadîsleri çok rivâyet edilenlerden değildir. Lakin rivâyeti mükemmeldir. Âdil ve zabittir ancak Kaderîdir. Abdulvâris'in kölelerinden biridir. Ebû Hâtîm: "Ehl-i İlim nazarında değerlidir. Dürüst, hatasız, hadîslerde güçlüdür. Ancak hadîsleri ezberlenmiyordu." Demiş, el-Buhârî, 224 yılında vefat ettiğini ifade etmiştir.²⁷⁵

3.5.5.7. Abdulvâris b. Saîd el-Anberî (ö. 180/796)

Abdulvâris b. Saîd el- Anberî, künyesi, Ebû Ubeyde Belenbârî'dir. Humeyd et-Tavîl'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Basralılar rivâyet etmiştir. 180 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Kaderî idi. Hadîs rivâyetinde mükemmeldir. Mükemmelliği, bıraktığı eserlerinden bilinir."²⁷⁶ Abdillâh b. Mubârek'e, Abdulvâris'ten nasıl rivâyet ettin? Ve Amr b. Ubeyd'den

²⁷⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/632.

²⁷¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/566.

²⁷² ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 6/362.

²⁷³ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 30/187.

²⁷⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/353.

²⁷⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 10/622-623-624.

²⁷⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/140.

niçin rivâyeti bıraktın?” Diye sordular. “Amr b. Ubeyd, bid‘at’ine davet ediyordu.” cevabını verdi.²⁷⁷

3.5.5.8. Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/749)

Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî, künyesi, Ebû Bekr’dir. Aneze’nin mevlâsıdır. Benî Herîs’te oturuyordu. İbn Sîrîn ve Ebû Kılâbe’den rivâyet ediyordu. Enes’ten işitmiş olduğu söylenir ama bu bence doğru değildir. 68 yılında doğdu, 63 yaşındayken salgın olduğu yıl Ramazan ayında 131 ya da 132 yılında vefat etti. el-Hasen, şöyle derdi: “Eyyûb, Basra’nın gençlerinin lideri ve gerçekten de onun önde gelen alîmlerinden biriydi. Bilgisi, fazîleti ve takvâsıyla tanınırdı.”²⁷⁸

3.5.5.9. Bişr b. Hilâl el-Basrî (ö. 247/861)

Bişr b. Hilâl, Ebû Muhammed es-Savvâf el-Bağdâdî. Ca’fer b. Suleymân, Alî b. Mushir, Abdulvâris b. Saîd ve Sâlih b. Mûsâ et-Talhî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise el-Buhârî hâricinde bir topluluk, İshâk b. Mansûr, el-Abbâs b. Ebî Tâlib rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim şöyle demiştir: “Dürüst bir adamdır.”²⁷⁹ İmâm Muslim, Bişr rivâyetiyle infirâd etmiştir.²⁸⁰ Ebû Bekr b. Ebî Âsım 247 yılında vefat etmiştir.²⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde (8/144) zikretmiştir.

3.5.5.10. Musedded b. Muserhed (ö. 228/843)

Ebû’l-Hasen Musedded b. Muserhed b. Muserbel el-Esedî el-Basrî. Ebû Avâne, Abdulvâhid b. el-Varîs, İbn Âliyye, Hâlid b. Abdillâh, Yezîd b. Zurey, Hammâd b. Zeyd, Mu’temir, Bişr b. Mufaddal, Yahyâ el-Kattân, Abdullah b. Dâvûd’dan rivâyet etmiştir. el-Buhârî, İman bölümünde Musedded’den rivâyet etmiştir. 228 yılında vefat etmiştir.”²⁸²

²⁷⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 8/302.

²⁷⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/53.

²⁷⁹ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 3/412.

²⁸⁰ İbn Halfûn, *el-Mul’im bi Şuyûhi’l-Buhârî ve Muslim*, Thk. Âdil b. Sa’d (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2000), 120.

²⁸¹ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 4/160.

²⁸² Ebû Nasr el-Kelâbâzî, *Ricâlu Şahîhi’l-Buhârî el-Hidâye ve’l-İrşâd fî Ma’rifeti Ehli’s-Sîka ve’s-Sedâd ellezîne Ahreca Lehumu’l-Buhârî fî Câmi’ihi* Thk. Abdullah Leysî (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1987), 2/743.

3.5.5.11. Hammâd b. Zeyd (ö. 179/795)

Basralı, Hammâd b. Zeyd, künyesi Ebû İsmâîl'dir. Cerîr b. Hâzim'in mevlâsıdır. Hadîslerde dürüst ve sikadır. Bize, Ebû Abdillâh, İbn el-Mubârek'in şöyle dediği rivâyet etmiştir: "Ey İlim Talep Edenler! Hammâd b. Zeyd'e gidin, sabırla ilmi talep edin sonra ilmi kaydedin!" Ezberlediği 4000 hadîsti. Hadîs kitabı olmayan biriydi."²⁸³ İbn Mencûye ve İbn Hibbân dediler ki: "Kördü, Sâbit el-Bunânî, Enes b. Sîrîn, Abdulazîz b. Suheyb, Âsım el-Ahvel ve bunun dışında diğer Tâbiîn'den de rivâyet etmiştir. Kendisinden ise İbnu'l-Mubârek, İbn Mehdî, İbn Vehb, el-Kattân, İbn Uyeyne ve o Hammâd'ın yaşıtlarından, Hammâd'dan yaşı daha büyük olan Sufyân es-Sevrî ve şeyhlerinden sayılan İbrâhîm b. Ebî Eblâ rivâyet etmiştir."²⁸⁴ Abdurrahmân, babasından (Ebû Hâtım) şöyle rivâyet etmiştir: "Ömer b. Abdurrahmân el-İsfahânî ve Abdurrahmân b. Mehdî'nin: "Zamanlarında insanların imâmları dört kişiydi. Bunlardan biri de Basra'da Hammâd b. Zeyd'di." dediğini işittim. Abdurrahmân, Sâlih b. Amed b. Hanbel, Alî b. Medîni ve Abdurrahmân'ın (İbn Mehdî): "Hammâd b. Zeyd'in hadîslerini ve sünnetlerini bilen birini görmedim." dediğini işittim."²⁸⁵ Ârim ve bir topluluk, 179 yılı Ramazan ayında vefat etmiş olduğunu söylemiştir."²⁸⁶

3.5.5.12. Humeyd b. Mesede (ö. 244/859)

Ebû Alî, Humeyd b. Mesede b. el-Mubârek es-Sâmî el-Basrî. İsbahân'a geldi. Kâdî İbn Ebû's-Şevârib'in kâtibiydi. İsbahân'da 42 yılında hadîs rivâyet etmiş sonra Basra'ya geri dönmüştür. 244 yılında vefat etti. İbrâhîm b. Urme, şöyle dedi: "Humeyd'in her hadîsi faydalıdır." Bu hadîsler, Enes b. Sevvâr, Yezîd b. Zurey, Hammâd b. Zeyd, Hâlid b. Hârîs ve Abdula'lâ'dan rivâyet edilmiştir."²⁸⁷ Babamı, şöyle derken işittim: "Bazı hadîslerini ondan işitmek için yazdım ama Basra'ya vardığımda vefat etmişti. Ebû Zur'a ve Eshâbane ondan yazdılar ve o sâdiktir. İbn Hibbân "*es-Sikât*" eserinde (8/197) zikretmiştir."²⁸⁸

²⁸³ el-İclî, *Tarîhu's-Sikât*, 1/319.

²⁸⁴ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 3/9.

²⁸⁵ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 1/177.

²⁸⁶ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/11.

²⁸⁷ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Tarîhu İsbahân*, Thk. Seyyîd Hasen (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/344.

²⁸⁸ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/229.

3.5.5.13. Sufyân b. Habîb (ö.?)

Ebû Muhammed el-Basrî, el-Bezzâz. Âsım el-Ahvel, Suleyman et-Teymî, Hâlid el-Hazzâ, el-Haccâc b. Ebî Osmân ve başkalarından rivâyet etmiştir. Hâfız ve güvenilir bir râvîdir. Kendisinden de Ebû Hafs el-Fellâs, el-Hâsen b. Gazâ, Humeyd b. Mesede, Nasr b. Alî ve diğerleri rivâyet etmiştir.

Ashâbımızdan hadîs talep edip, onunla ilgilenip, hıfzetmeye ve üzerinde durmaya devam eden, sadece üç kişi vardı: Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Sufyân b. Habîb ve Yezîd b. Zurey bu kişiler, onu terk etmediler ve ondan başka şeylerle meşgul olmadılar sadece ondan hadîs rivâyet etmekle uğraştılar. Ebû Hâtım er-Râzî şöyle dedi: “Sufyân b. Habîb, güvenilir biridir.” Saîd b. Ebî Arûbe’nin hadîslerini en iyi bilen râvîdir. Halîfe b. Hayyât, şöyle demiştir: “183 yılında vefat etti.”²⁸⁹

3.5.5.14. Hâlid b. Abdillâh (ö. 345/956)

Hâlid b. Abdillâh el-Vâsîtî et-Tâhân Ebû Heysem, Müzeyne’nin mevlâsıdır. el-Muğîre, Husayn, Yûnus, Dâvûd b. Ebî Hind’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Amr b. Avn, Saîd b. Mansûr, Saîd b. Suleymân ve Musedded rivâyet etmiştir. Bize, Abdurrahmân şöyle rivâyet etmiştir: “Abdullah b. Ahmed b. Hanbel’in bana yazdıkları arasında şunlar vardı: “Hâlid, Huşeym’den bize daha çok sevimlidir.” Babamı, şöyle derken işittim: “Hâlid b. Abdillâh el-Vâsîtî, sikadır ve hadîsi sahîhtir.” Bize, Abdurrahmân’dan rivâyet edilmiştir: “Ebû Zur’a’ya Hâlid el-Vâsîtî’den sordular. “Sikadır.” dedi.”²⁹⁰

3.5.5.15. Yezîd b. Ebî’z-Ziyâd (ö. 36/656)

Yezîd b. Ebî’z-Ziyâd Abdullâh b. el-Hâris b. Nevfel, Kufelidir. Sâbit el-Bunânî, Atâ, Mucâhid ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Şu‘be, es-Sufyânân -Sufyân es-Sevrî ve Sufyân b. Uyeyne- ve başkaları rivâyet etmiştir. Ahmed: “Hâfız değildi.” Yahyâ ise: “Hadîsi delil olarak gösterilemez.” Demiştir.²⁹¹ İmâm el-Buhârî, muallaklarında, İmâm

²⁸⁹ ez-Zehebî, *Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ*, 8/350.

²⁹⁰ İbn Ebî Hâtım, *Cerh ve’t-Ta’dîl*, 3/340.

²⁹¹ es-Suyûtî, *Tabakâtu’l-Huffâz* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1983), 68.

Muslim ise makrûn olarak tahrîc etmiştir. Dürüst olduğunda ittifâk edilmiştir.²⁹² Zayıftır. İhtiyarladığında hâfızası değişti ve kendisine telkin ediliyordu. Şîi idi. Beşinci tabakadandı. 36 yılında vefat etmiştir.²⁹³

3.5.5.16. Abdulvehhâb es-Sekafî (ö.?)

Abdulvehhâb es-Sekafî, imâm ve hâfızdır. Ebû Muhammed b. Abdilmecîd b. es-Salt b. Abdullah b. el-Hakem b. Ebî'l-Âs, es-Sekafî el-Basrî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Malîk b. Dînâr, Hâlid el-Hazzâ, Humeyd et-Tavîl ve kendi tabakasından olanlardan rivâyet etmiştir.²⁹⁴ İbn Ma'in, şöyle demiştir: "Güvenilir biridir ama hayatının sonunda hâfızası karışmıştır." Ukbe b. Mukrem el-Amî şöyle demiştir: Abdulvehhâb, vefatından önce üç veya dört yıl hâfızası karışmıştır." Ebû Dâvûd ve el-Ukaylî: "Hayatının sonunda hâfızası karışmıştır." demiştir. Dedim ki: "Hâfızasının karışması ona zarar vermedi. Çünkü hâfızasının karışmasından sonra hadîs rivâyet etmemiştir."²⁹⁵

3.5.5.17. Hâlid el-Hazzâ (ö. 141/759)

Hâlid el-Hazzâ, Mihrân b. Munezzil'in oğludur. Ebû'l-Menâzil künyesiyle bilinir. Ebû Kılâbe, Atâ, el-Hasen, İbn Sîrîn, el-Hâkem ve Ebû'l Mutevekkil'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de es-Sevrî, Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme rivâyet etmiştir. "Alî b. Ebî Tâhir tarafından yazılan mektupta şöyle demiştir: "el-Esrem, Ebû Abdullah Hâlid el-Hazzâ'nın sâdık olduğunu söylediğini işittim." demiştir: Abdurrahmân, bize şöyle rivâyet etmiştir: "Babam, İshâk b. Mansûr'dan rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Ma'in'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Hâlid el-Hazzâ, güvenilir biridir. Hâlid el-Hazzâ'nın rivâyet ettiği hadîsler, yazılır ancak onlar delil olarak gösterilemez."²⁹⁶ Yahyâ b. Saîd: "Hâlid, 141 yılında vefat etmiştir" demiştir.²⁹⁷

Kuteybe'nin (ö. 240/855) ricâl tercümesi, *Sunenu't-Tirmizî*, *Sunenu'n-Nesâî* ve *Sunenu Ebi*

²⁹² el-Muallimî, Ebû Abdullah, *Terâcimu Muntehabi min Tehzîbi'l-Mizân*, Thk. Alî Umrân, (Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 2012), 14/218.

²⁹³ el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 601.

²⁹⁴ ez-Zehebî, *Tabakâtu'l-Huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 1/234.

²⁹⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 8/2.

²⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/252-253.

²⁹⁷ Ebû Suleymân er-Rabâî, *Mevlidi'l-Ulemâ ve Vefeyâtihim*, Thk. Abdullah Hammed (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1990), 330.

Dâvûd'un ortak hadîslerinin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için ve Osmân b. Ebî Şeybe'nin (ö. 239/906) tercüme-i hâli de *Sunenu Ebî Dâvûd* ve *Sunenu İbn Mâce* ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.5.6. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.5.6.1. Hacla İlgili Rivâyetler

et-Tirmizî, şöyle demiştir: “Bu konuda Câbir, Esmâ b. Ebî Bekr ve Âişe'den de hadîs rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs'ın hadîsi, hasen-sahîhtir. İlim adamlarından bir kısmı, bu hadîsle amel etmişlerdir. Onlar: “Şartlı olarak hac yapılabileceği görüşündedirler ve şöyle derler: “Şart koşar ve bir hastalık veya engel ortaya çıkarsa o anda ihrâmından çıkılabilir. eş-Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedir. Bazı ilim adamları ise şartlı hac yapılamaz demekte ve: “Şart koşsa da ihrâmından çıkamaz!” diyerek bu kimseyi normal hac yapan kimse gibi kabul etmişlerdir”.²⁹⁸

İmâm Muslim, *es-Sahîh*'inde Tâvûs, Saîd b. Cubeyr, Atâ b. Ebî Rebâh, İbn Abbâs'tan 1208 No'lu hadîsi rivâyet etmiştir.

3.5.6.1.1. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Kan Aldırmasıyla İlgili Rivâyetler

Ebû Dâvûd demiştir ki: “Vuheyb b. Hâlid, bu hadîsin benzerini aynı isnâdla Eyyûb'dan, Ca'fer binti Rabîa ve Hişâm b. Hassan da İkrime vasıtasıyla İbn Abbâs'dan rivâyet etmiştir.²⁹⁹ Bu hadîs, hasen-sahîh bir hadîstir. Abdulvâris rivâyeti gibi Vuheyb de hadîsi rivâyet etmiştir. Mürsel olarak İsmâîl b. İbrâhîm Eyyûb'dan o da İkrime'den rivâyet etmiştir yalnız bu rivâyette İbn Abbâs'ı zikretmemişlerdir.”³⁰⁰

İmâm el-Buhârî ise, Hişâm'ın İkrime'den rivâyetiyle iki seneden 5700 ve 5701 No'lu hadîsleri tahrîc etmiştir.

²⁹⁸ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, 2/266.

²⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 4/51.

³⁰⁰ et-Tirmizî, *Sunenu 't-Tirmizî*, 2/138.

3.5.6.1.2. İhrâmlı Olan Kişinin Evlenmesiyle İlgili Rivâyetler

Bu konuda Hz. Âişe'den bir hadîs rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs'ın hadîsi, hasen-sahîhtir. İlim adamlarından Sufyân es-Sevrî ve Ehl-i Kûfe, bu hadîsle amel ederler. Bu hadîs, hasen-sahîhtir.³⁰¹ İmâm İbn Hacer el-Askalânî, "*Fethu'l-Bârî*" adlı eserinde İbn Abbâs'tan rivâyet eden Osmân es-Sâlif'in hadîsînin "İhrâmlı kişi evlendirmez ve evlenmez." hadîsiyle teârruz ettiğini görürüz ancak İbn Abbâs'ın hadîsini, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) özelliklerinden biri olarak kabul edebiliriz. İbn Abdilber şöyle demiştir: "Bu hükümde rivâyetler farklılık göstermektedir ancak yaygın olan rivâyet, onunla evlendiği ve bu evliliğin helâl olduğu yönündedir. Bu rivâyetler, farklı kaynaklardan gelmiş, İbn Abbâs'ın hadîsi ise sağlam bir isnâdla gelmiştir. Ancak tek bir kişinin kanaati, çoğunluğun kanaatine daha yakındır. Bu iki haberi, çelişkili görme durumu en az ihtimaldir. Bu nedenle başka kaynaklardan da delil aranmalıdır. İhrâmlı olan kişinin evliliği hususunda Osmân'ın hadîsi, sahihtir." demiştir.³⁰²

el-Buhârî, Eyyûb'un İkrime'den rivâyetiyle 4258 No'lu hadîsi, Câbir b. Zeyd'in İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 5114 No'lu hadîsi, Atâ'nın İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1837 No'lu hadîsleri tahrîc etmiştir. İmâm Muslim ise Câbir b. Zeyd'in İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1410 No'lu hadîsi tahrîc etmiştir.

3.5.6.1.3. Binek Üzerinde Tavâfla İlgili Rivâyetler

1881 No'lu hadîs delilleriyle sağlam olan bir hadîstir. Yezîd b. Ebî'z-Ziyâd- zayıf olsa da onu rivâyet etmiştir ve bu hadîsi Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği, rûknün teslim alınmasını anlatan bölüm takip etmiştir. Ayrıca, Sa'îd b. Cubeyr ve Tâvûs, "O, şikayetçidir" şeklinde bu hadîsi mürsel olarak rivâyet etmiştir.³⁰³ Aynı konuda Câbir, Ebû't-Tufeyl ve Ummu Seleme'den de hadîs rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs hadîsi, hasen-sahîhtir. Ehl-i ilimden bazıları, Mekke'de, Safâ ve Merve arasında binek üzerinde tavâf yapmayı kerih görmüşlerdir. Bu, eş-Şâfiî'nin görüşüdür.³⁰⁴

el-Buhârî, Hâlid b. Mihrân'ın İkrime'den rivâyetiyle 1612, 5293 No'lu hadîsleri, Hâlid el-Hezzâ'nın İkrime'den rivâyetiyle 1613, 1632 hadîsleri ve ona benzer Ubeydullah b.

³⁰¹ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 2/192.

³⁰² İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1971), 9/165.

³⁰³ Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, 3/266.

³⁰⁴ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 2/209.

Abdillah'ın İbn Abbâs'tan rivâyetiyle 1607 No'lu hadîsi tahrîc etmiştir.

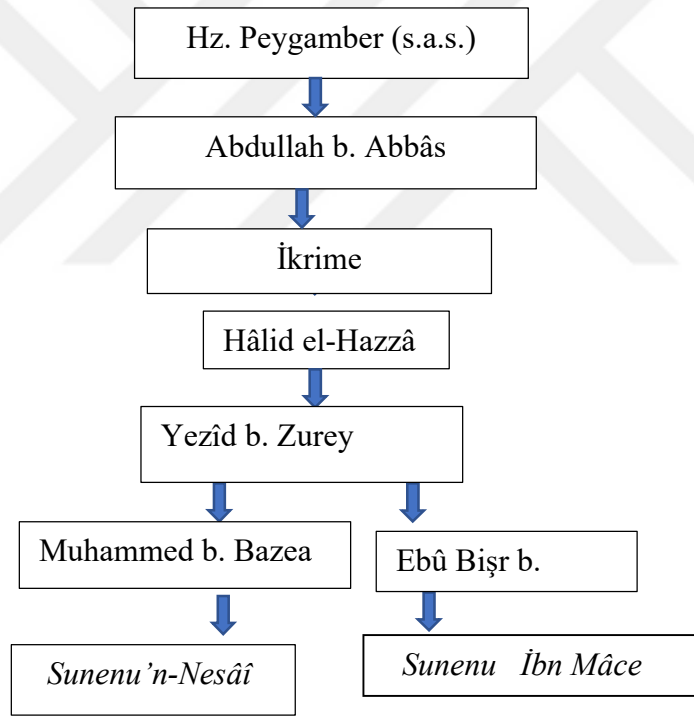
3.6. Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu İbn Mâce'de Ortak Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

3.6.1. Akşamdan Sonra da Cemre Taşlanır mı? Rivâyeti

Muhammed b. Abdullah b. Bazea – Yezîd b. Zurey – Hâlid – İkrime – Abdullah b. Abbâs-Rasûllah (s.a.s.).

Ebû Bişr b. Bekr b. Halef – Yezîd b. Zurey – Hâlid el-Hazzâ – İkrime – Abdullah b. Abbâs-Rasûllah (s.a.s.).

3.6.1.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:10: Sunenu'n-Nesâî ve Sunenu İbn Mâce'de ortak hadîslerin şeması.

3.6.1.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu İbn Mâce (ö. 273/886) ve en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan

râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.6.1.2.1. Muhammed b. Abdillâh b. Bazea (ö.?)

Muhammed b. Abdillâh b. Bazea el-Basrîdir. Ca'fer b. Suleymân ed-Dibâî, Fadl b. Suleymân, Mu'temir b. Suleymân, Beşîr b. Mufaddal ve Yezîd b. Zurey'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Muhammed b. Sehl ve babam rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, bize şöyle haber verdi: "Babama ondan sordular. "Sika" olduğunu söyledi.³⁰⁵ en-Nesâî, "Sâlih" olduğunu, başka bir yerde ise kabûl edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Ebû Bekr b. Ebî Âsım, 274 yılında vefat ettiğini ifade etmiştir³⁰⁶ İbn Hibbân ise "*es-Sikât*" adlı eserinde 250 yılında vefat ettiğini zikretmiştir."³⁰⁷

3.6.1.2.2. Yezîd b. Zurey (ö. 182/798)

Ebû Muâviye Yezîd b. Zurey b. Yezîd el-Ayşî el-Basrî. Humeyd et-Tavîl'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Basra Ehli rivâyet etmiştir. Şevvâl ayında 182 ya da 183 yılında vefat etmiştir. Zamanın en takvâ sahibi insanlarındandı. Babası vefat ettiğinde Basra'nın vâlisiydi ve beş yüz bin lira miras olarak bıraktı ancak ondan hiçbir şey almamıştı. Bize, Ebû Ya'lâ Abdulvahid b. Giyâs'tan o da Ebû Avâne'den rivâyet etmiştir. "Yezîd b. Zurey ile kırk yıl birlikte oldum ve her gün iyiliğini arttırırdı."³⁰⁸

3.6.1.2.3. Bekr b. Halef Ebû Bişr Hâtin (ö. 240/854)

Bekr b. Halef Ebû Bişr Hâtin el-Kârî. Hâlid b. el-Hâris, Mu'temir, Abdulvahrâb es-Sekafî, Nadr b. Kesîr ve İbrâhîm b. Hâlid es-San'ânî'den rivâyet etmiştir. Bize, Abdurrahmân şöyle haber verdi: "İbn Ebî Huzeyme bana yazdığında: "Yahyâ b. Mâ'in, Ebû Bişr ile ilgili bir sorun yoktur." dedi. Ebû Zur'a ve babam ondan rivâyet etmiştir. Babam, şöyle dedi: "Ebû Bişr b. Halef bize tahdîs etti ve sikadır."³⁰⁹ Ubeydullah b. Vasîl şöyle dedi: "Muhammad b. İsmâîl'i, Muhammed b. al-Muhalleb'in aracılığıyla Ebû Bişr b. Halef'in hadîslerini yazarken

³⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/294.

³⁰⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 25/455-456.

³⁰⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/108.

³⁰⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/632.

³⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/53.

gördüm. Başlangıçta Ebû Bişr'in vefat ettiğini düşünüyordum ancak Mekke'ye vardığımda onun hâlâ hayatta olduğunu gördüm ve birlikte kaldım.” İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde ondan bahsetmiş ve vefatının 240 yılında olduğunu zikretmiştir. İbn Yûnus da “*Tarîhu'l-Gurabâ* adlı kitabında aynı vefat tarihini zikretmiştir. Ebû Dâvûd: “Ahmed b. Hanbel, ondan hadîs yazmamı istedi.” Demiştir.³¹⁰

Hâlid el-Hazzâ'nın (ö. 141/759) tercüme-i hâli, Binek üzerinde tavâf ile ilgili rivâyetler bölümünde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.6.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

el-Buhârî, Hâlid b. Mihran'ın İkrime'den rivâyetiyle 1723, 1735 No'lu hadîsleri tahrîc etmiştir. İmâm el-Elbânî, *Sahîhu Suneni'n-Nesâî* adlı eserinde bu hadîsin sahîh olduğunu belirtmiştir.³¹¹

3.7. Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'de Ortak Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

Huseyin b. Hureys – Fâzıl b. Mûsâ – Huseyin b. Vakîd – el-Beâ b. Ahmer – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

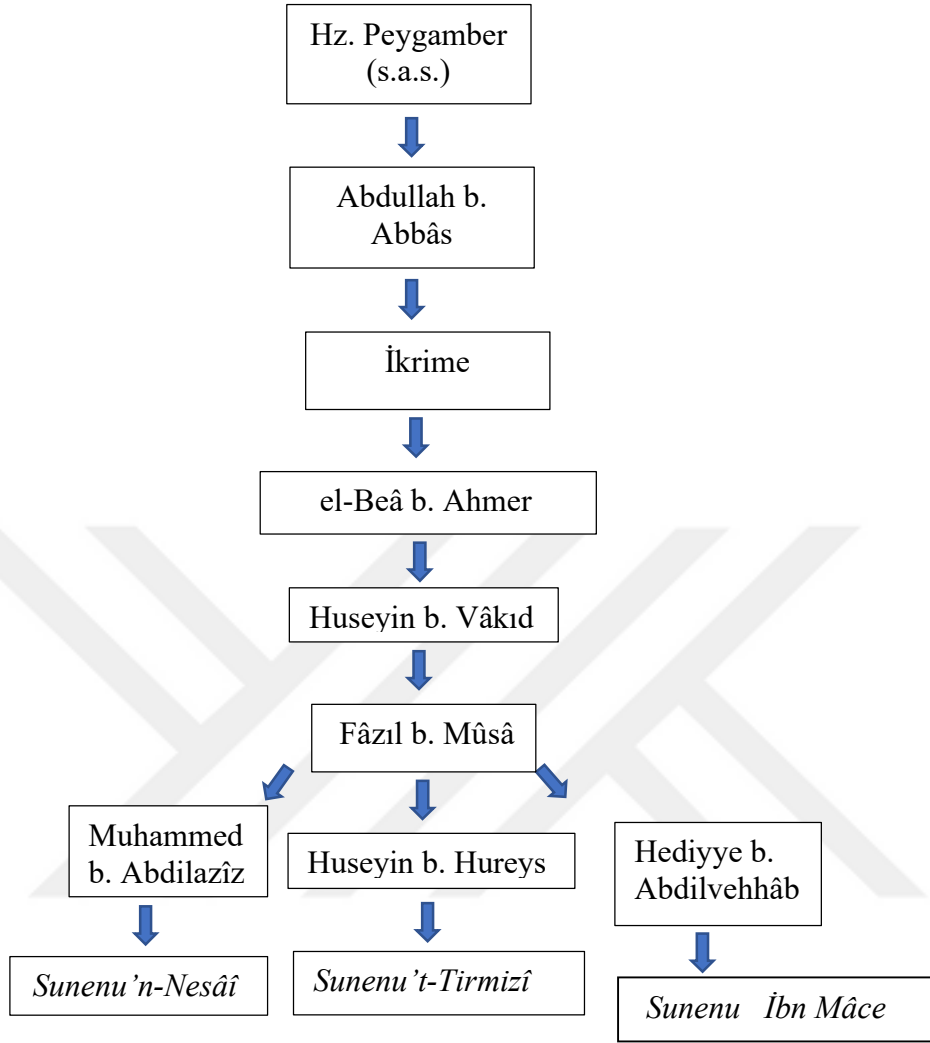
Muhammed b. Abdilazîz – Fâzıl b. Mûsâ – Huseyin b. Vakîd – el-Beâ b. Ahmer – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Hediye b. Abdilvehhâb – Fâzıl b. Mûsâ – Huseyin b. Vakîd – el-Beâ b. Ahmer – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

³¹⁰ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 1/481.

³¹¹ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni'n-Nesâî* (Riyad: Mektebetu Terbeviyyeti'l-Arabî, 1988), 2/642

3.7.1. Hadîsin Şeması

Şekil 3:11: Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce ve Sunenu'n-Nesâî'de ortak rivâyet edilen hadîslerin şeması.

3.7.1.2. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu et-Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö. 273/886) ve en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.7.1.2.1. Hediye binti Abdilvehhâb (ö. 241/856):

Hediye binti Abdilvehhâb el-Mervezî³¹² Künyesi, Ebû Sâlih'tir.³¹³ İbn Ebî Âsim, sika olduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân, *es-Sikât* kitabında hatası vardır.” demiştir.³¹⁴

3.7.1.2.2. Ebû Ammâr Huseyin b. Hureys (ö. 244/859)

Ebû Ammâr el-Huzâî el-Mervezî, İmrân b. Husayn'ın mevlâsıdır. İmâm ve hâfızdır. Abdullah b. el-Mubârek, Abdulazîz b. Ebî Hâzim, Fazl b. İyâz, Cerîr b. Abdilhamîd, Abdulazîz b. Muhammed ve Sufyân b. Ubeyde'den hadîs işitmiştir. Kendisinden ise İbn Mâce dışında *el-Kutubu's-Sitte* imâmları, Ebû Zur'a er-Râzî, Hasen b. Sufyân, el-Beğavî, Muhammed b. Hârûn el-Hadremî, Ebû Bekir b. Huzeyme, İbn Sâid ve daha pek çoğu rivâyet etmiştir. İmâm en-Nesâî de sika olduğunu belirtmiştir.³¹⁵ İmâm el-Buhârî av cezalarında ondan hadîs tahrîc etmiştir.³¹⁶ İbn Huzeyme: Ebû Ammâr Huseyin b. Hureys vefat ettikten sonra rüyamda gördüm. O, sanki Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) minberinde duruyormuş gibi görünüyordu ve üzerinde beyaz elbiseler vardı, başında ise yeşil bir sarık bulunuyordu. (Yoksa onların sırlarını ve fısıltılarını işitmeyeceğimizi mi zannediyorlar?) (Zuhurf 80. Âyetini okurken kabirden: “Hakkı söyledin ey güzel cennetin direkleri dedi.”³¹⁷ Haçtan dönerken 244 yılında vefat etmiştir.³¹⁸

3.7.1.2.3. Huseyin b. Vâkıd (ö. 157/774)

Ebû Alî el-Hasen b. Vâkıd Merv, kâdisıydı. Sâbit el-Bunânî ve İbn Bureyde'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Fâzıl b. Mûsâ ve Yezîd b. Hubâb rivâyet etmiştir.³¹⁹ Alî b. Huseyin İbn el-Mubârek'e şöyle söyledim: “Huseyin b. Alî, Kadâ Meclisi'nden kalktığı zaman et alır, ihtiyaç sahiplerine bırakırdı.” İbn el-Mubârek, “Bizim için Huseyin gibisi yoktur.” diye iki defa tekrar etti. Esrem'e: “Huseyin b. Vâkıd hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordum.

³¹² ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/334.

³¹³ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 30/157.

³¹⁴ İbn Kesîr, *et-Tekmil fî'l-Cerhi ve Ta'dîl fî Ma'rifeti's-Sikâti ve'd Duafâ ve'l-Mecâhîl*, Thk. Şadî en-Nu'mân, (Yemen: Merkezu'n-Nu'mân fî Buhûsi'l-İslâmiyye, 2011), 1/456.

³¹⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 11/400.

³¹⁶ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 1/174.

³¹⁷ ez-Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, 2/328.

³¹⁸ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 11/400.

³¹⁹ Muslim, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, 1/555.

“Onda sıkıntı yoktur.” dedi ve onu övdü.” Yahyâ b. Ma’in: “Sika” olduğunu söyledi.³²⁰ Eyyûb es-Sahtiyânî ve Eyyûb b. Haut’tan yazmış, münker olan Eyyûb’un Nafî b. Ömer’den rivâyet ettiği hadîs rivâyetlerindedir. Eyyûb adlı râvî, Eyyûb es-Sahtiyânî değil Eyyûb b. Haut’tur.³²¹ 157 yılında vefat etmiştir”.³²²

3.7.1.2.4. el-Beâ b. Ahmer (ö.?)

el-Beâ b. Ahmer el-Yeşkurî aslen Basralıdır. Merv şehrinde oturmuştur. Dedesi, Ebû Zeyd el-Ensarî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Dâvûd b. Ebî’l-Furât ve Huseyin b. Vâkîd rivâyet etmiştir.³²³ Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hadisleri makbûldür. Sıkıntısı yoktur. Kendisinde hayırdan başka bir şey bilmiyorum.” İbn Ma’in ve Ebû Zur’a, sikadır demiştir.³²⁴

Fâzıl b. Mûsâ’nın (ö. 192/808) tercüme-i hâli, Rivâyetlerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesinde geçtiği için ve Muhammed b. Abdilazîz’in (ö. 241/856) Tercüme-i hâli, Rivâyetlerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi bölümünde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.7.1.3. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

et-Tirmizî, şöyle demiştir: “Huseyin b. Vâkîd’in rivâyeti, hasen-garîbtir.”³²⁵ İmâm el-Hâkim ise (4/230) bu hadîsi, Alî b. Huseyin b. Şakîk’ten, o da Huseyin b. Vâkîd’den İkrime senediyle rivâyet etmiştir. Hadîs, el-Buhârî’nin şartına uygundur.” Demiştir. Dedim ki: “Bu durum tartışmaya açıktır. Çünkü isnâdda Huseyn ile İkrime arasında bir râvî vardır. O da el-Beâ b. Ahmer’dir. Ebû Ya’lâ Halîl: “Huseyin b. Vâkîd, İkrime’yle tedlîs ederdi ve onunla hiç görüşmedi” demiştir.³²⁶

³²⁰ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 4/226.

³²¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/209.

³²² es-Safedî Halîl b. İzziddîn *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, Thk. Mustafâ Turkî, Ahmed Arnaût, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâs, 2000), 8/52.

³²³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/280.

³²⁴ el-Askalânî, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, 7/274.

³²⁵ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 2/238.

³²⁶ Muhammed ez-Ziyâ, *el-Câmiu’l-Kâmilî’l-Muretteb alâ Ebvâbi’l-Fıkh* (Riyad: Dâru’s-Selâm, 2016), 6/653.

3.8. Sunenu Ebî Dâvûd'da Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

3.8.1. Namazla İlgili Hadîsler

Muhammed b. İsmâîl el-Basrî – Muâz – Hişâm – Yahyâ – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Ziyâd b. Eyyûb – Huşeym – Husayn – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. Abdilazîz b. Ebî Remze – Fazl b. Mûsâ – Abdullah b. Keysân – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Nasr b. Alî- Babası– Şerîk – İbn el-İsbahânî – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Ahmed b. Muhammed el-Mervezî – Alî b. Huseyin – Babası – Yezîd en-Nahvî – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Ahmed b. Muhammed el-Mervezî- Vekî - Mis'ar - Simâk el-Hanefî – Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. Ca'fer el-Verkanî – İbn Ebî'z-Zinâd – Amr b. Ebî Amr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Mûsâ b. İsmâîl- Vuheyb – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Mûsâ b. İsmâîl- Vuheyb – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Abdullah b. Muâviye el-Cumahî – Sâbit b. Zeyd – Hilâl b. Hubâb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Mûsâ b. İsmâîl – Vuheyb b. Hâlid – el-Abbâs b. Abdillâh b. Ma'bed b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib – İkrime – Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

3.8.2. Hacla İlgili Hadîsler

Osmân b. Ebî Şeybe – Ebû Hâlid Suleymân b. Hayyân el-Ahmâr – İbn Cureyc – Amr b. Atâ – İkrime-Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Ahmed b. el-Furat – Muhammed b. Abdillâh el-Mahzûmî – Şebâbe – Verkâ – Amr b. Dînâr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

Ebû Ma'mer Abdullah b. Amr b. Ebî'l-Haccâc – Abdulvâris – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

3.8.3. Oruçla İlgili Hadîsler

Ahmed b. Muhammed – Alî b. Huseyin b. Vakîd – Babası- Yezîd en-Nahvî – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlllah (s.a.s.).

3.8.4. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *es-Sunen*'inde yer verdiği hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.8.4.1. Muhammed b. İsmâîl el-Basrî (ö. 230/845)

Muhammed b. İsmâîl b. Ebî Semîne el-Basrî. İsmâîl b. Uleyye, Yezîd b. Zurey ve Mu'temir b. Suleymân'dan rivâyet etmiştir. Kedisinden ise Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, babamı şöyle söylerken duydum: “Bize, Muhammed b. İsmâîl b. Ebî's-Semîne haber vermiştir: “O, sikadır”.³²⁷ İmâm el-Buhârî, şöyle demiştir: “Bağdat'a gelmiş ve 230 yılında savaşta şehit olmuştur.”³²⁸ İmâm el-Buhârî'nin şeyhlerinden biridir. *el-Câmiu's-Sahîh* dışında ondan rivâyet etmiştir.³²⁹ Ebû Dâvûd, şöyle demiştir: “İnsanların en

³²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 7/189.

³²⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 2/144.

³²⁹ İbn Halfûn, *el-Mul'im bi Şuyûhi'l-Buhârî ve Muslim*, 200.

cesûrlarından biridir.” Sâlih b. Muhammed el-Esedî şöyle demiştir: “Muhammed b. İsmâîl Ebû Semîne el-Basrî Ebû Abdillâh sikadır.” Başka bir yerde de şöyle demiştir: “Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Semîne sürekli Amr en-Nakîd’ın yanında olanlardan biriydi. Ancak Muhammed b. İsmâîl b. Ebî’s-Semîne el-Basrî ondan daha sikadır.”³³⁰

3.8.4.2. Muâz b. Fedâle (ö.?)

Muâz b. Fedâle ez-Zehranî, Basralıdır. Künyesi Ebû Zeyd Mısır’a gelip 200 yılından sonra vefat etmiştir.³³¹ es-Sevrî ve Hişâm ed-Destuvâî’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ubeydullah b. Cerîr b. Cebele ve Irak Ehli rivâyet etmiştir.³³² Sikadır, 10. Tabakada olanlarından biridir ve İmâm el-Buhârî’nin şeyhlerinin büyüklerindendir.³³³ el-İclî, *es-Sikât* adlı onun sika olduğunu belirtmiştir.³³⁴ Abdurrahmân, babamı: “Muâz b. Fedalâ, bize tahdîs etti ve sikadır.” derken işittim demiştir.³³⁵

3.8.4.3. Hişâm ed-Destuvâî (ö. 153/770)

Ebû Bekr Hişâm b. Ebî Abdillâh Senber el-Basrî. Güvenilir bir muhaddisti ancak Kaderiyye’ye mensup olduğu zikredilmektedir.³³⁶ Gece, lambasını söndüremezdi. Eşi, ona dedi ki: “Bu lamba bize zarar veriyor.” O da ona şöyle cevap verdi: “Yanlış yapmanızdan korkarım. Onu söndürdüğünüzde mezarın karanlığını hatırlarsınız.”³³⁷ Hadîs rivâyetinin yanında ticaretle de meşgul olduğundan satmak istediği giyim eşyalarını Destuvâ’dan getirdiği için Destuvâî veya Sâhibu’d-Destuvâî diye anılmıştır. İmâm Ahmed, şöyle demiştir: “İnsanların Hişâm ed-Destuvâî’den daha güvenilir bir râvî’den rivâyet ettiklerini zannetmiyorum.” Ebû Hâtim ise şöyle demiştir: “Yahyâ b. el-Medîni’ye Yahyâ b. Ebî Kesîr ashâbından hadîste kim daha sabittir? Diye soruldu. O da “Hişâm ed-Destuvâî” demiştir.”³³⁸ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî şöyle demiştir: “Hişâm ed-Destuvâî, hadîste mü’minlerin emiridir. Hişâm ed-Destuvâî, Allah rızası için hadîs rivâyet ettiğini ve âhirette ancak bu sayede

³³⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 24/481.

³³¹ İbn Yûnus el-Mısırî, *Tarîhu İbn Yûnus* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), 2/233.

³³² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/177.

³³³ el-Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 536.

³³⁴ el-İclî, *Tarîhu’s-Sikât*, 431.

³³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 8/251.

³³⁶ İbn Sâ’d, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, 9/279.

³³⁷ el-Kâ’bî, *Kabûlu’l-Ahbâr ve Ma’rifeti’r-Ricâl*, Thk. Ebû Ameru’l-Huseynî b. Abdurrahîm, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2000), 2/382.

³³⁸ ez-Zehebî, *Tehzîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, 9/290.

kurtulabileceğini umduğunu” söylemiştir. Allah korkusuyla çok ağladığı ve bu sebeple gözlerini kaybettiği rivâyet edilmektedir. İbn Sa’d şöyle demiştir: “Sikaydı ve hadîslerde güçlü ancak Kaderiyye’nin görüşlerine inanırdı ve 153 yılında vefat etti.” İmâm ez-Zehebî, 5. Tabakadan olduğunu belirtmiştir.³³⁹

3.8.4.4. Yahyâ Ebî Kesîr (ö. 129/747)

Yahyâ b. Ebî Kesîr Ebû Nasr et-Tâî el-Yemâmî. *Sahîh-i Muslim’de* Ebû Umâme ve Enes senediyle rivâyeti vardır. *Sunenu’n-Nesâî’de*ki rivâyeti ise mürseldir. Ebû Seleme b. Abdîrrahmân, Ebû Kılâbe, İmrân b. Hittân, Hilâl b. Ebî Meymûne ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah, İkrime b. Ammâr, Ma’mer, Hişâm ed-Destuvâî, el-Evzâî, Hemmâm b. Yahyâ, Ebân b. Zeyd, Eyyûb b. Utbe ve başkaları rivâyet etmiştir. Şu’be: “Hadîsleri ez-Zuhrî’nin hadîslerinden daha iyidir.” demiştir.³⁴⁰ Basralı güvenilir ve sikadır ancak tedlîs yapar ve mürsel hadîsleri de vardır.”³⁴¹ İmâm Ahmed b. Hanbel, şöyle dedi: “Eğer ez-Zuhrî ile rivâyette ihtilâf olursa doğru olan Yahyâ’nın sözüdür.” Ebû Hâtîm er-Râzî ise şöyle demiştir: “O, güvenilir bir imâm olup sadece güvenilir râviden hadîs rivâyet ederdi. Kendisi büyük bir fitne ile karşılaştı ve zâlim hükümdarlara karşı sözleri nedeniyle cezalandırıldı.” 129 yılında vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi 132 yılına kadar yaşadığını söyleyenler de vardır. İlk görüş, daha doğrudur.”³⁴² Alî b. el-Medînî şöyle demiştir: “Azil ile ilgili Yahyâ b. Ebî Kesîr, Sevvâr el-Kûfî’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Yahyâ b. Saîd’e İbn Mes’ûd hadîsi hakkında sordum. “Hiçbir şey gibidir.” Dedi. Yahyâ -el-Kattân- “Yahyâ b. Kesîr’in mürsellersi hiçbir şey gibidir yani rüzgâr gibidir.” Demiştir.”³⁴³

3.8.4.5. Ziyâd b. Eyyûb (ö. 252/867)

Ebû Hâşim Ziyâd b. Eyyûb b. Ziyâd et-Tûsî. Bağdat’ta yaşamıştır.³⁴⁴ Aslen Tûs’ludur.³⁴⁵ Huşeym, Ebû Bekir b. Ayyâş, İsmâîl b. Uleyye, Abbâd b. Avvâm, Ziyâd el-Bekkâî, Muhammed b. Zeyd el-Vasîtî, Mu’temir ve Babam -Ebû Hâtîm- Tarsûs’ta iken ondan rivâyet etmiştir. Ebû Zur’a şöyle demiştir: “Ziyâd b. Eyyûb’dan hadîs işittim. Sikadır.”

³³⁹ ez-Zehebî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, 1/124.

³⁴⁰ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi’l-Hadîs*, 1/206.

³⁴¹ Muhammed es-Suyubî, *Gurratu’l-Ayn fî Terâcîmi’r-Ricâli’s-Sahîhayn* (Riyad: Dâru’l-Mi’râc, 2000), 493.

³⁴² ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 6/28.

³⁴³ el-Kâ’bî, *Kabûlu’l-Ahbâr ve Ma’rifeti’r-Ricâl*, 1/285-286.

³⁴⁴ Muslim, *el-Kunâ ve’l-Esmâ*, 2/876.

³⁴⁵ es-Suyûtî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, 224.

Abdurrahmân'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Babama, Ziyâd b. Eyyûb hakkında sordular. Dürüst olduğunu söyledi.”³⁴⁶ Ziyâd b. Eyyûb'ten hadîs rivâyet edenler ise el-Buhârî, Ebû Dâvûd, et-Tirmizî, en-Nesâî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî'd-Dunyâ, Ebû'l-Kâsım el-Beğavî, Ebû Hâtım ve başkalarıdır.”³⁴⁷ 252 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.”³⁴⁸

3.8.4.6. Huşeym b. Beşîr (ö. 183/799)

Ebû Muâviye Ebû Hâzım Huşeym b. Beşîr b. Kâsım es-Sulemî el-Vâsıtî. Aslen Buharalıdır. Bağdat'ta güvenilir müfessir ve muhaddislerdendir. 401 yılında doğmuş ve 480 yılında vefat etmiştir. İmâm Ahmed b. Hanbel, dört yıl yanında kalmıştır. İmâm Belhî ise *Kabûlu 'l-Ahbâr* adlı kitabında Huşeym'in hadîs tahdîs ettiği bir grubun isimlerini zikretmiş lakin o, Huşeym ile kendi arasındaki râvîlerin isimlerini söylememiştir. Buna Hadîs İlmi'nde alimler تَدْلِيسٍ (tedlîs) demişlerdir.”³⁴⁹ Yûnus b. Abîd ve Mansûr b. Zadân rivâyet etmiştir. İbrâhîm b. Mûsâ, şöyle demiştir: “Anbese, bana İbnu'l-Mubârek'ten şöyle işittiğini söyledi: “Kim zamanının hâfızasını değiştirebilirse Huşeym'in hâfızasını değiştirsin.” Kendisinden ise Şu'be b. el-Haccâc ve İbnu'l-Mubârek rivâyet etmiştir.”³⁵⁰ Sikadır. Hadîs hâfızlarından sayılır. Lakin tedlîs yapardı.”³⁵¹ İbn Sa'd: “Hadîslerde güçlü, sika ve rivâyeti çoktur. Şayet rivâyet ederken أَخْبَرَنَا (Ahbarânâ) derse rivâyeti doğrudur. Başka bir şey derse hiçbir şeydir. Rivâyeti, doğru değildir.”³⁵²

3.8.4.7. Huseyn b. Abdirrahmân es-Sulemî (ö. 136/754)

Huseyn b. Abdirrahmân es-Sulemî'nin künyesi, Ebû'l-Huzeyl'dir. Kûfelidir. Zeyd b. Vehb ve eş-Şa'bî'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise es-Sevrî ve Irak Ehl-i rivâyet etmiştir. 136 yılında vefat etmiştir. Ammâre b. Ruveybe ile arkadaşlığı vardır. Eğer doğru ise tâbiîlerden demektir.”³⁵³ Abdurrahmân'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Babam -Ebû Hâtım- Ahmed b. Hanbel'den şöyle nakletmiştir: “Huseyn b. Abdirrahmân, sikadır ve büyük

³⁴⁶ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, 3/525.

³⁴⁷ es-Suyûtî, *Tabakâtu 'l-Huffâz*, 225.

³⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/249.

³⁴⁹ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/89.

³⁵⁰ el-Buhârî, *et-Târihu 'l-Kebîr*, 10/173.

³⁵¹ el-İclî, *Tarihu 's-Sikât*, 2/334; ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 179.

³⁵² en-Nevevî, *Tehzîbu 'l-Esmâ' ve 'l-Luğât*, 2/138.

³⁵³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/210.

muhaddislerdendir. Babam -Ebû Hâtim- İshâk b. Mansûr'dan Yahyâ b. Ma'în'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir. "Huseyn b. Abdurrahmân, sikadır." Abdurrahmân, Babasının -Ebû Hâtim- şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Huseyn b. Abdurrahmân'ın ömrün sonunda hadîs ezberi kötüleştii. Lakin dürüsttür."³⁵⁴ el-Ukaylî ise şöyle demiştir: "Muhammed'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Hasen b. Alî'ye Huseyn'i sordum. "Hadîsi doğrudur." diye cevap verdi. Hadîsleri karıştırıyor mu?" diye sordum. O da: "Hayır ezberi kötüleştii ve buna rağmen sikadır." dedi.³⁵⁵

3.8.4.8. Abdullah b. Keysân (ö.?)

Abdullah b. Keysân el-Mervezî'nin künyesi, Ebû Mucâhid'dir. İkrime, Hasen, İbn Sîrîn ve Sâbit'ten rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Fâzıl b. Mûsâ ve oğlu İshâk b. Abdillâh b. Keysân rivâyet etmiştir.³⁵⁶ Ebû Muhammed, demiştir ki: "Sâbit el-Bunânî, Yahyâ b. Ya'mer'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Alî b. Huseyin b. Şakîk, İshâk b. Abdillâh b. Keysân rivâyet etmiştir." Abdurrahmân, şöyle demiştir: "Babamın, -Ebû Hâtim- şöyle dediğini işittim: "Hadîsi, zayıftır."³⁵⁷ Dürüsttür lakin çok yanlış vardır.³⁵⁸ el-Buhârî, şöyle demiştir: Abdullah b. Keysân'ın hadîsi münkerdir." er-Râzî: "Zayıftır." en-Nesâî ise "Güçlü değildir." demiştir.³⁵⁹ İbn Halfûn, *es-Sikât* adlı kitabında onun dördüncü tabakadan olduğunu zikretmiştir. Ebû Ahmed el-Curcânî: "İkrime ve Sâbit'ten yazılmayan hadîsleri vardır. İbnu'l-Mubârek ise ondan rivâyet etmemiştir." dedi. Ebû Ca'fer el-Ukaylî: "Hadîsinde çok zan var." demiştir. İbnu'l-Cârûd ise onu zayıfların arasında zikretmiştir.³⁶⁰

3.8.4.9. Muhammed b. Ca'fer el-Verkânî (ö. 228/843)

Muhammed b. Ca'fer b. Ziyâd b. Ebî Hâşim el-Verkânî Ebû İmrân el-Horasânî. Bağdat'ta yaşamıştır.³⁶¹ 228 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. İbrâhîm b. Sa'd, Ebû Ma'ser, Şerîk, Muâfâ b. İmrân, İbn Ebî'z-Zinâd ve Ebû Akîl'den rivâyet etmiştir.³⁶² Kendisinden ise

³⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/193.

³⁵⁵ Muhammed Talat, *Mu'cemu'l-Muhtelîtin* (Riyad: Dâru'd-Dâv'i's-Selef, 2005), 72.

³⁵⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/33.

³⁵⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/143.

³⁵⁸ Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Şuayb el-Arnâvut, *Tahrîru Tahrîbi't-Tehzîb* (Beyrut: Matbaatu'r-Risâle, 1997), 257

³⁵⁹ İbnu'l-Cevzî, *ed-Duafa' ve'l-Metrukîn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 2/136.

³⁶⁰ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 4/544.

³⁶¹ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 9/93.

³⁶² İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 9/249.

Muslim, Ebû Dâvûd, el-Beğavî ve Ebû Ya'la rivâyet etmiştir.³⁶³ Sika ve 10. Tabakadandır.³⁶⁴ Ebû Dâvûd, şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel'i ondan hadîs yazarken gördüm.” Ebû Zur'a da: “Ahmed'in komşusuydu ve ondan razıydı.” Demiştir.³⁶⁵ Sâlih b. Muhammed, şöyle demiştir: “Ahmed, onu sika görüyordu.” Abdulhâlik b. Mansûr, İbn Ma'in'in, ona sika demiş olduğunu zikretmiştir. İbn Hibbân ise onu, *es-Sikât* kitabında zikretmiştir.³⁶⁶

3.8.4.10. İbn Ebî'z-Zinâd (ö.174/790)

Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî'z-Zinâd el-Medenî.³⁶⁷ Babasından, Hişâm b. Urve ve Mûsâ b. Ukbe'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah b. Vehb, Haccâc b. Muhammed el-A'ver ve Ebû'l-Velîd rivâyet etmiştir. Babamı, şöyle söylerken işittim.³⁶⁸ “Sâbit râvîlerden zıt rivâyet ile infirâd eden bir râvînin bu şekilde rivâyetinin sebebi, ezberinin kötülüğündendir. Bir rivâyet ile infirâd ederse ihticâc edilmez. Ancak rivâyeti dürüst râvîlerle muvafakât ederse o zaman rivâyeti doğrudur ve delil olarak gösterilir. 174 yılında vefat etmiştir.³⁶⁹ İmâm en-Nesâî: “Zayıf”, İmâm Ahmed: “Hadîsi, şüphelidir.” İmâm Mâlik, “sika” ve İbn Adî: “Hadîsi, yazılan râvîlerdendir.” demiştir. Meymûnî'nin Ahmed b. Hanbel'den rivâyetine göre “onun zayıf” olduğu zikredilmiştir. Dedim ki -ez-Zehebî-: “Bir cemâat, onun rivâyetini tashîh etmiş ve hâfızlardan olduğunu söylemiştir. Özellikle babasından ve Hişâm b. Urve'den hatta Yahyâ b. Ma'in'den rivâyet etmiştir. “Hişâm da en güvenilir râvîdir.” demiştir. Muhammed b. Sa'd: “Müftü” olduğunu zikretmiştir. *Sunen-i Erbaa* sahipleri, ondan rivâyet etmiştir.”³⁷⁰

3.8.4.11. Amr b. Ebî Amr Mevlâ el-Muttalib (ö. 173/790)

Amr b. Ebî Amr Mevlâ el-Muttalib b. Abdillâh b. Hantûb el-Mahzûmî künyesi, Ebû Osmân'dır. Ebû Ca'fer'in hilâfeti başlangıcında ve Ziyâd b. Ubeydillâh el-Hârisî, Medine vâlisiyken vefat etmiştir. Suleymân b. Bilâl: “Amr'dan rivâyet etmiş, mürsel hadîsleri

³⁶³ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/162.

³⁶⁴ Ma'rûf ve el-Arnâvût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 3/222.

³⁶⁵ İbnu'l-Mîbred, *Bahru'd-Dem fîmâ Tekelleme fîhi'l-İmâm Ahmed bi'l-Medhi evi'z-Zem*, Thk. Ruveyhâ es-Sevfi, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 135.

³⁶⁶ Sâlih el-Useymin, *Teshîlu's-Sebile Li Murîdi Ma'rifetil-Hanâbile*, Thk. Bekr Ebû Zeyd, (Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 2001), 1/319.

³⁶⁷ İbn Adî, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, 5/449.

³⁶⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/252.

³⁶⁹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/56.

³⁷⁰ ez-Zehebî, *Mizânul-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, 2/575-576.

vardır.” demiştir.”³⁷¹ Hadîsi, şüphelidir.³⁷² Ebû Hâtim, şöyle demiştir: “Ebû Mûsâ el-Eş’arî’den naklettiği hadîs, mürseldir.”³⁷³ el-İclî, *es-Sikât* kitabında şöyle demiştir: “Sika ama onun Behîme hadîsi münkerdir.”³⁷⁴ İbn Hibbân ise: “Hatası vardır. Hadîsi, sika râvîlerin rivâyetleri arasında sayılır.” demiştir.³⁷⁵ Abdurrahmân, şöyle demiştir: “Babama -Ebû Hâtim- Amr b. Ebî Amr hakkında sordum: “Onda sıkıntı yoktur.” diye cevap verdi. Abdurrahmân, şöyle dedi: “Ebû Zur’a’ya Amr b. Ebî Amr hakkında sordular. “Medinelidir. Sikadır.” diye cevap verdi.”³⁷⁶

3.8.4.12. Nasr b. Alî (ö. 250/865)

Nasr b. Alî b. Nasr b. Alî el-Cehdamî künyesi, Ebû Amr’dır. 250 yılında vefat etmiştir.³⁷⁷ Babasından, İbn Abdila’lâ b. Abdila’lâ, Ebû Ahmed ez-Zubeyrî ve Abdullah b. Dâvûd’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de İmâm el-Buhârî, Bedu’l-Halk, Âl-i İmrân Sûresi’nin Tefsîri ve el-Meğâzî bölümlerinde rivâyet etmiştir.³⁷⁸ İmâm Ahmed b. Hanbel, “Onda sıkıntı yoktur.” demiştir Ebû Hâtim ise: “Ebû Hafs es-Sayrafi’den daha çok hâfızası kuvvetli ve güvenilir.” demiştir.³⁷⁹ es-Sadeî, demiştir ki: Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr’a Nasr b. Alî el-Cehdamî hakkında sordum. “Güvenilir ve sika insanlardandır.” cevabını verdi. Mesleme b. Kâsım, şöyle demiştir: “Nasr b. Alî, sikadır.” Ahmed b. Adî ise: Ben, Haleb’teyken Ahmed b. Alî b. İmrân el-Curcânî’nin “Muhammed b. Ziyâd b. Marûf er-Râzî’yi şöyle söylerken işittim: “Muslim b. İbrâhîm’in meclisinde Nasr b. Alî’den hadîs yazdım.”³⁸⁰

3.8.4.13. Babası (Alî b. Nasr) (ö. 250/865)

Ebû Hasen Alî b. Nasr b. Alî b. Nasr b. Alî el-Cehdamî.³⁸¹ Yezîd b. Hârûn’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hasen b. Sufyân ve diğerleri rivâyet etmiştir. 250 yılında vefat

³⁷¹ İbn Sâ’d, *et-Tabakâtu l-Kubrâ*, 7/520.

³⁷² el-Cûzcânî, Ebû İshâk, *Ahvâlu’r-Ricâl*, Thk. Abdulalîm el-Bestevî (Pakistan: Hadîs Akademisi, 1991), 212.

³⁷³ Salâhuddin Alâî, *Câmiu’t-Tahsîl fî Ahkâmî l-Merâsîl*, Thk. Hamdî es-Seleî (Beyrut: Âlemu’l-Kutub, 1986), 2466.

³⁷⁴ el-İclî, *Tarîhu’s-Sikât*, 2/181.

³⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/185.

³⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 6/235.

³⁷⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/217-218.

³⁷⁸ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2/750.

³⁷⁹ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 9/126.

³⁸⁰ İbn Halfûn, *el-Mul’im bi Şuyûhi l-Buhârî ve Muslim*, 340.

³⁸¹ Muslim, *el-Kunâ ve l-Esmâ*, 1/230.

etmiştir.”³⁸² Abdussamed b. Abdilvâris, Abdulvâris el-Anberî ve Vehb b. Cerîr el-Ezdî’den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Cu’fî rivâyet etmiştir.”³⁸³ Yahyâ b. Ma’in: “Sikadır.” demiştir. Ebû Hâtîm: “Dürüsttür.” Ahmed ise “Hadîsi, sâlihtir, Ebû Mâviye’nin hadîsinden daha güçlüdür.” Demiştir. el-Buhârî, Ebû Dâvûd, et-Tirmizî, en-Nesâî ve İbn Mâce onun hadîslerini tahrîc etmiştir.³⁸⁴ Babasından 5 ay sonra vefat etmiştir.”³⁸⁵

3.8.4.14. Şerîk b. Abdillâh en-Nehaî (ö. 177/794)

Şerîk b. Abdillâh b. Hâris b. Şerîk b. Abdillâh Kûfe’lidir.³⁸⁶ Ebû Hanîfe’den ders almış ve Simâk b. Harb ve diğerlerinden rivâyet etmiştir Kendisinden ise onun şeyhlerinden Ebân b. Tağlib, Muhammed b. İshâk, Kuteybe, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve başkaları rivâyet etmiştir. İshâk, kendisinden dokuz bin hadîs aldığını söylemiştir. İbnü’l-Mubârek, kendi beldesinin hadîslerini Sufyân’dan daha iyi bilirdi.” Demiştir. ez-Zehebî ise: “Hadîsi, hasendir. İmâm fakîh ve muhaddisdir. İtkân yönünden Hammâd b. Zeyd gibi değildir. İmâm el-Buhârî ise onun rivâyetini şâhid göstermiş ve İmâm Muslim mütâbaat hususunda ondan tahrîc etmiştir ve Yahyâ b. Ma’in, onun sika olduğunu belirtmiştir.”³⁸⁷ İbn Şâhin, Alî b. el-Medînî’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Yahyâ b. Saîd el-Kattân’ın şöyle dediğini işittim: “Şerîk, Mekke’ye geldi bana dediler ki: “Ona git! Ben de şöyle cevap verdim: “Eğer yanımda olsa bile ona sormazdım. Onun hadîsi, çok zayıftır.” Yahyâ b. Ma’in: “Şerîk, sikadır.” dedi. Ebû Hafs, şöyle demiştir: “Yahyâ b. Saîd’in Şerîk hakkında söylediklerini dikkate almayabilirsiniz. Çünkü Yahyâ, hadîs aldığında çok sert biriydi ve İbn Ma’in’in söyledikleri ise doğrudur. Şerîk ve Ebân b. Tağlib’ten nakletmiştir ve Şerîk 37 yıl öncesinde vefat etti. Sufyân es-Sevrî, Şerîk’ten nakletmiş ve Şerîk’ten 16 yıl evvel vefat etmişti.”³⁸⁸ Ebû Hâtîm: “Hataları vardır.” dedi. İmâm ed-Dârekutnî ise “Rivâyetlerinde güçlü değildir.” demiştir³⁸⁹ Dürüsttür. Hataları, çoktur ve Kûfe kadısı olduğunda hâfızası değişmiştir. Âdildir. Sünnet Ehliydi. 177 yılında vefat etmiştir.”³⁹⁰

³⁸² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/471.

³⁸³ Ebû Ahmed el-Hâkim, *el-Esmâ ve’l-Kunâ*, Thk. Muhammed ez-Zeherî (Kahire: Dâru’l-Fârûk, 2015), 1/321.

³⁸⁴ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 7/414.

³⁸⁵ Ekrem Falvî, *Mu’cemu Şuyûhi’t-Taberî*, (Ürdün: Dâru’l-Eseriyye, 2005), 369.

³⁸⁶ İbn Adî, *el-Kâmil fi Duafâi’r-Ricâl*, 1/10.

³⁸⁷ Hacı Halîfe Kâtib Çelebi, *Sulemu’l-Vusûl ilâ Tabakâti’l-Fuhûl*, Thk. Mahmûd Arnaût, (İstanbul: Dâru Eriska, 2010), 2/165.

³⁸⁸ İbn Şâhin, *el-Muhtefu Fihîm*, Thk. Abdurrahîm el-Kuşeyrî, (Riyad: Dâru’r-Reşîd, 1999), 38.

³⁸⁹ ez-Zehebî, *Divânu’d-Duafâ*, Thk. Hammâd Ensârî, (Mekke: en-Nehdâ el-Hadîsiyye, 1967), 187.

³⁹⁰ el-Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 266.

3.8.4.15. İbnu'l-İsbahânî (ö.?)

İbnu'l-İsbahânî diye bilinenler üç kişidir: “Abdurrahmân b. Abdillâh, yeğeni Muhammed b. Suleymân ve yeğeninin oğlu Muhammed b. Saîd b. Suleymân.”³⁹¹ Kûfeli Abdurrahmân b. Abdullâh el-İsbahânî aslen Ebû Mûsâ el-Eş‘arî, İsbahân’ı fethettiğinde oradan çıkmıştır.³⁹² Abdurrahmân b. Ebî Leylâ, Ebû Sâlih es-Sem‘ân, İkrime, Abdullâh b. Ma’kıl b. Ma’krîn’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise es-Sevrî, Şu‘be, Şerîk, Ebû Avâne, Zekerîyyâ b. Ebî Zâide ve Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leylâ rivâyet etmiştir.³⁹³ el-Buhârî, Şube, Ebû Avâne, İbn Uyeyne, Abdullâh b. Ma’kıl ve Ebû Sâlih Zekvân senediyle ondan İlim ve Bedir Savaşına Meleklerin Katılmasıyla ilgili konularda tahrîc etmiştir.³⁹⁴

3.8.4.16. Abdullâh b. Muâviye el-Cehmî (ö.?)

Abdullâh b. Mâviye el-Cehmî Basralıdır. Hammâdeyn’den rivâyet eder, kendisinden ise Alî b. Abdilhamîd ez-Zeğarî ve diğer şeyhlerimizden rivâyet etmiştir. Hatası vardır. 247 yılının az öncesinde ya da sonrasında vefat etmiştir.³⁹⁵ Ebû'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu‘cem*’inde ve Ahmed b. Hanbel *el-Musned*’inde ondan rivâyet etmiştir ve İbn Hibbân, *es-Sahîh*’inde, Muhammed ed-Dârimî ve Ebû Alî et-Tûsî, *Musned*’lerinde hadîslerini tahrîc etmiştir. Mesleme, *es-Sila* kitabında sika olduğunu söylemiş, kendisi de ancak sika olan bir adamdan rivâyet eder.” demiştir.³⁹⁶ et-Tirmizî, şöyle demiştir: “Sâlih bir adamdır.” Abbâs el-Anberî, sikadır. Ondan yazınız. Mesleme b. Kâsım da sikadır.” demiştir.³⁹⁷

3.8.4.17. Sâbit b. Zeyd (ö. 196/812)

Sâbit b. Zeyd, İbn Zeyd de denilir. Ancak birincisi daha doğrudur. Ebû Zeyd el-Ahvel el-Basrî.³⁹⁸ İmâm Ebû Dâvûd, onu zikrederken Zeyd b. Erkam evlatlarından olduğunu belirtmiştir. İmâm el-Buhârî, bu görüşe katılmamış ve farklı olduklarını söylemiştir. 196

³⁹¹ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 12/285.

³⁹² el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 1/447.

³⁹³ el-Aynî, *Megâni'l-Ahyâr fî Şerhi Meâni'l-Âsâr*, 2/198.

³⁹⁴ Ebû'l-Velîd el-Bâcî, *et-Ta'd'il ve't-Tecrîh limen Harrace lehu'l-Buhârî fî'l-Câmii's-Sahîh*, Thk. Ebû Lubâbe Huseyin, (Riyad: Dâru'l-Livâ, 1986), 2/870.

³⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/359.

³⁹⁶ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 4/600.

³⁹⁷ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 6/39.

³⁹⁸ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 1/131.

yılında vefat etmiştir.³⁹⁹ Âsım el-Ahvel, Hilâl b. Hubâb'tan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Irak Ehli rivâyet etmiştir.”⁴⁰⁰ Ebû İshâk b. Mansûr, Yahyâ b. Ma'în'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Sâbit b. Zeyd Ebû'z-Zeyd, sikadır.” Abdurrahmân, şöyle demiştir: “Babamı, şöyle söylerken işittim: Sâbit b. Zeyd, sikadır.” Ebû Zur'a'ya Sâbit b. Zeyd hakkında sordular. “Onda sıkıntı yoktur” demiştir.⁴⁰¹

3.8.4.18. Mûsâ b. İsmâîl (ö. 226/841)

Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî künyesi, Ebû Seleme'dir. Mânker b. Abîd'in mevlâsıdır. O, Ramhurmuz'un halkından bir adamdı ve Tebûzek denilen bir köye nispet edilir. 226 yılında vefat etmiştir.”⁴⁰² Basralı râvîlerden Hemmâm b. Yahyâ, Hammâd b. Seleme ve Basralılardan rivâyet etmiştir.⁴⁰³ İmâm el-Buhârî ise Vahiy Başlangıcı bölümünde ondan rivâyet etmiştir.⁴⁰⁴ Basralı hâfız ve sikaydı. Abbâs ed-Dûrî, şöyle demiştir: “Ondan yazdıklarımı saydığımda otuz beş bin hadîs etti.”⁴⁰⁵ İbn Ebî Hâtîm, bize Huseyin b. Hasen dedi ki: “Yahyâ b. Ma'în'e, Ebû Seleme et-Tebûzekî hakkında sordum. “Sika ve güvenilirler.” dedi. Abdurrahmân şöyle demiştir: “Babamı, Ebû Seleme'yi överken işittim “Basra'da Ebû Seleme'den başka hadîs bilenleri tanımadım.” Ebû Velîd et-Tayâlisî'nin şöyle söylediği işittim: “Mûsâ b. İsmâîl, sika ve dürüştür.”⁴⁰⁶

3.8.4.19. Vuheyb b. Hâlid (ö. 165/781)

Vuheyb b. Hâlid el-Bâhilî el-Kerâbisî. Eyyûb ve Mansûr'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Affân, Abdila'lâ b. Hammâd rivâyet etmiştir. İbn Mehdî, şöyle demiştir: “Hadîs ve ricâlde en bilgili kişidir.” Ebû Hâtîm ise şöyle demiştir: “Sikadır.” Şu'be'den sonra ricâlde bilgili olan tek kişi odur.” 165 yılında vefat etmiştir.⁴⁰⁷ Basralı hadîs hâfızlarından biriydi. Hapse girmiş, a'mâ olmuştu bu nedenle hadîsleri hâfızasından rivâyet ediyordu.”⁴⁰⁸ Ahmed

³⁹⁹ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 2/26.

⁴⁰⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/123.

⁴⁰¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/460.

⁴⁰² Halîfe b. Hayyât, *Tabakâtu'l-Halîfe*, Thk. Suheyl Zekkâr, (Şâm: Dâru'l-Fikr, 1993), 398.

⁴⁰³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 3/160.

⁴⁰⁴ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2/699.

⁴⁰⁵ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 7/320.

⁴⁰⁶ İbn Abdilber, *el-İstiğnâ fî Ma'rifeti'l-Meşhûrîn min Hameleti'l-İlmi fî'l-Kunâ*, Thk. Abdullah es-Suvâlîme, (Riyad: Dâru İbn Teymiyye, 1985), 2/910.

⁴⁰⁷ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/358.

⁴⁰⁸ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 8/126.

b. Hanbel, “Onda sıkıntı yoktur.” Yahyâ b. Ma’in: “Basralı en güçlü şeyhlerdendir.” Ebû Dâvûd ise sikadır.” Ebû Hâtim: “Basra’nın hâfızlarındandır ve sikadır.” demiştir. Yahyâ b. Saîd de onu hayırla anmıştır.⁴⁰⁹

3.8.4.20. Abbâs b. Abdullah b. Ma’bed b. Abbâs b. Abdilmutalib (ö. 136/754)

Abbâs b. Abdullah b. Ma’bed b. Abbâs b. Abdilmutalib el-Haşimî el-Medenî. Babası, kardeşi İbrâhîm ve İkrime’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise İbn İshâk, Vuheyb b. Hâlid, Suleymân b. Hilâl, İbn Uyeyne ve İbn Cureyc rivâyet etmiştir. İbn Hibbân ve İbn Ma’in, sika olduğunu ifade etmişler, Ahmed, “Onda sıkıntı yoktur. İbn Uyeyne, sâlih bir adamdı.” demiştir.⁴¹⁰ Mekke ve Tâif emiridir. İbn Hibbân, onu 2. Tabakada zikretmiştir. İbn Cerîr, 135 yılında Mekke’de bulunduğunu ve 136 yılında vefat ettiğini kaydetmiştir. İşlerini, Ziyâd b. Ubeydillah el-Hârisî’ye bıraktı. 135 yılında Medine’deydi ancak İbn Cerîr, onun Mekke ve Tâif’i yönettiğini belirtmemiştir. Bu bilgiyi sadece İbn Hazm vermiştir. Ve bunu Mansûr için yaptığını söylemiştir. İbn Cerîr’in ifadesi onu destekliyor, çünkü Seffâh, 135 yılında halîfe idi ve kardeşi (Ebû Ca’fer) el-Mansûr, hicrî takvimin 136. yılında onun ölümünden sonra halîfe olmuştur.⁴¹¹

3.8.4.21. Suleymân b. Hayyân el-Ahmer (ö. 189/805)

Suleymân b. Hayyân el-Ahmer künyesi, Ebû Hâlid’dir. Ca’fer b. Kilâb’ın mevlâsıdır. Kûfe’de 189 yılında vefat etmiştir. Sikadır.⁴¹² 114 yılında Cürcân’da doğdu. Meşhûr bir âlimdir. Yalnız bir yanlışı vardı o da İbrâhîm b. Abdullah b. Hasen ile beraberliği idi. Hadîsi, delil olarak gösterilir.⁴¹³ ez-Zehebî, *Tezkiretu’l-Huffâz*’da 6. Tabaka zikretmiştir.⁴¹⁴ Leys ve el-Haccâc b. Ertât’tan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ahmed, Ebû Kureyb rivâyet etmiştir. el-Abbâs’ın, İbn Ma’in’den rivâyetine göre “o, dürüsttür. Lakin hadîsleri delil gösterilmez.” Alî b. el-Medînî: “Sika”, Ebû Hâtim: “Dürüst”, İbn Adî: “Onun sika râvîlere muhâlefet eden hadîslerini zikrettikten sonra Yahyâ’nın da ifade ettiği gibi dürüst ama delil gösterilemez.”⁴¹⁵

⁴⁰⁹ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 9/215.

⁴¹⁰ Şemseddin es-Sehâvî, *el-Uhfu’u’t-Tîfe fî Tarihi’l-Medîneti’s-Şerîfe*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1993), 2/13.

⁴¹¹ Takîyyuddîn el-Fâsî, *el-Ukdu’s-Semîn fî Tarihi’l-Bilâdi’l-Emîn*, Thk. Muhammed Atâ, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998), 4/312.

⁴¹² İbn Sâ’d, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, 8/513.

⁴¹³ ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 9/19-20.

⁴¹⁴ ez-Zehebî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, 1/200.

⁴¹⁵ ez-Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, 2/200.

demoştir.

3.8.4.22. İbn Cureyc (ö. 150/768)

Ebû'l-Velîd Abdulmelik b. Abdilazîz b. Cureyc el-Kureşî. Mekke'nin alîmlerinden ve Kur'ân okuyucularından biridir. Bilgi toplardı, hadîs yazmış, ezberlemiş ve öğretmiştir. 150 yılında vefat etmiştir.⁴¹⁶ Hicâz'da ilk musannıftı. İbn Cureyc'in şiir, Arab Dili ve eserleriyle alâkasından bahsedilmiştir. Amr b. Dînâr'ın yanında ise 9 yıl Atâ'nın yanında ise 18 yıl kalmıştır. Ahmed: "İbn Cureyc'in ilim sahiplerinden biri olduğunu ifade etmiştir. İbn Hibbân: "Hicâz'ın fakîhlerinden ve karîlerinden biri lakin tedlîs yapardı." Demoştir.⁴¹⁷ Esrem, bana Ebû Abdillâh şöyle dedi: "Eğer İbn Cureyc bu kişi قَالَ Kâle (dedi) ya da أَخْبَرَنَا Ahberâ (bize haber verdi) derse o zaman münker hadîsler gelmiştir. Ancak أَخْبَرَنِي Ahbaranî (bana haber verdi) ve سَمِعْتُ semi'tu (işittim) derse o hadîsi al!" Alî b. el-Medînî, "Yeryüzünde İbn Cureyc'den başka Atâ'yı daha iyi bilen bir kişi yoktur." demoştir. Alî b. el-Medînî: "Yahyâ b. Saîd'e sordum: "Nafi'nin ashâbından kim daha sağlamdır? Dedi ki: "Eyyûb, Ubeydullah, Mâlik b. Enes ve İbn Cureyc, Nâfi de Mâlik'ten daha sağlamdır." Ca'fer b. Abdilvâhid, Yahyâ b. Saîd'in: "İbn Cureyc, dürüst biriydi. Eğer حَدَّثَنِي Haddesenî (bana rivâyet edildi) derse o zaman hadîsi işitmeye, أَخْبَرَنَا Ahberenâ (bize haber verdi) veya أَخْبَرَنِي Ahbaranî (bana haber verdi) derse hadîsi okumuş demektir ve قَالَ (Kâle) dedi derse o zaman hadîsi rûzgâr gibidir."⁴¹⁸ dediğini rivâyet etmiştir.

3.8.4.23. İbn Atâ (ö.?)

Abdurrahmân, şöyle demoştir: Babamı, şöyle derken işittim: "Ömer b. Atâ b. Varâz, İkrime'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn Cureyc rivâyet etmiştir." Babamın, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'den bana yazdıkları arasında: "Ömer b. Atâ b. Varâz hadîslerde güçlü değildir." Abdurrahmân Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî'ye Yahyâ b. Ma'in'in Ömer b. Atâ b. Varâz'ı zayıf olduğunu söylediğini ifade etmiştir. Abdurrahmân şöyle dedi: "Ebû Zur'a'ya, Ömer b. Atâ b. Varâz'dan sordular. "Hadîsleri gevşektir." demoştir.⁴¹⁹ İbn Ma'in, şöyle demoştir: "Ömer b. Atâ b. Varâz ve İbn Cureyc rivâyet eder ve

⁴¹⁶ İbn Hibbân, *Meşâhîru Ulâmâi'l-Emsâr*, 230.

⁴¹⁷ Takiyyuddîn el-Fâsî, *el-Ukdu's-Semîn fî Tarihi'l-Bilâdi'l-Emîn*, 5/128-129.

⁴¹⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 7/125.

⁴¹⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Merâsîl*, 8/36.

İkrime'den hadîs tahdîs eder yalnız İkrime'den naklettiği her şey, zayıftır. en-Nesâî de zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Adî: “Hadîsi, çok azdır ve ondan rivâyet eden İbn Cureyc'den başka kimse bilmiyorum.” demiştir.⁴²⁰

3.8.4.24. Ahmed b. el-Furât (ö.?)

Ebû Me'sûd Ahmed b. el-Furât er-Râzî İsfahân'da yaşamıştır. Ubeydullah b. Mûsâ ve Ebû Âsım'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Ebû Halîfe ve diğerleri rivâyet etmiştir. İlim talebi için yolculuk yapanlardan hadîs topladı, yazdı, hâfızasını korudu, ders aldı ve sürekli olarak sünnetleri uygulamaya sâdık kaldı. 258 yılında vefat etti. “Ebû Bekîr b. Ebî Şeybe'den rivâyet edilmiştir: “Dünyada gördüğüm üç şeyden ezberliyorum. Ebû Me'sûd Ahmed b. el-Furât, Muhammed b. Muslim ve Ebû Zur'a er-Râzî.” Büyük hâfızlardan, *el-Musned*'inin yanında pek çok eser tasnîf etmiştir. Irak'a gitmeden önce İsfahân'a gelmiş ve Huseyin b. Hafs'tan yazmış sonra Irak'a gitmiş, orada yaşamıştır.”⁴²¹ Ebû İmrân Tarsûsî, şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini işittim: “Yeryüzünde Ebû Me'sûd'dan başka Hz. Peygamberin (s.a.s.) haberlerini ezberleyen daha iyi birisi yoktur.”⁴²² İbrâhîm b. Urme, şöyle demiştir: “Dünyada üç kişi kaldı. Horasan'da, Muhammed b. Yahyâ en-Nîsâbûrî, İsbâhân'da, Ebû Me'sûd er-Râzî, ve Mekke'de Hasen b. Alî Havlânî. Bunlardan en çok hadîsi olan ise Muhammed b. Yahyâ'dır. En üstünü, Hasen b. Alî'dir. Hadîsi en güzel olanı ise Ebû Me'sûd'dur.”⁴²³

3.8.4.25. Muhammed b. Abdillâh el-Mahramî (ö. 254/868)

Muhammed b. Abdillâh b. el-Mubârek'in künyesi, Ebû Ca'fer el-Mahramî'dir. Havlân kadısıdır. Hâfızdır. 254 yılında vefat etmiştir.⁴²⁴ Vekî, Yahyâ b. Saîd, Ebû Muâviye ed-Darîr, Abdurrahmân b. Mehdî, Ebû Usâme, Muâz b. Hişâm, Şebâbe, Yahyâ b. Âdem ve Yezîd b. Hârûn'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise el-Buhârî, Ebû Dâvûd, en-Nesâî, Ebû Hâtim, İbn Ebî'd-Dunyâ, İbrâhîm el-Harbî, İbn Huzeyme, Ebû Bekir Ahmed el-Mervezî ve İbn Saîd

⁴²⁰ el-Makrîzî, Ebû Muhammed Takîyuddîn Ahmed b. Alî, *Muhtasaru'l-Kâmil fî'd-Duâfâi'l-Muhaddîsin li'bni Adî*, Thk. Eymen ed-Dîmaşkî, (Kahire, Mektebetu's-Sunne, 1994), 514.

⁴²¹ Ebû Şeyh el-İsbahânî, *Tabakâtü'l-Muhaddîsin fî İsbahân*, Thk. Abdulğafûr el-Bulûşî, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1992), 2/254.

⁴²² Ahmed b. Hanbel, *el-Câmiu'l-Ulûmi'l-İmâm Ahmedî'r-Ricâl* (Mısır: Dâru'l-Felâh, 2009), 16/134.

⁴²³ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 3/79.

⁴²⁴ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/189.

rivâyet etmiştir.⁴²⁵ Bağdat'ta Mahram mahallesinde oturmuş ve oraya nispet edilmiş bu nedenle el-Mahramî denilmiştir. ⁴²⁶ Ebû Hâtım, ed-Dârekutnî, İbn Hibbân, Mesleme b. Kâsım ve İbn Mâkûlâ sika olduğunu belirtmişlerdir.⁴²⁷ Abdullah b. Vehb ed-Dunûrî'nin şöyle dediği rivâyet edilmiştir. "Bir gün bir kişiyle İsmâîl b. Ebî Hâlid'in hadîslerini müzâkere ederken önümüzden Muhammed b. Abdullah el-Mahramî geçti ve bize ne yapıyorsunuz? diye sordu. Biz de İsmâîl b. Ebî Hâlid'in hadîslerini müzâkere ediyoruz." dedik ve bize katılıp İsmâîl b. Ebû Hâlid'in hadîslerinden yaklaşık 800 hadîs okudu. Bazıları maktû bazıları da müsneddi, hadîslerinin çoğu ise maktuydu."⁴²⁸

3.8.4.26. Şebâbe b. Sevvâr (ö. 206/822)

Şebâbe b. Sevvâr el-Fezârî künyesi, Ebû Amr'dır. Aslen Horosânlıdır. Bir süre Bağdat'ta yaşamıştır. Medâin'e gitmiş ve Mekke'de vefat etmiştir. Mürcie'nin görüşlerine katılıyordu ama sikadır ve Ahmed b. Hanbel, ondan hadîs alanlarındandı.⁴²⁹ Ebû Muslim'den, Ahmed b. Abdillâh'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Şebâbe'ye şöyle söyledim: "Hadîsleri ezberliyor musun? o da: "Evet" dedi. Nereden buldun?" Diye sordum Bağdat'tan buldum." Diye cevap verdi. O sırada ona soruldu: "İman söz ve amel midir? O da: "Eğer söz varsa amel de etmiş demektir." dedi.⁴³⁰ İman konusunda Âsım b. Muhammed, Abdest ve Namaz konusunda Leys b. Sa'd, alış-veriş konularında Şube, Zekât konusunda ise Şeybân b. Abdurrahmân ve Nikah konusunda ise Suleymân b. el-Muğîre'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. Râfî, Fâzıl b. Sehl, Zekât konusunda Muhammed b. Hâtım, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Zuheyr b. Harb, İshâk el-Hantâlî, Amr en-Nakîd rivâyet etmiştir.⁴³¹ Ca'fer b. Ebî Osmân Yahyâ b. Ma'in'in: "Dürüst" dediğini rivâyet etmiştir. Muhammed b. Sa'd: "Hadîslerde sâlih, sikadır. Murciedendi." demiştir. Ebû Hâtım ise: "Dürüsttür. Hadîsleri yazılır yalnız hadîsleriyle ihticâc edilmez." demiştir. Abdurrahmân b. Yûsuf b. Hırâş: "Hadîsleri, doğrudur. Lakin Ahmed b. Hanbel, ondan razı değildi." demiştir.⁴³² 206

⁴²⁵ ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 12/265.

⁴²⁶ İbn Nâsiruddîn ed-Dımaşkî, *Tavdîhu'l-Muştebeh*, Thk. Muhammed Araksusî, (Beyrut: Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 1993), 8/80.

⁴²⁷ Ebû İshâk el-Huveynî, *Bed'lu'l-İhsân* (Mekke: et-Terbeviyyetu'l-İslâmîyye li İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, 1990), 1/391.

⁴²⁸ Mahmûd Halîl, *Mevsûâtu Akvâli Ebî'l-Hasen ed-Dârekutnî fî Ricâli'l-Hadîsi ve İlelihi* (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 2001), 2/590.

⁴²⁹ ez-Ziriklî, *el-Al'lâm*, 3/154.

⁴³⁰ el-İclî, *Tarihü's-Sikât*, 1/447.

⁴³¹ İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Muslim*, 1/312.

⁴³² el-Makdisî, *el-Kemâl*, 5/364.

yılında vefat etmiştir.⁴³³

3.8.4.27. Verkâ b. Ömer (ö. 161/778)

Verkâ b. Ömer el-Yekşurî aslen Hârizmlidir. Bağdat'ta bir süre yaşamıştır. Medâin'de de yaşamış ve orada vefat etmiştir.”⁴³⁴ Amr b. Dînâr, İbn Ebî Necîh'ten rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Şu'be b. el-Haccâc ve Şebâbe b. Sevvâr rivâyet etmiştir.⁴³⁵ 7. Tabakadandır. Gevşek bir râvîdir. Lakin hadîs rivâyetinde dürüştür.⁴³⁶ Mansûr b. el-Mu'temir başkasından rivâyet ederse sikadır, Şu'be, onu övmüştür. Ahmed ve Yahyâ b. Ma'in: “sikadır.” Ebû Hâtim: “Hadîsi, sâlihtir” ez-Zehebî: “Dürüştür. Hadîsi, sâlihtir” demiştir. İbn Adî: “O, Ebû'z-Zinâd, Mansûr ve İbn Ebî Necîh'ten hadîsler nakletmiştir. Ancak bazı hadîslerin isnâdında hatalar yapmıştır. Diğer hadîsleri ise kabul edilebilir.” demiştir. Musannıf, *Fethu'l-Bârî* mukaddimesinde: “eş-Şeyhân, Mansûr b. el-Mu'temir rivâyetiyle ona hiçbir şey tahrîc etmemiştir ve hepsinde delil gösterilebilir.” demiştir⁴³⁷

3.8.4.28. Ahmed b. Muhammed b. Şibeveyh (ö. 230/845)

Ahmed b. Muhammed b. Sâbit el-Huzâî Ebû Hasen el-Muruzî⁴³⁸ 230 yılında Tarsus'ta vefat etmiştir. Vekî, Abdurrezzâk ve Ebû Usâme'den rivâyet etmiştir. Ebû Muhammed, demiştir ki: “Muhammed b. Hârûn, Ebû Muzâhim, Abdulazîz b. Ebî Zamra, Hafs b. Hamîd'den rivâyet etmiştir.” Ebû Zur'a: “Vefat haberini Necran'dayken aldım ama ben hadîsini yazmadım.” Demiştir.⁴³⁹ İbnu'l-Mubârek, Fâzıl b. Mûsâ, İbn Uyeyne ve aynı tabakadan olanlardan hadîs işitmiştir. Kendisinden ise Ebû Dâvûd, Ahmed b. Ebî Huseyme, Ebû Zur'a ed-Dımaşkî rivâyet etmiştir. en-Nesâî: “Sikadır” demiştir.⁴⁴⁰ el-Buhârî, *es-Sahîh*'inde Ahmed b. Muhammed, İbnu'l-Mubârek senediyle Abdest, Kurbân ve Cihâd konularında ondan rivâyet etmiştir.⁴⁴¹

⁴³³ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 1/477.

⁴³⁴ İbn Hibbân, *Meşhahîru Ulâmâi'l-Emsâr*, 277.

⁴³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/566.

⁴³⁶ el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 580.

⁴³⁷ Ma'rûf ve el-Arnâvût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 4/58-59.

⁴³⁸ el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 7/496.

⁴³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/55.

⁴⁴⁰ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, 2/126.

⁴⁴¹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 11/8.

3.8.4.29. Alî b. Huseyin b. Vâkîd (ö.?)

Alî b. Huseyin b. Vâkîd'in künyesi, Ebû Hasen el-Mervî'dir. Abdullah b. Âmir b. Kureyz el-Kureşî'nin mevlâsıdır.⁴⁴² İbn Huzeyme, İbn Hibbân, el-Hâkim et-Tûsî ve ed-Dârimî *Sahîh*'lerinde hadislerini tahrîc etmiştir.⁴⁴³ İbn Ebî Hâtim, Babamı şöyle söylerken işittim: "Babası, Abdullah el-Umerî'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Mahmûd b. Gaylân, Ahmed b. Mânsur b. Râşid el-Mervezî, Ebû Ammâr Huseyin b. Hureys rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, şöyle demiştir: "Onun hakkında babama sordum "Hadîsi zayıftır." demiştir.⁴⁴⁴ İbn Halfûn, onu *es-Sikât* kitabında zikretmiş, meşhûr ve hadisleri yazılanlardandır." Ebû Ca'fer el-Ukaylî ise "Mürciendi." demiştir.⁴⁴⁵

3.8.4.30. Yezîd en-Nahvî (ö. 131/749)

Yezîd b. Ebî Saîd Ebû'l-Hasen Kureys'in mevlâsıdır. İkrime, Mucâhid ve Abdullah b. Bureyde'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Huseyin b. Vâkîd, Ebû Hamza es-Sekrî ve Abdullah b. Saîd b. Osmân rivâyet etmiştir. Bize Abdurrahmân Alî b. Hasen el-Hesnecânî'den haber verdi. Bize, Ahmed b. Şibeveyh, Alî b. Huseyin b. Vâkîd'in babasından şöyle söylerken duyduğunu rivâyet etmiştir: "Yezîd en-Nahvî gibi birini görmedim." Bize, Abdurrahmân rivâyet etmiştir. "Babama, Yezîd en-Nahvî'den sordum. "Sika" dedi.⁴⁴⁶ Ebû Zur'a, Ebû Dâvûd, İbn Ma'in ve en-Nesâî, Yezîd en-Nahvî "sika" dediler. Ebû Hâtim: "Hadîsi, sâlihtir" demiştir. İbn Hibbân: "*es-Sikât*" kitabında Takvâ sahibi kârîlerden olduğunu zikretmiştir.⁴⁴⁷ 131 yılında Ebû Muslim, onu öldürdü."⁴⁴⁸

Muhammed b. Abdilazîz'in (ö. 241/856) tercüme-i hâli, Rivâyetlerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi bölümünde geçtiği için, Osman b. Ebî Şeybe'nin (ö. 239/853) tercüme-i hâli, Kan aldirmekle ilgili rivâyetlerde geçtiği için, Amr b. Dînâr'ın (ö. 126/744) tercüme-i hâli, *Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu Ebî Dâvûd*'un ortak hadislerinin ricâl tercümesi ve değerlendirme bölümünde geçtiği için, Ma'mer b. Abdillâh b. Amr'ın

⁴⁴² el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 2/322.

⁴⁴³ Moğultay b. Kılıç, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Thk. Âdil b. Muhammed, Usâme b. İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Fârûk, 2001), 9/306.

⁴⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 6/179.

⁴⁴⁵ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 5/341.

⁴⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 9/270.

⁴⁴⁷ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 11/332.

⁴⁴⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/622.

(ö. 224/838) tercüme-i hâli, *Sunenu Ebî Dâvûd* ve *Sunenu't-Tirmizî*'nin ortak hadîslerin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için Abdolvâris b. Saîd el-Anberî (ö. 180/796) ve Eyyûb es-Sahtiyânî'nin (ö. 131/749) tercüme-i hâli binek üzerinde tavâf ile ilgili hadîslerde geçtiği için Huseyin b. Vâkîd'ın (ö. 157/774) tercüme-i hâli, *Sunenu't-Tirmizî* *Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu'n-Nesâî*'de ortak rivâyet edilen hadîslerin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için ve Hilâl b. Hubâb'ın (ö. 144/762) Tercüme-i hâli, İhrâmlı iken kişinin evlenmesiyle ilgili rivâyetler bölümünde geçtiği için tekrar zikredilmemiştir.

3.8.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.8.5.1. Namazla İlgili Hadîsler

İmâm Ebû Dâvûd, 704 No'lu hadîs ile ilgili şöyle demiştir: “Bu hadîs ile ilgili bir şüphem var. İbrâhîm ve diğerleriyle müzâkere ediyordum. Hişâm senediyle bu hadîsi kimsenin ve bildiğini ve rivâyet ettiğini görmedim. Zannın ise İbn Ebî Semîne'de olduğunu düşünüyorum.”⁴⁴⁹ İbn Kayyim ve İbn el-Kattân şöyle demiştir: “Bu hadîsin illeti, râvînin hadîsin ref'inde şüphe etmesi, İbn Abbâs'tan hadîsin başında dediğini (Bunun Hz. Peygamber'den (s.a.s.) olduğunu zannediyorum ifadesidir.) bu nedenle bu, haber değil, re'ydir.”⁴⁵⁰

809 No'lu hadîsin isnâdı İmâm el-Buhârî'nin şartına uygun, sahîh ve ricâlinin hepsi güvenilirdir.⁴⁵¹ 1025 No'lu hadîs, sahîhtir. Lakin Şeyhân, tahrîc etmemiştir.⁴⁵²

İmâm el-Elbânî: “Bu hadîs, sahîhtir. İbn Hibbân, Hâkim en-Nîsâbü'rî ve ez-Zehebî, hadîsi sahîh olduğunu ifade etmişlerdir. Isnâdı Abdullah b. Keysân hariç İmâm el-Buhârî'nin ricâli. İbn Huzeyme, Ebû Dâvûd'un isnâdıyla Sahîh'inde tahrîc etmiştir.”⁴⁵³

⁴⁴⁹ el-Munzirî, Zekiyuddîn Abdulazîm b. Abdilkavî, *Muhtasaru Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Muhammed Hallâk, (Riyad: Mektebetu'l-Maârif, 2010), 1/210.

⁴⁵⁰ İbn Kayyim, *Tehzîbu Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Alî Umrân (1 Cilt), Nebîl es-Sindî (2 ve 3 Cilt), (Riyad: Dâru'l İlmi, 2019), 1/183.

⁴⁵¹ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 3/393.

⁴⁵² Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, Thk. Mustafa Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990), 1/470.

⁴⁵³ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 4/183.

1232 No’lu hadîs, İmâm Beyhakî: “Bu hadîs ile ilgili 17 ve 19 diye rivâyetler, karıştırılmış bence en doğru olan 19’u zikreden rivâyettir. Çünkü *bu Sahîhu’l-Buhârî*’de zikredilen bir rivâyettir.” İmâm İbn Abdilberr ise: “Bu hadîsle ilgili muhtelif görüşler vardır. Bu nedenle hadîs muztaribtir.” Demiştir.⁴⁵⁴

1304 No’lu hadîsin isnâdı, hasendir. Ricâli ise sikâtandır. Yalnız Alî b. Huseyin’in ezberiyle ilgili bazı olumsuz görüşler vardır. Lakin bunlar, onun hadîsini hasen mertebesinden aşağı düşürmez.⁴⁵⁵

İmâm el-Elbânî, 1327 No’lu hadîs, ilgili şöyle demiştir: “Bu isnâd, hasen-sahîh ve ricâlinin hepsi sikâtandır. İmâm Muslim’in ricâlinden yalnız İkrime, İmâm el-Buhârî’nin ricâlindendir.”⁴⁵⁶ İmâm el-İrâkî, şöyle demiştir: “Bu hadîsin isnâdı, sahîhtir.”⁴⁵⁷

el-Buhârî, 1381 No’lu hadîsi 2021 No’lu hadîsle Mûsâ b. İsmâîl’den aynı isnâdla, 2022 No’lu hadîsi Âsım el-Ahvel- Ebû Micliz- İkrime- İbn Abbâs isnâdıyla tahrîc etmiştir.⁴⁵⁸ İmâm el-Elbânî şöyle dedi: “Bu hadîsin isnâdı, İmâm el-Buhârî’nin şartına uygundur ve İmâm el-Buhârî, Ebû Dâvûd isnâdıyla onu tahrîc etmiştir.”⁴⁵⁹

1409 No’lu hadîs, el-Buhârî, Ebû Dâvûd’un aynı isnadıyla 1069 ve 3422 No’lu hadîsleri, Mucahîd, İbn Abbâs senediyle 3421, 4632 ve 4807 No’lu hadîsleri tahrîc etmiştir. İmâm el-Elbânî ise: “Bu hadîsin isnâdındaki râvîlerin hepsi sika râvilerdir ve Şeyhân’ın ricâlidir.” Demiştir.⁴⁶⁰

1449 No’lu hadîs, hasendir. Ebû Dâvûd, şartına uygun olduğu için tahrîc etmiştir.⁴⁶¹ İmâm el-Hâkim, *el-Mustedrek* adlı kitabında hadîsi tahrîc etmiş ve el-Buhârî’nin şartına uygun

⁴⁵⁴ Yâsir Fethî, *Fadlu’r-Rahîmu’l-Vedûd Tahrîcu Suneni Ebî Dâvûd* (Dammâm: Dâru İbni’l-Cevzî, 2016),13/193.

⁴⁵⁵ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/48.

⁴⁵⁶ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/72.

⁴⁵⁷ eş-Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed, *Neylu’l-Evtâr min Ehâdisi Seyyidi’l-Ahyâr*, Thk. İsmâ es-Sabâbtî, (Mısır: Dâru’l-Hadîs, 1993), 3/72.

⁴⁵⁸ el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, Thk: Komisyon, (Mısır: 1894), 3/47.

⁴⁵⁹ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/126.

⁴⁶⁰ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/ 135.

⁴⁶¹ el-Hâzîmî, *el-İ’tibar fî Beyâni’n-Nâsîh ve’l-Mensûh mine’l-Âsâr* (Hindistan: Dâiretu’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1941), 85.

olduğunu söylemiş lakin İmâm el-Buhârî, onu tahrîc etmemiştir.⁴⁶² et-Tebrîzî ise *Mişkâtü'l-Mesâbih* adlı kitabında bu hadîsin hasen olduğunu belirtmiştir.⁴⁶³

1489 No'lu hadîsle ilgili, İmâm el-Elbânî şöyle demiştir: “Bu hadîsin isnâdı, sahîh, ricâlî el-Abbâs b. Abdillâh hâricinde İmâm el-Buhârî'nin bu isnâdı, mevkûftur.”⁴⁶⁴ Ebû Zur'a ise Sufyân'ın rivâyetini tercih etmiş ve Sufyân'ın hâfızasının en kuvvetli olduğunu söylemiştir.”⁴⁶⁵

3.8.5.2. Hacla ile ilgili Hadîsler

1729 No'lu hadîs, Hâkim en-Nisâbûrî bu hadîsi *el-Mustedrek* kitabında tahrîc edip şöyle demiştir: “Bu hadîs, sahîh, el-Buhârî'nin şartına uygun yalnız onu tahrîc etmemiştir.”⁴⁶⁶ İmâm Nûruddîn el-Heysemî ise *Mecma'u'z-Zevâ'id* adlı eserinde bu hadîsin ricâlinin sika olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁷ İmâm el-Mizzî, Ebû Tâlib'in, Ahmed b. Hanbel'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “İbn Cureyc- Ömer b. Atâ- İkrime senediyle rivâyet ettiği her şey, İbn Varâz'ın, İbn Abbâs'tan rivâyet ettikleri, İbn Ebî'l-Havâr'dan demektir. Ona İbn Ebî'l-Havâr, İkrime'den rivâyet eder mi?” diye soruldu. “Bunu soran kişi, yanlış sormuştur.” Çünkü İbn Ebî'l-Havâr İbn Abbâs'tan rivâyet etmiş ve İkrime'den hiçbir şey rivâyet etmemiştir.” Cevabını vermiştir.⁴⁶⁸

1730 No'lu hadîsi, el-Buhârî, isnâdın aynıyla 1523 No'lu hadîsle tahrîc etmiştir.⁴⁶⁹ İmâm el-Elbânî ise şöyle demiştir: “Bu hadîsin isnâdı, el-Buhârî'nin şartına uygundur ve *es-Sahîh* 'inde tahrîc etmiştir.”⁴⁷⁰

2027 No'lu hadîs ise el-Buhârî, 3351 No'lu hadîs Kureyb rivâyetiyle ve Eyyûb'un iki senediyle 1601, 4288 ve 3352 No'lu hadîslerle tahrîc etmiş ve Eyyûb'un rivâyetinin sonunda

⁴⁶² en-Nisâbûrî, *el-Mustedrek ale's-Sahihayn*, 1/348.

⁴⁶³ et-Tebrîzî el-Hatîb, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Thk. Muhammed el-Elbânî (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1985), 1/403.

⁴⁶⁴ el-Elbânî, *Sahihu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/228.

⁴⁶⁵ Muhammed ez-Ziyâ, *el-Câmiu'l-Kâmilî'l-Muretteb alâ Ebvâbi'l-Fıkh*, 9/488.

⁴⁶⁶ en-Nisâbûrî, *el-Mustedrek ale's-Sahihayn*, 1/617.

⁴⁶⁷ Nûruddîn el-Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id*, Thk. Husâm el-Kudsî (Kahire: Mektebetu'l-Kudsî, 1994), 3/234.

⁴⁶⁸ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 21/464.

⁴⁶⁹ el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 2/133.

⁴⁷⁰ el-Elbânî, *Sahihu Suneni Ebî Dâvûd*, 5/412.

sadece namaz ve tekbir konusuna zikretmiştir. Atâ senediyle ise İmâm el-Buhârî, 398 No’lu hadîsi ve İmâm Muslim ise 1331 No’lu hadîsi tahrîc etmiştir.

2313 ve 2316 No’lu hadîsler için İmâm el-Elbânî şöyle demiştir: “Bu hadîslerin isnâdı, hasendir. İmâm el-Beyhakî, Ebû Dâvûd aynı isnâdla tahrîc etmiş ve bu hadîsin pek çok müşâhidi vardır. Bazıları, Berâ hadîsi bir sonraki hadîs ve Ashâb Abdurrahmân b. Ebî Leylâ’nın 523 No’lu hadîsi bu hadîslerin ikisi, *Sunenu Ebî Dâvûd*’da tahrîc edilmiştir.”⁴⁷¹ Bu hadîs, farklı dört senedle rivâyet edilmiştir, Birincisi: Bu zikrettiğimiz isnâd ve bu isnâdın râvîleri, sika ve hadîs, hasendir. İkincisi: Muâviye b. Sâlih- Alî b. Ebî Talha- İbn Abbâs isnâdıyla rivâyet edilendir. Bu isnâd, Alî b. Ebî Talha ile İbn Abbâs arasında munkatı’dır. Üçüncüsü ise: İbn Cureyc ve Osmân b. Atâ, Atâ el-Horasânî, İbn Abbâs isnâdıdır. Bu isnâd, zayıftır. Çünkü İbn Cureyc, müdellis ve İbn Atâ’dan hadîs işittiği bilinmemektedir. İbn Ma’in, Osmân b. Atâ’nın zayıf olduğunu söylemiştir ve Atâ, İbn Abbâs’tan hadîs işitmemiştir. Dördüncüsü ise zayıftır. Çünkü Muhammed b. Sa’d b. Muhammed b. Hasen Atıyye el-Avfi, Babası Huseyin b. Hasen b. Atıyye b. Sa’d el-Avfi, babası, dedesi, İbn Abbâs isnâdıdır. Sa’d b. Muhammed hakkında İmâm Ahmed, şöyle demiştir: “O, hadîsi yazılacak bir adam değildir.” “Huseyin b. Hasen ise İbn Ma’in, en-Nesâî, İbn Sa’d ve Ebû Hâtim, onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir. el-Buhârî, Hasen b. Atıyye hakkında şöyle demiştir: “Hadîsi, kuvvetli değildir.” Ebû Hâtim: “Hadîsi, zayıftır.” demiştir. İbn Hibbân ise “*es-Sikât*” hem de “*ed-Duafâ*” kitabında onu zikretmiştir. Atıyye b. Sa’d el-Avfi ise zayıf ve müdellistir.”⁴⁷²

3.9. Sunenu’n-Nesâî’de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

Ebû Amâr Huseyin b. Hureys – Fâzıl b. Mûsâ – Abdullah b. Saîd – Ebî’l-Hind – Sevr b. Zeyd – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Ubeydullah b. Saîd b. İbrâhîm – Amcam – Babam- İbn İshâk – Dâvûd b. Husayn – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Ebû Âsım b. Huşeyiş b. Asrem- en-Nesâî – Abdurrezzâk – Ma’mer – Hâkem b. Ebân – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Saîd b. Abdurrahmân – Sufyân – Amr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Kuteybe – Yezîd – Hâlid el-Hazzâ – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

⁴⁷¹ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, 7/7

⁴⁷² el-Basara Nebîl, *Enîsu’s-Sârî fî Tahrîci Hedyi’s-Sârî* (Beyrut: Muessesetu’r-Reyyân, 2005), 6/3872-3873.

3.9.1. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'inde yer verdiği hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.9.1.1. Abdullah b. Saîd b. Ebî'l-Hind (ö. 147/765)

Abdullah b. Saîd b. Ebî'l-Hind el-Medînî. Saîd b. el-Museyyeb ve babası, Nâfi, Sevr b. Zeyd'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Mâlik b. Enes, Suleymân b. Bilâl, İbnu'l-Mubârek, Yahyâ b. Saîd, Vekî, el-Mekkî b. İbrâhîm rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, şöyle demiştir: “Babamı, şöyle söylerken işittim: “Ebû Abdillâh’a Abdullah b. Saîd hakkında sordum. “Hadîsi zayıftır.” dedi.⁴⁷³ Ebû Tâlib, Ahmed b. Hanbel’in “Sika” olduğunu söylediğini rivâyet etmiştir. Bir başkası da Ahmed’in, “sika ve güvenilir” dediğini olduğunu rivâyet etmiştir. Abbâs ed-Dûrî, Yahyâ b. Ma’in’in “Sika” dediğini zikretmiştir. Ebû Hâtim ise “Zayıf” en-Nesâî ise “Hadîsi, makbûldür.” demiştir. İbn Hibbân ise *es-Sikât*” kitabında zikretmiş ve bazen hatası olurdu.” demiştir. el-Buhârî, el-Mekkî b. İbrâhîm’den şöyle rivâyet etmiştir: “144 yılında hadîslerini işittim.” İmâm Ahmed b. Hanbel, “147 yılında el-Mekkî’den hadîslerini işitmiş olduğunu nakletmiştir.”⁴⁷⁴

3.9.1.2. Sevr b. Zeyd (ö. 135/753)

Medineli Sevr b. Zeyd el-Deyilî, İkrime ve Ebû'l-Gays’tan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Mâlik b. Enes, Suleymân b. Bilâl rivâyet etmiştir. 135 yılında vefat etmiştir.⁴⁷⁵ İbn Abbâs’tan mürsel olarak rivâyet etmiştir.⁴⁷⁶ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hâtim’den “onun hadîsinin doğru” olduğunu söylediklerini rivâyet etmiştir. Abbâs ed-Dûrî, Yahyâ b. Ma’in, Ebû Zur’a ve en-Nesâî, “Sika” olduğunu ifade etmiş, Yahyâ ise “Mâlik’in ondan nakletmiş ve rivâyetini kabul etmiş olduğunu ilave etmiştir.”⁴⁷⁷

⁴⁷³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/70-71.

⁴⁷⁴ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 15/39-40.

⁴⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/128.

⁴⁷⁶ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 11/20.

⁴⁷⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 4/417.

3.9.1.3. Ubeydullah Saîd b. İbrâhîm (ö. 260/874)

Ubeydullah Saîd b. İbrâhîm b. Abdîrrahmân b. Avn ez-Zuhrî. İsfahân'da kadılık yapmış, verdiği bazı hükümler yüzünden Abdullah b. Hasen'in karşısına çıkmış, onu azletmiş sonra Bağdat'a dönmüş yine kadılıkla görevlendirilmiş kısa süre sonra azledilmiştir.⁴⁷⁸ el-Buhârî, Kitâbu'l-Buyû, Tevhîd, İ'tisâm bölümlerinde kendisinden tahrîc etmiştir. Babası ve Ya'kûb b. İbrâhîm Ebû Hâtîm'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bağdatlı bir şeyhtir. Samarrâ'da yaşamıştır."⁴⁷⁹ Abdurrahmân b. Ebî Hâtîm, şöyle demiştir. Babamla ondan naklettik ve o dürüsttür." en-Nesâî ve Ebû Bekir el-Hatîb "Sikadır." demiştir. Ebû'l-Kâsım el-Beğavî ve Muhammed b. Mahled, 260 yılı Zilhicce ayının ilk Cuma gününde vefat ettiğini belirtmiştir.⁴⁸⁰

3.9.1.4. Ya'kûb b. İbrâhîm (ö. 208/824)

Ya'kûb b. İbrâhîm b. Abdîrrahmân b. Avf b. ez-Zuhrî, künyesi, Ebû Yûsuf'tur. Sika ve güvenilirirdi. Babasından, gazveler rivâyet ederdi. Kendisinden de Bağdatlılar rivâyet ettiler. O, ağabeyine fazîlet ve takvâ konusunda öncülük ederdi. Bağdat'ta kaldı sonra Hasen b. Sehl'in yanına gitti ve vefat edene kadar yanında kaldı. 208 yılında vefat etti. Kardeşi Sa'd'dan dört yaş küçüktü.⁴⁸¹ Yahyâ b. Ma'in: "Gazveleri, ondan duydum ve sikaydı." el-İclî: "Sika", Ebû Hâtîm: "Dürüst" demiştir. İbn Hibbân, "*es-Sikât*" kitabında ondan bahsetmiş, Muhammed b. Sa'd: "Sika ve güvenilirirdi, ağabeyine öncülük ederdi." demiştir.⁴⁸²

3.9.1.5. İbrâhîm b. Sa'd ez-Zuhrî (ö. 183/800)

İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm b. Abdîrrahmân b. Avf ez-Zuhrî künyesi, Ebû İshâk'tır. Medineliydi ama Bağdat'ta görev yapmış, babası ve ez-Zuhrî'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğulları Ya'kûb ve Sa'd rivâyet etmişlerdir. Bağdat'ta 183 yılında 73

⁴⁷⁸ el-İsbahânî, *Tabakâtu'l-Muhaddîsin fî İsbahân*, 3/54.

⁴⁷⁹ el-Bâcî, *et-Ta'd'il ve't-Tecrîh limen Harrace lehu'l-Buhârî fî'l-Câmû's-Sahîh*, 2/893.

⁴⁸⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 19/48.

⁴⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 9/345-346.

⁴⁸² İbn Kesîr, *et-Tekmil fî'l-Cerhi ve Ta'dîl fî Ma'rîfeti's-Sikâti ve'd Duafâ ve'l-Mecâhîl*, 2/399.

yaşındayken vefat etti.⁴⁸³ el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*'inin İman bölümünde, Ahmed b. Yûnus, Ya'kûb ve Sa'd ez-Zuhrî ve Sâlih b. Keysân'dan rivâyet etmiştir. “110 yılında doğdu ve 183 yılında vefat etti.” Ebû Hâtim er-Râzî ve en-Nesâî “Sika”, İbn Maîn, “hadîsleri makbûldür.” demiştir. Sâlih b. Ahmed b. Hanbel, babam: “İbrâhîm b. Sa'd'ın, hadîsleri doğrudur.” dedi. Abdurrahmân ve Abdullah bana: “İbrâhîm b. Sa'd, sikadır.” Dedi.⁴⁸⁴

3.9.1.6. İbn İshâk (ö. 151/768)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. 80 yılında doğmuş, Enes b. Mâlik ve Saîd b. el-Museyyeb'i Medine'de görmüş. Babası, amcası ve Mûsâ b. Yesâr'dan rivâyet etmiştir. Rivâyetlere göre Ebân b. Osmân'dan da rivâyet etmiştir.⁴⁸⁵ Şu'be ve İbn Uyeyne: “Muhammed b. İshâk, hadîste mü'minlerin emiridir.” Şu'be: “İbn İshâk, Meğâzî'de insanların en âlimidir.” el-Buhârî: “Kim Mağâzî'de derin bilgi almak istiyorsa İbn İshâk'a gitmesi gerekir.” Demiştir. İbnu'l-Medînî: “Bildigime göre hiç kimse İbn İshâk'ın hadîsini terk etmemiştir.” demiştir. İbn Sa'd: “O, Peygamber Efendimizin gazvelerini derleyen ilk kişiydi. Daha önceden Medine'den ayrıldı ve onlardan sadece İbrâhîm b. Sa'd dışında hiç kimse bunları rivâyet etmedi.” demiştir. el-Buhârî, Muslim ve dört İmâm (Ebû Dâvûd, et-Tirmizî, İbn Mâce, en-Nesâî) mütâbaâtlarda İbn İshâk hadîslerini tahrîc etmiştir. O, Mâlik'in kendisine sahip çıktığını iddia ediyordu ve Mâlik'in onun kendi toplumlarından olduğuna inandığını düşünüyordu. Bu nedenle aralarında bir müzâkere yaşandı. Bu durum, Muhammed b. İshâk'ın Irak'a gitme kararı aldığı bir noktada sona erdi. Bu dönemde görüş birliğine vardılar. Mâlik, ona o yılın meyve hasadının yarısı olan elli dinar verdi. Mâlik, Muhammed b. İshâk'ın hadîslerine karşı eleştirel yaklaşıyordu ve sadece güvenilir, sâdik ve rivâyetleri kabul edilen iyi bir râvîydi. Mâlik, Yahûdîlerden veya İslâm'ı kabul eden Yahûdî kökenli kişilerden rivâyet edilen hadîslere pek itibar etmiyordu. İbn İshâk, bu tür hikâyeleri metinlerinden çıkararak Mâlik'in eleştirilerine karşı savunma yapmıştı. Mâlik, hadîsleri yalnızca iyi niyetli ve güvenilir kişilerden kabul ediyordu ve onun için râvînin dürüst, güvenilir ve iyi bir karaktere sahip olması önemliydi. Rivâyetlere göre 151, 152 ya da 153 yılında Bağdat'ta vefat etti.⁴⁸⁶

⁴⁸³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/7.

⁴⁸⁴ el-Bâcî, *et-Ta'd'il ve't-Tecrîh limen Harrace lehu'l-Buhârî fi'l-Câmi's-Sahîh*, 1/355.

⁴⁸⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 7/33-34.

⁴⁸⁶ el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, 4/166-167.

3.9.1.7. Dâvûd b. Husayn (ö. 135/752-53)

Ebû Suleymân Dâvûd b. el-Husayn el-Medenî el-Umevî. Hz. Osman'ın oğlu Amr'ın mevlâsıdır. İkrime, Abdurrahmân el-A'rec ve Ebî Sufyân'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Mâlik b. Enes, Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr ve İsmâîl b. İbrâhîm rivâyet etmiştir. Abdurrahmân, babam, İbn el-Medînî'den, o da Sufyân b. Uyeyne'nin şöyle dediğini duyduğunu rivâyet etmiştir: "Dâvûd b. Husayn'ın hadîslerinden kaçınıyoruz." Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî, Yahyâ b. Ma'in'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Dâvûd b. Husayn sika ama İkrime'den rivâyet ettiği için Mâlik onun hadîslerini kerih gördü." Abdurrahmân, babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Alî b. el-Medînî'ye, Dâvûd b. Husayn hakkında sormuşlardı. "İkrime'den rivâyet edilen hadîsler, münkerdir. Mâlik ise Dâvûd b. Husayn'dan İkrime'nin dışındaki hadîsleri rivâyet etmiştir."⁴⁸⁷ İbn Hibbân, "*es-Sikât*" kitabında şöyle demiştir: "O, Hâricîlerin görüşünü benimsemişti ve tüm rivâyetlerini bırakan kişileri genel anlamıyla bıraktılar. Çünkü o, görüşünü yaymaya davet etmezdi. Bid'atına davet edenin rivâyetlerinden kaçınmak gerekir. Çünkü her durumda, bâtil bir inancı benimseyip onu yaymayan bir kimse, bu durumda şahitlik yapabilir ve rivâyetini delil olarak sunabilir. Ancak onun rivâyetini terk etmek gerekiyorsa, o zaman İkrime'nin rivâyetini de terk etmek gereklidir. Çünkü o da Hâricîlerin görüşünü benimsemişti." dedi.⁴⁸⁸ el-Vâkıdî, Amr b. Alî ve et-Tirmizî, 135 yılında vefat ettiğini, el-Vâkıdî, ilaveten 72 yaşındayken vefat ettiğini ifade etmiştir."⁴⁸⁹

3.9.1.8. Huşeyiş Ebû Âsım b. Asram en-Nesâî (ö. 523/1129)

Huşeyiş b. Asram b. el-Esved en-Nesâî, künyesi Ebû Âsım'dır. Hadîs hâfızlarındandır. Ehl-i Bid'at'a karşı *el-İstikâme* kitabını telif etmiştir.⁴⁹⁰ Onun seyahatleri, uzundu. Mekke ve Medine, Mısır, Şam, Yemen ve Irak'a kadar uzanıyordu."⁴⁹¹ Abdurrezzâk, Ebû Âsım en-Nebîl, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî, Osmân b. Ömer, Ubeydullah Muhammed b. Ayşe ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kedisinden de Ebû Dâvûd, en-Nesâî, rivâyet etmiş ve sika olduğunu belirtmiştir. el-Abbâs b. Muhammed b.

⁴⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/408-409.

⁴⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/284.

⁴⁸⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 8/382.

⁴⁹⁰ ez-Ziriklî, *el-Al'lâm*, 2/306.

⁴⁹¹ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 9/572.

el-Abbâs el-Fezârî rivâyet etmiştir.⁴⁹² Ramazan ayında, 253 yılında vefat etmiştir.⁴⁹³

3.9.1.9. Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/827)

Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' künyesi, Ebû Bekir'di. Hâmir kabîlesinin mevlâsıdır. Yemen'de Şevvâl ayın ortasında 211 yılında vefat etmiştir."⁴⁹⁴ Ma'mer, Mâlik, Ubeydullah b. Ömer'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'în, İshâk b. İbrâhîm ve Alî b. el-Medînî rivâyet etmiştir. Hadîsleri toplayıp, tasnîf edenlerden biriydi ancak kendi hâfızasından hadîs rivâyet ederse hatası olurdu.⁴⁹⁵ el-Buhârî, Abdest, Gusûl ve Namaz bölümlerinde İshâk el-Hanzalî, İshâk b. İbrâhîm b. Nasr, Mahmûd b. Gâylan, Yahyâ b. Ca'fer el-Buhârî, Yahyâ b. Mûsâ el-Belhî, Ma'mer ve es-Sevrî isnâdıyla tahrîc etmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî şöyle demiştir: Hadîsi yazılır ve delil olarak gösterilir." Ebû Zur'a ise "Onun hâfızası, Hişâm b. Yûsuf'tan daha güçlüdür." Demiştir."⁴⁹⁶ İbn Adî, şöyle demiştir: "Abdurrezzâk'ın musannefleri ve hadîsleri çoktur. Ona tüm İslâm dünyasından âlimler geldi. Hadîslerini yazdılar ve hadîslerinde sorun görmemişlerdi. Ancak Şîa'ya nispet ettiler. Onun en çok eleştirildiği noktalardan biri, faziletler konusunda diğer güvenilir râvîlerin anlattıklarına uymayan hadîsler rivâyet etmesidir. Doğruluğu konusunda ise onunla ilgili bir sıkıntı olmamasını umuyorum."⁴⁹⁷ Abdurrezzâk b. Hemmâm, İmâm Ebû Hanîfe'den hadîsler nakletti ve onun rivâyetlerini çoğalttı. Ebû Hanîfe hakkında şöyle demiştir: "Ben, Ebû Hanîfe'den daha hikmetli birini görmedim." Ben, onu Mescid-i Harâm'da gördüm ve etrafında insanlar vardı. Bir adam, ona bir mesele sordu ve o da ona bir fetvâ verdi. Bunun üzerine bir kişi dedi ki: "el-Hasen, bu konuda şöyle demiştir." Bunun üzerine Ebû Hanîfe şöyle dedi: "el-Hasen hata etti. Doğru olan Abdullah b. Mes'ûd'un söylediğidir." Bu sözler üzerine çevresindekiler tepki gösterdi. Abdurrezzâk, şöyle devam etti: "Ben de meseleye baktım ve gördüm ki Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Hanîfe'nin söylediği gibi dedi ve Abdullah b. Mes'ûd'un ashâbı da aynı görüştedir."⁴⁹⁸

⁴⁹² el-Makdisî, *el-Kemâl*, 4/377.

⁴⁹³ es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 13/19.

⁴⁹⁴ İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 8/108.

⁴⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 2/329.

⁴⁹⁶ el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-Tecrîh limen Harrace lehu'l-Buhârî fi'l-Câmû's-Sahîh*, 2/923.

⁴⁹⁷ el-Makrîzî, *Muhtasaru'l-Kâmil fi'd-Duafâi'l-Muhaddissîn li'İbn 'Adî*, 539.

⁴⁹⁸ el-Aynî, *Megâni'l-Ahyâr fi Şerhi Meâni'l-Âsâr*, 2/222.

3.9.1.10. Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)

Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî. Amed b. Sâbit'in Abdurrezzak'tan rivâyetine göre Ma'mer şöyle demiştir: “Gençken yaşıtlarımla el-Hasen'in cenazesine katıldım ve el-Hasen'in vefat ettiği yıl ilim talebine başladım.” ez-Zuhrî ve Yahyâ b. Ebî Kesîr'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de es-Sevrî ve İbn Uyeyne rivâyet etmiştir. İbnu'l-Mubârek, İshâk b. İbrâhîm'den o da İbrâhîm b. Hâlid'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ma'mer, Ramazan ayında, 153 yılında vefat etti.”⁴⁹⁹ Kendi ülkesine dönmeyi istediğinde San'a halkı onun ayrılmasını istemedi. Bir kişi, onlara şöyle dedi: “Onu evlendirin!” Sonra onu evlendirdiler ve oraya yerleşti. Hadîs tarihçilerine göre o, Yemen'de Hadîs İlmi'ni tasnîf eden ilk kişiydi.”⁵⁰⁰ Abdurrezzâk, şöyle demiştir: “Ma'mer'den on bin hadîs yazdım.” İbn Hibbân, şöyle demiştir: “el-Hasen'in cenazesinde bulundu ve o yıl ilim talebine başladı. Güçlü, takvâlî, fakîh ve hâfızlardan biriydi. İbn Cureyc, onun hakkında şöyle demiştir: “Siz, Mâ'mer'i tercih edin çünkü zamanında ondan daha âlim bir kimse kalmamıştır.”⁵⁰¹

3.9.1.11. Saîd b. Abdirrahmân (ö. 249/864)

Saîd b. Abdirrahmân b. Hassân b. Sâbit b. el-Munzir b. Harâm b. Amr b. Zeyd Menat b. Udey b. Mâlik en-Neccâr. Hadîs, rivâyeti, azdır, şâirdi.⁵⁰² Câbir b. Abdillâh ve İkrime'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. İshâk rivâyet etmiştir.⁵⁰³ en-Nesâî: “Sika, hadîsleri, makbûldür.” demiştir. İbn Hibbân ise *es-Sikât* kitabında zikretmiş ve 249 yılında vefat ettiğini belirtmiş, Mekke'de vefat ettiğini ifade etmiştir. Mesleme, *es-Sıla* kitabında onu zikretmiş ve İbn Uyeyne'den rivâyetinde sika olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁴

Ebû Ammâr Huseyin b. Hureys'in (ö. 244/859) tercüme-i hâli, *Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu'n-Nesâî*'de ortak rivâyet edilen hadîslerinin ricâl tercümesi ve değerlendirmesinde geçtiği için, Hakem b. Ebân'ın (ö. 145/763) tercüme-i hâli Zekâtla ilgili rivâyetlerde geçtiği için, Fâzıl b. Mûsâ (ö. 192/808) tercüme-i hâli Rivâyetlerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesinde geçtiği için, Sufyân b. Uyeyne (ö. 198/814) tercüme-i

⁴⁹⁹ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 9/186.

⁵⁰⁰ ez-Ziriklî, *el-Al'lâm*, 7/272.

⁵⁰¹ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, 1/289.

⁵⁰² İbn Sâ'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 7/418.

⁵⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/39.

⁵⁰⁴ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 4/55.

hâli, *Sunenu't-Tirmizî Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu Ebî Dâvûd* ortak hadîslerinin ricâl tercümesi ve değerlendirmesinde geçtiği için, Amr b. Dînâr'ın (ö. 126/743) tercüme-i hâli, *Sunenu't-Tirmizî, Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu Ebî Dâvûd*'un ortak hadîslerin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için, Kuteybe'nin (ö. 240/855) tercüme-i hâli *Sunenu't-Tirmizî Sunenu'n-Nesâî* ve *Sunenu Ebî Dâvûd*'un ortak hadîslerinin ricâl tercümesi ve değerlendirmesi bölümünde geçtiği için, Yezîd b. Zurey'in (ö. 182/798) tercüme-i hâli Akşamdan Sonra da Cemre Taşlanır mı? Rivâyetinde geçtiği için, Hâlid el-Hazzâ'nın (ö. 141/759) tercüme-i hâli Binek üzerinde tavâf ile ilgili rivâyetler bölümünde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.9.2. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.9.2.1. Namazla İlgili Hadîsler

1201 No'lu hadîs, et-Tirmizî, şöyle demiştir: Bu hadîs, garîbtir. Vekî' rivâyetiyle Fâzıl b. Mûsâ rivâyetinde ihtilâf vardır.”⁵⁰⁵ Önceki rivâyet, Fâzıl'ın rivâyeti sonraki rivâyet ise Vekî rivâyetidir ve aralarındaki ihtilâf şudur: “Fâzıl, Sevr'den o da Zeyd'den o da Vekî'den o da İkrime'nin bazı ashâbından ve Fâzıl rivâyetinde İbn Abbâs'ı zikretti. Vekî'nin ise İbn Abbâs'ı zikretmediğini görürüz.”⁵⁰⁶ et-Tebrîzî, “Sahîh hadîs” olduğunu, en-Nesâî ve et-Tirmizî'nin rivâyet ettiklerini belirtmiştir.⁵⁰⁷

1535 No'lu hadîs, hasen hadîstir. Nesâî, 1535 hadîs numaralı hadîsi rivâyet etmiş. İmâm Ahmed, 2382 hadîs numaralı hadîsi, el-Beyhakî ise 3/285 hadîs numarasıyla hadîsi rivâyet etmişlerdir. İbn İshâk'ın rivâyetinin isnâdı, hasendir.⁵⁰⁸

2693 No'lu hadîs, el-Elbânî, “*Daîfu Suneni'n-Nesâî*” kitabında bu hadîsin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁹

2829 No'lu hadîs, İmâm el-Elbânî, *Sahîhu Suneni-Nesâî*” kitabında hadîsin sahîh olduğunu

⁵⁰⁵ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 1/584.

⁵⁰⁶ Ahmed Kenkevhi, *el-Kevkebu'd-Durrî alâ Câmiî't Tirmizî*, Thk. Muhammed Kandehlevî, (Hindistan: Dâru'n-Nedveti'l-Ulemâ, 1796), 1/469.

⁵⁰⁷ et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, 1/315.

⁵⁰⁸ Muhammed ez-Ziyâ, *el-Câmiu'l-Kâmîli'l-Muretteb alâ Ebvâbi'l-Fıkıh*, 3/389.

⁵⁰⁹ el-Elbânî, *Daîfu Suneni'n-Nesâî*, (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1990), 94.

belirtmiştir.⁵¹⁰ Ahmed b. Saîd, Rûh, Zekerriyyâ senediyle Ebû Mes'ûd, İbn Mende'nin kendisine şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*es-Sahîh*'te başka bir yerde başka bir râvîden rivâyet etmiştir.” Ebû Âsım, Zekerriyyâ'dan oda Ebû Mes'ûd'un şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ebû Âsım senediyle *Sahîhu 'l-Buhârî*'de onun rivâyetini hiç göremedim.”⁵¹¹

2894 No'lu hadîs, bu hadîs İmâm el-Buhârî'nin *Sahîh*'inde Musededed, İkrime, İbn Abbâs isnâdıyla 5965 No'lu hadîsi tahrîc etmiştir. İmâm el-Elbânî ise *Sahîhu Suneni 'n-Nesâî* kitabında hadîsin sahîh olduğunu belirtmiştir.⁵¹²

3.10. Sunenu İbn Mâce'de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

3.10.1. Namazla İlgili Hadîsler

Ebû Kureyb – Muhtâr b. Gassân – Hafs b. Amr Ezrâk el-Burcumî – Câbir – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Muhammed b. Yezîd – Ebû Dâvûd – Abbâd b. Mansûr – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.10.2. Oruçla İlgili Hadîsler

Muhammed b. Beşşâr – Ebû Âmir – Zemaâ b. Sâlih – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.10.3. Hacla İlgili Hadîsler

Suveyd b. Saîd – Hişâm b. Selmân el-Kurâşî – İbn Cureyc – İbn Atâ – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

Alî b. Muhammed – Sufyân b. Uyeyne – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

⁵¹⁰ el-Elbânî, *Sahîhu Suneni 'n-Nesâî*, 2/608.

⁵¹¹ el-Mizzî, *Tuhfetu 'l-Eşrâf fi Ma'rifeti 'l-Etrâf* (Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1983), 5/155.

⁵¹² el-Elbânî, *Sahîhu Suneni 'n-Nesâî*, 609.

3.10.4. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu İbn Mâce'nin (ö. 273/886) *es-Sünen*'inde yer verdiği hadislerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.10.4.1. Ebû Kureyb (ö. 248/863)

Muhammed b. Alâ künyesi, Ebû Kureyb, İbnu'l-Alâ el-Hemedânî. İbnu'l-Mubârek, Ebû Bekir b. Ayyâş, Yahyâ b. Ebî Zâide, Abdurrahîm b. Suleymân, Abede b. Suleymân, İbn İdrîs ve Hafs b. Gıyâs'tan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebû Muhammed, Babam ve Ebû Zur'a rivâyet etmiştir. Babama, ondan soruldu. Dürüst olduğunu söyledi.”⁵¹³ el-Buhârî, *es-Sahîh*'inin Nikâh ve İlim bölümlerinde ondan rivâyet etmiştir.⁵¹⁴ Hasen b. Sufyân, Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr'in şöyle dediğini nakletmiştir: “İrak'ta Ebû Kureyb'den hadîsi daha çok nakleden ve beldemizin hadîsini tanıyan kime tanımıyorum.” Demiştir. İmâm en-Nesâî, sika, Ebû Hâtim, dürüst olduğunu söylemiştir. Ebû Ömer Ahmed b. Nâsir: “İshâk'tan sonra gelen şeyhler arasında, Ebû Kureyb'ten daha fazla hadîs ezberleyen birini görmedim.” Demiştir. Mûsâ b. İshâk ise: “Ebû Kureyb'ten yüz bin hadîs duydum.” demiştir. İbrâhîm b. Ebî Tâlib, bana Muhammed b. Yahyâ ez-Zuhlî; “İrak'ta kimin daha fazla hadîs ezberlediğini gördünüz mü?” diye sordu. Ben de: “Ahmed b. Hanbel'den sonra Ebû Kureyb'den daha fazla hadîs ezberleyen kimseyi görmedim.” dedim.”⁵¹⁵

3.10.4.2. Muhtâr b. Gassân (ö.?)

Muhtâr b. Gassân b. Muhtâr et-Temâr el-Kûfî el-Abdî. Hafs b. Ömer el-Burcumî, Ebû Dâvûd İsâ b. Muslim, Muhammed b. İsmâîl b. Recâ, İsmâîl b. Muslim ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbrâhîm b. İsmâîl et-Talahî, Ahmed b. Alî el-Esedî ve Ebû Kureyb rivâyet etmiştir.”⁵¹⁶ Ebû Dâvûd ve İbn Mâce ondan rivâyet etmiştir.⁵¹⁷ Hadisleri, makbûldür. 9. tabakadandır.”⁵¹⁸

⁵¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/52.

⁵¹⁴ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2/673.

⁵¹⁵ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 11/395.

⁵¹⁶ el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, 10/68.

⁵¹⁷ el-Makdisî, *el-Kemâl*, 8/321.

⁵¹⁸ el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 532.

3.10.4.3. Hafs b. Ömer (ö.?)

Hafs b. Ömer'e, İbn İmrân de deniliyordu. el-Ezrak el-Burcumî el-Kûfî. A'meş, Câbir el-Cu'fî'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhtâr b. Gassân ve Nasr b. Muzâhim rivâyet etmiştir⁵¹⁹ Mestûrdur, 9. tabakadandır. İki kişi ondan rivâyet etmiş ve kimse onun sika olduğundan bahsetmemiştir.⁵²⁰ ed-Dârekutnî, *İlel* adlı eserinde: "Kûfelilerden kabul edilirdi." demiştir.⁵²¹

3.10.4.4. Câbir el-Cu'fî (ö. 128/746)

Fazl b. Dukeyn'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Sufyân'ı şöyle derken işittim: "Câbir b. Yezîd el-Cu'fî eğer حَدَّثَنِي Heddesenî (o, bana rivâyet etti) ya da سَمِعْتُ semi'tu (işittim) dediğinde doğrudur ama sanki dediğinde tedlîs yapar." Yine Fazl b. Dukeyn, şöyle demiştir: "Câbir, 128 yılında vefat etti." Bize, Muhammed b. Ömer, Kays b. er-Rabî'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rivâyetinde ve görüşlerinde çok zayıftır. Şu'be ve es-Sevrî, sika, en-Nesâî, metrûk⁵²², es-Sevrî, el-İclî ve İbn Sa'd, müdellîs demiştir.⁵²³ Cumhûr, zayıf olduğunu belirtmiştir. Ebû Nuyam: "128 yılında vefat ettiğini söylemiştir."⁵²⁴

3.10.4.5. Muhammed b. Yezîd (ö.?)

Muhammed b. Yezîd el-Esefatî Ebû Abdillâh el-Basrî. Yezîd b. Hârûn ve Ebû Âsım'dan rivâyet etmiştir.⁵²⁵ Abbâs b. Fazl'ın dayısından rivâyet etmiştir. İbn Mâce ve İbn Huzeyme sika olduğunu ifade etmiştir.⁵²⁶ Babam, ondan yazmıştır. Kendisine ondan sorulmuş: "Sika olduğunu söylemiştir."⁵²⁷ Muhammed b. Yezîd'in rivâyeti alınmamalıdır. Çünkü o, zayıf bir râvîdir.⁵²⁸

⁵¹⁹ ez-Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, 2/400.

⁵²⁰ Ma'rûf, el-Arnâvût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 1/305.

⁵²¹ Târik b. en-Nâcî, *et-Tedîyyu alâ Kutubi'l-Cerh ve't-Ta'dîl* (Kuveyt: Dâru'l-Musennâ, 2004), 1/80.

⁵²² ez-Zehebî, *Divânu'd-Duafâ*, 59.

⁵²³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tabakâtu'l-Mudellîsin*, Thk. İsmâ el-Keyrutî, (Umân: Mektebetu'l-Menâr, 1983), 53.

⁵²⁴ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 2/724.

⁵²⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/117.

⁵²⁶ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/231.

⁵²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 8/129.

⁵²⁸ et-Tirmizî, *Sunenu't-Tirmizî*, 5/40.

3.10.4.6. Ebû Dâvûd (ö. 204/819)

Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî. İran asıllı olması dolayısıyla Fârisîdir. Zubeyr b. el-Avvâm ailesinin mevlâsıdır. Şu‘be, Hişâm ed-Destuvâî, Habîb b. Zeyd ve başkalarından rivâyet etmiştir. Kendisinde de Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. el-Mussennâ ve başkaları rivâyet etmiştir. 163 yılında doğmuş, 204 yılında vefat etmiştir. Hıfzında otuz bin hadîs olduğu söylenirdi.⁵²⁹ Abdurrahmân, Ya’k’ub b. İshâk’ın bana yazdıkları arasında şu vardı: “Bize, Osmân b. Saîd, Yahyâ b. Mâ’in’in şöyle söylediğini rivâyet etti. “Kimi daha çok seviyorsun? Ebû Dâvûd’u mu? Abdurrahmân b. Mehdi’yi mi? diye sordular. “Ebû Dâvûd, daha iyi bilir.” Dedi. Abdurrahmân, babasından şöyle rivâyet etmiştir: Abdullah b. İmrân el-İsfahânî, Vekî’ şöyle derken işittim: “Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’den başka uzun hadîsleri ezberleyen kimse kalmadı.” Bunun üzerine Abdullah b. İmrân, bunu Ebû Dâvûd’a söyledi o da bana şöyle dedi: “Ona de ki: “Sadece uzunları değil ona kısıları da dâhildir.”⁵³⁰

3.10.4.7. Abbâd b. Mansûr (ö. 152/770)

Abbâd b. Mansûr en-Nâcî. O, Basra’da bir kadıydı ve zayıf bir isnâdla gelen merdûd hadîsleri vardı.”⁵³¹ Eyyûb ve İkrime’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Vekî, Reyhân b. Saîd, İbrâhîm b. Ebî Yahyâ rivâyet etmiştir. Dâvûd İkrime’den bazı hadîsler rivâyet etmiş fakat İkrime’den tedlîs yapmıştır.⁵³² Abbâd b. Mansûr, Kaderîydi.⁵³³ Abdurrahmân Sâlih b. Ahmed b. Hanbel’den o da Alî b. Medîni’den, Yahyâ b. Saîd’in “Abbâd b. Mansûr’un hâfızası bozuldu mu?” diye sordum.” “Bilmiyorum.” diye cevap verdi. Ancak onu gördüğümüzde ezberlemiyordu Yahyâ, ondan razı değildi.” Dedi. Abdurrahmân, şöyle dedi: “Babama, Abbâd b. Mansûr’dan sordum. Şöyle dedi: “Hadîsi, zayıftır. Yazıyordu. Bize göre bu hadîsler, İbn Ebî Yahyâ’nın Dâvûd b. Huseyn’den onun da İkrime’den onun da İbn Abbâs’tan rivâyet ettikleriydi. Bize, Abdurrahmân şöyle rivâyet etmiştir: “Ebû Zur’a’ya, Abbâd’dan sorulmuştu. “Basralı ama gevşektir.” diye cevap verdi.⁵³⁴ Ahmed b. Zuheyr, Yahyâ b. Ma’in’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Hadîs konusunda Abbâd b. Mansûr,

⁵²⁹ Bamhızme, *Kilâdetu’n-Nehîr fî Vefeyâtî’l-A’yânî’d-Dahîr*, 2/378-379.

⁵³⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 4/112.

⁵³¹ İbn Sâ’d, *et-Tabakâtu’l-Kubrâ*, 9/269.

⁵³² el-Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, 7/42.

⁵³³ el-Kâ‘bî, *Kabûlu’l-Ahbâr ve Ma’rifeti’r-Ricâl*, 2/328.

⁵³⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 6/86.

güvenilir bir kaynak değildir. 125 yılında vefat etmiştir.⁵³⁵

3.10.4.8. Muhammed b. Beşşâr (ö. 252/867)

Muhammed b. Beşşâr b. Dâvûd b. Keysân Ebû Bekir el-Abdî ona Bundâr denilir. Basralı'dır. Çünkü yerli halkın hadîslerini topladı. Abdolvahhâb ve Basralılardan rivâyet etmiştir. Şeyhlerimiz, ondan hadîs tahdîs etmişlerdir. 252 yılında vefat etmiştir. Hammâd b. Seleme, vefat ettiği yılda yani 167 yılında doğmuştur.⁵³⁶ Güvenilir bir kişiydi. Çok hadîs rivâyet ediyordu ve Ebû Bekir künyesiyle meşhûrdu. Aynı zamanda bir terziydi.⁵³⁷ Kendisinden ise el-Buhârî, Muslim, Ebû Dâvûd, et-Tirmizî, en-Nesâî, İbn Mâce, İbn İshâk el-Harbî, Ebû Zur'a ve Ebû Bekir b. Ebî'd-Dunyâ rivâyet etmişlerdir. Ebû Amed Yûsuf b. Muhammed et-Tûsî el-Musseyyeb el-Rigyânî'den Muhammed b. Beşşâr'dan şöyle derken işittiğini söylemiştir: “Beş yüzyıldır benim hakkımda yazıyorlar ve on sekiz yaşındayken Medine’de insanlara hadîs rivâyet etmemi istediler. Utandım ve Medine’de onlara hadîs rivâyet etmeyi reddettim. Bu yüzden onları, Medine’nin dışında bir bahçeye davet ettim. Hurma ikrâm ederek onlara hadîs rivâyet ettim.” Ebû Dâvûd Suleymân b. Eş’as: “Bundâr’dan elli bin hadîs yazdım. Ayrıca Ebû Mûsâ’dan bir şeyler yazdım ancak Ebû Mûsâ Bundâr’dan daha güvenilir bir kişidir.” dedi. Ebû’l Hasen Abdullah b. Muhammed b. Yûnus: “Basra Ehli Bundâr’a Ebû Mûsâ’yı, yabancılar ise Ebû Mûsâ’ya Bundâr’ı tercih ediyorlardı.” demiştir.⁵³⁸

3.10.4.9. Ebû Âmir (ö. 204/820)

Ebû Âmir Abdulmelik b. Amr el-Akadî. Şu’be, Suleymân b. Bilâl, İbrâhîm b. Tahmân ve Fuleyh b. Suleymân’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Abdullah el-Musnedî, İshâk b. İbrâhîm el-Hândlî, Ebû Kudâme, İman ve Nikah konularda Ebû Mûsâ ve Bundâr rivâyet etmişlerdir. 205 yılında vefat etmiştir. Ancak Ahmed b. Abîd, Yahyâ b. Saîd’in: “204 yılında vefat ettiğini” söylediğini ifade etmiştir.⁵³⁹ Ebû’s-Şeyh Hârûn b. Suleymân Ebû Amer el-Akadî’den, onların aile fertleri oldukları için “Akadî” olarak adlandırılmışlardı. Hâfız Ebû Mûsâ, şöyle demiştir: “Bu, onların Kays soyundan biri olabileceği anlamına gelmez. Zira Kays b. Mu’âz el-Akadî onlara nispet edilmiştir.” Yahyâ b. Ma’in ve Ebû Hâtim’e ondan

⁵³⁵ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/166.

⁵³⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/111.

⁵³⁷ el-İclî, *Tarîhu’s-Sikât*, 401.

⁵³⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 2/125-153.

⁵³⁹ el-Kelâbâzî, *el-Hidâye*, 2/840.

sordular sikadır.” dedi. Ebû Zekerıyyâ, “İshâk b. Râhûye’den naklettiğinde bize doğru sözlü ve güvenilir olan Ebû Âmir diye ifade ederdi.” demiştir.⁵⁴⁰

3.10.4.10. Zemaâ b. Salih (ö.?)

Amr b. Dînâr, Seleme b. Vahrâm’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de İbn Vehb ve Vekî rivâyet etmişlerdir. O, iyi niyetli bir insandı ama bazen kararsız kalıyordu. Bilgisi sınırlıydı, hatalar yapılabiliyor ve bazı şeyleri tam olarak anlayamıyordu. Onun, meşhûr muhadîslerden rivâyet ettiği hadîslerde, münker hadîsler sıkça görülürdü. Abdurrahmân, ondan nakletmiş ama sonra terk etmiştir. Mekhûl, Ca’fer b. Ebân’dan şöyle rivâyet etmiştir: “Yahyâ b. Ma’in’e Zemaâyı sordular. “Zayıftır.” diye cevap verdi.⁵⁴¹ Kendisinden ise İmâm Muslim, ihticâc etmeyerek Muhammed b. Hafsa ile makrûn olarak, rivâyet etmiştir. Kendisinden Ebû Dâvûd, et-Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir.⁵⁴²

3.10.4.11. Seleme b. Vahrâm (ö.?)

Seleme b. Vahrâm el-Yemânî. İbn Abbâs’ın mevlâsı İkrime’den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Zemaâ, Ma’mer, İbn Uyeyne ve oğlu Ubeydullah b. Seleme rivâyet etmiştir. Abdullah b. Ahmed, şöyle demiştir: “Babama, ondan sordum: “Zemaâ ondan münker hadîs rivâyet etmiş bu nedenle hadîsinin zayıf olduğunu düşünüyorum.” dedi. Ebû Zur’a ve Yahyâ b. Ma’in “Yemânî, sikadır.” demişlerdir. İbn Adiyy: “Zemaâ hâricinde rivâyet ettiği hadîsleri makbûldür.” Kendisinden et-Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.⁵⁴³ İbn Halfûn, *es-Sikât* kitabında onu zikretmiş ve: “Onun durumu, Zemaâ’dan hadîs rivâyetiyle dikkate alınmaz ancak sikalardan hadîs rivâyetiyle dikkate alınır.” dedi. Bu durumda, İmâm Ahmed’in, İbn Uyeyne’nin Seleme’den iki hadîs naklettiğini belirtmesi üzerine, daha fazla rivâyet etmesi ve bir toplulukla münasebetine dayanarak bir değerlendirme yapması gerektiğini ifade eder. Bu, İbn Uyeyne’nin birçok kişiden hadîs rivâyet etmesinin ve bu kişilerle sık sık görüşmesinin güvenilirliğini artırabileceği anlamına gelir. Yani İbn Uyeyne’nin güvenilirliği, rivâyet ettiği kişilerin sayısı ve onlarla olan ilişkisi ile ölçülebilir.”⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ el-Makdisî, *el-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, 7/128.

⁵⁴¹ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, Thk. Hamdî es-Selefi, (Riyad: Dâru’s-Samî, 2000), 1/390-391.

⁵⁴² el-Makdisî, *el-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, 5/36.

⁵⁴³ el-Makdisî, *el-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, 5/245.

⁵⁴⁴ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, 3/438.

3.10.4.12. Suveyd b. Saîd (ö. 239/854)

Suveyd b. Saîd Ebû Muhammed el-Herevî. Mâlik ve Dımâm b. İsmâîl'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Muslim, İbn Mâce ve el-Begavî rivâyet etmiştir, Hadîsleri, ezberliyordu ama değiştirmiyordu. el-Buhârî: “Sonra kör oldu ve telkin ediliyordu.” dedi. en-Nesâî ise: “Sika olamadığını” belirtmiştir.⁵⁴⁵ Anber şehrinin insanlarındandı ve Hâdiyye’de doğdu. Alî b. Mushir ve Hafs b. Meysere'den hadîsler rivâyet etmiştir. Güvenilir râvîlerden rivâyet ederdi. Ondan şeyhlerimiz, hadîs rivâyet etmişlerdir. 239 yılında vefat etmiştir. Yahyâ b. Ma'în'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Eğer bir atım ve kılıcım olsaydı Suveyd b. Saîd’e saldırırdım.”⁵⁴⁶ Ahmed, “metrûk”, İbn Ma'în, “yalancı”, en-Nesâî, “Sika değil”, Ebû Hâtim: “Dürüst ama çok tedlis yapardı.” demiştir. ed-Dârekutnî: “Sikaydı fakat yaşlandığında bazı münker rivâyet sahipleri ona hadîs okumuş ve odan icâzet almış olabilir.” demiştir.⁵⁴⁷

3.10.4.13. Hişâm b. Suleymân (ö.?)

Hişâm b. Suleymân b. İkrime b. Hâlid b. Âs el-Kureşî el-Mahzûmî el-Mekkî. İbn Cureyc ve es-Sevrî'den hadîs işittir. Kendisinden de Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-Adenî, Saîd b. Abdurrahmân el-Mahzûmî, Mismâr İbrâhîm b. el-Munzir rivâyet etmiştir. Ebû Hâtim şöyle dedi: Hadîsi, muztarıdır lakin dürüştür. Kendisinden Muslim ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.⁵⁴⁸ el-Ukaylî: “İbn Cureyc, hadîslerinde şüphe vardır.” demiştir.⁵⁴⁹

3.10.4.14. Alî b. Muhammed (ö. 233/848)

Alî b. Muhammed et-Tenâfisî, Ya'lâ b. Abîd'in yeğnidir.⁵⁵⁰ Vekî, Ebû Bekir b. Ayyâş, Velîd b. Muslim, Hafs b. Gıyâs, Abdullah b. İdrîs, Abdurrahmân b. Muhammed el-Muhâribî ve Mansûr b. Verdân'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ziyâd b. Eyyûb, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Alî b. Saîd ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.⁵⁵¹ “Babamı, şöyle derken işittim: Alî et-Tenâfisî, dürüst ve güvenilirlerdir. Faziletler konulu hadîslerde Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den

⁵⁴⁵ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 1/472.

⁵⁴⁶ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, 1/447.

⁵⁴⁷ ez-Zehebî, *Divânu'd-Duafâ*, 182.

⁵⁴⁸ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 9/250.

⁵⁴⁹ İbn Kesîr, *et-Tekmil fî'l-Cerhi ve Ta'dîl fî Ma'rifeti's-Sikâti ve'd Duafâ ve'l-Mecâhil*, 13/473.

⁵⁵⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 7/371.

⁵⁵¹ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 7/408.

onu daha iyi görüyorum ancak Ebû Bekir b. Ebî Şeybe hadîslerde daha güçlüdür.”⁵⁵² Ebû Ya‘lâ el-Halîlî: şöyle demiştir: “Alî ve kardeşi Kazvîn’de ikamet etmiştir. 233 yılında vefat etmiştir.”⁵⁵³ ez-Zehebî, “*Tabakatul-Huffâz*” kitabında onu 8. tabakada zikretmiştir.⁵⁵⁴

İbn Cureyc’in (ö. 150/768) tercüme-i hâli, Hacla ilgili hadîslerde geçtiği için, İbnu’l-Atâ’nın (ö. 309/922) tercüme-i hâli, Oruçla ilgili hadîslerde geçtiği için, Sufyân b. Uyeyne’nin (ö. 198/814) tercüme-i hâli, *Sunenu’t-Tirmizî* *Sunenu İbn Mâce* ve *Sunenu Ebî Dâvûd*’un ortak hadîslerinin ricâl tercümesi ve değerlendirmesinde geçtiği için, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin (ö. 131/749) tercüme-i hâli, binek üzerinde tavâfla ilgili hadîslerde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.10.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.10.5.1. Namazla İlgili Hadîsler

727 No’lu hadîs hakkında Ebû Alî et-Tûsî şöyle demiştir: “*el-Ahkâm* kitabında garîb olduğu söylendi. Bu hadîs, isnâdı zayıftır. Çünkü Câbir el-Cu’fî, zayıf bir râvîdir.”⁵⁵⁵

1201 No’lu hadîsin isnâdında Abbâd b. Mansûr zayıf olduğu için bu isnâd zayıftır. İbn Ebî Şeybe, et-Tayâlisî isnâdıyla İbn Abbâs’tan mevkûf olarak tahrîc etmiştir. el-Mervezî (ö. 340/951) “Vitr kitabında” İbn Useyd, en-Nesâî’den o da Ebû Attâb Sehl b. Hammâd ed-Dellâ, Abbâd’dan merfû olarak tahrîc etmiştir.⁵⁵⁶

3.10.5.2. Oruçla İlgili Hadîsler

1693 No’lu hadîs İbn Mâce, İbn Huzeyme “1939”, el-Beyhakî Şuabu’l-İmân (2724), et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*’de (11625) hepsini Zemaâ b. Sâlih Seleme’den rivâyet etmiştir ve bu hadîs zayıftır.⁵⁵⁷

⁵⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 6/202.

⁵⁵³ İbn Abdilhâdî, *Tabakâtu Ulemâi’l-Hadîs*, 2/101.

⁵⁵⁴ ez-Zehebî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, 2/25.

⁵⁵⁵ Moğultay b. Kılıç. *Şerhu Suneni İbn Mâce*, Thk. Kâmil Avîda (Suûdî Arabistan: Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz 1999), 4/1166.

⁵⁵⁶ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2/267.

⁵⁵⁷ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 2/395.

3.10.5.3. Hacla İlgili Hadîsler

2897 No'lu hadîsi, ed-Dârekutnî tahrîc etmiştir. Hâfız ise “İsnâdı zayıftır.” demiştir. İbn Ömer, İkrime tarîkiyle İmâm eş-Şâfiî ve et-Tirmizî, hadîsi tahrîc etmiştir. İbn Mâce ve ed-Dârekutnî, hadîsin hasen olduğunu belirtmişlerdir. Abdulhak: “Bu hadîsin senedleri, zayıftır.” demiştir. Ebû Bekir b. Munzir: “Müsned olarak bu hadîs tespit edilmiş değildir. Rivâyetlerinin en doğrusu ise mürsel olan el-Hasen’in rivâyetidir. Bu rivâyetler, birbirini güçlendirmiştir. Bu nedenle delil olarak gösterilebilir.” demiştir.⁵⁵⁸ ed-Dârekutnî ise hadîsi iki farklı senedle tahrîc etmiştir. Birini isnâd: Husayn b. Mehârik- Muhammed b. Hâlid-Simâk- İkrime- İbn Abbâs isnâdıyla rivâyet ettiğidir. İkinci isnâd ise Saîd b. Yezîd b. Mervân el-Hallâl- Babası- Dâvûd ez-Zibrikân- Abdulmelik- Atâ- İkrime- İbn Abbâs’tan rivâyet ettiğidir. Yezîd b. Mervân hakkında İbn Maîn: “Yalancıdır.” demiştir.⁵⁵⁹

3049 No'lu hadîs İmâm el-Buhârî’nin rivâyetiyle ortak rivâyettir ve bu hadîsin derecesi sahîhtir.⁵⁶⁰ İmâm el-Buhârî, *es-Sahîh*’inde 84 No'lu hadîsle Eyyûb senediyle tahrîc etmiştir. 1721, 1722, 1734, 6666 No'lu hadîsler, *Sahîh-i Buhârî* ve 1307 No'lu hadîs *Sahîh-i Muslim*’de tahrîc edilmiştir.

3.11. Sunenu’t-Tirmizî’de Rivâyet Edilen Hadîslerin Ricâl Tercümesi ve Değerlendirmesi

3.11.1. Namazla İlgili Hadîsler

Ebû Seleme b. Halef el-Basrî – Mu‘temir b. Suleymân – Babası – Haneş – İkrime – Abdullah b. Abbâs - Rasûllah (s.a.s.).

Ebû el-Ahvâs – Simâk b. Harb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûlullah (s.a.s.).

Hârûn b. Abdillâh el-Bezzâz – Abdussamed b. Abdilvâris – Babası – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.11.2. Oruçla İlgili Hadîsler

Ahmed b. Menî’ – İsmâîl b. Uleyye – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

⁵⁵⁸ eş-Şevkânî, *Neylu’l-Evtâr min Ehâdisi Seyyidi’l-Ahyâr*, 4/341.

⁵⁵⁹ İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, 4/144.

⁵⁶⁰ el-Hererî, *Şerhu Suneni İbn Mâce*, 18/20.

3.11.3. Hacla İlgili Hadîsler

Hammâd b. Zeyd – Eyyûb – İkrime – Abdullah b. Abbâs- Rasûllah (s.a.s.).

3.11.4. Ricâl Tercümeleri

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen*'inde yer verdiği hadîslerin isnâdlarında yer alan râvîlerin hem tercüme-i hâllerinin ve hem de cerh ve ta'dîl yönlerinin bilinmesi açıdan râvîlerin tercüme-i halleriyle cerh ve ta'dîl durumlarını inceleyeceğiz.

3.11.4.1. Ebû Seleme Yahyâ b. Halef el-Basrî (ö. 242/857)

Yahyâ b. Halef el-Cubârî künyesi, Ebû Seleme'dir. Basralıdır. Ebû Âsım ve Iraklılardan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Huseyin b. Osmân rivâyet etmiştir.⁵⁶¹ İman konusunda el-Mu'temir'den, Nezir ve Tıp konularında ise Abdula'lâ'dan rivâyet etmiştir.⁵⁶² İmâm Muslim “*ez-Zehrâ*” kitabında sadece Ebû Seleme'den 4 hadîs tahrîc etmiş olduğunu söylemiştir. Ebû Avâne ise *es-Sahîh*'inde onun hadîslerini tahrîc etmiştir. et-Tûsî ve Ebû Muhammed ed-Dârimî de onun hadîslerini tahrîc etmiştir.⁵⁶³ el-Bezzâr: “Yahyâ b. Halef, bize, Ebû Seleme el-Cubârî'nin sika olduğunu haber verdi.” demiştir.⁵⁶⁴ 242 yılında vefat etmiştir.⁵⁶⁵

3.11.4.2. Mu'temir b. Suleymân (ö. 187/803)

Mu'temir b. Suleymân b. Tarhân Mur'e b. Abbâd'ın mevlâsı, Teym b. Kays'ın yeğenidir. et-Teymî diye tanınmıştır. Basralıdır. Babası, Âsım el-Ahvel, Leys b. Ebî Selîm ve Mansûr'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden ise İbnu'l-Mubârek ve Abdurrezzâk rivâyet etmiştir. Mahmûd b. Mahbûb'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: “187 yılında vefat etmiş ve künyesi, Ebû Muhammed'dir”.⁵⁶⁶ İmâm el-Hatîb'in “*es-Sâbık ve'l-Lâhik*”

⁵⁶¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/268.

⁵⁶² İbn Mencûye, *Ricâlu Sahîhi Muslim*, 2/337.

⁵⁶³ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 6/601.

⁵⁶⁴ en-Nûrî, Şilbî vd. *el-Câmî fî'l-Cerh ve Ta'dîl*, 3/286.

⁵⁶⁵ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 2/365.

⁵⁶⁶ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 9/410.

kitabında: “Kendisinden Mu’temir, Sufyân es-Sevrî ve el-Hasen b. Arafe rivâyet etmiştir. Lakin ikisinin vefat tarihleri arasında 96 yıl vardır. Sufyân, 161 yılında vefat etmiştir.” demiştir.⁵⁶⁷ İmâm es-Suyûtî, onu altıncı tabakada zikretmiştir.⁵⁶⁸ Muhammed b. Sa’d: “Sika olduğunu, 106 yılında doğduğunu ve 187 yılında Basra’da vefat ettiğini ifade etmiş, Yahyâ b. Ma’in ve Ebû Hâtim: “Dürüst ve sikadır.” Amr b. Alî ise “81 yaşındayken 187 yılında vefat etti.”⁵⁶⁹ demiştir.

3.11.4.3. Babası (Suleymân b. Tarhân) (ö. 341/953)

Ebû'l-Mu'temir Suleymân b. Tarhân et-Teymî. Benî Teym b. Murre'yle birlikte yaşadığı için Teymî nisbesiyle anılır. Ebû Osmân, Enes ve el-Hasen'den rivâyet etmiştir. Kendisinden ise es-Sevrî, Şu'be ve oğlu Mut'emir rivâyet etmiştir.⁵⁷⁰ Basralı Tâbiînin seçkinlerindendi.⁵⁷¹ 4. Tabakadan dürüst ve ibadetlerinde dikkatli biriydi.⁵⁷² Tâbiîlerin hâfızlarından biriydi. Ebû Zu'ra “İkrime'den hiçbir şey duymamıştır.” Ebû Hâtim: “Saîd b. el-Museyyeb'ten bir şey duyduğunu bilmiyorum.” Ebû Ahmed b. Adî: “Humeyd et-Tavîl'den bir şey ezberlemiyoruz.” Demiştir. Yahyâ b. Saîd: “et-Teymî, Hasen'den duymamış yalnız et-Teymî, Ebû Bekr el-Huzelî'den rivâyet etmiş bu da et-Teymî hadîsinden başka bir senedle bilinir.⁵⁷³ el-Buhârî, Yahyâ el-Kattân'dan şöyle rivâyet etmiştir: “Suleyman b. Tarhân, el-Hasen ve İbn Sîrîn senediyle rivâyet etti. “Kim, ondan hadîsler işittim.” ya da “dedi” derse doğrudur.” el-Alâî ve İbn Hacer el-Askalânî, mudellislerin 2. tabakasında olduğunu belirtmiştir. İmâm en-Nesâî, tedlîs yaptığını ifade etmiştir.⁵⁷⁴ 341 yılında 97 yaşındayken Basra'da vefat etmiştir.⁵⁷⁵

3.11.4.4. Haneş (ö. 215/831)

Huseyin b. Kays Ebû Alî el-Rahbî ona Haneş denilir. Ahmed b. Hafs es-Sa'dî, Ahmed b. Hanbel'e Haneş hadîsini zikrettiklerinde demiştir ki: “Mu'temir, Haneş'ten naklediyor ve

⁵⁶⁷ ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 8/478.

⁵⁶⁸ es-Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, 120.

⁵⁶⁹ el-Makdisî, *el-El-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, 8/442.

⁵⁷⁰ el-Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, 4/578.

⁵⁷¹ el-İclî, *Târîhu's-Sikât*, 1/430.

⁵⁷² Ekrem el-Falucî, *el-Mu'cemu's-Sağîr li-Ruvâti'l-İmâmi'bni Cerîri't-Taberî* (Dâru İbn Affân, 2005), 2/786.

⁵⁷³ el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 188.

⁵⁷⁴ Muhammed Talat, *Mu'cemu'l-Muhtelitîn*, 233.

⁵⁷⁵ el-Aynî, *Megâni'l-Ahyâr fî Şerh Meâni'l-Âsâr*, 1/441.

hadîsi zayıftır.”⁵⁷⁶ Altıncı tabakadan hadîsi metrûktur.⁵⁷⁷ el-Buhârî, “Hadîsi, yazılmaz.”⁵⁷⁸ Ahmed b. Hanbel: “Metrûktur, tek bir hasen hadîsi vardır.”⁵⁷⁹ ed-Dârekutnî: “Hadîsi metrûktur.” el-Cûzcânî: “Hadîsleri, münkerdir. Bu nedenle yazılmaz.” demiştir. Ebû Hâtim el-Bustî: “Birbirine tezat haberler naklederdi ve zayıf hadîs râvîlerinin rivâyetiyle karıştırırdı.” Değerlendirmesini yapmış, Ahmed b. Hanbel: “Yalancı olduğunu” söylemiştir. Yahyâ b. Ma’in, onu terk etmiş ve Muslim, *el-Kunâ* kitabında “Hadîsinin münker olduğunu belirtmiştir.” İbnu’l-Kânî: “215 yılında vefat ettiğini” söylemiştir.⁵⁸⁰

3.11.4.5. Hârûn b. Abdillâh (ö. 241/856)

Hârûn b. Abdillâh b. Mervân el-Hemmâl Ebû Mûsâ Bağdatlıdır. Ebû Damra Enes b. İyâz’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. Ahmed b. Ebî Avn rivâyet etmiştir. 243 yılı Şevvâl ayında Salı günü vefat etmiştir.⁵⁸¹ Abdurrahmân, babasının: “Onun dürüst olduğunu söylediğini” işitmiş olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸² en-Nesâî, Hârûn b. Abdillâh’tan şöyle rivâyet etmiştir: “Mekke yolunda sırtında bir kişi taşıdığı için ona Hammâl denildi.”⁵⁸³ el-Hallâl, şöyle dedi: “Hârûn el-Hemmâl, yaşça büyük bir adamdı. Ebû Abdillâh, ona saygı gösterdi. Hârûn el-Hammâl’ın rivâyet edilecek birçok hadîsi vardı ve bu hadîsleri açıklaması uzun sürerdi. Bu hadîsler, farklı kitaplarda yer almıştır.” dedi. Muslim, *ez-Zehrâ* kitabında ondan 80 hadîs tahrîc etmiştir. Hâfız Ebû Alî el-Ceyyânî: “el-Buhârî ve Muslim ondan rivâyet etmiş ve dürüsttür. Ebû Bekr el-Hatîb el-Bağdâdî: “Hâfız, güvenilir biriydi.” Demiştir. İbn Hibbân, İbn Avâne ve el-Hâkim *Sahîh* ’lerinde onun hadîslerini tahrîc etmiştir. 241 yılında vefat etti.⁵⁸⁴

3.11.4.6. Abdussamed b. Abdilvâris b. Zekvân (ö. 207/823)

Ebû Sehl Abdussamed b. Abdilvâris b. Zekvân el-Anberî et-Tennûrî Basralıdır. Ebû Bekr Hişâm b. Ebî Abdillâh ed-Destuvâî ve Ebû Bistâm Şu’be b. el-Haccâc’dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de Ebû Ya’kûb İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî ve Ebû Abdillâh Muhammed b.

⁵⁷⁶ İbn Adî, *Kâmil fî Duafâi’r-Ricâl*, 3/218.

⁵⁷⁷ el-Falucî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr li-Ruvâti-İmâmi’bni Cerîri’t-Taberi*, 1/123.

⁵⁷⁸ ez-Zehebî, *el-Kâşif*, 1/335.

⁵⁷⁹ ez-Zehebî, *Tehzîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, 2/366.

⁵⁸⁰ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 2/350-351.

⁵⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/239.

⁵⁸² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 9/92.

⁵⁸³ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, 30/99.

⁵⁸⁴ Moğultay, *İkmâlu Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 12/110.

Yahyâ ez-Zuhlî rivâyet etmiştir.⁵⁸⁵ Ebû Hâtîm'e ondan sordular: "Dürüst ve hadîslerde sâlih bir insandı." Cevabını verdi. İbn Sa'd: "207 yılında vefat ettiğini" söylemiştir.⁵⁸⁶ Dürüştür. Şu'be'nin rivâyetlerinde sâbittir.⁵⁸⁷ el-İclî: "Sikadır. Babası da Kaderî'dir." Ebû Dâvûd ise: "Bize göre Ebû Ma'mer, Abdussamed'den hadîs rivâyeti yönünden daha kuvvetlidir." Ebû Dâvûd, "Muslim, Abdussamed ve İshâk b. İdrîs hocalara beraber giderlerdi. Abdussamed b. Abdilvâris, telkin edilmeye müsait biridir." Demiştir. Ya'kûb b. Sufyân Muhammed b. Abdirrahîm Abdussamed'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Eyyûb'dan hiç hadîs yazmadım ancak vefat ederken bazı şeyler söyledi vefat ettiğinde yazdım."⁵⁸⁸

3.11.4.7. Ahmed b. Menî' (ö. 244/859)

Ebû Ca'fer Ahmed b. Menî b. Abdirrahmân el-Beğavî'den hadîs rivâyet etmiştir. Huşeym, Muhammed b. Zeyd el-Vâsîtî Muhammed b. Meyser Bağdatlı sayılır. Babamı ve Ebû Zur'a'yı böyle derken duydum ve ondan hadîs yazıp rivâyet ettiler. Babama, ondan sordular. "Dürüst olduğunu" söyledi.⁵⁸⁹ İbnu'l-İmâd: "*el-Musned*'in sahibi, meşhûr sikalardan biridir. Bir topluluk, hadîslerini tahrîc etmiş yalnız el-Buhârî, bir kişi aracılığıyla rivâyet etmiştir." demiştir.⁵⁹⁰ Abdullah el-Beğavî'nin ana tarafından dedesidir.⁵⁹¹ Sika, hâfız ve 10. Tabaka'dandır. 84 yaşındayken 244 yılında vefat etti.⁵⁹² Torunu, dedemin: "Kırk yıl boyunca Kur'ân-ı Kerîm'in üç günde bir hatmini yaparım." Dedimini işittim." Demiştir.⁵⁹³

3.11.4.8. İsmâîl b. Uleyye (ö. 193/809)

Kûfeli olan İbn Uleyye, künyesiyle meşhûr İsmâîl b. İbrâhîm b. Miksem, Ebû Bişr el-Esedî. Ebû't-Teyyâh ed-Dabbî'dir. Abdulazîz b. Suheyb, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Avn, Suleymân et-Teymî, Dâvûd b. Hind, Humeyd et-Tavîl'den rivâyet etmiştir. Ahmed, İbn Cureyc, Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Abdurrahmân b. Mehdî, Yahyâ b. Ma'in ve Alî b. el-Medîmî ve başkalarından hadîs rivâyet etmiştir.⁵⁹⁴ İbn Mehdî: "İbn Uleyye, Huşeym'den daha

⁵⁸⁵ Ebû Ahmed el-Hâkim, *el-Esmâ ve'l-Kunâ*, 4/49.

⁵⁸⁶ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâ'îr-Ricâl*, 7/69.

⁵⁸⁷ el-Falucî, *el-Mu'cemu's-Sağîr li-Ruvâti'l-İmâmî'bni Cerîri't-Taberî*, 1/297.

⁵⁸⁸ en-Nûrî vd. *el-Camî fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/110.

⁵⁸⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 2/77.

⁵⁹⁰ al-Useymin, *Teshîlu's-Sebîle Li Murîdi Ma'rîfeti'l-Hanâbile*, 1/173.

⁵⁹¹ Ebû İshâk el-Huveynî, *Neslu'n-Nibâl bi Mucemi'r-Ricâl*, 1/99.

⁵⁹² el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 85.

⁵⁹³ İbn Abdulhâdî, *Tabakâtu Ulemâ'î'l-Hadîs*, 2/145.

⁵⁹⁴ İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Thk. Muhammed Kûfî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1952), 1/99.

dürüsttür.” Yahyâ b. Saîd: “Onun hadîsi, Vuheyb’in hadîslerinden daha kuvvetlidir.” demiştir. Muslim: “Ahmed b. Hanbel: “Hammâd b. Zeyd, eğer Vuheyb ve es-Sekafî’ye muhâlefet ederse endişelenmezdi ancak İsmâîl b. Uleyye, ona muhâlefet ederse endişelenirdi.” Şu’be: “Muhaddîslerin efendisiydi.” demiştir.⁵⁹⁵ Hadîs rivâyetinde çok güçlü, dürüst ve güvenilir bir kişiydi. Hârûn er-Reşîd’in hilâfetinde vefat etti.⁵⁹⁶ Ebû Dâvûd: “Muhaddîslerin hepsi hata yapmışlar yalnız tek İbn Uleyye ve Bişr Ebî’l-Fazl yapmamıştı.” İbn Ma’in: “İbn Uleyye, güvenilir ve takvâ sahibiydi.” demiştir.⁵⁹⁷

Kuteybe (ö. 240/855) ve Ebû’l-Ahvâs’ın (ö. 179/796), *Sunenu’t-Tirmizî*, *Sunenu’n-Nesâî* ve *Sunenu Ebî Dâvûd*’un rivâyet ettiği ortak hadîslerde tercüme-i hâlleri geçtiği için, Simâk b. Harb’in (ö. 123/741) Hac hadîslerinde tercüme-i hâli geçtiği için, Hammâd b. Zeyd’in (ö. 179/795), Eyyûb es-Sahtiyânî’nin (ö. 131/749) ve Abdolvâris b. Saîd el-Anberî’nin (ö. 180/796) tercüme-i hâlleri, Binek üzerinde tavâf ile ilgili rivâyetlerde geçtiği için burada tekrar zikredilmemiştir.

3.11.5. Rivâyetlerin Değerlendirmesi

3.11.5.1. Namazla İlgili Hadîsler

et-Tirmizî, 188 No’lu hadîs ile ilgili: “Hadîsi rivâyet edenlerden Haneş’in künyesi, Ebû Ali er-Rahâbi’ olup adı, Huseyin b. Kays’tır. Ahmed ve diğerleri, hadîs rivâyeti konusunda zayıf saymışlardır.⁵⁹⁸ Demiştir. İbn Hacer el-Heytemî, hadîsin zayıf olduğunu⁵⁹⁹, İmâm el-Elbânî ise bu hadîsin çok zayıf olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰⁰ İbn Hibbân, “*Mecrûhîn*” adlı kitabında bu hadîsi tahrîc etmiştir.⁶⁰¹

331 No’lu hadîs, et-Tirmizî: “Bu konuda Ummu Habîbe, İbn Ömer, Ummu Suleym, Âişe ve Meymûne’den de hadîs rivâyet edilmiş olup Ummu Gulsum b. Ebî Seleme b. Abdilesed, Ummu Seleme’den hadîs rivâyet etmiştir. et-Tirmizî, “İbn Abbâs hadîsi, hasen-sahîhtir. Bazı ilim adamları, bu görüştedir. Ahmed ve İshâk: “Böylece Hz. Peygamber’in (s.a.s.) seccâde

⁵⁹⁵ el-Makdisî, *el-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, 3/256.

⁵⁹⁶ ez-Ziriklî, *el-Al’lâm*, 1/307.

⁵⁹⁷ ez-Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, 1/216.

⁵⁹⁸ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 1/231.

⁵⁹⁹ İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir ân İktirâfî’l-Kebâir* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1987), 1/221.

⁶⁰⁰ el-Elbânî, Nâsiruddîn, *Daifu Suneni’t-Tirmizî* (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1991) 20.

⁶⁰¹ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, 1/295.

üzerine namaz kıldığı sâbit olmuştur.”⁶⁰² demiştir.

İmâm Tirmizî, 575 No’lu hadîsle ilgili şöyle demiştir: “Bu konuda İbn Mes’ûd ve Ebû Hureyre’den de hadîs rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs hadîsi, hasen-sahîhtir.”⁶⁰³ el-Hâfız, bu hadîse dair birçok sened zikretti ancak hepsi Sa’îd b. Cubeyr’in senedinin dışında ya zayıf ya da munkatı’ idi. Yine de farklı isnâdlar, hikâyenin bir temele sahip olduğunu gösterir. Çünkü onun dışında diğer iki isnâdı daha vardır. Bunların isnâdları, *Sahîhain*’ın şartlarına uygun olarak kabul edilen hadîs kitaplarında yer almaktadır. Bu senedlerden birisi et-Taberî’nin, tahrîc ettiği Yûnus b. Yezîd’in Şihâb’dan onun da Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Hâris b. Hişâm’dan rivâyetidir. İkinci sened ise Mu’temir b. Suleymân’ın Hammâd b. Seleme’den onun da Ebû Hind’den onun da Ebû’l-Âliyye’den rivâyetidir. Ardından el-Hâfız, bu hikâyenin hiçbir temeli olmadığını ve içindekinin ise sahte olduğunu söyleyenlere cevap vermiştir. Senedin sayısı arttıkça ve kaynaklardan gelen rivâyetler farklılaştıkça, bu hikâyenin bir temele sahip olduğunu gösterir.⁶⁰⁴

3.11.5.2. Oruçla ilgili hadîsler

750 No’lu hadîs, Ebû Hureyre, İbn Ömer ve Ummu Fadl’dan da bu konuda hadîs rivâyet edilmiştir. et-Tirmizî, “İbn Abbâs hadîsi, hasen-sahîhtir.” demiştir.⁶⁰⁵

3.11.5.3. Hacla İlgili Hadîsler

289 No’lu hadîs, et-Tirmizî: “Âişe, Ummu Habîbe, Esmâ binti Ebû Bekir ve Fadl b. Abbâs’tan da bu konuda hadîs rivâyet edilmiştir.”⁶⁰⁶ demiştir. el-Buhârî, 1757 No’lu hadîsi, İmâm Muslim ise 1293 No’lu hadîsi tahrîc etmiştir.

⁶⁰² et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 1/363.

⁶⁰³ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 1/573.

⁶⁰⁴ el-Mubârekpûrî, Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, *Tuhfetu’l-Ahveî* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1997), 3/136.

⁶⁰⁵ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 2/116.

⁶⁰⁶ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, 2/228.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Literatür olarak tezimizden önce İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyetlerini inceleyen herhangi bir tez veya kitabın yazıldığını tespit edemedik. İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), İkrime'ye yöneltilen ithâmları reddeden ve onun adâletini delilleriyle ortaya koyan iki varaklık bir risâle yazmıştır. el-Munzirî'nin (ö. 656/1258) de buna benzer bir çalışması olduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁷ Ayrıca İbn Mende'nin (ö. 395/1005) *Sıhhatu Hadîsi 'İkrime* adlı bir telifinden söz edilmiştir.⁶⁰⁸ İkrime'nin *Sahîhu'l-Buhârî*'deki rivâyetlerini inceleyen *'İkrime Mevlâ İbn 'Abbâs ve Tettebbu 'u Mervîyyâtihî fî Şahîhi'l-Buhârî* adlı bir tez yazılmıştır.⁶⁰⁹ Tezimize, İkrime ve İbn Abbâs'ın tercüme-i hâlleriyle başladık. İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa* yer alan Namaz, Oruç, Hac ve Zekât rivâyetlerini konuları bağlamında ele almaya gayret sarfettik. Giriş bölümünü, ilk el tercüme-i hâl ve tarih kitaplarından yararlanarak yazmaya gayret ettik. Hadîslerin yorumları ve râvîlerinin tercüme-i hâlleri yanında cerh ve ta'dîl durumlarını ele aldık. İkrime'nin İbn Abbâs'tan *Sunen-i Erbaa*'daki (et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sunen*'i⁶¹⁰, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *es-Sunen*'i⁶¹¹, İbn Mâce'nin (ö. 273/886) *es-Sunen*'i⁶¹², en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'indeki⁶¹³) rivâyetlerini asıl kaynak olarak kullandık ve senedlerini de şema ile gösterdik. Ayrıca *Sunen-i Erbaa*'da tahrîc edilen hadîslerin, el-Buhârî (ö. 256/870) ve Muslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'lerinde tahrîc edilip edilmediğine de yer verdik. İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetlerini ele alırken hadîs metinlerinde *Sunen-i Erbaa* başta

⁶⁰⁷ el-Askalânî. *Tehzîbu't-Tehzîb*, 7/ 273.

⁶⁰⁸ ez-Zehebî. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 5/31.

⁶⁰⁹ .Merzûk b. Heyyâs, *'İkrime Mevlâ İbn 'Abbâs ve Tettebbu 'u Mervîyyâtihî fî Şahîhi'l-Buhârî*, Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 1979). Tayyar Altıkulaç, *İkrime el-Berberî, İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/42.

⁶¹⁰ Cumhuriyet Döneminde *Sunen-i Erbaa*'dan biri olan et-Tirmizî'nin *es-Sunen*'i üzerine akademik anlamda ilk çalışma Erdoğan Köycü tarafından *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi* adıyla yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Erdoğan Köycü, *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993). Tez, aynı adla yayınlanmıştır. Erdoğan Köycü, *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013). et-Tirmizî, *es-Sunen*'i telif ettikten sonra Hicâz, Irâk ve Horasân âlimlerine takdîm etmiş ve onların takdîriyle şöhret bulan bu eser üzerine pek çok tercüme, şerh ve muhtasar yazılmıştır. Bkz. Erdoğan, Köycü, *Muhammed b. İsâ et-Tirmizî'nin Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Ankara, Araştırma Yayınları, 2013). 15-43. Diğer bazı çalışmalar: Fatih Oğuzay ve Rukiye Oğuzay, *Tirmizî*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021); Hikmetullah Ertaş, *Tirmizî* (İstanbul: Ensar Neşriyât, 2023).

⁶¹¹ Mehmet, Dinçoğlu, *Ebû Dâvûd'un Suneni Kaynakları Tasnîf Metodu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020); Mehmet Dinçoğlu, *Ebû Dâvûd* (İstanbul: Ensar Neşriyât, 2022).

⁶¹² Abdulfettâh Ebû Gudde, *Fehârisu Sahîhi ve Daîfi Suneni İbn Mâce* (Beyrut: 1987); Abdulfettâh Ebû Gudde, *el-İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sunen* (Beyrut: 1998).

⁶¹³ Seyyid Kesrevî Hasan, *İs'âdu'r-Râ'î bi Efrâd ve Zevâ'idi'n-Nesâî* (Beyrut: 1998); 1/20. Seyyid Kesrevî Hasan, *Takrîbu'n-Nâ'î min Merâsili'n-Nesâî* (Beyrut: 1998); 121. Kâsım Alî Sa'd, *Menhecu'l-İmâm Ebî 'Abdirrahmân en-Nesâî fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Cem'î Akvâlihî fî'r-Ricâl* (Dubey: 2002); Musa Erkaya, *İlk Dönem Hadîs Tarihi İbn Mâce ve Sunen'i Örneği*, (İstanbul: Takdim Yayınları, 2024). 1-328.

olmak üzere el-Buhârî (ö. 256/870) ve Muslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh* 'lerinden, el-Hâkim en-Nisâbü'rî (ö. 405/1014) *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*'inden, el-Hâzîmî'nin (ö. 584/1188) *el-İ'tibar fî Beyâni'n-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*'ından, el-Munzirî'nin (ö. 656/1258), *Muhtasaru Suneni Ebî Dâvûd*'undan, el-Hatîb et-Tebrîzî'nin (ö. 741/1340) *Mişkâtü'l-Mesâbîh*'inden, el-Mizzî'nin (ö. 742/1341), *Tuhfetu'l-Eşrâf fî Ma'rifeti'l-Etrâf*'ından istifade ettik. Râvîlerin tercüme-i hâlleri, cerh ve ta'dîl durumlarında ise Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*'inden, el-Buhârî'nin (ö. 256/870), *et-Târîhu'l-Kebîr*'inden, Muslim'in (ö. 261/875) *el-Kunâ*'sından, el-Cûzcânî'nin (ö. 259/873), *Ahvâlu'r-Ricâl*'inden, el-Kâ'bî'nin (ö. 319/931), *Kabûlu'l-Ahbâr ve Ma'rifeti'r-Ricâl*'inden, İbn Ebî Hâtîm'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve Ta'dîl ve el-Merâsîl*'inden, İbn Yûnus el-Mısırî'nin (ö. 347/958) *Târîhu İbn Yûnus*'undan, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965), *es-Sikât, el-Mecrûhîn ve Meşâhîru Ulâmâi'l-Emsâr*'ından, Ebû's-Şeyh el-İsfâhânî'nin (ö. 369/979), *Tabakâtü'l-Muhaddîsin fî İsbahân*'ından, İbn Ebî Ya'lâ'nın (ö. 526/1131), *Tabakâtü'l-Hanâbile*'sinden, İbnu'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*'sinden, el-Makdisî'nin (ö. 600/1203), *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*'inden, İbn Asâkir'in (ö. 600/1203), *Târîhu Dimaşk*'ından, İbnu'l-Cevzî'nin (ö. 656/1258) *ed-Duâfâ ve'l-Metrukîn*'inden, el-Mizzî'nin, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*'inden, ez-Zehebî'nin (ö. 748/1347), *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl, el-Kâşif, Mîzânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl, el-Muktenâ fî Serdi'l-Kunâ, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ, Tabakâtü'l-Huffâz ve Divânu'd-Duâfâ*'sından, Moğultay'ın (ö.762/1361), *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*'inden, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448), *Tehzîbu't-Tehzîb ve Takrîbu't-Tehzîb*'inden, es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505), *Tabakâtü'l-Huffâz*'ından, ez-Ziriklî'nin (1893-1976) *A'lâm*'ından, Mahmûd Halîl vd., *Mevsûâtu Akvâli Ebî'l-Hasen ed-Dârekutnî fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelihi*'sinden, Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Şuayb el-Arnaût'un, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*'inden istifade ettik. Hadîs metinlerinin açıklama ve yorum ve sıhhat derecelerinin tespitinde ise el-Hattâbî'nin (ö. 388/998), *Meâlims-Sunen*'inden Moğultay'ın (ö. 762/1361), *Şerhu Suneni İbn Mâce*'sinden, Mahmûd Muhammed Hattâb es-Subkî'nin (ö. 752/1352), *Menhelu'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*'undan, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372), *et-Tekmîl fî'l-Cerhi ve Ta'dîl fî Ma'rifeti's-Sikâti ve'd Duâfâ ve'l-Mecâhîl*'inden, Burhânuddîn el-Halebî'nin (ö. 841/1438), *Havâşî Suneni İbn Mâce*'sinden, el-Makrizî'nin (ö 845/1442), *Muhtaşaru'l-Kâmil fî Ma'rifeti Du'afâ'i'l-Muhaddîşîn li'bni 'Adî*'sinden, Hadîslerin yorumunda ve derecelerinin tesbitinde, İbn Reslân (ö. 805/1403), *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*'undan İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'sinden, Bedruddîn el-Aynî'nin (ö.

855/1451) *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd ve Megânî'l-Ahyâr fî Şerhi Meânî'l-Âsâr*'ından Halîl Ahmed Sehârenpûrî'nin (ö. 1346/1927) *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*'undan, Ebû'l-Hasen es-Sîndî'nin (ö. 1872-1944), *Hâşiyetu's-Sindî alâ Suneni İbn Mâce* ve *Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Suneni Ebî Dâvûd*'undan, Muhammed el-Hererî'nin, *Şerhu Suneni İbn Mâce*'sinden, Muhammed es-Suyûbî'nin, *Gurratu'l-Ayn fî Terâcimi'r-Ricâli's-Sahîhayn* ve *Zahîretu'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Muctebâ*'sından, Nâsiruddîn el-Elbânî'nin (ö. 1420/1999, *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, *Sahîhu Suneni'n-Nesâî*, *Daîfu Suneni'n-Nesâî*, *Sahîhu Suneni'n-Nesâî* ve *Daîfu Suneni't-Tirmizî*'sinden, Nebîl el-Basara'nın *Enîsu's-Sârî fî Tahrîci Hedyi's-Sârî*'sinden ve Tayyar Altıkulaç'ın *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* “İkrime el-Berberî” maddesinden, Erdoğan Köycü'nün, *Sunenu't-Tirmizî* ile ilgili olarak yazdığı *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinden, *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*, Muhammed b. İsâ et-Tirmizî'nin *Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar* adlı kitaplarından “Kütüb-i Sitte Sonrası Dönem-IV (Ricâl Edebiyatı)” adlı kitap bölümünden ve “Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) İle Eğitim Metodu” ve “Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan “er-Rıhle fî Talebi'l-Hadîs”in Rolü Üzerine Bir Değerlendirme” adlı makalelerinden istifade ettik.

5. MATERYAL VE METOT

Tezimizi hazırlanırken kitap, tez, makale gibi basılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Tezimizdeki konularda, ilk kaynaklardan yararlanmakla beraber asrımızda da yazılan kitaplara da yer verilmiştir. İkrime Mevlâ İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği hadîslerle ilgili makale veya tebliğ olmadığı için yazılacak tez, makale ve tebliğlere kaynaklık teşkil etmesini umuyoruz.

Tezimizi yazarken öncelikle Abdullah b. Abbâs ve İkrime b. Abdillâh el-Beriberî'nin tercüme-i hâlleri incelenmiş, İkrime'nin *Sunen-i Erbaa*'da tahrîc edilen hadîslerin râvîlerinin de tercüme-i hâlleri yanında kendileri ve hadîslerinin güvenilirlik durumlarıyla ilgili Cerh ve Ta'dîl âlimlerinin görüşlerine, râvîler ve rivâyetleriyle ilgili olarak şerhlerde yapılan izahlara da yer verdik.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu Namaz, Oruç, Zekât ve Hac ile ilgili hadîsin *Sunen-i Erbaa*'daki rivâyetlerinin hangi isnâdlarla tahrîc edildiğini göstermek için isnâd şemâları hazırladık. Kısaltma yapmış olduğumuz kitap ismini *Tuhfetu'l-Lebîb bi men Tekelleme fîhimî'l-Hâfız İbn Hacer mine'r-Ruvât fî Ğayri't-Takrîb*, (*Tuhfetu'l-Lebîb*) örneğinde olduğu gibi 2. defa geçişinden sonra adını kısalttık.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

Mevlâ İbn Abbâs İkrime el-Berberî, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet etmiş olduğu *Sunen-i Erbaa* adıyla meşhûr olan Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) ve et-Tirmizî (ö. 279/892) ve en-Nesâ'nin (ö. 303/915) *es-Sunen*'lerinde yer verdikleri Namaz, Oruç, Hac ve Zekât ile ilgili rivâyetleri, dinin anlaşılmasında ve Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîrinde ve Fıkıh'ta hüküm istinbâtında kullanılmıştır.

Tezimizde İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'ta rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa*'da tahrîc edilen Namaz, Oruç, Hac ve Zekât hadîsleri ele aldık. Peygamberimizin (s.a.s.) "İslâm, beş temel esas üzerine kurulmuştur. Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in onun Rasûlüne olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Kâ'beyi ziyaret etmek ve Ramazân ayında oruç tutmaktır."⁶¹⁴ Hadîsinde de ifade edildiği gibi İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa*'da bulunan hadîsler, İslâm dinin beş temel esasından dördü olan Namaz, Oruç, Hac ve Zekât olarak ibadet hayatımızın tertip ve tanziminde önemli bir yer tutmaktadır.

Fıkıhçılar, İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa*'da tahrîc edilen Namaz, Oruç, Hac ve Zekât konulu hadîslerden hareketle hüküm istinbâtında bulunmaktadır. Bu da dînî hükümleri anlayabilmemiz ve günlük hayatta uygulayabilmemiz önemlidir.

İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetlerinin güvenilirliği ve hususunda Cerh ve Ta'dîl âlimleri arasında fikir birliği vardır. Bu açıdan İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'a yalan isnâdıyla ilgili ithâmların yersiz ve doğru olmadığına dair İkrime'nin savunusu ile ilgili bir bölüm ekledik. Bu bulgumuz, İkrime'nin doğruluğu ve güvenilirliğinin tespiti yanında onun İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîslerin sıhhatinin altını çizmektedir.

6.1. Sunen-i Erbaa'da Rivâyet Edilen Hadîslerin Analizi

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği Namaz, Oruç, Hac ve Zekât konularında rivâyet ettiği hadîslerin *Sunenu'l-Erbaa*'daki dağılımları şöyledir:

⁶¹⁴ Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), İman, 5. Hn. 20.

1. Oruç konusuyla ilgili olarak *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1, *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1 ve *Sunenu 'n-Nesâî*'de ise 1 hadîs yer almıştır.

2. Oruç konusuyla ilgili olarak *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1, *Sunenu Ebî Dâvûd* 'da 1 ve *Sunenu 'n-Nesâî*'de ise 2 hadîs yer almıştır.

3. Hac konusuyla ilgili olarak *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 ve *Sunenu Ebî Dâvûd*'da ise 1 hadîs yer almıştır.

4. Namazda imâmetle ilgili olarak *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 hadîs yer almıştır. Tesbîh namazıyla *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 hadîs yer almıştır. Yolculukta namazla ilgili *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 2, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 hadîs yer almıştır. Zekâtla ilgili *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 hadîs yer almıştır.

5. Hacla ilgili olarak *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1, *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1 hadîs yer almıştır.

Rasûlullah'ın (s.a.s.) kan aldırmasıyla (Hicâme) ilgili *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 2, *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1 hadîs yer almıştır.

Rasûlullah'ın (s.a.s.) ihrâmlyken evlenmesiyle ilgili olarak *Sunenu Ebî Dâvûd* 1, *Sunenu 't-Tirmizî*'de 2 hadîs yer almıştır.

Binek üzerinde tavâf etmekle ilgili olarak *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1, *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1 hadîs yer almıştır.

6. Şeytan taşlama günlerinde yapılabilecek veya yapılamayacak işlerle ilgili olarak *Sunenu 'n-Nesâî*'de 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1, ve *Sunenu Ebî Dâvûd*'da 1 hadîs yer almıştır.

7. Kurbân kesmekle ilgili olarak *Sunenu 't-Tirmizî*'de 1, *Sunenu İbn Mâce*'de 1 ve *Sunenu 'n-Nesâî*'de 1 hadîs yer almıştır.

8. *Sunenu Ebî Dâvûd*'da yer alan hadîslerin konularına göre dağılımı şöyledir:

Namaz, 1. Öğle ve ikindi namazında kıraat, 2. Teheccüd namazı, 1. Teheccüd namazında kıraat, 1. Kadîr gecesinin hangi gece olduğu? 1. Namazda sûre okurken secde yapmak, 1. Vakit namazlarında kunut yapmak, 1. Duânın âdâbı, 1. Hac, 1. Hac yolculuğu için azık hazırlamak, 1. Putların Kâ'be'den çıkarılması, 1. Oruç, 2.

9. *Sunenu'n-Nesâi*'de yer alan hadîslerin konularına göre dağılımı şöyledir:

Namaz, 1. Korku namazı, 1. Hac farz olduğu halde hacedemeyen kişinin yerine vekâlet hac yapılabileceği, 1. Mekke'nin hürmeti, 1. Bir bineğe kaç kişinin binebileceği, 1.

10. *Sunenu İbn Mâce*'de yer alan hadîslerin konularına göre dağılımı şöyledir:

Namaz, 1. Rasûlullah'ın (s.a.s.) bineği üzerinde namaz kıldığı, 1. Oruç, 1. Hac, 1. Vedâ Haccı'nda bazı işlerin bayramdan önce veya sonra yapılmasının sırasının önemi olup olmadığı, 1.

11. *Sunenu't-Tirmizî*'de yer alan hadîslerin konularına göre dağılımı şöyledir:

Namaz, 1. Rasûlullah'ın (s.a.s.) küçük seccâde üzerinde namaz kılması, 1. Rasûlullah'ın (s.a.s.) Necm Sûresi'ni okuduğunda secde ettiği, 1. Oruç, 1. Hac, 1.

6.2. İsnâdlar Üzerine Değerlendirme

Tezimizde İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği bazı hadîslerin sened zincirinde kopukluklar bulunması, acaba güvenilir râvîler düşürüldü mü? Güvenilir olmayan râvîlerden mi rivâyet ediyor? Gibi bazı sorular akla getirebilir. Bu durum da bu hadîslerin, Abdullah b. Abbâs'tan İkrime dışında rivâyet edilip edilmediğiyle ilgili yapılacak isnâd taramaları, diğer bazı çalışmalara da temel teşkil edecektir. Tezimiz, isnâd araştırılmasının gereğini vurgularken ilmî yönden hadîslerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesinin önemini de vurgulamaktadır. Bu açıdan yapılacak araştırmaların, İkrime'nin Abdullah b. Abbas'tan rivâyet ettiği Namaz, Oruç, Hac, Zekât konuları dışında yapılması elzemdir.

6.3. Yöntemlerin Önerilmesi

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'ta rivâyet ettiği hadîslerin değerlendirilmesinde o hadîsin isnâd zinciri tespiti ve *Sunen-i Erbaa*'da geçtiği eserin isminin zikredilmesi, *Sunen-i Erbaa*'da zikredilen hadîslerin el-Buhârî (ö. 256/870) ve Muslim'in (ö. 261/875) *es-Sahîh*'lerinde tahrîc edilip edilmediği, isnâdın şema şeklinde verilmesi klasik yöntemin tekrarı mahiyetinde kabul edilebilir. Lakin İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunen-i Erbaa*'da tahrîc edilen hadîslerin kaynağını belirleme, hadîs râvîlerinin tercüme-i hâlleri, râvîlerin, Cerh ve Ta'dîl durumlarının tespiti, hem müteddimûn hem de müteahhirûn

dönemi âlimlerin, hadîslerle ilgili yorumları, isnâd şeması gibi bu ve benzeri farklı yöntemlerin kullanılması ve yapılacak çalışmalarda da bu yöntemlerin önerilmesine katkı sağlamıştır. Kullandığımız yöntemler, hadîs sened zincirlerinin ve metinlerinin titizlikle incelenmesini içermekte ve daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır.

6.4. Bilimsel Çalışmalara Katkı

İkrime'nin, Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği Namaz, Oruç, Hac ve Zekât konulu hadîslerin isnâd ve metin yönlerinden araştırılması, râvîlerinin tercüme-i hâlleri araştırılması yanında cerh ve ta'dîl durumlarının tespiti, Hadîs İlmi'nin ne derece önemli bir ilim dalı olduğunu ifadesi, bilimsel çalışmalara katkısını vurgulamaktadır. Tezimizde zikrettiğimiz hadîsler, İslâm dininin ikinci temel kaynağı olan Sünnet'in tespitinde önemli bir rol oynamakta ve dînî prensipleri anlamak ve uygulamak için önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Tezimizin konusunu teşkil eden İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği *Sunenu'l-Erbaa*'da yer alan Namaz, Oruç, Hac, Zekât konulu hadîslerin güvenilirliği, doğruluğu ve bilimsel değerini vurgulayarak, İslâm'da hadîs metinlerinin Sünnet'i ve toplumsal kültürü oluşturmaya katkı sağlaması fert, aile ve toplum hayatının tertip ve tanziminde büyük rol oynar. Hadîs İlimleri'nin gelişmesine, yeni araştırmalara zemin hazırlar, bilimsel anlayışımızı zenginleşmesine ve uygulamaya katkı sağlar.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

İslâm dininin ayrılmaz bir parçaları olan Kur'ân ve Rasûlullah'ın (s.a.s.) Sünnet'inin bize kadar ulaşmasındaki en büyük payın sahâbe ve tâbiîn tarafından taşındığı bir vâkıdır. Sahâbe-i Kirâm, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk muhatapları ve vahyin ilk canlı şâhidleri olarak, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) üstün ahlâkıyla özdeşleşmişlerdir. Kur'ân ve Sünnet'in şekillendirdiği bir hayatı benimseyerek, bu değerleri yaşayan sahâbiler, İslâm dininin temsilcileri olarak öne çıkmışlardır. Tâbiîler ise Sahâbe neslinin sahip olduğu Sünnet ve hadîs kültürünü gelecek nesillere aktarma görevlerinde önemli rol üstlenmişlerdir. İkrime de Tâbiîn'in büyük âlimlerinden biri olarak Tefsîr, Hadîs ve Fıkıh ilimlerinin temellerinin atılmasında büyük hizmetleri geçmiş bir âlimdir.

Tezimizin temelini teşkil eden İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin, İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsler, İslâm şeriatının ikinci temel kaynağını teşkil eden hadîsleri anlayabilmek ve Kur'ân-ı Kerîm'i doğru bir şekilde yorumlamak için Tefsîr, Hadîs ve Fıkıh ilimleri, âlimlerinin nazarında tarafından büyük önem taşır. Gerçekleştirdiğimiz bu çalışma kapsamında öncelikle Abdullah b. Abbâs ve İkrime b. Abdillâh el-Berberî'nin (ö. 105/723) hayatı, ilmî kişiliği ve Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği oruç konularıyla ilgili 14, namaz konularıyla ilgili 26, hac konularıyla ilgili 18 ve zekât konularıyla ilgili ise 2 rivâyete ulaştık.

İkrime b. Abdillâh el-Berberî hakkında yapılan ithamların, asılsız ve haksız ithamlar olduğu tezimizin sonucu ortaya konulmuştur. İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsler, hem İmâm el-Buhârî (ö. 256/870) hem de İmâm Muslim (ö. 261/875) tarafından *el-Câmiu's-Sahîh*'lerinde tahrîc edilmiştir. Diğer yandan pek çok hadîsi de *Sunen-i Erbaa* müellifleri olan Ebû Dâvûd (ö. 275/888), et-Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö. 273/886) ve en-Nesâî (ö. 303/915) tarafından tahrîc edilmiştir. *Sunen-i Erbaa* müelliflerin rivâyet ettikleri hadîslerdeki isnâd sorunları ise İkrime'den değil İkrime'den nakleden râvîlerden kaynaklanmış olduğunu tespit ettik. Bu nedenle İkrime'nin Abdullah b. Abbâs'tan rivâyetlerinin çoğu, “**Sahîh**” ve “**Hasen**” olarak bazıları ise “**Zayıf**” olarak tavsif edilmiştir. Her ne kadar İkrime'ye Abdullah b. Abbâs'tan rivâyet ettiği hadîsler yönünden eleştiriler olsa da bu eleştirilerin yersiz ve temelsiz olduğunu Cerh ve Ta'dîl âlimleri, onu ta'dîl ederek, hadîs şârihleri de rivâyetlerinin sıhhatini de tespit ederek ortaya koymuşlardır.

KAYNAKLAR

- Abdülkerîm, A. (2012). *Bulûğu'l-Emânî fî Terâimi'r-Ricâl lem Yuarîfahumu'l-Îmâmu'l-Elbânî*, Dâru'l-Eseriyye, Ürdün, s. 571.
- Âdil, N., (1988). *Mu'cemu'l-Mufessirîn*, Muessesetu Nuveyhiz, 3. Baskı, Beyrut, s. 1/320.
- Ahmed, H. (2001). *Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl Rivâyetu li'bnihi Abdillâh*. Thk. Vasîyullah b. Muhammed b. Abbâs, Dâru'l-Hânî, Riyad, s. 2/81.
- Ahmed, H. (2009). *el-Câmiu'l-Ulûmi'l-Îmâm Ahmedî'r-Ricâl*, Dâru'l-Felâh, Mısır, s. 16/134.
- Ahmed, K. (1796) *el-Kevkebu'd-Durrî alâ Câmiî't-Tirmizî*, Thk. Muhammed Kandehlevî, Dâru'n-Nedveti'l-Ulemâ, Hindistan, s. 1/469.
- Altıkulaç, T. (2000). İkrime el-Berberî, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 20, TDV Yayınları, İstanbul, s. 40-42.
- el-Basara, N. (2005). *Enîsu's-Sârî fî Tahrîci Hedyi's-Sârî*, Muessesetu'r-Reyyân, Beyrut, s. 6/3872.
- Bedruddîn. A. (1999). *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Hâlid Masrî, Mektebetu'r-Reşîd, Riyad, s. 5/286.
- Bedruddîn. A. (2006). *Megânî'l-Ahyâr fî Şerh Meânî'l-Âsâr*, Thk. Muhammed İsmâîl, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/441.
- el-Beğavî, E. (1983). *Şerhu's-Sunne*, Thk. Şuayb el-Arnaût, el-Mektebetu'l-İslâmî, Şam, s. 6/300
- el-Beğavî, E. (2000). *Mu'cemu's-Sahâbe*, Thk. Muhammed el-Emîn el-Ceknî, Mektebetu Dâri'l-Beyân, Kuveyt, s. 3/483.
- Beşşâr, A. ve Şuayb, A. (1997). *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*. Matbaatu'r-Risâle, Beyrut, s. 1/305.
- el-Buhârî, M. (1894). *Sahîhu'l-Buhârî*, Thk. Komisyon, es-Sultanîyye, Mısır, s. 3/47.
- el-Buhârî, M. (2019). *et-Târîhu'l-Kebîr*. Thk. Muhammed ed-Debasî ve Mahmûd en-Nehâl, Mutemeyyiz li't-Tıbbâ ve'n-Neşr, Riyâd, s. 8/95.
- Burhânuddîn, H. (2017). *Hâvâşî Suneni İbn Mâce*. Thk. Fâzıl er-Rûkî, Dâru Atlasi'l-Hadra, Riyad, s. 1/183.
- el-Cûzcânî, E. (1991). *Ahvalu'r-Ricâl*, Thk. Abdulalîm el-Bestevî, Hadîs Akademisi, Pakistan, s. 212.
- Dinçoğlu, M. (2012). *Ebû Dâvûd'un Suneni Kaynakları Tasnîf Metodu*, Türkiye Diyanet

- Vakfı Yayınları, Ankara, s. 1-472.
- Dinçoğlu, M. (2022). *Ebû Dâvûd*, Ensar Neşriyat, İstanbul, s. 1-112.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as (2009). *Sunenu Ebî Dâvûd*, Thk. Şuayb el-Arnaût, Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, Beyrut, s. 4/28.
- Ebû Gudde, A. (1987). *Fehârisu Sahîhi ve Daîfi Suneni İbn Mâce*, Beyrut, s. 251
- Ebû Gudde, A. (1998). *el-İmâm İbn Mâce ve Kitâbuhu's-Sunen*, Beyrut, s. 310.
- Ebû'l-Maâti'n-Nûrî vd. *Mevsûatu Akvâli'l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli'l-Hadîs ve İlelihi*, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1997. s. 2/261-262.
- Ebû Nuaym. (1998). *Ma'rîfetu's-Sahâbe*, Thk. Âdil Azazî. Dâru'l-Vatan, Riyad, s. 3/170.
- Ebû İshâk, H. (1990). *Bed'lu'l-İhsân*, et-Terbevîyyetu'l-İslâmîyye li-İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Mekke, s. 1/391.
- Ebû İshâk, H. (2012). *Neslu'n-Nibâl bi Muceme'r-Ricâl*, Dâru İbn Abbâs, Mısır, s. 1/144-145.
- Ebû Şeyh, İ. (1992). *Tabakâtu'l-Muhaddîsin fî İsbahân*, Thk. Abdulğafûr el-Belûşî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, s. 3/54.
- Ekrem, F. (2005). *el-Mu'cemu's-Sağîr li-Ruvâti İmâmi'bni Cerîri't-Taberî*. Dâru İbn Affân. s. 1/123.
- el-Elbânî, N. (2002). *Sahîhu Suneni Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Girâs, Kuveyt, s. 5/40-42
- el-Elbânî, N. (1988). *Sahîhu Suneni'n-Nesâî*, Mektebetu Terbeviyye el-Arabî, Riyad, 1988. s. 2/264.
- el-Elbânî, N. (1990). *Daîfu Suneni'n-Nesâî*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, s. 94.
- el-Elbânî, N. (1991). *Daîfu Suneni't-Tirmizî*. el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, s. 1/25.
- Ebû Nuaym, İ. (1990). *Tarîhu İsbahân*, Thk. Seyyîd Hasen, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/344.
- Ebû Süleymân, R. (1990). *Mevlidi'l-Ulemâ ve Vefeyâtihim*, Thk. Abdullah Hammed, Dâru'l-Âsima, Riyad, s. 330.
- Ebû'l-Velîd, B. (1986). *et-Ta'd'il ve't-Tecrîh limen Harrace lehu'l-Buhârî fî'l-Câmi's-Sahîh*, Thk. Ebû Lubâbe Hüseyin, Dâru'l-Livâ, Riyad, s. 2/923.
- Ekrem, F. (2005). *Mu'cemu Şuyûhi't-Taberî*, Dâru'l-Eseriyye, Ürdün, s. 369.
- Erkaya, M. *İlk Dönem Hadîs Tarihi İbn Mâce ve Sunen'i Örneği*, Takdim Yayınları, İstanbul, 2024. s. 1-328.
- Ertaş, H. *Tirmizî*. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2023. s. 1-108.

- el-Fesevî. E. (1974). *el-Ma'rife ve't-Tarih*. Thk. Ekrem Ömerî Dâru'l-İrşâd, Bağdat, s. 2/8.
- el-Hâkim, E. (2015). *el-Esmâ ve'l-Kunâ*, Thk. Muhammed ez-Zeherî, Dâru'l-Fârûk, Kahire, s. 4/49.
- Hâkim, N. (1990). *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*. Thk. Mustafâ Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/348.
- Halîfe, H. (1993). *Tabakâtu'l-Halîfe*, Thk. Suheyl Zekkâr, Daru'l-Fikr, Şam, s. 398.
- Hasen, F. (2018). *Fethu'l-Garîbi'l-Mucîb ale't-Terğîb ve't-Terhîb*, Thk. Muhammed Ali İbrâhîm, Dâru's-Selâm, Riyad, s. 2/597.
- el-Hattâbî E. (1932). *Meâlimu's-Sunen*, el-Matbaatu'l-İlmiyye, Haleb, s. 2/47-48.
- el-Hâzimî. (1941). *el-İ'tibâr fî Beyâni'n-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, Dâiretu'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Hindistan, s. 85.
- el-Heysemî, N. (1994). *Mecma'u'z-Zevâ'id*, Thk. Husâm el-Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kahire, s. 3/234.
- İbn Abdilhâdî. (1996). *Tabakâtu Ulemâi'l-Hadîs*, Thk. Ekrem Bûşî ve İbrâhîm Zeybek, Matbaatu'r-Risâle, Beyrut, s. 1/206.
- İbn Adî el-Curcânî. (1997). *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Thk. Âdil Abdulmevcûd. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/10.
- İbn Adî el-Curcânî. (1994). *Men Ravâ anhumu'l-Buhârî fî's-Sahîh*, Thk. Amr Sabrî. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, s. 6/471-477.
- İbn Abdilber, (1985). *el-İstiğnâ fî Ma'rifeti'l-Meşhûrîn min Hameleti'l-İlm fî'l-Kunâ*, Thk. Abdullah es-Suvâlîme, Dâru İbn Teymîyye, Riyad, s. 2/910.
- İbn Asâkir. (1995). *Târîhu Dımaşk*, Thk. Muhibbuddîn el-Amurî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, s. 27/6.
- İbnu'l-Cevzî. (1986). *ed-Duafâ' ve'l-Metrukîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 2/136.
- İbn Ebî Hâtim. (1952). *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, s. 1/312.
- İbn Ebî Hâtim. (1973). *el-Merâsîl*, Dâru'r-Risâle, Beyrut, s. 5/229-230.
- İbn Ebî Ya'lâ. (1952). *Tabakâtu'l-Hanâbile*, Thk. Muhammed Kûfî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, s. 1/99.
- İbnu'l-Esîr. (1989). *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe (Usdu'l-Gâbe)*, Thk. Muhammed Bennâ, Muhammed Âşûr, Mahmûd Fayîd, Dâru'l-Fikr, Beyrut, s. 3/168.
- İbnu'l-Esîr. (1994). *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe (Usdu'l-Gâbe)*, Thk. Âdil

- Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 3/291.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1971). *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, el-Mektebetu's-Selefiyye, Mısır, s. 7/496.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1986). *Takrîbu't-Tehzîb*, Thk. Muhammed Avvâme, Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1986. s. 85.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1809). *Tehzîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, Hindistan: s. 4/55
- İbn Hacer el-Askalânî. (1983). *Tabakâtu'l-Mudellisin*, Thk. İsâm el-Keyrutî, Mektebetu'l-Menâr, Ummân, s. 53.
- İbn Hacer el- Heytemî. (1987). *ez-Zevâcir ân İktirâfî'l-Kebâir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, s. 1/221.
- İbn Halfûn. (2000). *el-Mul'im bi Şuyûhi'l-Buhârî ve Muslim*, Thk. Âdil b. Sa'd, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 200.
- İbn Hallikân, (1900). *Vefeyât'ul-Ayân*, Thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdır, Beyrut, s. 3/63
- İbn Hibbân. (1973). *es-Sikât*. Dâiretu'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Hindistan, s. 5/167.
- İbn Hibbân. (1991). *Meşâhîru Ulâmâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Vefâ, Mansûra, s. 230.
- İbn Hibbân. (2010). *el-Mecrûhîn*, Thk. Mahmud Zayîd, Dâru'l-Vaî, Haleb, s. 2/56.
- İbn Hibbân. (2000). *el-Mecrûhîn*, Thk. Hamdî es-Selefî, Dâru's-Samiî, Riyad, s. 1/390-391.
- İbn Hubeyre. (1997). *el-İfsâh an Meâni's-Sihâh*. Dâru'l-Vatan, Riyad, s. 3/23.
- İbn Kayyim. (2019). *Tehzîbu Suneni Ebî Dâvûd*. Thk. Alî Umrân ve Nebîl es-Sindî, Dâru Atâi'l-İlm, Riyad: s. 1/183.
- İbn Kesîr. (2011). *et-Tekmîl fî'l-Cerhi ve Ta'dîl fî Ma'rifeti's-Sikâti ve'd Duafâ ve'l-Mecâhîl*. Thk. Şadî en-Nu'mân, Merkezu'n-Nu'mân fî Buhûsi'l-İslâmiyye, Yemen, s. 2/399.
- İbn Mâce. E. (2009). *Sunenu İbn Mâce*, Thk. Şuayb el-Arnaût vd., Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Şam, s. 2/565.
- İbn Manzûr. (1986). *Muhtasaru Târîhu Dimaşk*, Dâru'l-Fikr, Şam, s. 17/142-144.
- İbn Mencûye. (1987). *Ricâlu Sahîhi Muslim*. Thk. Abdullah el-Yesî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, s. 1/312.
- İbnu'l-Mîbred, (1992). *Bahru'd-Dem fîma Tekelleme fîhi'l-İmâm Ahmed bi'l-Medhi evi'z-Zem*, Thk. Ruveyhâ es-Sevfî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 135.
- İbn Nâsiruddîn, D. (1993). *Tavdîhu'l-Muştebeh*, Thk. Muhammed Araksusî, Dârû'r-

Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, s. 8/80.

İbn Reslân. (2016). *Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*. Dâru'l-Felâh, Mısır, s. 5/382.

İbn Sa'd, M. (2001). *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*. Thk. Ali Ömer, Kahire: Dâru'l-Hancî, s. 6/321.

İbn Sa'd. M. (1992). *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Thk. Muhammed Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 2/316.

İbn Sa'd. M. (1993). *İkmâlu't-Tabakâti'l-Kubrâ*. Thk. Muhammed es-Sâlimî, Matbaatu's-Siddîk, Tâif, s. 1/124.

İbn Şâhîn. (1999). *el-Muhtelefu Fihîm*, Thk. Abdurrahîm el-Kuşeyrî, Dâru'r-Reşîd, Riyad, s. 38.

İbn Yûnus, M. (2001). *Târîhu İbn Yûnus*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 2/233.

el-İclî. (1984). *Târîhu's-Sikât*. Thk. Abdulmut'i Kal'acî. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 131.

el-İclî. (1985). *Târîhu's-Sikât*, Thk. Abdulalîm Bestevî, Mektetu'd-Dâr, Medine, s. 1/430.

Kâ'bî. (2000). *Kabûlu'l-Ahbâr ve Ma'rifeti'r-Ricâl*, Thk. Ebû Amerî'l-Huseynî b. Abdîrrahîm, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, s. 2/328.

Kâsım A. (2002). *Menhecu'l-İmâm Ebî 'Abdîrrahmân en-Nesâî fî'l-Cerh ve't-Ta'dîl ve Cem'i Akvâlihî fî'r-Ricâl*, Dubey, s. 1-100

Kâtib Ç. (2010). *Sulemu'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*, Thk. Mahmûd Arnaût, Dâru Eriskâ, İstanbul, s. 2/165.

el-Kelâbâzî, E. (1987). *Ricâlu Şahîhi'l-Buĥârî el-Hidâye ve'l-İrşâd fî Ma'rifeti Ehli's-Sîka ve's-Sedâd ellezîne Ahreçe Lehumu'l-Buĥârî fî Câmi'ihî (el-Hidâye)*. Thk. Abdullah Leysî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, s. 2/743.

Kemâluddîn, A. (1988). *Buġyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*. Thk. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, s. 8/3733.

Kesrevî, S. (1998). *İs'âdu'r-râ'î bi Efrâd ve Zevâ'idi'n-Nesâî*. Beyrut, s. 1/20.

Kesrevî, S. (1998). *Takrîbu'n-Nâ'î min Merâsîli'n-Nesâî*. Beyrut, s. 121.

el-Keşmîrî. (2004). *el-Arfu's-Şezî bi Şerhi Suneni't-Tirmizî*. Dâru't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, s. 2/145.

Köycü, E. (1993). *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 91 s.

Köycü, E. (2013). *Sunenu't-Tirmizî'nin Metot Yönünden İncelenmesi*, Araştırma Yayınları,

Ankara, s. 1-110.

Köycü, E. (2013). *Muhammed b. İlsâ et-Tirmizî'nin Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Araştırma Yayınları, s. 1-80.

Köycü, E. (2018). Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Eğitim Metotlarından Emsâl (Örnekler) İle Eğitim Metodu, UKSAD, Aralık, Özel Sayı: 4/15-36.

Köycü, E. (2019). "Kütüb-i Sitte Sonrası Dönem-IV (Ricâl Edebiyatı)", *Hadis Tarihi*, (ed. Muhammed Yılmaz ve Şemsettin Kırış), İstanbul: Medya Basın Yayınları, s. 223-270.

Köycü, E. (2021). "Kütüb-i Sitte Sonrası Dönem-IV (Ricâl Edebiyatı)", *Hadis Tarihi*, (ed. Muhammed Yılmaz ve Şemsettin Kırış), İstanbul: Assum Basın Yayınları, 2. Baskı, s. 219-269.

Köycü, E. (2020). Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfnde Önemli Bir Yere Sahip Olan "er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs"ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme, IntJCES, 2: 407-423.

Mahmûd, H. vd., (2001). *Mevsûatu Akvâli Ebî'l-Hasen ed-Dârekutnî fî Ricâli'l-Hadîsi ve İlelihi*. Beyrut: Âlemu'l-Kutub, s. 2/590.

el-Makdisî, A. (2016), *el-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Thk. Şadî an-Nu'mân, Hey'etu'l-Înâye bi Tıbâa ve'n-Neşri'l-Kur'ân ve's-Sunneti'n-Nebeviyye ve Ulûmihâ, Kuveyt, s. 4/215.

el-Makrîzî, T. (1994). *Muhtasaru'l-Kâmil fî'd-Duafâi'l-Muhaddisîn li'bni 'Adî*. Thk. Eymen ed-Dımaşkî, Mektebetu's-Sunne, Kahire, s. 514.

el-Makrîzî, T. (2006). *el-Mukaffa'l-Kebîr*, Thk. Muhammed Yalavî, Garbu'l-İslâmî, Beyrut, s. 4/166-167.

Merzûk, H. (1979). *İkrime Mevlâ İbn 'Abbâs ve Tettebbu'u Merviyâtihî fî Şahîhi'l-Buhârî*. el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine, s. 1-100.

el-Mizzî, C. (1983). *Tuhfetu'l-Eşrâf fî Ma'rifeti'l-Etrâf*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, s. 5/155.

el-Mizzî, C. (1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâir-Ricâl*, Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, s. 8/382.

Moğultay, K. (2011). *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemal fî Esmâi'r-Ricâl*, Thk. Muhammed Osmân, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 6/204.

Moğultay, K. (2001). *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Thk. Âdil b. Muhammed ve Usâme b. İbrâhîm, Dâru'l-Fârûk, Kahire, s. 9/306.

Moğultay, K. (1999). *Şerhu Suneni İbn Mâce*. Thk. Kâmil Avîdâ, Mektebetu Nizâr Mustafâ el-Bâz, Suûdî Arabistan, s. 4/1166.

- el-Muallimî, E. (1982). *en-Nevâru'l-Kâşife*, Matbaatu's-Selefiyye, Beyrut, s. 3/160-161.
- el-Muallimî, E. (2012). *Terâcimu Muntehabi mine't-Tehzîbi ve'l-Mizân*, Thk. Alî Umrân, Dâru'l-Âlemi'l-Fevâid, Mekke, s. 14/218.
- el-Mubârekpûrî. A. (1997). *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 3/136.
- Muhammed, T. (2005). *Mu'cemu'l-Muhtelitîn*, Dâru'd-Dav'is-Selef, Riyad, s. 72.
- Muhammed, E. (2018). *Şerhu Suneni İbn Mâce*, Dâru'l-Menâhic, Cidde, s. 5/176.
- Muhammed, S. (2000). *Gurra't-l-Ayn fî Terâcimi'r-Ricâli's-Sahîhayn*, Dâru'l-Mi'râci'd-Devliyye, Riyad, s. 493.
- Muhammed, S. (1996). *Zahîretu'l-Ukbâ fî Şerhi'l-Muctebâ*, Dâru'l-Mi'râc, Riyad, s. 14/204.
- Muhammed, Z. (2016). *el-Câmiu'l-Kâmili'l-Muretteb alâ Ebvâbi'l-Fıkh*. Dâru's-Selâm, Riyad, s. 3/389.
- el-Munzirî, Z. (2010). *Muhtasarü Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Muhammed Hallâk, Mektebetu'l-Maârif, Riyad, s. 1/210.
- Muslim, H. (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, s. 1/45.
- Muslim, H. (1984). *el-Kunâ ve'l-Esmâ*. Thk. Abdurrahîm Kuşeyrî, İslâm Üniversitesi, Medine, s. 1/381.
- en-Nevevî. M. (1996). *Tehzîbu'l-Esmâ' ve'l-Lugât*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut, s. 1/274
- en-Nesâî, (1930). A. *Sunenu'n-Nesâî*, el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, Kahire, s. 7/222.
- Oğuzay, F. ve Oğuzay, R. (2021). *Tirmizî*. Siyer Yayınları, İstanbul, s. 1-160.
- es-Safedî, H. (2000). *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*. Thk. Mustafâ et-Turkî ve Ahmed Arnaût, Dâru İhyâti't-Turâs, Beyrut, s. 11/20.
- Salâhuddîn, A. (1986). *Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmi'l-Merâsîl*. Thk. Hamdî es-Selefî, Alemi'l-Kutub, Beyrut, s. 2466.
- Sâlih, A. (2001). *Teshîlu's-Sebîle Li Murîdi Ma'rifetil-Hanâbile*. Thk. Bekr Ebû Zeyd, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, s. 1/319.
- Sehârenpûrî, H. (2006). *Bezlu'l-Mechûd fî Halli Suneni Ebî Dâvûd*. Muessesetu Suleymân Râcihi'l-Hayriyye, Hindistan, s. 7/225.
- es-Sehâvî, Ş. (1993). *el-Uhfetu't-Tîfe fî Tarîhi'l-Medîneti's-Şerîfe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 2/13.

- es-Sîndî. Ebû'l-Hasen, (2003). *Hâşiyetu's-Sîndî alâ Suneni İbn Mâce*, Dâru'l-Fîkr, Şam, s. 1/247.
- es-Sîndî, E. (2010). *Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Muhammed Zekî el-Hûlî, Mektebetu Lîne, Mısır, s. 1/436.
- es-Subkî, H. (1935). *Menhelu'l-Azbi'l-Mevrûd Şerhu Suneni Ebî Dâvûd*, Thk. Emîn Hattâb, Dâru'l-İstikame, Mısır, s. 8/30.
- es-Suyûtî. C. (1983). *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 224.
- Şemsuddîn D. (1983). *Tabakâtu'l-Mufessirîn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/387.
- eş-Şevkânî, M. (1993). *Neylu'l-Evtâr min Ehâdîsi Seyyidi'l-Ahyâr* Thk. İsmâ es-Sesbatatî, Dâru'l-Hadîs, Mısır, s. 3/72.
- Şilbî, N. vd. (1992). *el-Câmî fî'l-Cerh ve Ta'dîl*, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, s. 3/286.
- Takîyyuddîn, F. (1998). *el-Ukdu's-Semîn fî Tarihi'l-Bilâdi'l-Emîn*. Thk. Muhammed Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 4/312.
- Tayyîb, B. (2008). *Kilâdetu'n-Nehîr fî Vefeyât A'yanu'd-Dahîr*, Cidde: Dâru'l-Minhâc, s. 1/412.
- Târık, N. (2004). *et-Tedîyyu alâ Kutubi'l-Cerh ve 't-Ta'dîl*. Dâru'l-Musennâ, Kuveyt, s. 1/80.
- et-Tebrîzî. H. (1985). *Mişkâtu'l-Mesâbih*, Thk. Muhammed el-Elbânî. el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, s. 1/403.
- et-Tirmizî, M. (1996). *Sunenu't-Tirmizî*. Thk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbî'l-İslâmî, Beyrut, s. 2/69.
- Vassâbî, N. (2010). *Tuhfetu'l-Lebîb bi men Tekelleme fîhimî'l-Hâfîz İbn Hacermine'r-Ruvât fî Ğayri't-Takrîb (Tuhfetu'l-Lebîb)*, Mektebetu İbn Abbâs, Mansûra, s. 1/569-576.
- Yahyâ, M. (1979). *Tarîhu İbni Ma'in*, Thk. Ahmed Seyf, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-İslâmî, Mekke, s. 3/249.
- Yâsir F. (2016). *Fadlu'r-Rahîmu'l-Vedûd Tahrîcu Suneni Ebî Dâvûd*, Dâru İbni'l-Cevzî, Dammâm, s. 13.
- Yusûf, C. (2013). *el-Muttefik ve Mufterik fî men Zukira bi Kunyetihi mine'r-Ruvât fî'l-Kutubi's-Sitte*, Dâru'l-Endelus, Mısır, s. 85.
- ez-Zehebî, E. (1992). *el-Kâşif*, Thk. Muhammed Avvâme el-Hatîb, Dâru'l-Kıbeli'l-İslâmî, Cidde, s. 2/162.
- ez-Zehebî, E. (2004). *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, Thk. Ganîm Ğanîm ve Mecdî Emîn, Dâru'l-Fârûk, Kahire, s. 9/290.

- ez-Zehebî, E. (1963). *Mîzânu 'l-Î'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Thk. Alî Becâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, s. 1/545.
- ez-Zehebî, E. (1987). *el-Muktenâ fî Serdi'l-Kunâ*, Thk. Muhammed Sâlih el-Murad, İslâm Üniversitesi İlim Meclisi, Medine, s. 1/341.
- ez-Zehebî, E. (1985). *Siyeru A 'lâmi'n-Nubelâ*, Matbaatu'r-Risâle, Beyrut, s. 5/16.
- ez-Zehebî, E. (2006). *Siyeru A 'lâmi'n-Nubelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, s. 3/33.
- ez-Zehebî, E. (1998). *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 1/124.
- ez-Zehebî, E. (1967). *Divânu'd-Duafâ*, Thk. Hammâd Ensârî, en-Nehdâtu'l-Hadîsiyye, Mekke, s. 182-187.
- ez-Ziriklî, H. (2002). *el-A 'lâm*, Dâru'l-İlm, Beyrut, s. 7/320.

